Michal Milla

HLINKOVA MLÁDEŽ 1938 – 1945

EDÍCIA
MONOGRAFIE

ÚSTAV
PAMÄTI
NÁRODA

Michal Milla

HLINKOVA MLÁDEŽ

1938 – 1945

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA
BRATISLAVA 2008

Michal Milla

Hlinkova mládež 1938 – 1945

Edícia MONOGRAFIE

Vydal
Ústav pamäti národa
Nám. SNP 28
810 00 Bratislava
www.upn.gov.sk

1. vydanie

Recenzenti
Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
PhDr. Igor Baka, PhD.

Jazyková redaktorka Marta Bábiková
Cover design Peter Rendek
Grafická úprava, sadzba, tlač Vydavateľstvo Michala Vaška

ISBN 978 – 80 – 89335 – 04 – 6

Obsah

Úvod

Dejinné vymedzenie Hlinkovej mládeže (HM), jej vznik, činnosť i zánik sú bytostne späté so štátotvornou stranou prvej Slovenskej republiky (1. SR) – Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou (HSĽS). Vzniku HM predchádzala desaťročná činnosť Ústredia slovenských katolíckych skautov a iných organizácií, ktorých organizačná, programová, ideová a výchovná stránka sa stali kostrou tejto jednej z najvýznamnejších masových organizácií mládeže 1. SR. Organizačný začiatok HM možno datovať od decembra 1938, ale táto myšlienka funkcionárov HSĽS a vytvorenej Hlinkovej gardy siaha podstatne hlbšie do histórie jej predchodcov v SKS, Orle a ďalších združeniach. Závislosť tohto zboru od HSĽS organizovaného podľa polovojenských zásad sa odrážala počas celej jeho existencie. Koniec HSĽS a zánik politického a štátneho aparátu 1. SR znamenal i koniec HM a jej posledných povojnových rudimentov doma i v zahraničí.

HM prešla tromi vývojovými štádiami, ktoré priam kopírovali politicko-spoločenskú situáciu 1. SR v rokoch 1938 – 1945: obdobie hľadania vlastnej identity – konštituovania štruktúr stavovskej organizácie, programu a definovanie si ideového základu a smeru vývoja v rokoch 1938 – 1940. Tento úsek charakterizuje vývoj a konsolidácia organizácie podľa vlastnej línie, ktorá vyplývala zo slovenských pomerov a základu prevzatého z medzivojnového spolku Slovenských katolíckych skautov. HM bola v tomto období dôležitým politickým faktorom medzi Tisovým kresťansko-konzervatívnym krídlom HSĽS a radikálnou pronacistickou skupinou okolo A. Macha a V. Tuku zoskupenou v HG. HM pôvodne vznikla ako samostatný zbor HG a pod priamou kontrolou jeho vedenia mala byť liahňou pre HG. HSĽS postupnými legislatívnymi úpravami vo vláde a Slovenskom sneme, kde malo prevahu Tisovo umiernené krídlo, vyňala HM spod právomoci HG a vytvorila z nej samostatnú polovojenskú zložku strany. Jej tesným pripútaním a personálnou politikou vlastného výberu vedenia HM si vytvorila oporu svojho politického tábora a z mládeže vlastnú liaheň.

Druhé obdobie znamenalo postupný rozmach HM, naštartovaný začiatkom roku 1940 (ešte pred salzburskými rokovaniami v júli 1940), ktorý trval až do vyhlásenia Slovenského národného povstania (SNP) v auguste 1944. Vo vnútri organizácie sa posilňoval vodcovský princíp, obsahovo daný politickou líniou HSĽS a štruktúrou prispôsobený systému štátnej správy. Zákonom č. 166/1940 Sl. z. o HG a HM sa HM stala samostatne organizovaným zborom a hlavným veliteľom HM sa stal Alojz Macek. Takmer neobmedzenú rozhodovaciu moc vo vodcovskom systéme vedenia HM sprevádzalo neprirodzené vytváranie autority a piedestálu hlavného veliteľa HM. To, kam HM zavedie, záviselo od jeho politického presvedčenia, hĺbky presvedčenia o správnosti politických cieľov strany, zaangažovanosti a horlivosti pre ich splnenie a morálnych a charakterových vlastností. Pre objektívnosť však treba pripomenúť, že ani HM a ani SPS neriadil sám – nad ním stál predseda HSĽS ako najvyšší veliteľ HM, jeho zástupcovia, ministri vlády... Opieral sa o skupinu názorovo blízkych spolupracovníkov a platnú legislatívu, ktorá mu však dovoľovala v svojich medziach istý pohyb a záležalo na ňom, ako sa rozhodne. Toto vedenie HM autoritatívne riadilo činnosť nižších zložiek formou direktív a zákazov, povolení a zamietnutí. Príznačné pre toto obdobie je jej dôsledné zavádzanie modelu „Jeden národ, jedna strana, jeden vodca“. Mládež vychovávala v intenzívnej náboženskej, národnej a sociálnej jednote, v službe pre národ, štát a stranu s cieľom preporodiť človeka, ktorý mal vytvoriť tzv. „novú mládež“. Dosah ideologickej politiky HSĽS na vekovú skupinu detí a mládeže od 6 do 20 rokov bez rozdielu členstva v HM si HSĽS zabezpečila poverením HM, aby prostredníctvom brannej výchovy a predvojenského výcviku chlapcov i dievčat vychovávala štátu a národu oddaných vlastencov v duchu kresťanských zásad. Tento krok viedol tiež k militarizácii mládeže a jej zapájaniu do strážnej, poriadkovej a bezpečnostnej služby.

Po vypuknutí Povstania sa model politického systému Slovenskej republiky budovaný od roku 1938 rúcal tak, ako narastala kríza bloku štátov Osi, s približujúcim sa frontom a spojeneckými armádami. Po septembri 1944 sa už nedá hovoriť o bežnej činnosti a programových aktivitách HM, ktorá pre podporu niektorých svojich činovníkov SNP preverovala svojich členov, vymieňala ľudí a hľadala za nich náhradu. Program a aktivity HM sa obmedzili na niekoľko silných háemistických centier na severnom a západnom Slovensku. Pravidelná činnosť HM prestala celoplošne fungovať. Hlavné veliteľstvo HM sa obmedzilo na krízové riadenie organizácie a demonštráciu potrebnosti zachovania samostatného Slovenska. Charakter

činnosti HM určoval personálny dosah jej vedúcich činiteľov a v svojom brachiálnom rozmere sa prejavil i zavedený vodcovský princíp. Zúfalé lipnutie A. Macka a podriadeného funkcionárskeho zboru HM na záchrane štátoprávneho a politického usporiadania Slovenskej republiky, ktorý mal byť jediným a výlučným štátnym útvarom pre život a prácu slovenského národa, prispeli k extrémnej vyhranenosti postoja a činnosti celej organizácie. Presnejšie povedané – to, čo z nej zostalo. Uvedomoval si, že národ, ktorý až miloval, so štátom žije alebo padá. Bol presvedčený, že aj napriek „vojnovým navštíveniam“ má (mať) slovenský národ sily vzoprieť sa, zachrániť a zostať slobodným a samostatným európskym národom vo vlastnom štáte. Táto jeho viera priviedla slovenskú mládež k jej totálnemu a nútenému nasadeniu do opevňovacích prác a k jej dobrovoľnej i nútenej evakuácii z vlastných domovov. Neváhal využiť mládež na svoj cieľ odstrániť povstaleckých nepriateľov slovenského národa a nasadil ju do spravodajskej služby, o. i. odhaľujúcej činnosť a osoby povstalcov. Jeho presvedčenie ho doviedlo až k použitiu krajných obetí – inicioval zapojenie vybraných jednotiek HM a Slovenskej pracovnej služby do bojov v Pohotovostných oddieloch HG, Pohotovostných jednotkách HM, Špeciálnych jednotkách SPS a pomocných oddieloch Protileteckej obrany. Už v procese konečného rozkladu a zániku politického i štátneho aparátu prvej SR bol zástancom zachovania kontinuity režimu očakávajúc rozkol medzi západnými Spojencami a ZSSR – aj keby mal v prechodnej fáze pokračovať v zahraničí, aby mohol zachovať život slovenského národa a štátu a pracovať v ich záujme. V snahe zvrátiť vývoj situácie bol rozhodnutý použiť mládež, na ktorú mal dosah, ako bojový potenciál – presviedčaním dobrovoľníkov a z moci svojej funkcie prevelením junákov HM/SPS do špeciálnych výcvikových kurzov na západnom Slovensku. V čo najväčšom počte plánoval evakuovať do zahraničia i členov HM, ktorých by podrobil vojenskému výcviku... Aj keď na oslobodenom území bola HM zakázaná vládnym nariadením SNR s platnosťou už od septembra 1944, posledné štádium existencie HM na Slovensku sa končí prevzatím úradnej moci čs. orgánmi a zrušením tejto polovojenskej zložky v apríli 1945, resp. evakuáciou popredných predstaviteľov HM a vlády SR do zahraničia vrátane prvých týždňov až mesiacov ich emigrácie. Koniec tohto obdobia podmienila prehra a kapitulácia Nemecka a vytlačenie nemeckých vojsk z územia Slovenska, ktoré ho okupovali po vypuknutí SNP a ktoré boli garantom zachovania slovenskej štátnosti.

Za všetkými rozhodnutiami, či už v rokoch 1938 – 1944 alebo 1944 – 1945, je potrebné vidieť konkrétnych ľudí, ktorí určovali smer a program organizácie. Ten závisel od niekoľkých osobností, ich politického zmýšľania a miery zaangažovanosti do politického režimu. Alojz Macek a jeho veliteľský aktív verili v ideu zachovania samostatného slovenského štátu. Ich počínanie pod vedením A. Macka, ktorý ešte v roku 1939 dával svojim vodcom za vzor vo výchove osobnosť zakladateľa svetového skautingu a ktorého politické názory sa do roku 1944 vyhranili na stúpenca skupiny mladej slovenskej generácie v HSĽS, sa tak dá zdôvodniť, no nie ospravedlniť.

Je diskutabilné, aký dosah by mala na zmiernenie záverečnej fázy radikalizácie HM a na zmenu jej vývoja výmena ľudí na vedúcich postoch HM. Prípadne ak by sa sami rozhodli svoju pozíciu závislosti zmeniť. Je pravdepodobné, že by sa našli alebo by boli menovaní iní náhradníci, ochotní prispôsobiť sa záujmom prezidenta či vlády, resp. nemeckej vojenskej okupačnej správy tak, ako to bolo po septembri 1944 napr. pri „menovaní" radikálneho O. Kubalu do vedenia HG a ďalších funkcií.

Otvorené ostávajú aj ďalšie otázky, napríklad do akej miery sa členovia HM dobrovoľne zapájali do propagandistických podujatí, ktoré mali podporovať myšlienku slovenskej štátnosti. Ako prijímali nutnosť výcviku v predvojenskej brannej výchove a zapojenie do poriadkovej a strážnej služby a najmä do pracovného nasadenia mládeže a Pohotovostných jednotiek HM. A či a do akej miery si uvedomovali svoje počínanie a niesli za to zodpovednosť. Aj preto nemôžeme brať na zodpovednosť HM ako celok a dávať vinu za jej činy celej organizácii. Jej neodškriepiteľným prínosom bola práca viacerých kvalitných pedagógov, vychovávateľov i skautských vodcov v HM, organizované kultúrne, športové a vzdelávacie akcie či záujmové činnosti rôzneho druhu – činitele, ktoré ovplyvnili život tisícok mladých ľudí.

1 Spolok Slovenských katolíckych skautov a skautiek – predchodca HM

Osobitnú úlohu v Československu a najmä na Slovensku zohrávala katolícka cirkev. Významný bol aj jej vplyv na výchovu medzivojnovej mládeže. Už v júni 1921 založil páter a nadšenec pre skautskú myšlienku Jozef Gargela, katolícky kňaz pri Kostole sv. Alojza na pražských Vinohradoch I. oddiel katolíckych skautov, ktorí mali vlastné priestory klubu a dielne. Oddiel pracoval pod patronátom spolku Združenie katolíckej mládeže.

Na Slovensku sa o vytvorenie prvých oddielov katolíckych skautov pokúšajú predstavitelia katolíckej inteligencie už v nasledujúcom roku – riaditeľ katolíckeho študentského domova Svoradov v Bratislave Eugen Filkorn a gymnaziálny profesor a katolícky novinár Fr. Tiso v Trenčíne.[1] K nim sa neskôr z Bratislavy pripojil univerzitný profesor Vojtech Tuka, cirkevný pedagóg V. Marko, V. Kováč, ďalej kňaz a profesor Jozef Hlavatý a Jozef Lukačovič.[2]

Ďalší pokus združiť skautov – katolíkov na Slovensku vyšiel z podnetu rožňavského biskupa Michala Bubniča, ktorý 9. 12. 1927 v Združení slovenskej katolíckej mládeže[3] založil skautskú sekciu. Samostatné sformovanie organizačnej základne Slovenských katolíckych skautov (SKS) sa začína až od roku 1928: 1. januára 1928 založil kaplán blumentálskej farnosti v Bratislave Jozef Lukačovič pod patronátom Slovenského katolíckeho kruhu prvý oddiel slovenských katolíckych skautov.[4] Krátko na to vznikol v Bratislave

1 Macek, A. M.: Katolícki skauti na Slovensku. Bratislava : Ústredie SKS, 1938, s. 24.

2 Břečka, B.: Kronika čs. skautského hnutí 1900 – 1990. Brno : Brněnská rada Junáka, 1999, s. 76.
Poznámka: Správy o týchto oddieloch chýbajú; buď splynuli s oddielmi Zväzu JS RČS, alebo časom zanikli.

3 Buď pripravený, roč. 3, 1927, č. 5, s. 80.

4 Macek, A. M.: c. d., s. 24.

pri študentskom domove Svoradov aj druhý katolícky oddiel a družina roverov – vysokoškolákov. Takmer súčasne sa objavili oddiely katolíckych skautov v Nitre, Trnave, Zvolene a vo Vrútkach. Myšlienku založenia katolíckeho skautingu na Slovensku podporovali a začínajúcemu hlavnému Ústrediu SKS (ÚSKS) pomáhali: bratislavský kanonik Jozef Šrobár, Karol Mederly, Jozef Hlavatý a Ján Ferenčík.[5]

Ustanovujúca schôdza spolku Slovenských katolíckych skautov sa konala 23. 6. 1928 vo fare Blumentálského kostola v Bratislave. Zakladajúci ústredný výbor organizácie tvoril Jozef Šrobár, Jozef Lukačovič a Jozef Hlavatý. Stanovy katolíckych skautov boli úradne schválené 25. júna 1928 a tým bol daný právny podklad pre vznik Ústredia slovenských katolíckych skautov.[6] O mesiac neskôr sa 26. augusta zišlo v Bratislave 1. ustanovujúce Valné zhromaždenie SKS, ktoré zvolilo funkcionárov svojho ústredného výboru. Krajinským starostom bol ustanovený Jozef Šrobár, do funkcie krajinského veliteľa (zodpovedajúce postavenie krajinského náčelníka) zhromaždenie zvolilo Jozefa Lukačoviča, krajinským vzdelávateľom sa stal Ján Ferenčík a tajomníkom Andrej Čelko. Do správneho výboru boli zvolení: hlavný politický radca Karol Mederly, rektor seminára v Nitre František Filkorn a trnavský prefekt Jozef Hlavatý. V prvom čísle časopisu ÚSKS Skaut vedenie spolku predstavilo svoje výchovné ciele a program: „Uvedené ciele by sa nám nepodarili dosiahnuť v područí žiadnej politickej strany, žiadneho spolku. Otvorene vyhlasujeme, že sme nepolitickí pre každého. To je náš program, naše krédo. Pri jeho uskutočnení sa dohodneme na spolupráci s každým, kto má na zreteli všeobecné blaho našej mládeže.“[7]

---

5 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70.

6 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 9893/28.
Stanovy boli schválené 25. 6. 1928 oddelením Ministerstva vnútra v Bratislave pod číslom 21 561/5ai 1928.
O urýchlenie rozhodnutia MV podľa záznamov Policajného riaditeľstva v Bratislave intervenoval osobne Karol Mederly.

7 Skaut, roč. 1, 1930, č. 1, s. 3.
Poznámka: V spolku Slovenských katolíckych skautov sa združovali ľudia s rôznymi politickými názormi, presvedčením a príslušnosťou k tej-ktorej politickej strane. Politickú pluralitu SKS dokazuje napr. to, že krajinský náčelník J. Lukačovič bol agrárnik, krajinský starosta J. Šrobár ľudák a pod.
SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 12 857/28.
Nasledujúce valné zhromaždenia (VZ) SKS: II. VZ (26. – 27. 8. 1929) v Bratislave na blumentálskej fare (za krajinského tajomníka bol namiesto A. Čelka zvolený Juraj Rajec), III. VZ (1. 5. 1930) v Bratislave (rozhodnutie o postavení študentského skautského domova v Belušských Slatinách pri Zvolene), IV. VZ

Slovenský katolícky skauting od začiatku podporovala aj cirkevná hierarchia. Šíril sa najmä v mestách, kde boli semináre alebo cirkevné školy: v Bratislave, Nitre, Spišskej Kapitule, Trnave, Zvolene a inde. Vodcovský zbor sa skladal prevažne z učiteľov a kňazov. Mnohí z nich absolvovali kurzy Slovenskej lesnej školy, takže mali pedagogicko-didaktické aj skautské kvalifikačné predpoklady viesť oddiely a vychovávať mládež.

ÚSKS vydávalo od januára 1930 pre svojich členov časopis Skaut a ročníkom 1936/37 začína od októbra pre katolícke skautky vychádzať Skautka ako príloha ústredného časopisu. Časopis bol rozosielaný zdarma, jeho vydávanie a distribúcia boli hradené z členských príspevkov. ÚSKS vydalo pre potreby svojich členov Skautskú príručku a niekoľko ďalších publikácií: Skautský ceremoniál od Š. Gregoroviča, Prvé kroky pri organizovaní skautov Zlatého kríža autora Alojza M. Macka a Úradný výklad stanov

---

(29. 12. 1931) v Žiline, V. VZ sa konalo v rámci slávnosti otvorenia študentského skautského domova v Beluši 6. 7. 1932, VI. VZ (14. 9. 1933) v Nitre (do nových organizačných a čestných funkcií ÚSKS boli zvolení: Alojz Miškovič za podnáčelníka a Karol Körper za podstarostu; predložené nové stanovy spolku), VII. VZ sa konalo (28. 7. 1934) pri príležitosti medzinárodného tábora esperantov pri Banskej Bystrici, VIII. VZ (19. 9. 1937) v Nitre.

Vo vedení sa od I. VZ vystriedali:

- Krajinský starosta: Jozef Šrobár (1928 – 1937), Alex Cselko (1937 – 1938)
- Krajinský podstarosta (funkcia od roku 1934): I. podstarosta Karol Körper, II. Anka Trnovská (obidvaja 1934 – 1938)
- Krajinský veliteľ, od roku 1933 náčelník: Jozef Lukačovič (1928 – 1934), Jozef Hlavatý (1934 – 1937), Ján Dafčík (1937 – 1938)
- Krajinský podnáčelník: Alojz Miškovič (1933 – 1934), Juraj Rajec (1934), Alojz M. Macek (1937 – 1938)
- Krajinský duchovný radca: Jozef Hlavatý (1929 – 1934), Andrej Kliman (1934), Andrej Családy (1937 – 1938)
- Krajinský tajomník: Andrej Čelko (1928 – 1929), Juraj Rajec (1930 – 1931), Eugen Paulini (1931), Alojz M. Macek (1931 – 1937) a Jozef Pillay (1937 – 1938)
- Krajinský pokladník: Štefan Blažek (1932 – 1934), Ladislav Moško (1934 – 1937), Lukáš Poláček (1937 – 1938).

SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70.

Pozri takisto: Macek, A. M.: c. d., s. 27 – 42.

od J. Hlavatého.[8] V rokoch 1929 – 1938 mala členská základňa SKS 282 až 4 960 členov.[9]

V rokoch 1928 – 1933 mali členovia SKS sivú rovnošatu, podľa toho ich nazývali šedokošeliaci a šedokošeliačky. V záujme prispôsobiť sa jednotnému skautskému kroju podľa vzoru Zväzu junákov skautov Republiky československej (Zväz JS RČS, od roku 1934 Zväz junákov skautov a skautiek RČS, Zväz JSaS RČS) v roku 1933 zmenili farbu rovnošaty na kaki. Odznak tvorila skautská ľalia s cyrilo-metodským krížom uprostred. Cieľom spolku bolo „...organizovanie, propagácia skautskej činnosti, prehĺbenie nábožensko-mravnej výchovy a v katolíckom duchu povznášať telesné, du-

8 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70. Správa pre VIII. riadne valné zhromaždenie ÚSKS. Nitra, 19. 9. 1937.
Poznámka: Ústredie SKS začalo vydávať Skauta v januári 1930, tlačila ho kníhtlačiareň Spolku sv. Vojtecha v Trnave a expedovalo ho ÚSKS. Výkonným redaktorom bol až do roku 1933 a v rokoch 1937 – 38 Jozef Hlavatý, za redakciu zodpovedal Juraj Rajec. Vo funkcii redaktorov ďalej pôsobili: Jozef Lukačovič (1933 – 1934), Alojz M. Macek (1933 – 1937) a Ján Dafčík (1936 – 1937).
V druhom polroku 1936 začína v Skautovi vychádzať ako príloha Skautka vo formáte A6 a rozsahu 16 strán. Túto prílohu redigovala predsedníčka slovenských katolíckych skautiek v ÚSKS Mahuliena Krčméry a podstarostka ÚSKS Anka Trnovská.
Skaut vychádzal mesačne okrem júla a augusta a okrem 1., 5. a 6. ročníka vyšlo každý rok 10 čísel, podľa správy za obdobie od 1. 7. 1932 do 31. 6. 1933 v priemernom náklade 1 300 kusov. V 5. ročníku pre nedostatok financií ÚSKS zastavilo vydávanie tlačeného časopisu Skaut a vyšlo len 7 rozmnožených čísel (spolu 41 listov) vo formáte kancelárskeho papiera. Podobne vychádzal aj 6. ročník: vyšlo 5 čísel so 70 listami.
ÚSKS okrem Skauta uverejňovalo trikrát mesačne články v časopise Slovák, nepravidelne v Ľudovej politike, almanachu Katolícke Slovensko, v bohosloveckom časopise Museum, v časopise katolíckeho študentstva Jitro, v detskom časopise Anjel strážny a v medzinárodných esperantských časopisoch La juna Batalanto a Informito.
Zdroj: SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70.

9 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70.
Správa pre VIII. riadne valné zhromaždenie ÚSKS. Nitra, 19. 9. 1937.
Počty registrovaných členov SKS: 1929 – 289, 1930 – 528, 1931 – 641, 1932 – 773, 1933 – 1 174, 1934 – 1 528, 1935 – 1 716, 1936 – 2 099, 1937 – 2 343, 1938 – 4 960.
Pozri: Macek, A. M.: c. d., s. 42 – 43.
Uvedené údaje sú publikované aj v číslach časopisu Buď pripravený v rokoch 1929 – 1938, ktoré vydávalo vedenie Zväzu JS RČS na Slovensku.

ševné a mravné sily slovenskej katolíckej mládeže".[10] Pozdrav katolíckych skautov znel: „Na stráž!" Začali ho používať od roku 1934.

ÚSKS začalo oficiálne používať znak miestonáčelníctva Zväzu JS RČS pre Slovensko a na prápore prvého oddielu, ktorý mal zelenú farbu, bolo na jednej strane vyšité zlatým hodvábom 1. skupina slov. kat. skautov v Bratislave a na druhej Buď pripravený a Za Boha a národ.[11] Za prvý polrok činnosti ÚSKS evidovalo 260 registrovaných členov. Ďalších členov získavali verejnými skautskými akciami: akadémiami, skladaním sľubov, hudobnými predstaveniami skautského orchestra a jazzbandu, výstavkami, osvetovými prednáškami a divadelnými predstaveniami.[12] Organizačne sa oddiely SKS združovali v tzv. odbočkách, ktoré priamo podliehali vedeniu ÚSKS.

ÚSKS 8. júna 1929 podpísalo zmluvu priamo s pražským Náčelníctvom Zväzu JS RČS v zastúpení náčelníka A. B. Svojsíka a stalo sa autonómnym členom s vlastným zástupcom v najvyššom vedení Zväzu a katolíckym odborom v Krajinskom výkonnom výbore Zväzu JS RČS pre Slovensko v Bratislave. Organizovaní Slovenskí katolícki skauti sa stali riadnou zložkou medzinárodného skautského bratstva.[13]

Do roku 1935 bolo Ústredie SKS okrem Zväzu JSaS RČS prijaté za člena Matice slovenskej, Osvetového zväzu pre Slovensko, Ligy katolíckych skautov v ČSR, Spolku sv. Vojtecha, Slovenskej ligy a spolupracovalo s Abstinenčným zväzom.[14]

Už koncom roku 1929 sa začala realizovať myšlienka prehĺbenia spolupráce medzi katolíckymi skautmi v Československu a založenia spoločnej organizácie, ktorú by tvorilo Ústredie katolíckych skautov v Čechách, Ústredie katolíckych skautov-junákov v zemi Moravsko-sliezskej a Ústredie slovenských katolíckych skautov. Jediné spoločné ústredie organizácie bolo podmienkou na registráciu v Medzinárodnom úrade katolíckych skautov (OISC). Spoločným úsilím vznikla Liga katolíckych skautov, ktorá bola sprvoti len voľným združením uvedených katolíckych ústredí a podľa

---

10 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 4526/34.
Poznámka: Podľa schválenej zmeny stanov SKS, prijatých na VI. Valnom zhromaždení SKS 14. 9. 1933 v Nitre. Schválené Krajinským úradom v Bratislave 12. 3. 1934 pod číslom 61746/8/1934.

11 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 9982/28.

12 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 2255/30.

13 Macek, A. M.: c. d., s. 27.

14 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. 3170/35.
Podľa Výkazu činnosti ÚSKS Svoradov v Bratislave v roku 1935.

časopisu Vůdce boli prizvaní i skauti podkarpatskoruskí a nemeckí katolícki skauti v ČSR.[15]Predsedom Ligy bol zvolený kanonik Karol Körper a protektorom sa stal pražský arcibiskup František Kordač. Zmienky o jej existencii sa zachovali už z roku 1931 zo stretnutia na Tábore slovanských skautov v Prahe.

Okrem Ligy katolíckych skautov pracovalo v Prahe niekoľko katolíckych oddielov v zbore Legio Angelica, založenom emauzským benediktínom P. Metodějom Klementom na jar 1934. Zbory spájali metódy katolíckeho skautingu so službou miništrantov. Ako skautský zbor č. 9 bol registrovaný priamo vo Zväze JSaS RČS. Prvý tábor v roku 1934 uskutočnili v spolupráci s ÚSKS v ich rezervácii v Beluši, kde ich prví vodcovia takisto absolvovali Slovenskú lesnú školu.[16] V roku 1937 sa zlúčili s novozaloženým Ústredím skautov-katolíkov v Čechách a niektorí ich vodcovia v ňom prevzali významné funkcie. V rámci Ústredia prešli v roku 1939 do integrovaného Junáka.[17]

Hoci úzka spolupráca existovala, ďalšia porada zástupcov katolíckych skautov v Československu sa konala až 13. októbra 1935 v Brne. Dospelo sa na nej k dohode vytvoriť pracovne funkčnú Ligu katolíckych skautov v ČSR s rovnoprávnymi vzťahmi jeho členov vo voľnom združení. Prvé predsedníctvo v Lige prebralo Ústredie SKS v Bratislave – ako ústredie najstaršie – a vložilo ho do rúk Karola Körpera, kanonika a podstarostu Ústredia SKS. Od toho roku sa zástupcovia ústredí stretávali každoročne na jeseň v Brne na pracovnej porade Ligy katolíckych skautov. Pozvanými

15 Vůdce, roč. 12, 1931, č. 1, s. 16.
Poznámka: Liga bola spočiatku len voľným združením ústredí katolíckych skautov v ČSR, výraznejšie sa začína prejavovať až spoločnými rokovacími stretnutiami od roku 1935 a až v roku 1937 boli schválené jej stanovy s názvom Skautská katolícka liga v Československu.
Moravskí katolícki skauti vytvorili už v roku 1931 Ústredie katolíckych skautov-junákov v zemi moravsko-sliezskej, reorganizovali sa v roku 1936 (stanovy schválené 16. 3. 1936, č. j. 8611/5-13). Ich náčelníkom sa stal František Němec. Pozri: Skauting, roč. 31, 1992, č. 7, s. 4.
V Čechách pracovalo už od roku 1929 niekoľko organizácií katolíckych skautov, no do Zväzu JS RČS prijali iba Ústredie českých katolíckych skautov v Prahe (stanovy schválené 23. 3. 1936, č. j. 19-8665/1). V roku 1937 bolo v Prahe založené samostatné Ústredie skautov-katolíkov v Čechách. Náčelníkom bol Jan O. Martinovský. Pozri: Macek, A. M.: c. d., s. 43.

16 Macek, A. M.: c. d., s. 34.

17 Čin, roč. 12, 2000, č. 6, s. 35.

bývali aj delegáti nemeckých a poľských katolíckych skautov, organizovaných v ČSR.[18]

Pracovné stretnutie Ligy dňa 29. 9. 1936 prijalo spoločné zásady a idey spoločnej organizácie. Na základe uznesenia porady z 8. a 9. 5. 1937 založili náčelníci všetkých troch zemských ústredí – J. O. Martinovský, F. Němec a J. Dafčík – na ustanovujúcej schôdzi dňa 13. 2. 1938 Skautskú ligu katolícku v ČSR so strediskom v Brne. Jej predsedom sa stal Karol Körper, podpredsedami F. Němec, V. Heyduk a tajomníkom A. M. Macek.[19]Liga okamžite nadviazala styky s medzinárodným centrom katolíckych skautov v Paríži. Jej plánom bolo uskutočňovanie spoločnej výchovnej činnosti, lesných škôl, kurzov, jednotného znenia nábožensko-mravných požiadaviek výchovy a vydávanie príručiek.[20] Výsledkom snahy troch ústredí katolíckych skautov bolo spojenie katolíckych síl v medzivojnovom Československu a spoločné vystupovanie voči organizáciám katolíckych skautov v Európe.

Katolícki skauti rozvíjali nielen nadregionálne a medzinárodné vzťahy, ale vytvorili pre svojich členov a vodcov dôkladný výchovný systém do klubovní aj do táborov. Stálym táborovým miestom pre SKS sa stala lokalita v Belušských Slatinách pri Púchove. Už v roku 1929 tam v letných mesiacoch strávilo niekoľko týždňov 253 skautov, o rok na to sa tam uskutočnil 1. krajinský tábor SKS s účasťou 105 táborníkov z rôznych kútov Slovenska.[21] V roku 1932 bol v Belušských Slatinách vybudovaný Študentský domov SKS, ktorý mal slúžiť pre skautské kurzy, tábory a športové akcie katolíckych skautov. 5. júla 1932 ho posvätil biskup Michal Bubnič.[22] Už známa lokalita bola od roku 1935 miestom, kde sa každoročne usporadúvali letné kvalifikačné kurzy pre výchovu vodcov – vodcovské lesné školy. Viedol ich veliteľ Vodcovských lesných škôl Vlado Ozábal. V roku 1936 náčelníctvo zorganizovalo pod vedením J. Hlavatého 1. kurz Vodcovskej lesnej školy pre duchovných radcov katolíckej mládeže. O rok

18 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 3170/35.

19 Macek, A. M.: c. d., s. 43.
Poznámka: Ministerstvo vnútra schválilo stanovy spolku Skautská liga katolícka 26. 10. 1937 výnosom č. 66567/1937-6. Za sídlo Ligy bolo ustanovené Brno, schôdze riadiaceho výboru bývali takisto v Bratislave.

20 Břečka, B.: c. d., s. 141.

21 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 7672/30.

22 Macek, A. M.: c. d., s. 32.

na to sa ÚSKS podarilo v Beluši zrealizovať I. kurz Vodcovskej lesnej školy pre výchovu vodkýň skautiek, ktorý viedla Emília Macková.[23]

V apríli 1931 ÚSKS územnosprávne rozdelilo rozvíjajúce sa skautské katolícke hnutie do 6 skautských okresov s centrami v Bratislave, Trnovci, Nitre, Zvolene, Spišskej Kapitule a Trebišove. Na čele stáli podľa vzoru Zväzu JS RČS okresní spravodajcovia.[24] Do štyroch rokov však ÚSKS zaznamenal rýchly nárast členstva, takže v auguste 1935 rozčlenilo vo svojej správe Slovensko do 7 skautských žúp: na Bratislavskú, Považskú, Podtatranskú, Nitriansku, Juhoslovenskú, Východoslovenskú a Zemplínsku.[25]

V marci 1933 došlo na základe zmien stanov k reorganizácii spolku a k zmene zmluvy medzi ÚSKS a Zväzom JS RČS. Namiesto dovtedajšieho názvu veliteľ sa zaviedol názov náčelník SKS, skautské hodnostné označenie malo byť okrem dištinkcií náčelníka a diecéznych spravodajcov zhodné so zväzovými predpismi. Okrem sľubového odznaku si ÚSKS vyhradilo používanie vlastného odznaku so symbolom zlatého kríža, podľa ktorého sa na odlíšenie od skautov Zväzu JS RČS začali nazývať aj „Skauti zlatého kríža".[26]

Slovenskí katolícki skauti sa v rámci Zväzu JS RČS zúčastnili na medzinárodných skautských stretnutiach – napr. slovanských jamboree – Táboroch slovanských skautov a skautiek v Prahe (1931) a poľskej Spale (1935), svetovom jamboree v roku 1933 v maďarskom Gödöllö pod vedením krajinského náčelníka Alojza Miškoviča a svetovom jamboree 1937 v holandskom Haagu na čele s A. Mackom. Z domácich akcií nechýbala účasť zástupcov SKS na Pribinových oslavách a 1100. výročia posvätenia prvého kresťanského chrámu v Nitre (1933) a na 1. celoštátnom zjazde katolíkov v Prahe (1935).

V roku 1934 SKS usporiadali podľa vzoru maďarských skautov z minulého roku v dňoch od 16. do 31. júla pri Banskej Bystrici XII. medzinárodný tábor skautov esperantistov.[27] Prestíž tejto akcie potvrdzuje aj zoznam

23 Tamže, s. 36 - 39.

24 Macek, A. M.: c. d., s. 30.

25 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70. Podľa Výkazu o činnosti skupín slovenských katolíckych skautov a skautiek.

26 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 4526/34.
Poznámka: Podľa schválenej zmeny stanov SKS, prijatých na šiestom Valnom zhromaždení ÚSKS 14. 9. 1933 v Nitre. Schválené Krajinským úradom v Bratislave 12. 3. 1934 pod číslom 61746/8/1934.

27 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 4968/34.

osôb, ktoré prevzali čestnú funkciu akcie: náčelník Zväzu JS RČS Antonín B. Svojsík, armádny generál Jozef Šnejdárek, rektor Univerzity Komenského v Bratislave Bohuš Tomsa, slovenský krajinský prezident Jozef Országh, predseda Svetového združenia esperantistov so sídlom v Ženeve Edmond Setter, starosta mesta Bratislavy Vlado Krno a ďalší. Tábor pre účastníkov medzinárodnej Skautskej esperantskej ligy s ústredím v Londýne pripravil Esperantský odbor, ktorý pracoval pri Ústredí SKS od septembra 1932 a vydal leták Skauting a esperantstvo. Prostredníctvom tohto odboru bolo ÚSKS členom Zväzu katolíckych esperantistov v ČSR a vstúpilo aj do Medzinárodného združenia katolíckych esperantistov.

Na oslavu 10. výročia založenia organizovaného slovenského katolíckeho skautingu a pri príležitosti 20. výročia trvania Československej republiky usporiadalo Ústredie SKS v dňoch 25. – 28. 6. 1938 v Bratislave Jubilejný zjazd slovenských Skautov zlatého kríža. Hlavný trojdňový program sa skladal zo slávnostného sprievodu SKS mestom, omše v Blumentálskom kostole, prejavu činovníkov, skautského programu na ihrisku saleziánskeho ústavu, prehliadky mesta a vychádzok po okolí. Zjazdu sa zúčastnili i katolícki skauti z Čiech a Moravy a ich zástupcovia zo Skautskej ligy katolíckej v ČSR. V úvode programu, informujúcom o zjazde, sa okrem iného uvádza: „Musíme prísť do Bratislavy na jubilejný zjazd katolíckych skautov, pretože to bude náš zjazd, pretože ide o naše vlastné jubileum, pretože ide o manifestovanie za naše sväté ideály, pretože prišiel čas, aby sme urobili i my útok na tých, ktorí stoja proti nám, aby sme ukázali svoju pripravenosť, svoju silu...“[28].

Význam citovaného textu podopiera aj Doplnok v knihe Alojza Macka Katolícki skauti na Slovensku z roku 1938: „Pomery sa v poslednom čase u nás priaznivo zmenili. Dnes už môžeme povedať i to, čo sme nemohli uviesť pri písaní dejín nášho slovenského katolíckeho skautingu pred niekoľkými mesiacmi. Spoluzakladateľom hnutia a Ústredia slovenských katolíckych skautov bol i náš vzácny martýr Vojtech Tuka, ktorý od prvého založenia hnutia úzko spolupracoval s činovníkmi aj s mládežou...“[29]

28 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 12164/38.

29 Macek, A. M.: c. d., s. 44.
Poznámka: Vojtech Tuka podporoval SKS a stál pri zrode tohto spolku. V prospech ÚSKS poukázal pri jeho zakladaní 3 500 korún. Podľa správy bratislavského policajného riaditeľstva z februára 1932 má „...Vojtech Tuka iste vplyv na SKS a v ňom i svojich ideových stúpencov“. SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. 1625/32.

Na jeseň 1938 slovenská autonómna vláda rozhodla, že všetky skautské organizácie na Slovensku budú rozpustené a bude povolená iba organizácia Hlinkova mládež (HM). Všetky slovenské skautské organizácie okrem katolíckych skautov boli podľa tohto rozhodnutia v decembri 1938 zrušené a vymazané zo spolkového registra. Ich majetok musel byť odovzdaný miestnemu veliteľovi Hlinkových gárd, respektíve po organizačnom vytvorení skončil v správe HM.

2 Od plurality k jednotnej voľbe: 1938 – 1940

Obdobie existencie Slovenskej republiky narušilo kontinuitu rozvoja občianskej spoločnosti a práce dobrovoľníckych organizácií. Nový politický režim na základe ústavy z júla 1939 na jednej strane proklamoval platnosť občianskych práv, na druhej strane ich obmedzoval v záujme zachovania „verejného poriadku" a „kresťanských mravov". Obmedzenia sa dotýkali práva slobodne sa združovať, teda zasahovali do základných pilierov demokratickej spoločnosti – zakazovali vytvárať občianske spolky a združenia. Monopolná Hlinkova slovenská ľudová strana vytvorila svoje stranícke pobočky – polovojenské (branné) organizácie strany Hlinkovu gardu a Hlinkovu mládež. Tie spolu s cirkevnými spolkami a stavovskými študentskými organizáciami oficiálne predstavovali pre slovenských občanov možnosť spolčovať sa ako alternatívu k HM a HG. Okrem slobodomurárskych, komunistických, polovojenských a telovýchovných typov združení, ktoré rozpustila vláda Slovenskej krajiny v priebehu októbra až decembra 1938, ostatné slovenské spolky s náplňou definovanou zákonom o HG a HM zanikli dobrovoľne alebo sa museli povinne združiť do HG. V roku 1939 bola zastavená činnosť kresťanského roľníckeho združenia, pobočiek Maďarského kultúrneho spolku, všetkých sociálnodemokratických, národnosocialistických a židovských spolkov.[30] Jedinou povolenou odborovou organizáciou okrem organizácie nemeckej menšiny bolo Kresťanskosociálne odborové

30 http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm, 4. 7. 2004.
Poznámka: Majetok týchto rozpustených spolkov mal byť likvidovaný podľa smerníc k vládnemu nariadeniu č. 125/1939 Sl. z. Pozri SNA, fond PPR, šk. 2, mat. 1/14. Ústredie Rodobrany v Bratislave vypracovalo dňa 12. 12. 1939 tajný materiál so zoznamom židovských – kultúrnych, náboženských a telovýchovných spolkov, vrátane počtu členov a ich približného majetku. Pozri SNA, fond PPR, šk. 2, mat. 1/16.

združenie. V novembri 1942 ju nahradila nová ústredňa odborov Slovenská pracujúca pospolitosť.

Štát svojimi zásahmi narušil demokratické práva spoločnosti pre slobodné zhromažďovanie sa. Nariadením z júna 1939 si vyhradil právomoc zlučovať a rozpúšťať spolky a odstrániť ich volené orgány. V mnohých spolkoch boli nespoľahliví a k režimu nelojálni funkcionári nahradení štátom dosadenými správcami. Okrem toho členská základňa väčšiny spolkov utrpela na strate kvality a skúseností hromadným odsunom českých zamestnancov zo Slovenska. Aj napriek tomu, že úrady policajného riaditeľstva vnímali a trpeli neoficiálnu kontinuálnu činnosť najmä telocvičných spolkov, ktoré vyvíjali aktivity mimo HM a HG, celkovou tendenciou režimu bolo postupom času pri vhodnejších – mierových podmienkach pohltiť občana a spoločnosť do jednej strany a jednej organizácie.[31] Spomenuté obmedzenie základných slobôd sprevádzala aj cenzúra tlače a prísna kontrola kolportovaných domácich novín, časopisov a kníh. Dovoz, vystavovanie, držanie na sklade a distribúcia cudzozemských časopisov, novín a neperiodických tlačovín bola až na výnimky (najmä maďarskej proveniencie) zakázaná. Ústredňa štátnej bezpečnosti vykonávala kontrolu knižníc, kníhkupectiev a predajných stánkov, pričom tzv. nevhodné – zakázané tituly boli okamžite zaistené. Tieto previerky a kontroly vykonávali miestne a okresné cenzúrne komisie.[32]

31 SNA, fond PR, šk. 135, mat. 20/177.
Poznámka: Iné spolky a korporácie neboli počas existencie Slovenskej republiky povoľované a ich stanovy schválené. Policajné riaditeľstvo svoje zamietnutia zdôvodňovalo zákonom č. 166/1940 Sl. zbierky o HG a HM, § 25, ktorý hovorí o zákaze činnosti iných spolkov, ktorých náplň bola vymedzená poslaním HM, resp. HG.

32 SNA, fond. PR-NB, mat. 24 067, č. j. 155-1/7-6/43 zo dňa 29. 5. 1943, zverejnené v ÚN č. 20/1943 dňa 12. 6. 1943. Cenzúra a kontrola inojazyčných periodických aj neperiodických titulov sa vykonávala na základe vyhlášky prezídia ministerstva vnútra. Medzi zakázanými knihami sa napríklad objavili tituly: Beneš v obrazoch, diela F. Engelsa, L. Feuchtwangera, J. Frankela, S. Freuda, M. Gorkého, J. Haška, H. Heineho, M. Broda, H. Barbussa, T. Lessinga, K. a T. Manna, P. Jilemnického, E. E. Kischa, E. Ludwiga, R. Rollanda, K. Schuschniga, Setona Watsona, U. Sinclaira, R. Steinera, Š. Zweiga, Lenina, B. Kúna, A. Mauroisa, D. Grünwalda, I. Erenburga a ď.

2.1 Koniec spolkovej plurality

Hlinkova slovenská ľudová strana schválila 6. októbra 1938 Žilinský manifest, ktorým vyhlásila autonómiu Slovenska. Zo slovenských politických strán, ktoré sa v ten istý deň zišli v Žiline, zjednotili sa na autonómii Slovenska a prijali Žilinskú dohodu, získala dominantné mocenskopolitické postavenie. Presadil sa návrh konzervatívnej skupiny HSĽS s J. Tisom o vytvorení decentralizácie výkonnej moci na Slovensku – takmer v presnom znení, ako ho zverejnil Slovák 5. júna 1938. Touto dohodou, ktorá znamenala realizáciu zásad obsiahnutých v Pittsburskej dohode, malo byť štátoprávne postavenie Slovákov definitívne vyriešené. Jozef Tiso bol vymenovaný za ministra s plnou mocou pre správu Slovenska a poverený zostavením vlády. V Žiline utvorená slovenská vláda prevzala dňa 7. 10. 1938 výkonnú moc nad Slovenskom a deň na to na svojom prvom zasadaní zakázala činnosť komunistickej strany, jej časopisov a pričlenených združení. V novembri 1938 získala HSĽS monopolné postavenie v slovenskom politickom živote, keď jednotlivé strany pôsobiace na Slovensku vydali spoločný ohlas, podľa ktorého sa HSĽS stáva skutočnou a jedinou reprezentantkou vôle slovenského národa. Zjednotenie roztrieštených síl sa uskutočnilo splynutím týchto strán do jedinej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany – Strany slovenskej národnej jednoty (HSĽS – SSNJ). Tá sa pri prevzatí moci a budovaní štruktúr novej autonómnej Slovenskej krajiny nemohla spoľahnúť na správne a samosprávne orgány, ale potrebovala sa oprieť o vlastnú úradnú a výkonnú štruktúru.[33]

Už v júni 1938 radikálne krídlo v HSĽS zoskupené okolo Alexandra Macha založilo ilegálnu organizáciu Hlinkovu gardu (HG) ako gardu usporiadateľov zhromaždení a kultúrnych akcií a ako gardu obrancov, ktorá bude vystupovať len pod zástavou strany ako stráž poriadku. Prvá, dôslednejšie organizovaná jednotka HG vznikla 2. augusta 1938 v Trnave. S výnimkou A. Macha bol postoj predstaviteľov HSĽS k HG rezervovaný. Vyznačoval sa skôr nepriamou podporou s prihliadaním na postoj čs. bezpečnostných or-

---

33 Pozri k tomu:
Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. In: Vojenská história, roč. 8, 2004, č. 3, s. 21 a n.
Čaplovič, M.: Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko). Bratislava : MO SR, 2001, s. 73 a n.
Suško, L.: Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovania (1938-1940). In: Zborník Múzea SNP II. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 184 a n.

gánov, aby meno strany nebolo priamo spájané so štvavým extrémizmom gardistických akcií. Organizovanie HG legalizovala Tisova slovenská autonómna vláda, väčšina ďalších skupín HG sa začala formovať v jednotlivých obciach až po 6. 10. 1938.[34] V čase vyhlásenia autonómie Slovenska a vytvorenia slovenskej vlády Hlinkova mládež zatiaľ ešte neexistovala – nemala ani faktické, formálne či ideové predpoklady a základy na svoj vznik.

V Bratislave sa za predsedníctva Jána Dafčíka zišiel 7. 10. prípravný výbor dočasného Slovenského národného výboru. Zastúpenie v ňom mali predstavitelia všetkých spoločenských vrstiev, ktorí považovali za „potrebné vytvoriť spájací prvok medzi slovenskou vládou, úradmi a obyvateľstvom".[35] Medzi prvými krokmi výboru bolo aj prijatie predbežných opatrení, ktoré mali po vytvorení autonómie Slovenska zabrániť škodám na národnom a osobnom majetku a zaistenie riadneho behu úradov. Paralelne popri vzniku miestnych národných výborov sa po Žilinskej deklarácii na národnom a kresťanskom princípe formovali zložky HG.[36] O týždeň neskôr, 14. októbra sa klub poslancov, senátorov a krajinských poslancov HSĽS uzniesol na ďalšom budovaní oddielov HG, ktoré sa mali vytvárať pri národných výboroch podľa dohody a v porozumení s organizačnými zložkami HSĽS – miestnymi, okresnými i generálnym sekretariátom strany.[37]

---

34 Prvýkrát sa názov Hlinkových gárd objavil 5. júna 1938 v novinách na stránkach Slovenskej pravdy z pera Alexandra Macha, neskoršieho hlavného veliteľa HG, šéfa Úradu propagandy a ministra slovenskej vlády. Pozri: Závodský, J.: Pochod HG. In: Gardista, roč. 2, č. 1, 1940, s. 3. Iné zdroje uvádzajú, že Mach vyzýval slovenských vlastencov, aby v slovenských mestách a dedinách vytvárali gardy usporiadateľov a obrancov. Pozri: Gardista, roč. 3, 1941, č. 61, s. 6.
Prvá skupina HG bola vytvorená v rámci spolku – legislatíva prvej ČSR nepovoľovala vznik polovojenských a branných organizácií – a to 28. 7. 1938 na valnom zhromaždení Klubu Hlinkovej mládeže v Trnave. Klub združoval mužských členov bez vekového členenia a s neskoršou organizáciou HM nemal okrem pomenovania nič spoločné.

35 Slovák, roč. 20, 1938, č. 229, s. 1.
Poznámka: predsedníctvo prípravného výboru tvoril Ján Dafčík (predseda), Ján Horáček (podpredseda), Karol Murgaš (tlač), Ján Lengyel (slovenskí legionári), Ján Moza (slovenského robotníctvo). Miesta podpredsedov boli obsadené Karolom Klinovským a Vendelom Bezákom. Výbor úradoval na Radlinského ul. 51.

36 Slovák, roč. 20, 1938, č. 236, s. 2.
Poznámka: Správa zo dňa 16. 10. 1938.

37 Slovák, roč. 20, 1938, č. 235, s. 2.

V ten istý deň vláda Slovenskej krajiny rozpustila slobodomurárske lóže.[38] Svoju existenciu garda oficiálne potvrdila aj menom svojho hlavného veliteľa Karola Sidora so svojimi zástupcami – duchovným náčelníkom HG kanonikom K. Körperom, náčelníkom organizačného oddelenia a redaktorom Slováka Karolom Murgašom a ďalšími predstaviteľmi, ktorí počas slávnostného aktu 18. 10. v Národnom dome A. Hlinku zložili prísahu vernosti slovenskej vláde.[39] Tá začiatkom decembra 1938 schválila stanovy HG a za jej doživotného veliteľa vymenovala Karola Sidora. Vojtech Tuka sa musel uspokojiť s málo znamenajúcou funkciou čestného veliteľa Rodobrany a funkciou čestného predsedu HG.

Okolo HG sa postupne sformovala skupina najradikálnejších predstaviteľov HSĽS, ktoré v strane postupom času vytvorilo politickú platformu. Toto neskoršie radikálne krídlo strany, ktoré sa politicky opieralo a záviselo od podpory Nemecka v tomto čase tvorili: profesor Vojtech Tuka, redaktor Slováka Alexander Mach, redaktor Slovenskej pravdy Karol Murgaš, redaktor Nástupu Jozef Paučo, vodca mladej generácie HSĽS Ferdinand Ďurčanský, tajomník Katolíckeho odborového združenia Ľ. Mutňanský, zástupca Slovenska v čs. vláde Matúš Černák, predseda Združenia katolíckych akademikov J. Kirschbaum, bývalí rodobranci a ďalší. Ich cieľom bolo vyrovnať sa so všetkými svojimi odporcami a exponentmi z bývalej ČSR, ktorí vystupovali proti „slovenskej národnej cti“, absolútne očistenie verejného aj politického života od príslušníkov bývalých politických strán, samostatnosť Slovenska, prehĺbenie revolúcie – prevratu v politickej a hospodárskej sfére ai. Charakteristickou črtou tejto skupiny bol nacionalizmus, protižidovský radikalizmus a čechofóbia. Pronacistická skupina okolo A. Macha a V. Tuku, ktorý sa 30. 1. 1939 stal i predsedom Slovensko-nemeckej spoločnosti, bola ochotná vyhlásiť odtrhnutie Slovenska a vyriešiť tieto otázky v intenciách a pod patronátom Nemecka. Postavenie HG a okolo nej zoskupených radikálov sa ešte zvýraznilo, keď slovenská vláda

38 Slovák, roč. 20, 1938, č. 236, s. 1.
Činnosť slobodomurárskych lóží bola označená za ilegálnu a podzemnú, naplnenú židovským duchom, ktorá otrávila život v novom Slovenskom štáte a podľahli jej aj najvyšší predstavitelia republiky. Tým sa zabránilo vyvíjaniu aktivít nekresťanským stranám, ich korporáciám a organizáciám. Krajinský úrad v Bratislave svojím rozhodnutím zo 14. 10. nariadil rozpustenie a zhabanie majetku dvom slobodomurárskym lóžam v Bratislave a po jednej v Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach. Pozri: SNA, fond PPR, mat. 1/8, šk. 1, č. j. 20.202/1938.

39 Slovák, roč. 20, 1938, č. 239, s. 4.

28. 10. 1938 nariadením č. 14 a 15/1938 s okamžitou platnosťou rozpustila všetky polovojenské a telovýchovné organizácie.

Druhé, konzervatívne krídlo HSĽS, reprezentované J. Tisom, bolo zástancom postupného budovania autonómneho Slovenska a evolučného rozširovania a posilňovania jeho právomoci. Politiku tohto krídla charakterizoval konzervatívny, paternalistický a autoritatívny systém zameraný na vedúce postavenie HSĽS v zmysle „všetko v strane – nič mimo nej". V období konsolidácie politického a spoločenského režimu Slovenskej republiky Tisovo umiernené krídlo presadzovalo politiku národného zmierenia, zameranou na vytvorenie národnej jednoty pod hlavičkou štátostrany – zapojenie všetkých, aj bývalých československých skupín, do verejného, politického i hospodárskeho života. Radikálna HG a jej vystúpenia extrémneho politického a intervenčného rázu túto politiku znemožňovala. Aj keď došlo k jej podriadeniu a začleneniu do HSĽS, vnútropolitický zápas medzi kresťansko-konzervatívnym a radikálnym krídlom pokračoval i v ďalších rokoch.

2.2 Vytváranie jednotnej organizácie HG

Plány na vytvorenie jednotnej a jedinej organizácie HG, ktorá by nahradila všetky doterajšie spolky a obsiahla by ich činnosť, naznačovali vyjadrenia v dennej tlači. Cieľom bola jedna štátna organizácia riadená jednou stranou: „Vedieme nekompromisnú prevýchovu národa. Odstraňujeme škodlivé prílepky bývalých čias. My, ktorí tvoríme gardistickú rodinu, musíme tvoriť jadro národa, o ktorý sa môže raz aj národ oprieť... Malý národ musí vynikať mravnými hodnotami: čistými mravmi, prísnou disciplínou a pracovitosťou. Musí byť preto jednotný, lebo v jednote je sila... Sme (gardisti) nositeľmi svetlejšieho zajtrajška..."[40]

Nariadením vlády Slovenskej krajiny z 28. 10. 1938 sa Hlinkova garda stala jedinou brannou organizáciou na území Slovenska. Podľa nariadenia vláda rozpustila všetky tzv. polovojenské branné organizácie, medzi inými aj Národnú gardu, Národnú streleckú jednotu, Streleckú jednotu, Ozbrojené

40 Gardista, roč. 2, 1940, č. 44, s. 3.
Pozri aj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 11.
Poznámka: Na čele prvého hlavného veliteľstva HG stál najvyšší veliteľ HG Karol Sidor, výkonným veliteľom bol menovaný Ján Dafčík, náčelníkom organizačného oddelenia Karol Murgaš, náčelníkom politickej sekcie Alexander Mach a hlavný duchovný HG kanonik K. Körper.

formácie TJ Sokola, Robotníckych telovýchovných jednôt (RTJ), Jednôt čs. Orla a ďalšie spolky.[41] Toto rozhodnutie predznamenalo ďalšie kroky vedúce k vybudovaniu jednotnej organizácie so záberom telovýchovy, športu či kultúry pod hlavičkou jednej vládnucej strany v krajine. Slovenská vláda ešte v ten istý deň prijala v poradí svoje štrnáste nariadenie, ktoré hovorí o zaistení majetku spolkov, korporácií a základín s ústredím mimo Slovenska.[42] Podľa neho mali zasiahnuté spolky do 15. novembra predložiť súvahu a inventár svojej účasti na majetku ústredia, ktoré spravovali na území Slovenska. Ich účty a právne úkony okrem výplat zamestnancov a bežných úkonov boli recipročne ku dňu 6. 10. 1938 zmrazené a majetok mal prejsť do správy a vlastníctva organizácie, ktorá bude utvorená a schválená Ministerstvom vnútra Slovenskej krajiny. Spolky mali pozastavenú činnosť až do tých čias, kým sa nevytvoria samostatné ústredné organizácie v Slovenskej krajine.

K dotvoreniu takmer výsostného postavenia jednotnej HG ako jediného spolku pre mužskú mládež slovenskej národnosti bolo vydanie ďalšieho nariadenia o rozpustení telovýchovných spolkov, ich jednôt a útvarov na území Slovenskej krajiny a ich výmaz zo spolkového registra.[43] Ako dôvod vláda uviedla zamedzenie rušenia verejného poriadku, denná tlač priniesla titulný článok Všetky sokolovne do majetku Hlinkových gárd, v ktorom sa píše: „Telovýchovné a cvičné spolky... Orol, Sokol a RTJ na Slovensku zanikajú... Tieto spolky nebolo možné zjednotiť a ťarchu rozbitosti, hoci majú jednotný i podobný cieľ, niesli pokladnice a štátne subvencie, ktoré sa rozptýlili do mnohých prúdov... Jedinou telovýchovnou organizáciou je odteraz HG..."[44] Toto nariadenie s účinnosťou od 17. 12. 1938 postihlo

---

41 Nariadenie Slovenskej vlády č. 15/1938 Slovenského zákonníka zo dňa 28. 10. 1938, zverejnené v Úradných novinách 48/1938.
Hlinkova garda je podľa nariadenia mravným pomocným orgánom všetkých úradov, podriadená Slovenskej vláde, ktorej skladá sľub vernosti a priamo jej podlieha a spolupracuje s jej pomocným zborom Ústredným slovenským národným výborom v Bratislave. Príslušníci gardy neboli oprávnení byť ozbrojení, nosiť zbraň mohli len tí, ktorí mali povolenie od patričného úradu alebo boli pridelení k bezpečnostným orgánom na výkon strážnej služby.

42 Nariadenie Slovenskej vlády č. 14/1938 S. z. zo dňa 28. 10. 1938, zverejnené v ÚN č. 48/1938. Pozri aj: SNA, fond PPR, mat. 1/8, šk. 1, č. j. 354.947/8-1938 KÚ a SNA, fond PR, mat. 1/14, šk. 2.

43 Nariadenie Slovenskej vlády č. 70/1938 Sl. z. zo dňa 5. 12. 1938. Nariadenie nadobudlo účinnosť 17. 12. 1938, teda dňom zverejnenia v ÚN č. 66/1938.

44 Slovák, roč. 20, 1938, č. 286, s. 1.

predovšetkým organizácie s najväčšou členskou základňou, vyvinutou štruktúrou a prepracovaným systémom výchovy detí a mládeže – dorastu: Robotnícke telovýchovné jednoty, Orla, TJ Sokola, židovských TJ Makkabi, Zväzu junákov skautov a skautiek RČS a ich rôznych mutácií a odnoží. Nariadenie zakazovalo používanie odznakov, rovnošiat, akýchkoľvek symbolov a vonkajších znakov, ktoré naznačovali príslušnosť k zakázaným spolkom, vykonávať akúkoľvek činnosť, prijímať do spolkov ďalších členov, ďalej sa aj neverejne spolčovať a ďalej uskutočňovať ciele týchto spolkov. Správa všetkého hnuteľného aj nehnuteľného majetku a majetkových práv spolkov prešla do správy HG. Toto nariadenie sa podľa neskoršej úpravy ministerstva vnútra z 20. 12. 1938 netýkalo telovýchovných a skautských spolkov a združení nemeckej a maďarskej národnosti a takisto športových spolkov bez ohľadu na národnosť.[45] Svoju činnosť mohli ďalej vykonávať aj spolky a korporácie spravované cirkvou a organizované na konfesijnom základe – spomedzi katolíckych Združenie katolíckej mládeže, Mariánska kongregácia, Konferencie sv. Vincenta či SzMKE pre maďarských katolíkov žijúcich na Slovensku. Z evanjelických si formu nezávislosti udržali Zväz evanjelickej mládeže a Nedeľná škola mládeže. Výchova nemeckej mládeže bola ponechaná nemeckej národnostnej menšine, na ktorej čele bol F. Karmasin.

Okrem nich ďalej existovali stavovské študentské organizácie. Hlavnou organizáciou slovenských vysokoškolákov bol Zväz vysokoškolského študentstva. V ňom našli svoje uplatnenie rôzne fakultné spolky právnikov, filozofov, medikov či technikov. Druhou dôležitou študentskou organizáciou bolo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, etablovaný člen

45 SNA, fond PR, mat. 1/14, šk. č. 2, č. j. 4836/1938.
Poznámka: Pokyn a poverenia na likvidáciu rozpustených spolkov vydal štátny minister a hlavný veliteľ HG Karol Sidor v Organizačnom rozkaze HG č. 6. Pozri: Slovák, roč. 20, 1938, č. 288, s. 2. Likvidácia, inventarizácia a zaistenie majetku mala prebiehať 4. a 5. januára 1939 a vykonávali ju okresné alebo notárske úrady s komisiou, zloženou zo zástupcov miestnych organizácií HSĽS, dočasných veliteľov HG a starostov obce. Komisie mali spravovať majetok až do ďalšieho rozhodnutie o jeho naložení. Pozri: SNA, fond PR, mat. 1/14, šk. 2, č. j. 1918/1938.
Do pôsobnosti nariadenia č. 70 nespadali s výnimkou telovýchovných jednôt ani židovské spolky a organizácie. Tie boli až na židovské náboženské obce rozpustené nariadením vlády SR z 26. 9. 1940 č. 234 Sl. z. Za židovské spolky sa považovali tie, v ktorých základňu tvorila aspoň polovica židov alebo ktorých cieľom bolo napomáhať záujmom židov. Pozri: SNA, fond PR, mat. 1/16, šk. 2, č. j. 164.808/III.c/1940.

medzinárodného katolíckeho študentského združenia Pax Romana. Z prvej ČSR prešiel do novej politickej a spoločenskej situácie aj Kuzmányho kruh evanjelických akademikov. Ich kontinuálnosť sa aj po zmene politického režimu na Slovensku v porovnaní so situáciou mládežníckych organizácií v Nemecku, Taliansku a ďalších totalitných štátov líši. V Nemecku boli mládežnícke a študentské stavovské spolky zakázané, pričom jedinou povolenou bola Hitlerjugend a študentskou Národno-socialistický nemecký študentský zväz (NSDStB). V Taliansku si náboženské spolky zachovali istú autonómnu formu a akademické spolky boli po zákaze inkorporované do jednotnej organizácie Univerzitné fašistické skupiny (GUF).[46]

Vláda vydaním nariadenia č. 70/1938 schválila predostreté stanovy HG, čím legislatívne podložila jej existenciu a ďalšie vytváranie tejto brannej organizácie ako zložky HSĽS – Strany slovenskej národnej jednoty.[47] Hlinkova garda však nemala až do septembra 1939 (nariadenie č. 210/1939 o HG) legislatívne upravený kódex a presne vymedzený program a potrebnú náplň. Samotné Hlavné veliteľstvo HG pre rýchly nárast členskej základne (už vo februári 1939 mala vyše 100 tisíc členov) a nedobudovanú organizačnú štruktúru strácalo prehľad o činnosti gardistov,[48] takže jednotlivé zložky HG pracovali „podľa toho, aký veliteľ ich viedol".[49] Až do prijatia zákona sa riadila svojimi stanovami a vnútornými predpismi, ktoré vydával hlavný veliteľ HG a jeho štáb.

V VII. bode stanov HG je po prvýkrát uvedená aj Hlinkova mládež ako samostatne organizovaný zbor mužskej mládeže v HG. Dátum 5. 12., resp. 17. 12. 1938 je považovaný za úradný vznik tejto v budúcnosti celoštátnej organizácie mládeže. Hlavnou úlohou vtedajšej slovenskej generácie bolo „...dokázať životaschopnosť slovenského národa, a tým aj existenčné

46 Kárpaty, V.: Hlinkova mládež do leta 1940. In: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Slovenská republika očami mladých historikov VI. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 354 – 355. Poznámka: Akademici a študenti vydávali svoje periodiká – Rozvoj (mesačník ÚSKŠ pre stredoškolských študentov), Svoradov (mesačník ÚSKŠ pre vysokoškolákov), Mladý katolík (týždenník Združenia katolíckej mládeže), Akademik (týždenník ZVŠ) a Technik (mesačník ZVŠ pre vysokoškolákov – technikov).

47 Slovák, roč. 20, 1938, č. 272, s. 1.

48 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941). In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 113.

49 SNA, fond NS, spis Karol Danihel, šk. 24, mat. 28/45, film A868.

oprávnenie Slovenského štátu ako základného predpokladu našej národnej budúcnosti“.[50]

2.3 Prvý organizačný typ Hlinkovej mládeže

Po zrušení jednotlivých spolkov a prechode ich kompetencií pod egidu HG ako jedinej polovojenskej, telovýchovnej, výchovnej a poriadok udržiavajúcej organizácie znamenalo takmer monopol vo výchove slovenských detí po ich dospelosť. Deti a mládež vo veku 6 – 19 rokov tvorili dorast HG, pomenovaný Hlinkova mládež, ktorá „...vyrástla z vôle slovenského národa, zrodila sa z potrieb slovenského ľudu a národ ju poveril úlohou stvárňovať a pre život pripravovať nových uvedomelých Slovákov...“ mala s Hlinkovou gardou byť „... jednoliatym celkom, sledujúcim jednu myšlienku, jednu ideu, jednu úlohu, jeden cieľ pod vedením jedného veliteľa. Touto myšlienkou, úlohou a cieľom je povznesenie slovenského národa mravne, nábožensky, hospodársky, sociálne a nadovšetko branne v jednom pojme štátnosti.“[51]

Vláda vymenúvala hlavného veliteľa HG, ktorý si vyberal a menoval svojho zástupcu, veliteľov zborov, oddelení a ďalších nižšie postavených funkcionárov HG. Hlavný veliteľ HG a od 1. 12. 1938 aj podpredseda vlády česko-slovenského štátu Karol Sidor vymenoval rozkazom č. 5 z 15. decembra 1938 nové vedenie a ustanovujúcu novú štruktúru HG. Jeho výkonným zástupcom sa stal šéf Úradu propagandy Alexander Mach a politickým náčelníkom Karol Murgaš. Veliteľom Rodobrany, ktorá bola obnovená 13. 12. 1939 ako osobitná zložka Hlavného veliteľstva HG, sa stal Vojtech Tuka. Sidor rozkazom vymenoval na post veliteľa HM ministra školstva autonómnej vlády Matúša Černáka a za zborového veliteľa HM riaditeľa meštianskej školy v Bratislave a posledného krajinského náčelníka SKS Jána Dafčíka.[52]

50 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 190.

51 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 190. Pozri takisto: Čaplovič, M.: c. d., s. 74. Cit. Organizačný rozkaz Hlavného veliteľstva HG č. 5 zo dňa 15. 12. 1938 alebo Organizačný rozkaz Zborového veliteľa HM č. 1 zo dňa 19. 4. 1939 v Bratislave, č. j. 4110/1-2-1939.

52 Slovák, roč. 20, 1938, č. 278, s. 1.
Poznámka: Ďalší funkcionári HG – náčelník vojenského štábu: plukovník Alexander Čunderlík, náčelník politického štábu a pobočník hlavného veliteľa HG: Karol Murgaš, veliteľ HG: minister Ferdinand Ďurčanský, zborový veliteľ: riaditeľ štátnych výskumných útvarov Viktor Pecho-Pečner, veliteľ Rodobrany a čestný

Prvé organizačné práce na vytvorenie HM sa začali až v decembri 1938. „Dňa 5. alebo 6. decembra ma navštívil bývalý krajinský náčelník Ján Dafčík a Jozef Hlavatý, aby som začal spolupracovať na organizovaní Hlinkovej mládeže," píše v oficiálnej korešpondencii Alojz Macek.[53] Dňa 8. 12. 1938 sa spoločne stretli v miestnosti HM v bývalej slobodomurárskej lóži oproti hotelu Tatra a dohodli sa na organizačnom postupe.[54]

V roku 1938 evidovalo ÚSKS rekordných 4 960 členov v 209 oddieloch. Vedenie katolíckych skautov sa v otázke pohltenia skautskej katolíckej organizácie Hlinkovou mládežou názorovo rozdelilo: po vyhlásení krajinského náčelníka SKS Jána Dafčíka v decembri 1938, že spolok katolíckych skautov korporatívne ako celok vstupuje do HM. Časť členov so zakladateľom spolku J. Lukačovičom[55] a jeho posledným starostom Alexom Cselkom prechod odmietla a rozišli sa. Druhá časť SKS na čele s krajinským náčelníkom Jánom Dafčíkom, krajinským podnáčelníkom Alojzom M. Mackom, podstarostom Karolom Körperom, bývalým krajinským náčelníkom a duchovným radcom Jozefom Hlavatým sa spolupodieľala na organizovaní HM, včlenení slovenských katolíckych skautov do nej a likvidovaní odbočiek SKS, resp. títo predstavielia boli jej neskoršími exponentmi. Včlenenie majetku spolku do HM previedol v januári 1939 z poverenia J. Dafčíka posledný krajinský hospodár a pokladník ÚSKS Lukáš Poláček.[56] Papierovo

veliteľ HG: prof. Vojtech Tuka, veliteľ úderníkov: Vlado Moravčík, šéf II. oddelenia štábu (politické a propagačné): Konštantín Čulen a šéf IV. oddelenia štábu (duchovná správa): kanonik Karol Körper.

53 SNA, fond PR, mat. 21/58, šk. 147, č. j. 2555/44-Hlv.

54 Sídlo HG a jej zložky HM bolo do konca decembra 1938 v bývalej slobodomurárskej lóži oproti hotelu Tatra, potom sa kancelárie HM presťahovali do bývalej Sokolovne a odtiaľ približne v polovici januára do bývalého Živnodomu.

55 Za prevzatie inventáru ÚSKS bol zodpovedný Lukáš Poláček. Časť spisového materiálu bola podľa rozkazu J. Dafčíka spálená ako „údajne nepotrebná". Ostatné veci ÚSKS, najmä hmotný majetok sa preniesol po 19. 1. 1939 zo Svoradova už priamo do Živnodomu, do držby HM o. i. prešiel aj Skautský domov v Beluši. (A. M. Macek, list Prezídiu PR v Bratislave zo dňa 11. 2. 1944). Prevedenie majetku ÚSKS do HM zabezpečoval L. Poláček a L. Moško. HM prevzalo od ÚSKS o. i. Skautský domov SKS v Beluši a 13.149,65 korún, ktoré použilo HVHM na adaptáciu skautského domova. Pozri: SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70. List HVHM zo 14. 1. 1944 v Bratislave.

56 Pre zaujímavosť, ako dopadol stredoškolský profesor náboženstva Jozef Lukačovič, bývalý krajinský náčelník SKS v rokoch 1928 – 1934, ktorý odmietol aj s ďalšími činovníkmi korporatívne vstúpiť s členmi SKS do HM: po 6. 10. 1938 bol preložený na štátne gymnázium do Zlatých Moraviec a po vzniku samostat-

existujúci spolok Slovenský katolícky skauting bol výmerom Policajného riaditeľstva v Bratislave 29. 12. 1938 vyhlásený za rozpustený.[57]

O rok neskôr bývalé predstaviteľky Dievčenského odboru Ústredia SKS vyvinuli iniciatívu obnoviť na Slovensku dievčenský katolícky skauting. Mária Pecho-Pečnerová a Štefánia Pallóová utvorili 13. 12. 1939 spolok Ústredie slovenských katolíckych skautiek v Bratislave. V zdôvodnení jeho existencie okrem iného spomenuli: „Po októbrových udalostiach v roku 1938 zrušili spolok skautov, v ktorom tvorili skautky jeden jeho dievčenský odbor. Chceme, aby skautské hnutie mohlo legálne a zodpovedne konať svoju službu národu a štátu... Bývalý Dievčenský odbor ÚSKS mal 42 oddielov so 150 vodkyňami a 1 567 skautkami... Ak by k jeho obnove nedošlo, dievčenské hnutie by tým stratilo jedinú dobre fungujúcu organizáciu...“[58]. Snahu o obnovenie podporili aj Anka Trnovská a Mahuliena Krčméry z Bratislavy, Helena Richterová a Emília Macková z Trnavy a ďalšie.

Ministerstvo vnútra 6. februára 1940 schválilo stanovy Ústredia slovenských katolíckych skautiek.[59] Spolok sa nestačil organizačne rozbehnúť, lebo podľa telefonického pokynu ministerského radcu Dr. Kosa z 9. 4. 1940, ktorý zastupoval Predsedníctvo vlády SR, mala byť činnosť organizácie okamžite zastavená.[60] Spolok ešte oznámil Policajnému riaditeľstvu v Bratislave konanie volieb do spolkových orgánov na I. valnom zhromaždení, ktoré sa malo uskutočniť 21. 4. 1940. Policajné riaditeľstvo nezobralo oznámenie na vedomie a akciu nepovolilo s odôvodnením, že činnosť podobných spolkov bude v dohľadnej dobe upravená novými zvláštnymi formami, a preto pred ich vydaním by „...nebolo účelné konať valné zhromaždenie“.[61] Druhá naplánovaná akcia – Akadémia skautiek, ktorá bola pripravená v rámci osláv generála M. R. Štefánika na 5. mája 1940 v Redu-

ného štátu prepustený zo štátnych služieb. Bol odsúdený na výkon trestu v Ilave „ako protivník vtedajšieho režimu“. Prepustený bol v roku 1940 na intervenciu K. Körpera na politickom oddelení ministerstva vnútra. Po skončení vojny sa stal poslancom za DS a pôsobil ako farár v Kuklove. Pozri: ŠA BA, fond NS, spis Karol Körper, šk. 12, mat. Tn ľud 17/45 – 36, č. j. Td 83/46 a mat. 17/45-26.

57 SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. PR 23053/1938.

58 SNA, fond PR, šk. 135, mat. 20/177.
Poznámka: Odpis Policajného riaditeľstva listu M. Pecho-Pečnerovej a Š. Pallóovej, adresovanému 13. 12. 1939 Ministerstvu vnútra SR v Bratislave.

59 Výnos MV SR v Bratislave zo dňa 6. 2. 1940 pod číslom 8015-III.c.-1940.

60 SNA, fond PR, šk. 135, mat. 20/177, č. j. PR 2263/40.

61 SNA, fond PR, šk. 135, mat. 20/177, č. j. PR 2596/40.

te pod protektorátom generálneho sekretára HSĽS, ostala bez ďalšej úradnej odozvy. V roku 1942 Policajné riaditeľstvo v Bratislave konštatovalo, že „...spolok nemá majetok a svoju činnosť nezahájil“.[62] Výchova dievčat bola ponechaná najmä v kompetencii náboženských cirkevných spolkov a združení. Po júli 1940 už mohli svoju činnosť vyvíjať aj po boku mužskej mládeže v HM.

Napredovanie rastu a rozširovanie novej mládežníckej organizácie spomaľovala „ľahostajnosť a slabé porozumenie pre záujmy mládeže zo strany Slovákov a neporozumenie a odpor zo strany neslovákov“.[63] V januári 1939 Macek s Dafčíkom na výjazdoch po vidieku oslovovali mládež a vyzývali dospelých pre prácu a mimoškolskú výchovu v HM. Začiatkom marca 1939 A. Macek spolu s ministrom a veliteľom HM M. Černákom uskutočnili sériu prednášok o výchove a organizácii novej mládeže vo Zvolene, Banskej Bystrici a Modrom Kameni. V poslednom meste ich 9. marca 1939 po vypuknutí tzv. Homolovho puču zatkli českí žandári a po väznení na Morave a v Banskej Bystrici ich o dva dni prepustili na slobodu. Medzitým sa v úradovniach zborového veliteľstva HM v Živnodome odohrala potýčka medzi českými žandármi a príslušníkmi HM a na niektorých miestach Slovenska došlo k stretom medzi českými príslušníkmi armády a členmi HG. Jednou z najznámejších a propagandou HG donekonečna vyzdvihovaných obetí puču sa stal gardista Anton Kopal, ktorého zabili české policajné alebo vojenské jednotky pri obsadzovaní bratislavského Živnodomu a ďalších strategických bodov. „Jeho krv, krv slovenského nadšenca pokrstila organizmus HM, zúrodnila zem centra HM, na ktorej sa dnes rozvíja kmeň budúceho národa – slovenská mládež“.[64]

---

62 SNA, fond PR, šk. 135, mat. 20/177, č. j. PR 9148/42.

63 Macek, A. M.: Hlinkova mládež. Pohľad do činnosti od vzniku. In: Gardista, roč. 3, 1941, č. 61, s. 10.
Poznámka: V Modrom Kameni sa po prednáške na r. k. farskom úrade stretli s vládnym komisárom Štefanom Bulkom, bohoslovcom, s ktorým A. Macek ešte v Borskom Sv. Mikuláši založil samovzdelávací spolok Mlaď Jána Hollého. Pozri Prílohy 2.1: Hlavný veliteľ HM Alojz Macek.

64 Tamže.
Poznámka: Propaganda využila tento fakt v svoj prospech a zaradila ho medzi ďalšie argumenty, prečo je nevyhnutná slovenská samostatnosť a prečo treba nahradiť a odsunúť českých úradníkov a zamestnancov zo Slovenska do Česka. Odvtedy sa A. Kopal stal národným martýrom a jeho krv sa prirovnávala k semenu národných idealistov.

2.4 Vedenie HM v roku 1939

Zástupcom zborového veliteľa HM Jána Dafčíka vymenovali dňa 11. 2. 1939 Alojza M. Macka. Hlavný veliteľ HG A. Mach vydal 28. apríla 1939 rozkaz, ktorý o. i. upravoval organizačnú štruktúru, personálne obsadenie i rozdielne pomenovanie vedúcich funkcií HG a HM. Jeho súčasťou bol dokument s názvom Zásadné rozhodnutie vo veci Hlinkovej mládeže ako samostatnej organizácie pre mimoškolskú výchovu slovenskej mládeže. Rozkaz priniesol výmenu aj na najvyšších postoch v HM, začiatkom mája 1939 zároveň A. Mach vymenoval bývalého funkcionára Slovenského katolíckeho skautingu a Orla A. Macka namiesto J. Dafčíka za zborového vodcu organizovaného zboru mládeže v HG.[65] Na čele organizácie HM stál ako reprezentant celého hnutia HM čestný hlavný veliteľ HG a krajinský vodca HM Vojtech Tuka. Výkonným orgánom a organizátorom bol zborový vodca HM. Matúš Černák, ktorý bol zo svojej funkcie odvolaný, v ďalšom období sa stal vyslancom Slovenska v Nemecku a Fínsku.

Znamenalo to prvý krok k osamostatneniu HM od HG a aj keď HM bola formálne stále súčasťou HG, pôsobila ako samostatný zbor s autonómnym postavením. Najvyšším veliteľom HG bol predseda HSĽS-SSNJ a podpredsedovia strany jeho zástupcami. HM spájal s HG hlavný veliteľ HG, ktorého rozhodnutiam a nariadeniam priamo podliehala. Organizovaná bola ako samostatný zbor mužskej mládeže HG s nezávislým organizačným, finančným a hospodárskym riadením zborového veliteľstva i nižších organizačných zložiek. Podľa slov A. Macha spájali ich však i rovnaké ciele, poslanie i spolupráca: „Ak HG má zásluhy na tom, že sme si vydobyli a udržali štát a po boku armády sme odrazili nejeden pokus vnútorných rozvratníkov, tak HM má najväčšiu zásluhu na tom, že budúcnosť národa je na dobrej ceste a naša mládež je po boku HG nádejou lepších dní na Slovensku“[66].

Nariadením A. Macha sa zmenilo názvoslovie činovníkov HM – na rozdiel od HG, ktoré si ponechalo názov veliteľ, bolo toto pomenovanie v HM nahradené slovom vodca, a to v tomto poradí označenia funkčnej subsi-

65 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 47.
Pozri takisto: Gardista, roč. 3, 1941, č. 275, s. 4. a ŠA BA, fond Tn ľud, mat. 43/47, šk. 36, spis sekretariátu Slovenského snemu.
Pozri takisto: Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 24.

66 Nástup, roč. 7, 1939, č. 7, s. 77.
Pozri tiež: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 3, s. 77.

diarity: krajinský vodca HM a zborový vodca HM, ďalej oblastný, okresný a miestny vodca HM a vodca stotiny, čaty a družiny. Všeobecné pomenovanie činovník ako označenie vodcu HM sa používalo v praxi aj naďalej. Toto odlíšenie od veliteľských funkcií dôstojníkov a poddôstojníkov HG, ktorá prevzala a používala hodnosti zaužívané v armáde, sprevádzal aj zákaz nosiť rovnošatu príslušníkov zboru činovníkmi HM a určil im predpísanú rovnošatu vo farbe kaki.[67] Vodcovské označenie činovníkov HM (nielen ich) je možné odvodiť od zavedených hodností v skautingu, či už katolíckom, zväzovom alebo iných odnoží tejto korporácie[68] a istým spôsobom ho považovať za zjednotenie terminológie pre mládež i činovníkov vstupujúcich do HM, ktorí ako bývalí členovia spolku katolíckych skautov na Slovensku, Orla a iných mládežníckych organizácií mali zaužívané rôzne označenia. „V HM máme nie predsedu, nie starostov, nie veliteľov, ale vodcov... My sme navykli na pracovné metódy Orla, Sokola alebo iných podobných spolkov, v ktorých boli rozdelené úlohy... V HM máme vodcu, ktorý zodpovedá

---

67 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz č. 6/1939, č. j. 7348-s-39 zo dňa 30. 6. 1939 v Bratislave.
Poznámka: Rovnošata i farba podobná skautskej, prijaté zmeny, ktoré – ako pri programe, sľube, zákone, označení vekových skupín, činovníkov jednotlivých organizačných štruktúr a odborov... – boli upravené pre HM.

68 Sám A. Macek bol jedným z popredných činovníkov SKS, v rokoch 1937 – 1938 pôsobil vo funkcii krajinského podnáčelníka SKS. Pozri na porovnanie organizačnej štruktúry SKS: vodca družiny, vodca voja (veková skupina vĺčat), vodca oddielu (veková skupina skautov), vodca kmeňa (veková skupina roverov). HM podľa nariadenia hlavného veliteľa HG zo dňa 28. 4. 1938: v zbore HM sa nahrádza slovo veliteľ slovom vodca. Na čele ako reprezentant stojí krajinský vodca HM, výkonným orgánom – organizátorom a vedúcim HM je zborový vodca HM. Nižšie vodcovské zložky tvorili oblastní, okresní a miestni vodcovia HM a na miestnej úrovni vodcovia stotín, čiat a družín. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz č. 4/1939, č. j. 5236/s-39 zo dňa 9. 5. 1939 v Bratislave.
Obdobne, ako v HM, aj v SKS schvaľovalo vodcov na základe predloženej osobnej žiadosti a dokladoch o svojom vzdelaní. Oddiel každej vekovej skupiny musel mať svojho duchovného radcu, ktorý bol, ako aj neskôr v HM, miestny duchovný alebo poverený cirkevnou mocou. Duchovného radcu menovalo Náčelníctvo SKS (HM – pozri podkapitolu Náboženská výchova v HM a kresťanské spolky). Obdobná terminológia v SKS i HM bola použitá napr. aj pre označenie kurzov pre vodcov (SKS – Vodcovská lesná škola, HM – Vodcovská škola HM) a typy školení (SKS – Vodcovská lesná škola pre duchovných radcov, Vodcovská lesná škola – osobitne pre výchovu vodcov a osobitne vodkýň; HM – pozri podkapitolu Kurzy a školenia pre činovníkov HM). K tomu pozri: Macek, A.: c. d., s. 165 – 187.

za všetky tieto úlohy."[69] Poslanie činovníkov SKS i v HM nebolo diametrálne odlišné – skauting: „Vodcovstvo je vedenie iných... pričom najdôležitejšími činiteľmi v skautskom hnutí sú vodcovia... ambíciou každého vodcu musí byť nasledovať Krista...skauting káže zmocniť sa chlapcov, otvoriť im ducha, vytvoriť z nich osobnosť... vytvoriť z nich hrdinských mužov pre Boha i pre vlasť... s úctou k autorite a láskou k disciplinovanosti."[70] Pokiaľ sa dá vnímať v skautingu vodca ako vzor, organizácia HM sa aj v otázke vodcovstva formovala podľa vlastnej línie a vlastných potrieb v slovenských pomeroch, podľa skúseností spolku Slovenských katolíckych skautov, na ktorého základoch vznikala – od začiatku s badateľným prízvukom na silný princíp autority zosobnenej v zborovom (neskôr hlavnom) veliteľovi HM platnom pre HM či predsedovi (a predsedníctve) HSĽS, ktorému bola HM i jej personálna politika už v roku 1939 bezvýhradne podriadená. Autoritatívny systém, ako je známe, bol vlastný politike HSĽS i jeho predsedovi J. Tisovi, ktorý po prijatí zákona o HSĽS (október 1942) prijal titul vodcu. Samotný zákon zároveň upevnil pozíciu J. Tisu voči pronemecky orientovanej radikálnej skupine presadzujúcej uplatnenie národnosocialistickej koncepcie.

Podľa prvého organizačného rozkazu HM z 19. apríla 1939 sa Zborové veliteľstvo HM členilo na tri výchovné oddelenia rozdelené podľa veku. Vodcom oddelenia vĺčat (6 – 11-roční) bol brat A. Macka Štefan Macek, vodcom oddelenia orlov a skautov (11 – 16-roční) Vlado Ozábal a vodcom oddelenia junákov (16 – 19-roční) Augustín Rakús. Úlohy redaktora časopisu Nová mládež sa ujal zástupca hlavného duchovného radcu HG pre katolíkov Jozef Hlavatý v Bratislave. Na zborovom veliteľstve HM vyvíjali a špecifikovali činnosť HM nasledovné odbory: hudobný (Ján Gajdoš), divadelný, ľahkoatletický, jazdecký (Ján Žilavý), letecký, tlačová služba HM, zdravotnícka služba, vodný, futbalový, turistický, horolezecký a lyžiarsky. Styčnými dôstojníkmi pri Zborovom veliteľstve HM bol kultúrny poradca ministerstva školstva a národnej osvety (MŠaNO), zástupca HG a zahraničný referent HM. Z rozkazu ministra národnej obrany bol k zborovému veliteľ-

69 Stráž, roč. 1, 1940, č. 5, s. 115. Pozri tiež: Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 25.

70 Macek, A. M.: c. d., s. 47 a n.

stvu HM pridelený vojenský poradca mjr. Rudolf Tesárek, ktorý bol mostom medzi MNO, miestnymi vojenskými posádkami a veliteľstvami HM.[71]

O náboženskú výchovu v HG a HM sa mala starať duchovná správa, ktorú ustanovoval Štatút duchovnej správy HG, smerodajný a platný pre oba zbory. Zborovým duchovným HM bol menovaný Alexej Izakovič z Trnavy a jeho zástupcom pre evanjelickú kongregáciu a. v. poslanec Emil Boleslav Lukáč z Bratislavy. Následne boli vymenovaní ďalší duchovní radcovia na oblastnej, okresnej a miestnej úrovni, ktorí boli spoluzodpovední za mravné a cirkevné spravovanie a počínanie veliteľstva a členstva Hlinkovej mládeže v jednotlivých miestach.[72]

Práve športová a branná výchova mládeže boli prioritami, v ktorej HG nechcela stratiť svoj vplyv. Kreujúci sa vodcovský zbor HM, ktorý mal z predchádzajúcich rokov skúsenosti z výchovy neobmedzujúcej sa len na nástupy, pochodové a telesné cvičenia a spievanie a ktorý ak si chcel zachovať čo najširšiu formu samostatnosti a vlastného formovania mládeže, musel vytvoriť program.[73] Bez neho by nebolo tiež možné zaujať čo najširšie vrstvy mladých od 6 do 19 rokov, resp. HM by ostala v pozícii prípravky pre HG. Na jar 1939 sformulovalo ZVHM najprv ideové, neskôr programové základy novej mládežníckej organizácie. Cieľom tohto programu, ktorý bol definovaný 21. 4. 1939, bola „celá mravne-náboženská, národná, kultúrna, osvetová, technická, telesná, strážna, pohotovostná, obranná, sociálne-zdravotná výchova chlapca a jeho príprava na budúci spoločenský, občiansky i vojenský život".[74] Pokiaľ nebol vypracovaný program a celá činnosť HM, mali činovníci HM „zamestnávať mládež cvičením spevu, divadiel, akadémií a zakladať hudobné krúžky". Náplňou práce duchovných radcov mali byť témy o ideológii hlinkovského ducha a učitelia a profesori sa mali zamerať na slovenskú minulosť a národnú svornosť.[75] V prechodnom období ZVHM vydávalo okrem prvých dvoch ideovo-inštruktážnych zoši-

71 Tamže. Pozri takisto: Stráž, roč. 1, 1939, č. 1 – 2, s. 17.
Poznámka: K oblastným, okresným a miestnym veliteľstvám HM pridelilo MNO dôstojníkov ako vedúcich vojenského výcviku. Pozri: Slovák, roč. 20, 1938, č. 288, s. 1.

72 Stráž, roč. 1, 1939, č. 3 – 4, s. 78.

73 Kárpaty, V.: c. d., s. 358.

74 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1, č. j. 4.222/s-3-1939. Pracovný rozkaz zborového veliteľstva HM zo dňa 21. 4. 1939 v Bratislave.

75 Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1. Bratislava : Zborové veliteľstvo HM, 1939, s. 31.

tov Hlinkova mládež pracovné rozkazy, v ktorých vysvetľovalo základy pedagogiky a spôsoby výchovnej práce s jednotlivými vekovými skupinami HM, vzorové schôdzky háemistov, pokyny na prípravu vlastného programu a zapojenia sa do nadregionálnych akcií HM. Od septembra 1939 začal pre vodcov HM vychádzať časopis Stráž, ktorý oi. radil vodcom, ako narábať s metodickými postupmi výchovnej práce a prinášal program práce (schôdzok, rozvrh akcií) na celý mesiac dopredu. Výchova v HM tak, aspoň do iniciatívy a schopností samotných vodcov, dosiahla jednotný charakter a ZVHM mohlo usmerňovať konkrétnu obsahovú stránku a líniu jednotlivých výchovných činností,[76] vrátane ideologickej, vytvárajúcej identitu k novému štátnemu zriadeniu a slovenskému národu.

Ďalšie dva roky sa budovala štruktúra vedenia HM a vodcovský systém v celej hierarchii organizácie, vytvárali sa oddelenia pri ZVHM a prijímali sa noví zamestnanci a pracovníci.

2.5 Majetok skautských organizácií a židovské podniky v správe HM

Majetok po rozpustených skautských organizáciách – Ústredia slovenských katolíckych skautov, Zväzu junákov skautov a skautiek RČS, Ústredia evanjelických skautov a ich pobočky a zmluvných zložkách – prebrala správa HG prostredníctvom svojich komisií. Podľa nariadenia hlavného veliteľa HG z 3. 5. 1939 správa všetkého hnuteľného a nehnuteľného majetku, majetkových práv a dôchodkov týchto organizácií prešla do rúk a držby HM.[77] Zaujímavosťou bolo, že podľa nariadenia zborového vodcu HM Alojza Macka do tohto súpisu zapadal všetok majetok bývalých jednotiek Slovenských katolíckych skautov, no majetok spolku Slovenských katolíckych skautiek im mali jednotky HM ponechať v prípade, ak ešte vyvíjajú

76 Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 31.

77 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 46. Pozri takisto: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 4/1939, č. j. 5236/s-39 zo dňa 9. 5. 1939.
Poznámka: Správu vecí mali prebrať miestni vodcovia HM podľa pôvodného súpisu majetku, ktorý urobila pri preberaní správy vecí HG.

činnosť – teda ešte existujú. S majetkom, zvlášť s hotovosťou, bolo zakázané svojvoľne disponovať až do ďalších úprav ZVHM alebo vlády SR.[78]

Z majetku ostatných bývalých organizácií – Orol, Sokol, RTJ, Roľnícky dorast a ďalšie, ktoré boli podľa vládneho nariadenia dané do držby HG – mohli požiadať oblastní, okresní alebo miestni vodcovia HM na účelný rozvoj jednotiek HM. Tieto majetky mali používať HG a HM spoločne – záležalo na dohode medzi činovníkmi oboch zložiek na miestnej úrovni. K dohode medzi funkcionármi často nedošlo a velitelia HG neumožňovali zástupcom Hlinkovej mládeže, aby ich mohla využívať. Situáciu muselo vo februári 1940 riešiť HVHG: „...U veliteľov HG mládež často nenachádza porozumenie. Z Hlinkovej mládeže nám vyrastú zdatní a dobrí gardisti. Čo dáme HM, dáme a robíme pre svoju budúcnosť, lebo z odchovancov HM nám prídu dobrí gardisti. Investície do HM sú investíciami do HG, nikdy nie naopak“.[79] Na urovnanie nedorozumení odporúčalo vedenie HG kamarátsku dohodu o pomernom využívaní telocvičného náradia a telocviční, úprimnú a bratskú spoluprácu vylúčiť osobnú samoľúbosť.

Okrem majetku bývalých skautských a telovýchovných spolkov sa do rúk HM dostal arizovaný židovský majetok a podniky. Snahou Generálneho sekretariátu HSĽS v Bratislave bolo dostať „čím viac podnikov do rúk slovenských a kresťanských cestou arizácie“[80]. Záujemcovia z radov HG a HM – jednotlivci[81] – mohli požiadať o pridelenie arizovaného podniku u miestnej organizácie HSĽS, Zväzu slovenských remeselníkov a obchodníkov a odborov Slovenskej odborovej jednoty súkromných úradníkov. Pre jednotky HM na úrovni žúp, okresov a miest/obcí sa prideľovali židovské hnuteľnosti a nehnuteľnosti od mája 1942. Podľa vyhlášky ministerstva financií[82] zo dňa 18. 5. 1942 hnuteľnosti židov a židovských združení, ktoré prešli na Slovenskú republiku, mali odpredávať daňové úrady na verejných dražbách. Z odpredaja na verejnú dražbu boli vylúčené niektoré cenné kusy a hnuteľná

78 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/21. Dodatok k Organizačnému rozkazu Zborového veliteľstva HM č. 5/1939.

79 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/28. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6/1940, č. j. 1893-s-40 zo dňa 20. 2. 1940 v Bratislave.

80 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2/15, č. j. 40/dôv/1942-Mo.

81 Po 2. svetovej vojne sa ľudové súdy pri súdení bývalých vyšších činovníkom HM riadili podľa nariadenia č. 33/45 Sb. n. SNR, či súdený arizoval bývalé židovské hnuteľnosti, nehnuteľnosti a podniky.

82 Vyhláška Ministerstva financií č. 12573/prez-1942 zo dňa 18. 5. 1942 zverejnená v Úradných novinách č. 27/1942 zo dňa 20. 5. 1942.

výbava židovského majetku[83], ktorá mala byť mimo dražby rozdelená za určitú náhradu štátnym a verejným úradom, HSĽS, HM, HG, DP, FS a HJ. Jednotlivé veliteľstvá HM mohli požiadať o tieto veci pre miestne veliteľstvo alebo jednotky HM, prípadne sa zúčastniť dražby židovských nehnuteľností a „...urobiť všetko, čo je potrebné k výhodnému zakúpeniu vecí potrebných pre HM“[84].

2.6 Skauti v HM

Kostru Hlinkovej mládeže tvorili členovia a vodcovia – mnohí z nich kvalitní metodickí pracovníci a vychovávatelia, ktorí do HM prešli najmä zo spolku Slovenských katolíckych skautov. Niektoré odbočky SKS vstúpili do HM len premenovaním názvu a pokračovaním v pôvodnej činnosti[85], pretože považovali za prirodzené pokračovať ďalej vo výchove detí. Ďalší sa do HM prihlásili k spolupráci hneď od začiatku jej utvorenia aj preto, že ostatné (skautské) organizácie boli rozpustené a predpokladali, že HM bude pokračovať v skautskej tradícii.[86] Túto skupinu tvorili aj také skautské oddiely a najmä ich vedúci – či už konfesijného zamerania alebo zväzových skautov – ktorí previedli svoje oddiely a odbočky do HM bez možnosti ďalšieho – slobodného výberu. Našli sa však aj členovia, najmä dospelí, ktorí sa hlásili do HM zo zištných dôvodov: učitelia a učiteľky, ktoré sa chceli vyhnúť preloženiu z pôvodného pôsobiska, či odvedenci s brannou povinnosťou, ktorí sa chceli „pre ich nenahraditeľnú prácu s mládežou“ vyhnúť povolaniu na výkon vojenskej služby.[87]

83 Z odpredaja na verejných dražbách boli vylúčené tieto kusy: kancelárske zariadenie a nábytok, kancelárske stroje, odborné knižnice, veci pamiatkové, umelecky alebo vedecky hodnotné (obrazy, sochy, keramika, ľudové výšivky, porcelán, gobelíny, staré mince, poštové známky a filatelistické zbierky a ď.), koberce, textílie, šatstvo, prikrývky, obuv, sánky, lyže, slonovina, perly, drahokamy a drahé kovy (striebro, zlato a platina).

84 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2/15, č. j. 40/dôv/1942-Mo.

85 Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 128.

86 ŠA BA, fond Tn ľud, mat. 43/47, šk. 36.
Výpoveď Otta Josefa Matzenauera pred obžalobcom NS v Bratislave, september 1947.

87 Na intervenciu hlavného veliteľa HM na ministerstve školstva mohol minister od preloženia pedagóga na „menej zaujímavé“ pôsobisko upustiť. Ten istý služob-

Korporatívny vstup katolíckych skautov na Slovensku do HM bol vyhlásený jeho posledným vedením na čele s J. Dafčíkom, ktorý sa hneď po 6. 10. 1938 exponoval pri organizovaní HG a dočasného Ústredného slovenského národného výboru. „Ducha brannosti, správneho vlastenectva a najmä duchovnú a telesnú pripravenosť pestovali naši slovenskí katolícki skauti, ktorí sa 6. októbra v Žiline prihlásili do služieb národa bez výhrad a bez uvažovania, akoby len čakali na tento okamih. A skautskí pracovníci to boli, ktorí mohli prevziať organizovanie celej slovenskej mládeže,“[88] hovorí jedna z proklamácií zmeny organizovanej zvrchu organizácie. Hneď od začiatku stálo budovanie organizácie HM na výchovných a organizačných základoch skautingu na Slovensku: „Hlinkova mládež prevzala odskúšané výchovné metódy z katolíckeho skautingu, jeho členovia sa pričlenili do HM ako prví. Skauti – do práce v HM! Buďte v nej kvasom, ktorý prerobí celú slovenskú mládež. Ste Hlinkovou mládežou, Hlinka nech vám je vzorom.“[89]

Spomedzi funkcionárov SKS sa do činnosti v HG a HM, resp. HSĽS okrem posledného krajinského náčelníka SKS Jána Dafčíka zapojili: kanonik Karol Körper ako náčelník duchovného odboru HG, kanonik Jozef Šrobár na poste poslanca Slovenského snemu, Alojz M. Macek vo funkcii hlavného veliteľa HM, kanonik Jozef Hlavatý ako zborový duchovný radca HM-D a ďalší členovia bývalých ústredných orgánov katolíckych skautov v medzivojnovej ČSR.[90]

---

ný postup mohol uplatniť aj minister národnej obrany. V archívnych zložkách HM v SNA je uvedených niekoľko príkladov učiteľov/liek – pracovníkov/níčok v HM (Zoznam intervencií hlavného veliteľa HM na MŠaNO v prospech činovníčok HM – učiteliek. SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 4.). Zaistenie oslobodenia od brannej povinnosti uplatnil A. Macek napr. v uvoľnení z funkcie župného inštruktora HM v Prešovskej župe a učiteľa v Prešove Jula Matúša pre prácu na Hlavnom veliteľstve HM v Bratislave. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 3.
SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2/15, č. j. 40/dôv/1942-Mo.

88 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 3, s. 54.

89 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 11.

90 Macek, A. M.: c. d., s. 27 – 42.
Skaut, roč. 1, 1930, č. 1, s. 3.
SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70.
SNA, fond PR, šk. 227, mat. 54/1.
SNA, fond PR, šk. 228, mat. 54/3.
K jednotlivým osobnostiam pozri Prílohy 2: Profily hlavných predstaviteľov HM.

- kanonik Karol Körper – bývalý podstarosta SKS v rokoch 1934 – 1938, starosta spolku moravských, českých a slovenských katolíckych skautov Liga katolíc-

Druhú vlnu vstupujúceho členstva tvorili okrem katolíckych skautov aj bývalí členovia Zväzu junákov skautov a skautiek RČS, Ústredia evanjelických skautov a Orla – organizácií zrušených vládnym nariadením z decembra 1938. Mládeži sa dávali za vzor ideoví otcovia slovenskej štátnosti Anton Bernolák, Ľudovít Štúr a Andrej Hlinka. Pre vytvorenie plurality sa HM

kych skautov v ČSR a jej pokračovateľa Skautskej katolíckej ligy v ČSR, ktorý kandidoval s číslom 28 do snemu, bol zvolený za poslanca a pôsobil ako prednosta kultúrneho výboru ministerstva školstva a národnej osvety, predseda kultúrnej komisie HSĽS a od decembra 1938 ako duchovný náčelník a hlavný duchovný radca HG.

- kanonik Jozef Šrobár – krajinský starosta SKS v rokoch 1928 – 1937, člen prezídia HSĽS, s číslom 65 na jednotnej kandidátke HSĽS-SSNJ bol zvolený za poslanca Slovenského snemu, zastával funkciu r. k. duchovného radcu pri VŠHM v Moravskom Sv. Jáne.
- Alojz M. Macek – redaktor časopisu Skaut (1933 – 1937), krajinský tajomník Ústredia SKS (1931 – 1937), v rokoch 1937 – 38 viedol vodcovské školy SKS v Beluši, v roku 1937 na Valnom zhromaždení SKS v Nitre zvolený za krajinského podnáčelníka, po roku 1938 zástupca zborového vodcu a zborový vodca HM, od júla 1940 hlavný veliteľ HM a od marca 1943 aj hlavný veliteľ Slovenskej pracovnej služby, kooptovaný poslanec snemu od novembra 1941.
- Jozef Hlavatý – v roku 1918 zakladajúci člen Slovenského katolíckeho kruhu, výkonný redaktor časopisu Skaut (1928 – 1933 a 1937 – 1938), krajinský duchovný radca SKS (1929 – 1934), krajinský náčelník SKS (1934 – 1937), vodca 1. kurzu Vodcovskej lesnej školy SKS pre duchovných radcov katolíckej mládeže 1935, redaktor mesačníka HM Nová mládež (1939), od roku 1938 zástupca náčelníka duchovnej správy HG K. Körpera, od roku 1940 zborový duchovný radca pre ženskú mládež v HM-D pri HVHM v Bratislave.
- Ladislav Moško – krajinský pokladník SKS (1934 – 1937), vedúci úradu a náčelník štábu HVHM v Bratislave, vodca vodcovských behov a kurzov HM, vodca výprav HM do Nemecka, Talianska a iných krajín
- Vlado Ozábal – veliteľ vodcovských lesných škôl SKS v Belušských Slatinách a spravodajca Ústrednej lesnej školy SKS, vodca výchovného oddelenia orlov – skautov HVHM, vodca kurzov vodcovských škôl HM a výcvikových kurzov Vyššej vodcovskej školy HM v rokoch 1939 – 1944.
- Emília Macková, rod. Mihálová – vodkyňa kurzov Vodcovskej lesnej školy pre výchovu vodkýň skautiek, spravodajkyňa Náčelníctva SKS, vodkyňa výchovného oddelenia víl zboru ženskej mládeže HM-D na HVHM.
- Mária Pecho-Pečnerová – členka a náčelníčka Dievčenského odboru ÚSKS, predsedníčka spolku Ústredia katolíckych skautiek v Bratislave, okresná vedúca ženského odboru HSĽS Bratislava-mesto a neskôr (1944) hlavná vedúca tohto odboru HSĽS.
- Štefánia Poláková – členka dievčenského odboru ÚSKS, jedna z hlavných aktérok iniciatívy pokračovania v činnosti katolíckych skautiek aj po zrušení spolkov v roku 1940, zborová vodkyňa ženskej mládeže HM-D na HVHM.

profilovala ako organizácia, ktorá vznikla zlúčením skautských organizácií a organizácia, ktorá má vo svojich pilieroch kresťanské zásady. Už samotné vynášanie mena A. Hlinku sťažovalo vedeniu HM snahy, ktorými by primäli evanjelickú mládež na Slovensku pristúpiť a rozšíriť rady tejto celoštátnej organizácie. Aj napriek tomu v oblastiach so silnejšou prevahou evanjelikov sa nepodarilo dosiahnuť v HM takú podporu a percento mládeže vo svojom členstve ako v krajoch s katolíckym vierovyznaním.[91]

V svojej stratégii pripútať k HM skautov z bývalých zrušených spolkov a takisto mládež evanjelického vyznania dávali bývalým funkcionárom popredné a najmä viditeľné funkcie v HG. Hlavne takým, ktorí mali záujem ďalej pracovať s mládežou. Na zborovom a neskôr aj Hlavnom veliteľstve HM pracovali alebo s ním úzko spolupracovali dlhoročný tajomník Zväzu junákov skautov RČS na Slovensku a až do zrušenia zodpovedný redaktor tlačového orgánu tohto spolku Buď pripravený Alojz Janza, ďalej bývalý zástupca župného spravodajcu zväzového skautingu Otto J. Matzenauer či Ctibor Grandtner, tajomník zrušeného Ústredia evanjelických skautov na

91 SNA, fond PR, šk. 81, mat. 15/45 a Gardista, roč. 3, 1941, č. 253, s. 4.
Poznámka: Organizácie slovenskej katolíckej a evanjelickej mládeže neboli zrušené a pracovali pod správou cirkví r. k. a e. a. v. Slovenská evanjelická mládež v roku 1941 mala 435 združení evanjelickej mládeže, 95 dorastových odborov a 145 nedeľných škôl, ktoré zastupovali 40 tisíc členov, čo predstavovalo 3 z celkového počtu mládeže evanjelického vyznania na Slovensku. Predsedom do roku 1941 bol Emil Nový, predsedom od roku 1941 dp. Pavol Tomko.
Združenie katolíckej mládeže, založené 26. 5. 1925 v Bratislave (poslednú úpravu stanov schválil KÚ v Bratislave dňa 30. 6. 1934, č. j. 168.133/8-1934), konalo v októbri 1940 Valné zhromaždenie, na ktorom prítomní zvolili za predsedu Ústredia ZKM j. e. biskupa Michala Buzalku (predseda ZKM už od mája 1939), za generálneho duchovného radcu dp. Michala Fidluša, duchovným radcom sa stal trnavský superior Izidor Štefík a tajomníkom poslanec Slovenského snemu Pavol Čarnogurský. ZKM si vyhradzovala právo organizovať mládež všetkých národností na území Slovenska podľa svojich stanov a výchovy v kresťanskej viere. Spolok bol výmerom Povereníctva vnútra SNR v Bratislave dňa 6. 8. 1948 č. j. 8089/1-III/3-1945 rozpustený vrátane jeho odbočiek. Ako dôvod uviedlo, že „jestvovanie a účinkovanie tohto spolku zapríčinilo v slovenskej verejnosti nespokojnosť, ktorá vyvrcholila v agresívnej ozvene v dennej tlači. V záujme zachovania verejného pokoja a poriadku je potrebné tento spolok rozpustiť". Ako ďalšie, vedľajšie dôvody boli udané: združuje inonárodnostnú mládež ako slovenskú, používa okrem slovenčiny ďalšie rokovacie reči a jeho členmi boli a sú aj bývalí stúpenci a reprezentanti slovenského režimu. (Členom ZKM bol napr. Konštantín Čulen, poslanec Slovenského snemu a šéf Úradu propagandy SR – pozn. M. M.)

Slovensku.[92] O. Matzenauer už po zrušení HM v roku 1947 tento jav uprednostňovania bývalých skautov a ich povyšovanie do popredných funkcií v HM označil ako zásterku vedenia HM, „maskovanie, že ide o dobrovoľné zlúčenie skautských organizácií do Hlinkovej mládeže“[93].

2.7 Organizácia HM
2.7.1 Prečo názov Hlinkova mládež

Po vyhlásení autonómie Slovenska noviny a časopisy denne prinášali informácie, ktoré boli počas unitárneho štátu ne/dobrovoľne zamlčiavané. Opakovanie formulky „...Dnes už je čas, aby sme mohli povedať...“ sa stalo úvodnými slovami mnohých prejavov politikov a článkov publicistov. Toto vynášanie pravdy na povrch prinieslo mnoho skutočností, čo sa nespomínali „za čias neslobody“. Tak sa otvoril obzor s možnosťou využívať slovenské reálie od historických prvopočiatkov Veľkej Moravy až po udalosti posledných septembrových dní 1938. Čo predtým pražská vláda zakázala, neodporúčala či trpela, bolo po októbri 1938 dovolené. „Už raz

92 SNA, fond PR-NB, šk. 820, mat. 24067.
SNA, fond MO SR č. 605, šk. 9, zv. 5.
SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 14.
SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 6.
- Otto Josef Matzenauer – od roku 1930 zástupca župného spravodajcu Zväzu junákov skautov RČS na Slovensku skautskej župy Bratislavskej. Do HM vstúpil podľa osobnej prihlášky dňa 20. 1. 1939, povolaním policajný aktuársky tajomník ÚŠB v Bratislave, počas Slovenskej republiky predseda miestnej cenzúrnej komisie, pôsobil na HVHM, kde vykonával funkcie spravodajcu organizačno-osobného oddelenia, propagačno-kultúrneho oddelenia a vedúceho zahraničného oddelenia HVHM. Člen redakcie dekrétom z 1. 1. 1940 povýšený do funkcie táborníka.
- Alojz Janza – dlhoročný pracovník Zväzu junákov skautov RČS na Slovensku, v ktorom pracoval v podstate už od jeho založenia po 1. svetovej vojne ako tajomník miestonáčelníctva pre Slovensko a redaktor časopisu Buď pripravený. Referent propagačno-kultúrneho odboru OVHM v Starom Smokovci a župný inšpektor HM Podtatranskej župy.
- Ctibor Grandtner – v rokoch 1937 – 1938 tajomník Ústredia evanjelických skautov, redaktor tlačového orgánu ÚES Evanjelický skaut a vodca vodcovskej lesnej školy ÚES v roku 1938. Po vstupe do HM vodca behov vodcovských škôl HM a zástupca výchovného oddelenia orlov na HVHM.

93 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Výpoveď O. J. Matzenauera, Tn ľud 26/47.

náš národ žil plným životom. Pred celou tisíckou rokov si stvoril vlastný štát a jeho pomocou si v krátkom čase vedel vydobyť čestné miesto medzi národmi. Bol to náš národ, čo ako prvý začal odvekú tmu nekultúry po širej oblasti medzi Dunajom a Baltom úspešne odrážať svetlom nitrianskeho kresťanstva. Až naším príťažlivým vzorom pohýbaní susedia dokončili to, čo sme slávnostne začali. Po tisícročnom živorení sme si znova vydobyli plnú národnú slobodu chránenú vlastným štátom," napísal Matúš Černák ešte ako minister školstva do prvého čísla mesačníka Hlinkovej mládeže Nová mládež.[94] Stále vyzdvihovanie idey slovenskej slobody a štátnosti a stavanie martýrov slovenského národa sa stalo príznačným pre politiku i propagandu prvej Slovenskej republiky.

Vytvárajúca sa nová organizácia bola pomenovaná po Andrejovi Hlinkovi. „Mladosť má rada vzory a vedúce charakterné osobnosti. Preto vám, mládeži slovenskej, dávame za vzor žiarivú osobnosť večného a historického vodcu vzkrieseného slovenského národa – Andreja Hlinku. Za to, že váš vodca mal mládež rád a nás mladých viedol a vychovával, prijmite do vena meno a vzor ušľachtilého kresťana a roduverného Slováka: Hlinkova mládež. Buďte silní a zdraví, smelí a pohotoví, podnikaví a vytrvalí, vy potomkovia Štúrovi, vy, Hlinkove deti!"[95]

Podľa stanov Hlinkovej gardy[96] sa stala samostatným zborom na čele so zborovým veliteľom, ktorého rozhodovacie právomoci podliehali Hlavnému veliteľovi HG. HG so štatútom jedinej vládou povolenej polovojenskej a brannej organizácie bola vytvorená s cieľom nasmerovať názorové, ekonomické, finančné a ideové prúdy do jednotného celku. „Naši vodcovia považovali za potrebné, aby výchova mládeže bola jednotná – a preto len v jednej organizácii. Dostala meno: pre starších Hlinkova garda, pre mladších Hlinkova mládež,"[97] napísal kanonik Jozef Šrobár, poslanec Slovenského snemu na jar 1939.

Hlinka ako „večný vodca Slovákov" sa mal stať pre mládež vzorom, členovia HM mali dosiahnuť jeho cti a stať sa hodnými nositeľmi tohto mena. Každý z nich mal byť novým Andrejom Hlinkom, bojovníkom za

94 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 1.

95 Černák, M.: Hlinkovej mládeži na cestu... In. Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 8.

96 Hlinkova garda schválená vládou Slovenskej krajiny nariadením č. 15/1938 zo dňa 28. 10. 1938. Stanovy HG schválené vládou Slovenskej krajiny dňa 26. 11. 1938. Pozri: Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 21 – 25.

97 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 11.

Boha a za slovenský národ. Meno Hlinka bolo jednoznačnou a ľahko pochopiteľnou ikonou, ktorú využívali politici a propaganda mladého štátu. Tí však na jeseň 1938 tak ďalekosiahlo nepredpokladali, že práve jeho meno sa bude spájať so známymi Pohotovostnými oddielmi HG a ich činnosťou po septembri 1944.

Použitie symbolu Andreja Hlinku ako tmeliaceho prvku na získanie rôznych vrstiev obyvateľstva a názorových skupín pre myšlienku slovenskej štátnosti prehodnotil po vojne aj jeden z popredných formovateľov politiky Slovenskej republiky a HG, neskorší veľvyslanec SR vo Vatikáne Karol Sidor. Ten v značnej miere niesol podiel na pomenovaní organizácií HG a HM. „Keď sa o tom rozhodovalo, vyznelo to ako šťastná voľba. Kto však mohol predpokladať, že vypukne vojna a útvary s Hlinkovým prímením sa zapletú do akcií, ku ktorým by mal Hlinka určite výhrady. Voľba názvov bola prinajmenšom nešťastnou."[98] V danej situácii sa názvy s Hlinkovým menom prijímali so všeobecným súhlasom, Hlinka bol objektívne vzorom a meno a činnosť Hlinkovej gardy neboli v prvých mesiacoch také sprofanované. Sidor vyjadril v rímskom exile presvedčenie, že sa po čase podarí zmyť negatívne propagandistické nálepky.

2.7.2 Idea novej mládeže v HM

Poslaním Hlinkovej mládeže bolo poskytovať chlapcom celistvú mravno-náboženskú, národnú, kultúrnu, osvetovú, technickú, telesnú, strážnu, pohotovostnú, obrannú, sociálno-zdravotnú prípravu. Výchova bola zameraná ako organická príprava na spoločenský, občiansky a aj vojenský život v novej Slovenskej republike.[99] Hlinkova mládež sa podľa plánov otcov jej myšlienky mala stať elitnou organizáciou, kde „musí panovať kázeň, služba a radosť".[100] Hlinkova garda, v ktorej HM tvorila organickú zložku, bola vytváraná ako tzv. slovenský rytiersky rád, novodobá slovenská šľachta. Od inej šľachty sa mala líšiť v tom, že členstvo v nej nezáviselo od predkov,

98 Vicen, J.: Vo víre rokov 1938 – 1988. Bratislava : Lúč, 1999, s. 176.

99 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1, č. j. 4.222/s-3-1939. Pracovný rozkaz zborového veliteľstva HM zo dňa 21. 4. 1939 v Bratislave.

100 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. B.

učenosti, majetkového stavu či povolania.[101] Moderná slovenská šľachta bez výsad, no s vyššími nárokmi na ňu a viacerými povinnosťami.

Byť členom tejto polovojenskej zložky jednotnej slovenskej strany si od jej členov žiadalo vyšší stupeň vernosti národu, úplnú oddanosť a poslušnosť vodcom národa, nezištnú prácu pre národ, ochotu obetovať sa za národnú vec a dbať na národnú česť. Práca gardistu i háemistu mala povzniesť blahobyt národa, ich činnosť bola práca pre národ. Jedna z výziev členom HM v prvých dňoch jej vzniku hovorí: „Preveďte v sebe boj za národ. Zlomte v sebe sebectvo, aby ste vždy vedeli položiť národ a jeho záujmy pred záujmy svoje osobné, hotoví byť vždy pre všetky obete za blaho a povznesenie národa."[102] Hlinkova mládež a garda boli postavené „...pod egidou strany do výlučnej služby národu, aby všetko a všetci slúžili jedine národu a nikomu a ničomu inému. Služba národu je jediným meradlom politickej spoľahlivosti jednotlivcov, významu a váhy organizácií. Túto skutočnú službu nenahradí nijaká zásluha z minulosti, ale ani sebeväčšia aktivita v prítomnosti, ktorá je vedená duchom sebeckosti, márnomyseľnosti alebo priamo zločineckej rozbíjačskej tendencie."[103]

Od prvých chvíľ boli obe vekové zložky Hlinkovej gardy predstavené ako chrbtová kosť slovenského národa, ktoré mali v čase vzniku mladej republiky všetkými silami prerodiť národ v štátuschopný národ.[104] Ešte presnejšie to vyjadril predseda HSĽS a prezident SR Jozef Tiso: „Duševné preporodenie jednotlivca slovenskej pospolitosti, to je devíza výchovnej práce do najbližšej budúcnosti. Preporodiť musíme člena slovenskej pospolitosti v každom smere..."[105] Čestnou úlohou a historickou povinnosťou vládnucej strany a jej zložiek bolo preporodiť slovenského človeka v duchu Andreja Hlinku a jeho hesiel „Všetko pre národ" a „Za Boha a za národ".[106]

Politickým cieľom bol tzv. nový človek, v prípade Hlinkovej mládeže tzv. „nová mládež". Tento termín nebol nový, použil ho už A. Macek na pomenovanie výchovy chlapcov i dievčat v katolíckom skautingu „v pevnom

101 Tuka, V.: Gardista v civile. In: Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 9 – 10.

102 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 11.

103 Nová mládež, roč. 3, 1941, č. 21, s. 365.

104 Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 9.

105 Gardista, roč. 2, 1940, č. 45, s. 1.

106 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 7.

náboženskom a národnom presvedčení“[107]. V „novej mládeži“ podľa chápania HM si mali symbolicky podať ruku roľník, robotník aj študent. Učenec aj roľník, hodnostár a robotník či boháč a chudobný mali byť odteraz rovnými bratmi.[108] Toto hlásanie sociálneho rovnostárstva, sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky vychádzalo jednak z kresťanských princípov a jednak z výchovy posilňovania identity k novému štátnemu zriadeniu a slovenskému národu. Rozhodujúca bola jednotnosť, disciplína, práca a povinnosti k celku, ktorého bol každý občan mladého štátu súčasťou. Pracovať mal „za Boha, národ a štát“ podľa najlepších schopností a zdatností, bez žiadnych výsad – od každého sa malo vyžadovať bezpodmienečné sa podriadenie celku pre blahobyt všetkých. Plnenie povinností malo byť pre každého jeho najväčšou odmenou.[109] „Členstvo a účasť v HM znamená službu, ktorú bude neskôr od každého žiadať národ a štát. Služba národu a štátu sa musí stať službou dobrovoľne povinnou. Každý musí cítiť, že je hanbou túto službu nekonať...“[110]

2.7.3 Legislatívne ustanovenie a úpravy HM v roku 1939

Vznik a výchovu tzv. novej mládeže podmienilo niekoľko faktorov: na Slovensku už desať rokov pracovali a zbierali skúsenosti katolícki skauti so svojimi vodcami. Organizácia katolíckeho skautingu bola okrem Orla takmer jedinou vybudovanou štruktúrou so slovenským základom, ktorá širokospektrálne ponímala výchovu detí – či už podľa veku, alebo záberu činnosti. Aj napriek tomu, že spolok Slovenských katolíckych skautov disponoval skúsenými vodcovskými štruktúrami s praxou výchovných metodikov, ich počet a rozmiestnenie boli nepostačujúce pre tvoriacu sa novú organizáciu. Ďalšou nevýhodou bol silný konfesijný princíp – jeden z hlavných ideových pilierov nového štátu i mládežníckej štruktúry. „Mládeži patrí budúcnosť... Áno, bude jej patriť, ak pôjde cestou, ktorú nám Boh naznačil, ak bude pracovať za pravdu božiu a – ak bude žiť životom podľa vôle Božej. Nová mládež v novom Slovensku prevzala na seba zodpovednosť za šťastie, požehnanie a trvácnosť nášho svojského života. Uviesť do života slovo

107 Macek, A. M.: c. d., s. 45 a 47.

108 Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 9.

109 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 1.

110 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 162.

Božie „Ja som cesta, pravda a život“ znamená splniť svoju najsvätejšiu povinnosť k svojmu národu.“[111] Tento pilier Slovenskej republiky znamenal nevýhodu pre ďalšie kádre mimo katolíckeho skautingu (napr. zo zväzového skautingu), niektorých priam vylučoval z prípadného zapojenia do nového systému činnosti. Aj keď katolícki skauti – od roku 1935 ako Skauti zlatého kríža – tvorili chrbtovú kosť novej organizácie, tvorcovia myšlienky mládeže Slovenskej republiky nemohli zvoliť radikálny krok a odmietnuť členov zrušených skautských a ďalších organizácií. Naopak, pre vybudovanie celoštátnej organizácie bolo nevyhnutné aspoň spočiatku ponúknuť alternatívu pre viaceré názorové, no prijateľné smery. Tak sa pod jedným menom a hlavičkou zastrešili katolícki, evanjelickí a zväzoví skauti, členovia telovýchovných spolkov, väčšinou z bývalého Orla a i. Pretrhnutie kontinuity výchovy mládeže, ktorá nie celkom súhlasila s deklarovaným národne a nábožensky určeným smerom, mohlo podstatne oddialiť vybudovanie novej organizácie. Ako sa neskôr ukázalo, po výchove novej generácie pracovníkov s mládežou bola „stará škola“ postupne odstavovaná od rozhodovacích procesov a vôbec vplyvu na ďalšie generácie. „Hlinkova mládež, nezaťažená minulosťou, neomráčená chorobou, neotrávená janičiarstvom ani prázdnym filisterstvom je nositeľom národa a radostne sa vyvíjajúceho slovenského pochodu. Hlinkova mládež je typom nového slovenského človeka.“[112] Tí, ktorí neboli poznačení režimom československého štátu, nahradili staré štruktúry ako ´nová mládež´ i činovníci. Vychádzalo to z osobnosti a politickej profilácie A. Macka, ktorú opisujem v podkapitole Hlavné veliteľstvo HM.

Vstup do Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže bol od októbra, resp. decembra 1938 dobrovoľný. Najmä HM narážala na problém rastu svojej členskej základne. Po prestupe katolíckych skautov a vstupe skautov ostatných združení a telovýchovnej organizácie Orla sa jej rast spomalil, akoby sa vyčerpali zdroje záujemcov o mimoškolskú výchovu v HM. Blízku zmenu povinnosti členstva ohlásili slová zborového vodcu A. Macka v júnovom Pracovnom rozkaze, podľa ktorého sa „v septembri združí naša mládež v pevné šíky HM a hnutie HM sa stáva povinným pre všetkých chlapcov 6 až 19-ročných“[113]. Podľa tejto predzvesti sa začali pripravovať aj letné kurzy pre vodcov HM. Počet vyradených výchovných metodikov vĺčat, orlov

111 Salatňay, M.: Volanie do práce. In: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 3.

112 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 6951/1939. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 5/1939 zo dňa 19. 6. 1939 v Bratislave.

113 Nová mládež, roč. 4, 1942, č. 8, s. 5.

a junákov však nepokrýval potrebné množstvo pre organizáciu s povinným vstupom.

Tento princíp v období konsolidácie HM i režimu jednej strany zodpovedá politike tzv. národného zmierenia, ktorú presadzovalo umiernené krídlo HSĽS na čele s J. Tisom. Vychádzalo z predstavy, že pre nedostatok kvalifikovaných síl treba do výstavby štátu zapojiť všetkých, vrátane exponentov i členov bývalých čs. politických strán, ktoré vplynuli do HSĽS. Radikálne krídlo „len s nevôľou sledovalo, ako takáto politika otvára dvere ich bývalým politickým odporcom a zahmlieva plány na prevzatie moci v štáte, ktorý chceli pretvoriť podľa nacistického vzoru"[114]. V máji a v júni 1939 sa uskutočnili porady vedenia HSĽS, ich výsledkom bola koncepcia: zavedením povinného členstva v HG pretvoriť HG na masovú organizáciu, ktorá bude užšie pripútaná k HSĽS, a tým naplniť zásadu „jeden národ – jedna strana". HG pod drobnohľadom HSĽS sa mala stať nositeľkou a vštepovateľkou ideológie HSĽS a zjednocovateľkou slovenského národa. 5. septembra 1939 vláda prijala nariadenie č. 220/1939 o Hlinkovej garde.[115] Podľa neho musel každý občan slovenskej národnosti mužského pohlavia vo veku od 6 do 60 rokov s výnimkou židov vykonať okrem vojenskej povinnosti aj ďalšie služby na ochranu vlasti. Občania starší ako 18 rokov mali tieto služby vykonávať v Hlinkovej garde, občania nedospelí sa mali na tieto služby pripravovať v Hlinkovej mládeži. Nariadenie ďalej konkretizovalo charakter a poslanie, vedenie, hospodárenie a opatrenia na ochranu HG. Garda bola ustanovená ako polovojenský zbor, organizovaný v rámci HSĽS-SNNJ. Jej poslaním (ako i poslaním HM) bolo:

• vychovávať slovenskému národu na život a na smrť oddaných vlastencov,
• vykonávať predvojenskú a polovojenskú výchovu,
• sledovať verejný život v Slovenskom štáte, pozorovať, či zákony, nariadenia a opatrenia štátnych orgánov sa dodržiavajú a na príslušné miesta podávať potrebné hlásenia a podnety,
• spolupôsobiť pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti.

Najvyšším veliteľom HG bol podľa nariadenia prezident Slovenskej republiky, ktorý menoval hlavného veliteľa HG. V právomoci veliteľa bolo vymenovávanie jemu podriadených funkcionárov HG. So súhlasom prí-

114 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 115.

115 Vládne nariadenie o Hlinkovej garde č. 220/1938 Sl. z. zo dňa 5. 9. 1939, vydané v ÚN č. 51/1939.

slušných funkcionárov HSĽS udeľoval hodnosti v rámci HG. Výdavky HG a HM zabezpečoval štát zo štátneho rozpočtu. Okrem HG a HM nariadenie zakazovalo vytváranie iných ozbrojených spolkov. Okrem bodov nariadenia týkajúcich sa úpravy ochrany používania rovnošaty sa zamestnávatelia zaväzovali uvoľniť člena HG zo zamestnania, aby mohol vykonávať povinnosti v HG. Na druhej strane boli velitelia povinní zariadiť činnosť členov HG tak, aby zamestnávatelia neutrpeli vykonávaním služby zamestnancov podstatnú ujmu.

Nariadenie 220/1939 stanovilo povinný vstup mládeže do HM vo veku 6 – 19 rokov a pomohlo k rozšíreniu členskej základne a právomocí HM. Nútený vstup pod prísnymi sankciami však vovolal v spoločnosti nevôľu, no aj napriek jeho trojmesačnej platnosti splnil svoju úlohu. Mnoho členov, ktorí predtým neplánovali vstúpiť do HM alebo HG, svoje členstvo obnovili aj po zrušení povinnosti členstva v týchto organizáciách. Aj taký krátky čas stačil na to, aby zotrvali a zapojili sa do činnosti, našli si priateľov alebo uplatnili svoje nenaplnené ambície.

Chlapci do 19. roku nesmeli byť organizovaní ani v jednom zo športových klubov. Chlapci slovenskej národnosti vo veku 6 – 19 rokov mali vstúpiť bez výnimky do HM, ktorá im mala poskytnúť celý výcvik i podobný program.[116] „Hlinkova mládež do svojej sféry pôsobnosti čoskoro podchytí všetko, čo sa týka telesnej výchovy, športu, turistiky, rekreácie a telesnej kultúry... HM postupne rozvinie taký rámec činnosti a tvorenia mladých síl, kde sa uplatnia pod primeraným vedením všetky talenty, básnické a spisovateľské, umelecké a hudobné, organizačné i technické...“.[117] Bola však na to HM pripravená?

Miestni vodcovia HM mali povinnosť viesť v evidencii MVHM všetkých 6 – 19-ročných chlapcov, ktorí žili v obvode ich pôsobnosti. Na začiatok januára 1940 Zborové veliteľstvo HM nariadilo povinný súpis všetkých chlapcov a ich zaradenie do jednotlivých pracovno-výchovných jednotiek HM.[118] Pre starších ako 19-ročných, ktorí sa chceli zapojiť do práce v HM v akejkoľvek funkcii, aj keď už mali poverenie a vykonávali vodcovskú funkciu v HM, platila prihlasovacia povinnosť. Podľa úprav vyhlášok sa mali opätovne prihlásiť do HM so zaslaním riadne vyplnenej činovníckej prihláš-

116 Stráž, roč. 1, 1939, č. 1 – 2, s. 17.

117 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 7.

118 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 12/1939, č. j. 10750-s-39 zo dňa 7. 11. 1939.

ky na ZVHM. Táto revízia a kontrola činovníkov mala sa mala uskutočniť v termíne od 15. 11. do 1. 12. 1939.

Aj napriek vládnemu nariadeniu bola povinnosť vstupu pre mládež z niektorých strán ignorovaná. Členskú základňu HM tvorili z prevažnej väčšiny deti a mládež z miest, podstatnú časť tvorili študenti a mládež stredných vrstiev. Najväčšie pokrytie členstva na území Slovenska dosiahla HM v západných a severných častiach so silnou podporou katolíckej viery a dlhodobou politikou HSĽS. S náborom do HM boli problémy počas celej jej existencie predovšetkým na vidieku: „...roľník je konzervatívny, nerád prijíma novoty. Na dedine si musíme získavať dôveru mladých, týchto podchytiť pre povznesenie celej obce. Môže sa stať, že nás budú „dobrí Slováci" pre to nenávidieť...".[119] V prvom roku svojej existencie mala HM ku koncu roku ani nie 25 tisíc členov. Aj napriek výhodám, ktoré sa núkali členstvom v HM, až v polovici roku 1941 presiahlo členstvo 100-tisícovú hranicu.[120]

Ešte väčší problém ako s včleňovaním mládeže do HM sa javili nielen nedostatočné kapacity dobrovoľných činovníkov a funkcionárov pre zvládnutie prijať do jednotiek HM toľko detí, ale aj nedostatok vyškolených vodcov. HM dokázala aspoň spolovice pokryť túto nevyhnutnú potrebu aj vďaka náboru a regrutovaniu činovníkov z radov bývalých skautských vodcov, študentov a učiteľov s podporou MŠaNO. Avšak aj z tej polovice dospelých, ktorá sa dala k dispozícii na prácu v HM, ledva štvrtina mala kvalifikáciu a skúsenosti s prípravou mimoškolského a podobného typu programu. Nariadením č. 220/1939 sa dosiahol skôr opačný efekt – nanútené absolvovanie činnosti v jednotke HM bez zaujímavého programu. „Mládež vie, že tento aj budúci týždeň bude na schôdzke len moralizovanie a kázanie. Keď chceme mládež prevychovať, chce to život, pohyb, skok, tance, schôdzka musí mať spád...".[121]

Ako ďalší z dôvodov povinnosti členstva Igor Baka v svojej štúdii uvádza nedostatočne konsolidovaný ľudácky režim predstavoval pre ľudákov z vnútropolitického hľadiska značné riziko. „Vládnej garnitúre bolo jasné, že ak chcú v súvislosti s vojnou zmilitarizovať celú spoločnosť a demonštrovať tak súhlas s protipoľskou politikou, musia využiť všetky dostupné donucovacie prostriedky."[122] Aby ľudáci ospravedlnili svoj podiel na agresii,

119 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 57.

120 Pozri Prílohu 8: Členstvo v HM – Počet členov HM v rokoch 1939 – 1943.

121 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4.

122 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 116 – 117.

vykresľovali Poliakov ako agresorov, poukazujúc pritom na poľské zabratie sporných pohraničných území z rokov 1920 a 1938. Dobová tlač sa v tejto súvislosti usilovala vytvárať obraz jednotného národa pripraveného brániť svoju vlasť, pričom postavenie HG bolo prostredníkom medzi vládou (a HSĽS), armádou, spoločnosťou a účasti SR v zapojení sa do konfliktu s Poľskom ústiacim do 2. svetovej vojny. Posilnenie postavenia HG pripisovaním si zásluh za organizovanie poľskej vojny posilnili HG a postavenie radikálov, ktorí opäť hlasnejšie „požadovali dôslednú očistu verejného a politického života od exponentov bývalého režimu a rýchlejšie a dôslednejšie „vyriešenie“ židovskej otázky, a to podľa nacistického vzoru“.[123] Z pohľadu konzervatívneho krídla usilujúceho sa o budovanie autoritatívneho štátu podľa vlastných predstáv bola neprípustná existencia straníckej platformy, ktorá spochybňovala vnútorný vývoj štátu. Skončenie poľskej vojny, ktoré oslabovalo pocit ohrozenia i potrebu militarizácie, i vzmáhajúce sa prejavy odporu verejnosti proti represívnej činnosti HG na základe jej práva na kontrolu verejného života, ktoré jej zaručovalo patričné nariadenie, sa vláda Slovenskej republiky rozhodla zrušiť svoje nariadenie č. 220/1939. 21. decembra 1939 prijala nové nariadenie č. 310/1938 o Hlinkovej garde s mocou zákona.[124] Táto legislatívna úprava zákona o HG zmenila povinný vstup do HG a v nej organizovaných zborov na dobrovoľný. V úzkej spolupráci s MNO však začala vykonávať brannú výchovu, ku ktorej bol povinný prihlásiť sa každý občan mužského pohlavia, ktorý nemal možnosť vykonať ju v iných útvaroch. Znamenalo to, že pod velenie HG (a dosah HSĽS) budú patriť všetci občania, podliehajúci brannej výchove a pritom nebudú príslušníkmi HG. Po zavedení dobrovoľnosti členstva jej paragraf nariadenia o brannej výchove zaistil dosah aj na nečlenov HG, resp. HM. Cieľom a prostriedkom brannej výchovy v HG ostávalo aj naďalej zjednotiť celý slovenský národ[125] vplyvom šírenia nacionálnej ideológie HSĽS prostredníctvom HG. Úlohou miestnych veliteľov HG bolo na každej schôdzke brannej výchovy okrem branného výcviku a teoretickej odbornej prípravy podľa rozkazu HVHG č. 15 z 29. 4. 1940 zabezpečiť prednášku s dôrazom

123 Tamže, s. 118.

124 Vládne nariadenie s mocou zákona č. 310/1938 Sl. z. zo dňa 21. 12. 1938. ÚN č. 68/1939.

125 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník hlavného veliteľa HG z 24. 1. 1940.

„na rozhodujúce otázky dneška, a to prevýchovu v duchu samostatnosti a slovensko-nemeckého priateľstva“.[126]

Príslušníkmi HG mohli byť podľa nariadenia len osoby mužského pohlavia slovenskej národnosti, prijaté na základe dobrovoľnej prihlášky. Členstvo v HG mohlo zaniknúť len smrťou jej príslušníka alebo jeho vylúčením. Poslaním HG už bolo vychovávať Slovenskej republike a národu „už len“ oddaných vlastencov.[127] Výdavky HG boli aj naďalej hradené zo štátnej podpory a z príspevkov členov. Položku hradenia výdavkovej časti nariadenie rozšírilo o vlastné príjmy HG.

Zákon jednoznačne definoval organizačné rozdelenie HG na zbor Hlinkovej mládeže pre členov od 6. do 18. roku a na zbor Hlinkovej gardy s členmi nad 18 rokov. Príslušníci gardy vybratí na osobitné úlohy tvorili Rodobranu. HG mala byť nápomocná podľa pokynov MNO ako orgán povolaný na obranu štátu, pri udržovaní verejného poriadku a bezpečnosti. Pri týchto úlohách boli gardisti oprávnení nosiť zbraň a v rámci príslušného zákona ju použiť ako bezpečnostné orgány.[128]

Skončením povinnosti členstva v HM stratila organizácia automatický prílev chlapcov, v budúcnosti aj dievčat. ZVHM (a neskôr HVHM) muselo zefektívniť a zintenzívniť svoju činnosť, aby účinnejšie podchytila nielen už registrovaných členov, ale rozhodujúcu väčšinu mládeže tak, aby sa stala pre budúcnosť „pevnou zálohou výchovy oddaných stúpencov národnej a štátnej ideológie“.[129] Aj napriek priebežne sa objavujúcim úmyslom zmeniť paragraf o dobrovoľnom členstve v HM a zaviesť opäť povinný vstup do organizácie, ktorý mal viesť napríklad k prevýchove mládeže, a to najmä v krajoch, kde je obyvateľstvo zmiešané s českým elementom,[130] tieto

126 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 120.
Poznámka: Uvedené datovanie rozkazu spadá do obdobia krízy medzi radikálnym a umierneným krídlom HSĽS, ktorá sa skončila salzburskými rokovaniami. Priebeh tohto obdobia opisujem v úvode 3. kapitoly.

127 Nariadenie 310/1938 pozmenilo formuláciu z nariadenia 210/1938 „...na smrť oddaných vlastencov“ na „...oddaných vlastencov“.

128 Gardista, roč. 2, 1940, č. 1, s. 3.
Poznámka: Nosenie a používanie zbrane upravoval čl. 1 zákona 28/1928 Sb. z. a nar.

129 Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu. Bratislava : MO SR, 1999, s. 34.

130 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4. Porada Hlavného veliteľstva HM a vyšších činovníkov HM dňa 4. 5. 1943 v Bratislave.

snahy nepriniesli očakávané výsledky. Významnejšie pozície a vplyv si HM získala v radoch študentstva základných a stredných školách vo vybratých krajoch a mestách, kde sa miestnymi administratívnymi nariadeniami priamo alebo nepriamo podporovalo povinné členstvo. Problémom bol nielen akútny nedostatok kvalitných pedagógov-vychovávateľov hlásiacich sa k práci vodcu v HM, ale z pohľadu HSĽS aj napriek snahe vodcovského aktívu zborového (hlavného) veliteľstva HM (kurzy, časopisy, prednášky, personálna politika vo výbere a uprednostňovaní činovníkov HM) i nedostatočná výchova mládeže v intenciách ideológie HSĽS. Jozef Tiso musel v roku 1943 priznať, že „zo zorného uhla ľudáckeho poňatia výchovy veľa mládeže vidíme... ešte bočiť, že prácu tí mnohí ešte nechápu“.[131]

2.7.4 Rovnošata a zbrane v HM

Predpis rovnošaty členov a funkcionárov HM vychádzal z tradície a skúseností s používaním skautského kroja. Jeho súčiastky, čiastočne farba a komponenty sa objavili v predpise rovnošaty HM v Organizačnom a služobnom poriadku HM, ktorý definitívne podľa zákona 166/1940 o HG a HM schválil predseda HSĽS.[132]

Prvé dva roky Zborové veliteľstvo HM prihliadalo na kúpyschopnosť obyvateľstva a nepodmieňovalo vstup do HM okamžitým zakúpením rovnošaty aj kvôli tomu, že nechcelo odradiť potenciálnych členov. Bolo preto dovolené nosenie skautského kroja alebo orolskej rovnošaty alebo kombinovanie ich súčiastok s rovnošatou HM. Ten, kto nemal ani jedno, ani druhé, mohol nosiť ľudový kroj. Ten sa dokonca prvé roky preferoval pred uniformou HM aj pri prezentácii Slovenska a HM v zahraničí. Od apríla 1940 však mohol nosiť kompletnú rovnošatu iba ten, kto bol riadne zaregistrova-

Poznámka: Na porade HVHM otvoril Štefan Polakovič opäť otázku povinného vstupu mládeže do 20. roku života v HM a navrhol zmeniť § o dobrovoľnom členstve v HM. Cieľom bolo „dostať do rúk tých, ktorí unikajú“. František Paškay zdôrazňoval potrebu prevýchovy mládeže, a to najmä v krajoch, kde je obyvateľstvo zmiešané s českým elementom. Andrej Schmidt navrhol zaviesť povinný mesačný kurz vo VŠHM pre absolventov učiteľských akadémií, Julo Matúš tento návrh rozšíril na výchovu v HM a školenia v 3. a 4. ročníku učiteľských akadémií. Oba mali získať pre HM viac činovníkov.

131 Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 34 – 35.

132 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. List č. j. 17.517/41-HVHM zo dňa 27. 9. 1941.

ný na Zborovom veliteľstve HM a dostal riadne vystavenú legitimáciu člena HM.

Vekové skupiny vĺčat a orlov mali predpísané krátke nohavice hnedozelenej – kaki látky. Junáci (mládež od 16 rokov) mali nosiť nohavice jazdeckého strihu (ako gardisti), tiež kaki farby. Košeľa bola rovnaká pre všetky kategórie – žltohnedá košeľa z pracieho plátna. Tiež sa mohla používať skautská, ktorá bola takmer podobná predpisu HM. Na košeli sa nosila trojrohá šatka, zviazaná na spôsob kravaty.[133] Opasok bol kožený s prackou vzoru HM, na ktorej bol znak HM. V opisujúcom kruhu okolo znaku bol uvedený nadpis Na stráž. Na rozdiel od skautskej rovnošaty k tej HM navyše pribudol náplecný remeň, ktorý sa k opasku pripínal karabínkami. Na hlave háemisti nosili podľa predpisu lodičku, ktorá sa strihom málo odlišovala od vojenskej. Z lodičky visel farebný strapec.[134]

Jednotlivé vekové kategórie sa odlišovali troma rôznymi farbami, používanými na súčiastkach rovnošaty HM: farebne boli diferencované čiapky, strapce na lodičkách, náplecníky na košeliach a trojrohé šatky. Vĺčatám bola určená žltá farba, orlom modrá a junákom červená.

Na lodičkách členov HM sa nosili odznaky podľa dosiahnutého – splneného a uznaného – stupňa skúšok orlov: bronzový, strieborný alebo zlatý odznak. Dôstojníci a poddôstojníci nosili brigadírky. Hodnosť dôstojníka a poddôstojníka odlišoval odznak s motívom orla na brigadírke – pozlátený pre dôstojníkov, postriebrený pre poddôstojníkov a bronzový pre funkcionárov bez vojenskej hodnosti. Aj činovníci, aj členovia HM nosili na rukávoch odznak hnutia HM a rukávové pásky – 8 cm širokú pásku s motívom cyrilo-metodského rovnoramenného dvojkríža ako znakom HM. Rovnošata

133 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 14/1940, č. j. 4187-s-1940 zo dňa 29. 4. 1940 v Bratislave.

134 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 24.
Poznámka: Skautská šatka bola spravidla na rozdiel od šatky HM pre praktickosť štvorcípa, skladaná do trojuholníka (použitie pre prvú pomoc, proti chladu a pod.) a neviazala sa, ale jej cípy sa spínali prevlieknutím do tzv. turbanu (kožený alebo drevený krúžok / spletenec, ktorý obopínal cípy šatky).
Súčasťou skautskej rovnošaty bol plstený klobúk vytvarovaný podľa typu – ako by sme dnes povedali – klobúka kanadskej jazdnej polície. Vtedy trochu zmeneného tvaru ho nosili aj niektoré jednotky anglickej armády a do anglickej skautskej organizácie ho zaviedol zakladateľ skautského hnutia vo svete Lord Robert Baden-Powell. Postupne ho preberali ďalšie organizácie v krajinách, kde skauting prenikol.

HM bola dopracovaná do detailov, košeľa, blúza alebo plášť mali prišité gombíky so symbolom HM.

Činovníci a funkcionári nosili uniformu HM, ktorá sa od vojenskej odlišovala len v detailoch. Namiesto šatky si ku košeli viazali kravatu. Osobitné boli výložky pre činovníkov na blúzu a osobitné na plášť. Dôstojnícke dištinkcie boli pozlátené krížiky, poddôstojníci nosili postriebrené krížiky.[135]

Postupne došlo ku kategorizovaniu rovnošaty, ktoré zabiehalo do maximálnej prepracovanosti a komplikovanosti. Ich používanie skôr pripomínalo vyžívanie sa v nosení rôznych rovnošiat ako ich praktickosť a pre mnohých členov aj finančnú dostupnosť. Od roku 1940 sa rovnošata začala deliť podľa prostredia, významu a príležitosti ich použitia:[136]

• Rovnošata cvičná (úbor telocvičný, herný, technický a kúpací)

• Rovnošata pracovná (úbor ľahký, úplný, pre vodcov aj vodcovský)

Úbory boli rozdelené na letný (nosil sa od 1. 4. do 30. 9.) a zimný (používal sa od 1. 10. do 31. 3.). Takisto mali jednotlivé vekové kategórie – vĺčatá, orli a junáci samostatné úbory.

• Rovnošata sviatočná (úbor vychádzkový, spoločenský a slávnostný) – v plnom rozsahu nahradila slovenský ľudový kroj.

Ako označenie príslušnosti k HM nosili činovníci a funkcionári HM znak príslušnosti HM (priemer 8 cm), pripevnený na ľavej strane pŕs. Najvyšší veliteľ, jeho zástupcovia a hlavný veliteľ HM mali pole na znaku príslušnosti

135 Stráž, roč. 1, 1939, č. 3 – 4, s. 39, 46, 84 – 86. Označenia činovníkov HM. Pozri takisto: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz ZVHM č. 13/1939, č. j. 12653-s-39 zo dňa 29. 12. 1939.

136 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 8. Pozri aj Prílohu 9.1 a 9.2 o rovnošatách, jej súčiastkach a cenách.
Poznámka: Rovnošaty a úbory (košele, nohavice, sukne, čiapky, pančuchy, kravaty, odznaky, hudobné nástroje, literatúra, gombíky, telocvičné úbory a ďalšie rozličné potreby vrátane civilného ošatenia a výbavy) ponúkalo nákupné a predajné družstvo Hlinkovej mládeže v Bratislave HÁEMISTA so sídlom na Námestí A. Hlinku 13. V roku 1944 to už bolo nákupné a predajné družstvo HM Jánošík so sídlom v Bratislave, Valy 9. Svoju filiálku malo družstvo HÁEMISTA v Prešove. Pozri k tomu: Gardista, roč. 3, 1941, č. 55, s. 3.
Ktorýkoľvek háemista alebo jednotka HM mala zákaz od hlavného veliteľa HM nakupovať alebo dať si vyhotovovať tlačivá na svoju prácu v židovskom podniku. „Sme novou mládežou a nová mládež musí dôsledne uplatňovať v živote zásadu ´svoj k svojmu´. V našom vlastnom záujme je, aby sme nakupovali len v našských podnikoch“. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz HVHM č. 24/1940, č. j. 8436-s-40 zo dňa 28. 8. 1940 v Bratislave.

zlaté, krajinský vodca HM a krajinská vodkyňa HM, vodca štábu HVHM a vedúci úradu HVHM mali pole na znaku príslušnosti HM strieborné.

Osobitnú kategóriu tvoril predpis úpravy rovnošaty do zahraničia z roku 1942 – inú výbavu mali vodcovia na deň a večer a osobitnú junáci na deň a cestovanie.[137]

Nosenie uniformy a dištinkcií činovníkov sa dotkla prvotná nejednoznačnosť rozlišovania medzi uniformami HG a HM. Mnoho funkcionárov Hlinkovej mládeže, ktorá bola organizovaným zborom Hlinkovej gardy, sa pri nosení uniformy a hodnostných označení, riadili úpravami HG. Táto situácia sa vyskytla z dvoch príčin: väčšina činovníkov vstúpila najprv do radov HG, ktorá bola organizovaná skôr (oficiálne od októbra 1938) ako HM a ktorá skôr ako HM vydala smernice pre úpravu rovnošaty. Výstroj a rovnošata dôstojníckeho zboru pri HM bola totožná aj pre dôstojníkov HG, len členovia HM nosili na ramenách 2 zlaté pásiky.[138] Postupne, ako HM vznikala a v priebehu roku 1939 sa definitívne ustálili a v praxi odskúšali všetky súčiastky rovnošaty HM, vydal zborový vodca HM A. Macek nariadenie, podľa ktorého mali činovníci HM zákaz nosiť rovnošatu príslušníkov HG, ale rovnošatu činovníkov HM kaki farby.[139] Ďalej všetky hviezdičky hocijakého tvaru a pôvodu, ktoré nosili činovníci HM na výložkách kabátov a košieľ, museli byť k 31. 10. 1939 odstránené. Od 1. 11. 1939 mohli poddôstojníci HM nosiť iba 1 strieborný krížik a dôstojníci HM 1 zlatý krížik. Okresní, oblastní a zboroví činovníci mali nosiť na rukávoch na označenie svojich funkcií zlaté pásiky.[140]

Príslušníci HM boli oprávnení podľa predpisu rovnošaty nosiť osobnú zbraň člena HM: vĺčatá po zložení sľubu nožík, orli a junáci nôž a vodcovia nôž alebo čestnú dýku HM alebo revolver – ale súčasne len jeden druh zbrane.[141] Povolenie nosiť strelnú zbraň vydávalo HVHM v Bratislave po dô-

137 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2. Viac pozri Prílohu 9: Symbolika, zásady a rovnošata HM.

138 Slovák, roč. 20, 1938, č. 296, s. 4.

139 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6, č. j. 7348-s-39 zo dňa 30. 6. 1939.

140 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 9, č. j. 9848-s-39 zo dňa 10. 10. 1939. Bližšie pozri: Stráž, roč. 1, 1939, č. 1 – 2, s. 43.

141 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 8. Ručná strelná zbraň (pištoľ, revolver) povolená podľa §2 zákona 166/1940 Sl. z. po vydaní povolenia Hlavným veliteľ-

kladnom prehodnotení žiadosti a žiadajúcej osoby. Všetky povolenia museli byť zaznamenané takisto v Ústredni štátnej bezpečnosti (ÚŠB). Povolenia nosiť pištoľ získal hlavný veliteľ HM Alojz M. Macek, vedúci úradu HVHM L. Moško, prvý pobočník hlavného veliteľa Belo Kuttner, župní vodcovia HM, zborový duchovný radca HM-M Alexej Izakovič, niektorí vedúci oddelení HVHM a ich zástupcovia (C. Grandtner ako zástupca vedúceho výchovného oddelenia orlov), zamestnanci HVHM, redaktori časopisov Ján Domasta (Vĺča) a Ján M. Milov (Nová mládež), členovia redakcií a ilustrátori (napr. Laco Ozábal ako ilustrátor časopisu Vĺča) a ďalší.[142] Ďalšie prípady ozbrojovania funkcionárov HM a neskôr aj členov HM sa objavovali v tzv. krízových alebo zlomových situáciách pri stave ohrozenia, keď HM mala zabezpečovať poriadkovú službu, kontrolný dozor nad verejným a spoločenským životom a bezpečnosť popri žandárskom zbore, HG a pravidelnej armáde. Tieto prípady sa markantne vyskytli najmä v roku 1945 pri udržiavaní poriadku v mestách a obciach – najmä po vytvorení Pohotovostných jednotiek HM a Pomocných oddielov HM, ktoré nahrádzali klesajúce ľudské zdroje z radov dospelých občanov mužského pohlavia.

2.7.5 Pozdrav, zákon, heslo, sľub a symbolika HM

Hlinkova mládež od svojho vzniku používala pozdrav „Na stráž!“, ktorý prebrala od jeho posledných používateľov – Slovenských katolíckych skautov. Tento pozdrav sa ustálil aj mimo SKS a HM – v politickom i spoločenskom živote Slovenskej republiky, v písomnej i ústnej forme. Tento pozdrav Alojz M. Macek v svojej príručke Katolícki skauti na Slovensku vysvetľuje odkazom Sv. Otca Pia XI. katolíckym skautom na audiencii v roku 1925: „Vy ste stráž viery, cnosti, kresťanskej cti!“[143] Na stráži znamenalo „pozorovať všetkými zmyslami v okolí, vo vesmíre, v spoločnosti, všade a zamedziť zlu, robiť vedome dobre“.

V organizácii HM sa od prvých mesiacov ustálili dva typy pozdravu Na stráž!, tzv. malý a veľký. Malý pozostával z vyslovenia pozdravu, pri veľkom sa pozdravujúci postavil do základného postoja „pozor“, mal hľadieť priamo do očí pozdravovaného, ľavá ruka mala ostať pripažená, pravú ruku

stvom HM, ktoré muselo byť evidované ÚŠB v Bratislave.

142 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 6. Oprávnenie nosiť strelnú zbraň získalo spolu 37 osôb.

143 Macek, A. M.: c. d., s. 59.

vystrieť do výšky očí a mierne ju vychýliť v smere chodidla pravej nohy. Dlaň mala ostať mierne nahnutá, smerovať dolu, chrbát ruky hore a zovrieť palec s prstami. Po vykonaní tohto úkonu mal vysloviť daný pozdrav. Ak sa pohybujúci pohyboval, pozdravujúci ho mal sledovať zrakom a hlavu otáčať tak dlho, kým okoloidúci neprešiel dva kroky. Telo sa pri pozdrave nemalo otáčať. Pri pohybe sa malo začať zdraviť 5 krokov pred osobou, ktorá mala byť pozdravená a s pozdravom končiť dva kroky za ňou.[144] Od 15. augusta 1940 vyhlásil A. Macek tento „veľký“ pozdrav za jediný platný a všeobecný pre všetkých príslušníkov HM.

Pozdrav sa však celoplošne nezaužíval ani vo všetkých úradoch či na školách v novej republike. Z iniciatívy hlavného veliteľa HG a predsedu vlády vydalo MŠaNO obežník, v ktorom nariaďuje všetkým úradovniam a školám používať pozdrav pri každej príležitosti.[145] Pre trvalé nezaužívanie pozdravu usporiadal Úrad propagandy v týždni od 6. do 12. októbra 1940 propagačný týždeň národného pozdravu „Na stráž!“. Štart akcie bol naplánovaný na 5. októbra, a to v deň 11. výročia rozsudku nad Vojtechom Tukom. Cieľom týždňa národného pozdravu malo byť jeho rozšírenie, aby zľudovel a v pravom zmysle slova sa stal skutočne národným pozdravom. Na stráž! malo byť symbolickým prejavom slovenského národného svetonáhľadu. Ako sa uvádza v podkladoch propagandy, „...dvíhanie pravej ruky pri pozdrave znázorňuje naše (rozumej slovenské – pozn. M. M.) hrdé hlásenie sa k veľkej rasovej pospolitosti árijských národov a k spoločnosti árijských civilizácií. Tak sa pozdravujú Nemci, Španieli, Taliani – árijské to národy, obrodené regeneračnou silou dynamického socializmu... Týmto pozdravom denne vyzývame našich súkmeňovcov na starostlivé stráženie slobody, cti, práv a hodnôt slovenskej pospolitosti. Pozdrav „Na stráž!“ je symbolom národnej jednoty a bratstva, lebo je spoločným pozdravom pre všetky vrstvy národa...“[146] Inštrukcie k týždňu pozdravu zároveň dopĺňajú informáciu, že „Na stráž!“ je pôvodne ešte staršieho datovania z činnosti Rodobrany z rokov 1923 – 1926.[147]

144 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 23/1940, č. j. 8183-s-1940 zo dňa 14. 8. 1940.

145 Gardista, roč. 2, 1940, č. 43, s. 3.

146 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Mimoriadny rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. j. 9575-roz-40 zo dňa 2. 10. 1940.

147 Autorstvo pozdravu „Na stráž!“ sa pripisuje Jozefovi Lukačovičovi, ktorý v máji 1926 pomáhal zakladať skupiny Rodobrany. Od júna 1928 zakladal a organizoval odbočky a prijal funkciu krajinského náčelníka spolku Slovenských katolíckych

Podľa pravidiel vzájomného zdravenia sa medzi príslušníkmi HG a HM ako polovojenskými zbormi a aktívnymi brancami v armáde vydaných Zborovým veliteľstvom HM v apríli 1940 mal háemista bez hodnosti ako prvý zdraviť každého príslušníka armády a gardy. Poddôstojník HM ako prvý zdravil všetkých príslušníkov armády a gardy, počínajúc poddôstojníkmi týchto útvarov. Dôstojníci HM zdravili všetkých dôstojníkov armády a gardy.[148]

Vzájomné oslovenie medzi členmi a funkcionármi HM vyplývalo z charakteru stavovskej organizácie. Bez vekových rozdielov používali oslovenie brat – brat alebo brat – sestra. Na zvýraznenie úcty k starším a poukázanie na vekový rozdiel a rozdiel v hodnosti či funkciách sa za oslovenie „brat" alebo „sestra" dodávalo určenie jeho / jej funkcie, napr.: „brat miestny vodca", „sestra krajinská vodkyňa" a pod.[149] Aj tento zvyk / spôsob vzájomného oslovenia na poukázanie rovnosti pretrval a prešiel zo skautingu do HM.

Otázka tykania či vykania v organizácii bola vyriešená nasledovne: Dôstojníci, poddôstojníci a mládež používali vo vzájomnom styku na svojej úrovni tykanie. Pri styku medzi členmi jednotlivých úrovní sa mal upraviť pomer oslovenia podľa vlastného uváženia. A kto si neprial tykanie ani vo vlastnej kategórii, mal to úradne oznámiť na Zborové veliteľstvo HM a ďalšie veliteľstvá, s ktorými prichádzal do styku.[150]

Členovia aj činovníci organizácie Hlinkova mládež používali vo všetkých prípadoch a situáciách všeobecné heslo prevzaté od A. Hlinku „Za Boha a za národ!". Každá veková kategória mala ešte svoje zvláštne heslo, ktoré metodicky odrážalo psychofyzický vývin tej-ktorej vekovej a sociálnej skupiny. Autori týchto hesiel vychádzali z dikcie hesiel zaužívaných v skautskom hnutí, ktoré si upravili pre svoje potreby a ciele. Zvláštne heslo vĺčaťa – háemistu znelo: „Robiť všetko čo najlepšie" (skautské „Najlepší buď čin"), zvláštne heslo orla – háemistu bolo „Byť pripraveným" (takmer

---

skautov. K tomu pozri: SNA, fond PR, šk. 126, mat. 20/70, č. j. 1625/32. List vládneho radcu a policajného riaditeľa z 12. 2. 1932.

148 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22. zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 12/1940, č. j. 3383-s-40 zo dňa 1. 4. 1940.

149 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 20/1940, č. j. 6333-s-40 zo dňa 17. 6. 1940.

150 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/33. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 19/1940, č. j. 6274-s-1940 zo dňa 1. 6. 1940 v Bratislave.

zhodné so skautským „Buď pripravený!“) a heslo patriace junákom v HM bolo zo skautského „Služba!“ doplnené na „Služba a stráž“.[151]

Autori zákona, sľubu a zásad platných pre HM sa v podstatnej miere inšpirovali slovným aj ideovým základom skautských výchovných pilierov. Do rétoriky skautského sľubu a zákona doplnili a pozdvihli zásady povinnosti služby pre národ, vlasť a posilnili duchovný – náboženský princíp. Päťbodový zákon vĺčat doplnili na 7-bodový zákon vĺčat – háemistov, 10-bodový skautský zákon rádovo nemenili, len obsah niektorých hesiel. U junákov na rozdiel od roverov v skautingu doplnili tri predsavzatia. Čo sa týka sľubu, pre názorný príklad porovnávame skautský sľub a sľub orlov – háemistov:

„Sľubujem na svoju česť, že sa s pomocou Božou vynasnažím ako len najlepšie viem plniť povinnosti voči Bohu, cirkvi, vlasti Republike Československej a národu svojmu a slúžiť im v každom čase, plniť si povinnosti vlastné a zachovávať skautský zákon a duševne i telesne pomáhať blížnemu v každej okolnosti!“[152] (znenie sľubu katolíckeho skauta)

„Sľubujem na svoju česť, že sa s pomocou Božou vynasnažím ako najlepšie viem plniť si povinnosti k Bohu, cirkvi, národu a vlasti, plniť povinnosti svojho stavu a zachovávať zákon Orlov a byť pohotový pomáhať blížnemu v každej okolnosti.“ (znenie sľubu orlov – háemistov)

Ďalšie znenia jednotlivých zákonov a sľubov vĺčat a junákov v HM uvádzame pre ukážku v Prílohách.

V svojej symbolike používala Hlinkova mládež dve verzie, ktoré sa objavovali na odznakoch, gombičkách, výložkách, páskach, vlajkách, zástavách, hlavičkách časopisov a publikácií... Úplný symbol tvorila orlica obyčajne na čiernom podklade s roztiahnutými štylizovanými krídlami s perím usporiadaným do piatich radov. Na hrudi mala vyobrazený kruh, v ktorom bol na bielom podklade umiestnený cyrilo-metodský dvojkríž. V zovretých pazúroch držala tri symbolické Svätoplukove prúty. V minimalizovanej verzii znaku HM, najviac používanom pri obmedzenom priestore pre vyjadrenie príslušnosti HM ako gombičky, vlajky, označenie hodností či čierne rukávové pásky, sa používal kruh s dvojkrížom na bielom podklade, prípadne iba dvojkríž v zlatom, striebornom, bronzovom alebo jednoduchom čiernom prevedení (gombičky, odznaky, prstene...). Túto grafickú symboliku dopĺňal názov „Hlinkova mládež“ a heslo „Za Boha a za národ“.[153]

151 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 23.

152 Macek, A. M.: c. d., s. 79.

153 Pozri Prílohu 9.1: Symboly HM a zákon, sľub a heslo vekových kategórií v HM.

2.7.6 Časopisy, publikačná činnosť HM a HM v médiách

Hlinkova mládež začala so svojou publikačnou činnosťou už na jar 1939, len niekoľko mesiacov po začatí svojej činnosti. Ako prvé začala vydávať zošitové vydania *Hlinkova mládež* s viac propagačným ako informačným a výchovným charakterom. Zaradila ich do edície Knižnica Hlinkovej mládeže. Pokračovateľom prvých dvoch čísel sa stal metodický časopis s mesačnou periodicitou pre vodcov a spolupracovníkov HM *Stráž*. Jeho prvé dvojčíslo 1 – 2 vyšlo v októbri 1939. Pre orlov a junákov pripravila v apríli 1939 prvé číslo mesačníka *Nová mládež*. Pre vekovú kategóriu vĺčat vydávalo ZVHM od septembra 1939 dvojtýždenník *Vĺča* a pre dievčatá mesačne pripravovalo od jesene 1940 časopis *Slovenská deva*. Od jesene 1943 sa v predaji objavil týždenník *Prelom,* spoločný pre členov HM a Slovenskej pracovnej služby. Dňa 19. 4. 1939 vyšiel prvý strojom písaný a rozmnožovaný obežník Zborového veliteľstva HM pre vodcov a činovníkov, v ktorom veliteľstvo v skratke prinášalo nové rozkazy, informácie, smernice a pokyny organizačného rázu. Podľa potreby a obsahu vydávalo ZVHM Organizačné alebo Pracovné rozkazy. Tie prvýkrát zmenili svoju vizáž a spôsob prípravy do tlačenej formy od začiatku roku 1940. Rozkaz č. 26/1940 z 1. 11. 1940 vyšiel pod novou hlavičkou *Správy HVHM*. Mimoriadne rozkazy boli naďalej písané strojom.

Svoje periodiká používala HM ako základné piliere pre propagáciu poslania, programu a činnosti organizácie – pre informovanie základne i nábor nových členov. Časopisy predbežne nahrádzali neexistujúce príručky. Vedenie HM považovalo časopisy za dôležitý činiteľ svojej činnosti pri vytváraní myšlienkového kolobehu a formovaní jednotného smeru čitateľov – členov aj nečlenov HM. Taktiež ich používala pre propagáciu hnutia doma i v zahraničí. Časopisy HM slúžia pre súdobých bádateľov tejto organizácie mládeže ako prvotný historický prameň.

Na distribúciu a predplatné časopisov využívalo vedenie HM viaceré dostupné cesty, pričom ťažilo z výhody obsadenia trhu s takmer monopolom na slovenské časopisy pre deti a mládež a finančnej i autoritatívnej podpory štátnych orgánov. HVHM využilo zrušenie ostatných telovýchovných spolkov a ich tlačových orgánov, keď sa peňažný balík určený na subvenciu tlačových materiálov jednotlivých spolkov zjednotil do jedného prúdu pre periodiká a publikácie HM. HVHM zašlo pri šetrení finančnými a morálnymi silami aj do vlastných radov a zakázalo vydávanie akýchkoľ-

vek cyklostylovaných a tlačených malých časopisov HM. Povolené boli pre osobné zdokonaľovanie členov iba rukopisno-strojopisné noviny čaty HM v maximálnom náklade 5 výtlačkov.[154] Odporúčané bolo prispievanie do centrálnych časopisov HM.

Nechýbala ani podpora z ministerstva školstva a národnej osvety, ktoré upozorňovalo a odporúčalo všetkým správam a riaditeľstvám slovenských škôl na odoberanie časopisov HM. Vyzdvihovalo ich úlohu „...vhodného doplnkového mimoškolského čítania, ktoré najlepšie v nejednom smere vhodne doplnia i v značnej miere nahradia samotné čítanky...“.[155] Od začiatku roku 1940 sa odporúčania bratislavského veliteľstva HM na predplatné časopisov zmenili na nariadenia na ich odoberanie. „Všetky vĺčatá musia prečítať alebo aspoň vypočuť prečítanie dvojtýždenníka Vĺča, rovnako aj orli a junáci mesačník Nová mládež. Vodcovia HM a duchovní radcovia sú povinní odoberať a predplácať si svoj vodcovský orgán Stráž. Kto nemá minulý ročník, nech si ho objedná... Kde jednotlivci nevládzu zaplatiť predplatné, usporiadajte akadémiu alebo divadlo a tak si predplaťte časopisy...“[156] Zvýšenie nákladu a odbytu časopisov mala zabezpečiť aj slovenská mládež v zahraničí a mládež na prinavrátenom území Slovensku od Poľska. Takisto sa s predplatiteľmi rátalo aj medzi mládežou, pre ktorú mala HM viesť brannú výchovu mládeže a časopisy HM sa mali stať orgánmi a usmerňovateľmi brannej výchovy. Obsahovo sa začali najmä v mesačníku Nová mládež tieto ciele napĺňať a od roku 1942 prinášalo každé číslo informácie o bezmotorovom lietaní, modelárstve, letcoch, poradovom výcviku a pod. Náklady časopisov dosiahli koncom roku 1940 rôznymi krokmi vedúcimi k zvýšeniu predajnosti nasledujúce zaujímavé čísla: dvojtýždenník Vĺča dosiahol 34 500 predplatiteľov, mesačník Nová mládež si predplácalo 33 000 čitateľov, časopis Stráž mal 5 500 predplatiteľov a náklad informačno-organizačného mesačníka Správy HVHM rozposielaný činovníkom HM a veliteľstvám brannej výchovy predstavoval 7 000

---

154 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 25/1940, č. j. 9480-s-40 zo dňa 28. 9. 1940 v Bratislave.

155 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 24/1940, č. j. 8436-s-40 zo dňa 28. 8. 1940 v Bratislave.

156 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 25/1940, č. j. 9480-s-40 zo dňa 28. 9. 1940 v Bratislave.

kusov.[157] Koncom roku 1940 bolo v HM organizovaných približne 100-tisíc chlapcov, 40-tisíc dievčat a 4 500 činovníkov.[158]

Časopisy HM sa stali najrozšírenejšími časopismi mládeže na Slovensku – vychádzali v expedovanom náklade vo vyše 70 tisíc kusoch. HVHM pri týchto číslach ponúklo vo februári 1940 možnosť inzerovania vo svojich periodikách. Do získavania inzercie sa mohlo zapojiť každé veliteľstvo HM, ktoré mohlo získať pre svoju činnosť 25 % províziu zo sumy zaplatenej za inzerát. Oslovovať sa nemali firmy protiháemistickej tendencie ako vinárne, obchody s alkoholom, tabakom, zábavne a nekresťanské podniky. Odporúčané boli vybrané kresťanské podniky...[159]

Vydávaním časopisov HVHM bol poverený Jozef Hlavatý, redaktor prvých čísel rozbiehajúceho sa časopisu Nová mládež. Časopisy pripravovali rôzne redakcie – redakčné kruhy pod vedením redaktora, ktorý bol zodpovedný priamo zodpovednému redaktorovi všetkých periodík a publikácií HM hlavnému veliteľovi HM Mackovi. Vĺča dlhoročne redigoval Ján Domasta, v poslednom roku ho nahradil absolvent VVŠHM Kornel Piaček, v Novej mládeži nahradil J. Hlavatého Ján M. Milov, vedenie redakcie Slovenskej devy mala na starosti Margita Valková. Štruktúru a obsah rozkazov ZVHM a neskôr HVHM určoval hlavný veliteľ HM Alojz Macek, v podstatnej miere ich tvorili aj vedúci úradu HVHM Ladislav Moško a vedúci jednotlivých oddelení. Jozef Hlavatý určoval smer časopisu pre vodcov, vodkyne a spolupracovníkov HM Stráž.

Všeobecné správy o činnosti, podujatiach a plánoch Hlinkovej mládeže z celého Slovenska už od mája 1939 sústreďovala a pre verejnosť i verejné periodiká vydávala Tlačová služba HM (TSHM), sídliaca pri ZVHM.[160] K jej správam i pre účely propagandy pripravovalo fotodokumentáciu a príležitostné správy propagačné a kultúrne oddelenie HVHM na čele s Karolom Bitterom. Spomenuté oddelenie svojimi príspevkami formovalo obraz a obsah jednotlivých časopisov, pripravovalo slávnostné albumy s prezentáciou HM v obrazoch pri príležitosti výročí jednotlivých vládnych politikov či celé

157 Gardista, roč. 3, 1941, č. 11, s. 2. Viac vrátane cenníka inzercie v časopisoch HM pozri Prílohu 11.2.

158 Pozri Prílohu 8 o počte členstva HM v rokoch 1939 – 1943.

159 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6/1940, č. j. 1893-s-1940 zo dňa 20. 2. 1940 v Bratislave.

160 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 3, s. 77.

kapitoly venované HM do verejných časopisov a prezentačných publikácií o Slovensku.[161]

Dobrá spolupráca s redakciami periodík a vydavateľstiev a výrazná podpora štátnych orgánov, skĺbené s dôraznou činnosťou propagačno-kultúrneho oddelenia a pravidelným vydávaním správ prostredníctvom tlačovej služby dosiahli nasledujúci výsledok: denník Slovák niekoľkokrát týždenne venoval priestor o činnosti HM v jej vlastnej rubrike. Správy prinášali aj ďalšie časopisy ako Nový svet, Nové Slovensko, Slovenské vojsko a Slovenský týždeň. O činnosti HM takisto denne o 19.00 informoval Slovenský rozhlas. Pre aktivity HM v regiónoch poskytli svoj priestor Slovenská pravda (Bratislava), Slovenská sloboda (Prešov), Slovenská politika (Žilina) či Štiavničan (Banská Štiavnica).[162] Zborové veliteľstvo si však vyhradilo právo cenzúry a kontroly správ a článkov do celoslovenských denníkov v Bratislave, ktoré chceli mať uverejnené lokálne skupiny HM. Na zverejnenie sa mali zasielať len prostredníctvom ZVHM, ktoré „...nemôže pripustiť, aby sa dostali do tlače od činovníkov HM nesprávne názory, výrazy alebo nevhodnosti, odporujúce duchu a zásadám HM“[163]. Všetky časopisy vychádzajúce na Slovensku i články o HM kontroloval propagačný odbor HM.

Časopisy HM slúžiace ako okamžitá a dočasná náhrada príručiek a pomôcok pre činovníkov dopĺňali od roku 1940 metodické príručky pre vodcov i členov HM (Poľné hry, Preteky HM, Vystupovanie HM, Do tábora HM, Mladý vlk, spevníky...). Osobitne najmä pre členov bol vydávaný vreckový Kalendár HM, neskôr premenovaný na Ročenku HM. Prvý ročník vyšiel v školskom roku 1939/40. Okrem toho sa vydavateľstvo HVHM zameralo na zviditeľňovanie organizácie cez vlastné prezentačné publikácie (Hlinkova mládež, 1942) a myšlienok blízkych cieľom, poslaniu a programu HM (Iskry – zbierka najcharakteristickejších výrokov zvečneného vodcu Andreja Hlinku, Vodca k HM, Slovenské národné vyznanie). Vydavateľské aktivity centra HM

161 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 20/1940, č. j. 6333-s-40 zo dňa 17. 6. 1940 v Bratislave. Ako príklad môžeme uviesť obrázkový časopis Nové Slovensko, v ktorého dvojčísle 3 – 4 / 1940 je 26 strán venovaných práve HM.
Poznámka: Na propagačno-kultúrnom oddelení v roku 1943 pracoval K. Piaček, J. Nový, J. Loydl, L. Poláček, J. Sokira a ď. Oddelenie viedol táborník Karol Bitter.

162 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 16/1940, č. j. 4820-s-1940.

163 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 12, č. j. 10750-s-39 zo dňa 7. 11. 1939 v Bratislave.

kulminovali v roku 1942. Ochabnutie publikačnej činnosti možno pripísať vyťaženiu jednotlivých pracovníkov HVHM pre rozširujúce sa aktivity HM a uspokojená potreba už vydaných základných príručiek pre členov. Bližšie rozvádzame tému o publikáciách a časopisoch HM v Prílohe 10.

2.7.7 Vekové skupiny a výchovný program v HM

Do hnutia HM sa mohli dobrovoľne hlásiť chlapci a dospievajúca mládež mužského pohlavia vo veku 6 – 19 rokov. Toto vekové a pohlavné vymedzenie platilo od decembra 1938[164] až do 5. 9. 1939. V tento deň prijala slovenská vláda nariadenie č. 220/1939 o povinnom vstupe všetkých 6 – 19-ročných do HM. Povinnosť vstupu a jeho opätovnú dobrovoľnosť zaviedlo o 3 mesiace neskôr vládne nariadenie č. 310/1939. Definitívne ustálenie postavenia a úloh HM upravil 4. 7. 1940 zákon č. 166/1940 o HG a HM, ktorý stanovil vekové hranice pre členov HM pre vek 6 – 20 rokov a uložil HM povinnosť organizovať aj ženskú mládež v tomto veku. Okrem toho sa HM vyňalo z organizácie HG a stalo sa samostatnou organizovanou zložkou HSĽS, rovnocenne postavenou s HG. Hlinkova mládež ako celok sa rozdelila na 2 zbory: prvý zbor HM-M tvorili 6 – 20-roční chlapci aj so svojimi činovníkmi. Druhý zbor HM-D tvorili 6 – 20-ročné dievčatá aj so svojimi činovníčkami. Na čele jednotlivých zborov stál zborový vodca HM a zborová vodkyňa HM.

Podľa výchovného programu HM, ktoré vychádzalo priamo zo skautských programových základov a opieralo sa o pedagogicko-psychologické zásady pri vedení a výchove detí, boli chlapci aj dievčatá rozdelení do troch vekových kategórií. Im bol prispôsobovaný program, náročnosť skúšok, stupne zdatnosti a pod. Chlapci boli rozdelení na vĺčatá (6 – 11 rokov), orlov (11 – 16) a junákov (16 – 20). Vekové kategórie dievčat zodpovedali ich rýchlejšiemu dospievaniu: víly (6 – 10 rokov), tatranky (10 – 15) a devy (15 – 20 rokov). Sedem chlapcov na čele s vodcom tvorilo družinu, 3 družiny na čele s vodcom a duchovným radcom vytvárali čatu HM-M. Sedem dievčat na čele s vodkyňou vytváralo rodinu, 3 rodiny s vodkyňou a duchovným radcom tvorilo oddiel HM-D.[165] Vo výchovnom programe boli základným článkom HM (presne ako u skautov) družina HM-M a rodina

164 Uplatňovanie výchovného programu podľa stanov HG, ktorého HM je úplne samostatným zborom.

165 Stráž, roč. 1, 1940, č. 6 – 7, s. 189 – 192.

HM-D.[166] „Mládež treba vychovávať nie v mase, ale v malých, 7 – 8-členných skupinách – družinách. Iba individuálnym vzdelávaním človeka je možné vypestovať charakter...“[167] Výchovný program vo všetkých vekových kategóriách nadväzoval na plnenie a dosahovanie odborných stupňov a sebazdokonaľovanie sa. Vĺčatá pred sľubom museli splniť podmienky nováčikovskej skúšky, po nej nasledovali stupne prvej až tretej hviezdy. Orlov a junákov po nováčikovskej skúške a zložení sľubu čakal prvý a druhý stupeň.

Už prvý organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM upozorňoval na výkon pracovno-výchovného programu a nabádal činovníkov vyhnúť sa začiatočníckym chybám a nuansám pri príprave programu pre oddiel a čatu: „Zásadám výchovy v HM nezodpovedá zvolať čatu alebo stotinu, pol hodiny jej prednášať, pol hodiny pochodovať a chlapcov rozpustiť!“[168] Problémy s výchovou a vôbec s prípravou programu pretrvávali aj naďalej, ba s pribúdajúcimi novými členmi sa stupňovali. Väčšina vodcov sa obmedzovala na vykonávanie pochodových a poradových cvičení, prostých cvikov, telocviku a pod. Aj napriek snahe výchovným oddeleniam pre jednotlivé vekové skupiny pri Zborovom veliteľstve HM napraviť tieto chyby prípravou celomesačného programu pre vĺčatá, orlov aj junákov, vo väčšine prípadov bola príprava programu neadekvátna potrebám a požiadavkám detí v danom veku. Príčin neúspechu zavádzania výchovy dokonalo charakterizuje správa z piešťanskej jednotky HM z 2. 5. 1940: „Družinový, a tým aj výchovný systém sa nám nepodarilo uviesť do života. Máme nedostatok vodcov družín i čiat. Z tých pár učiteľov, čo zareagovalo na výzvy o potrebe činovníkov do HM, to niektorí využívajú preto, aby ich MŠaNO nepresúvalo v rámci ich profesie z miesta na miesto...“[169] Už 5. januára 1939 sa v bratislavskej Redute konala schôdza pedagógov, na ktorej boli oboznámení s ideami a organizáciou HG a boli vyzvaní, aby prijali funkcie v HG (HM).

166 Základ skautskej výchovy tvorí tzv. družinový systém, v ktorom sa skautský program a výchova aplikuje. Skautskú družinu tvorí radca a ďalších 6 – 8 členov družiny. 2 – 4 družiny sa združujú do skautského oddielu (cca 20 – 40 členov). Minimálne 2 oddiely sa môžu spojiť a vytvoriť skautský zbor, ktorý vytvára administratívnu jednotku s vlastnou subjektivitou.

167 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/16. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 3, č. j. 4.222/s-3-1939 zo dňa 21. 4. 1939. Pozri takisto: Gardista, roč. 3, 1941, č. 11, s. 2.

168 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/15. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 1, č. j. 4110/1-2-1939 zo dňa 19. 4. 1939 v Bratislave.

169 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 1/3.

Viacerí tak urobili z donútenia, zo strachu o zamestnanie, prípadne preloženie. Tí, ktorí prijali, obsadili najmä funkcie miestnych veliteľov a kultúrnych, výchovných a politických referentov pri HG,[170] neskôr miestnych vodcov – vychovávateľov mládeže v HM. Aj keď prvotné personálne prepojenie HM (HG) so školou, ktoré reprezentoval prvý veliteľ HM a minister školstva autonómnej vlády M. Černák, prinieslo do istej miery prispôsobenie učebných osnov, zapojiť učiteľov do vedenia mládeže v HM neprinieslo žiadaný účinok. Vyplýva to i z korešpondencie okresného veliteľstva HM na Myjave oblastnému vodcovi HM v Piešťanoch a jeho odpovede: „Ak sa tamojší učitelia uťahujú od práce, ktorú by inak konať mohli, prosím o udanie mien a označenie školy, v ktorej vyučujú, aby som mohol zakročiť na ministerstve ohľadom ich preloženia a nahradenia schopnejšími vodcami."[171] V celom období existencie HM sa objavovala snaha získať pre HM viac činovníkov, a to nielen medzi učiteľmi, ale napr. zavedením povinného mesačného kurzu vo Vodcovskej škole HM pre absolventov učiteľských akadémií či rozšíreniu výchovy HM do školení v 3. a 4. ročníku učiteľských akadémií.[172]

Aj naďalej chýbali vodcovia, ktorí by „...boli nielen oduševnení a horliví, ale ktorí by aj rozumeli výchove, chápali detskú dušu a pochopili dnešnú mládež".[173] Nedostatok skúseností a neznalosť používania výchovnej metódy, zapĺňanie schôdzí poradovým výcvikom, nástupmi a pochodovaním sa zákonite prejavilo na úbytku členstva a nezáujme mládeže o vstup do HM.[174] Neexistovali výchovné a programové príručky pre vodcov HM a situáciu sa nepodarilo preklenúť ani instantným programom pre všetky vekové skupiny, ktoré na každý mesiac schôdzku po schôdzke pripravilo a rozosielalo všetkým činovníkom každé z troch výchovných oddelení ZVHM.[175]

---

170 Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 22.

171 Tamže, s. 23.

172 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4.

173 Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, s. 112.

174 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 9/1940, č. j. 3081-s-1940 zo dňa 26. 3. 1940 v Bratislave.

175 Pozri Prílohu 9.4: Vzorná schôdzka háemistov a programová náplň schôdzok. Poznámka: Pozri napr. Pracovný rozkaz pre orlov HM (č. j. 9663-a-40 zo dňa 1. 10. 1940) s programom na 12 týždňov/schôdzí a rozvedenou skúškou prvého stupňa orlov. Nadväzuje na Rozkaz ZVHM č. 10/1940 zo dňa 26. 3. 1940 s rozvedenou látkou nováčikovskej skúšky na 8 schôdzok. Pripravil Eugen Urban, vedúci oddelenia orlov pri HVHM. Pozri takisto: Pracovný program schôdzok pre

Nie všetci vyškolení vodcovia a výchovní metodici z SKS a Orla z čias ČSR prešli do HM a výchovu nových vodcov sa nepodarilo pokryť ani kurzmi a vodcovskými školami pre vodcov vĺčat, orlov a junákov. Nie je známe percento a počet členov a vodcov z SKS a iných skautských organizácií na Slovensku, ktorí prestúpili do HM. Prvých 17 kurzov pre vodcov HM počas prázdnin 1939 absolvovalo 557 účastníkov – budúcich činovníkov.[176] Začiatkom roku 1942 presahovala členská základňa HM (dievčatá aj chlapci) podľa vydaných legitimácií hranicu 200-tisíc členov, pričom HM disponovalo s takmer 7-tisícovým zborom činovníkov. Pri tomto počte by HM „...potrebovala najmenej 8 tisíc školených vodcov“[177]. Skutočnosť však bola iná, do roku 1942 sa podarilo na prázdninových vodcovských kurzoch vyškoliť približne 2 000 vodcov a vodkýň HM. Centrálne vedenie HM s veľkou pravdepodobnosťou precenilo svoje sily a potenciál. Aj toto bol jeden z hlavných dôvodov zrušenia krátkodobého nariadenia povinného členstva všetkej slovenskej mládeže vo veku 6 – 19 rokov v HM.

Už v máji 1939 vydalo ZVHM rozkaz pre všetkých oblastných, okresných a miestnych vodcov HM, v ktorom zborový vodca Alojz Macek nariadil zriaďovanie čiat skautov popri čatách orlov. Bývalí skauti – chlapci od 11. roku sa mohli združovať v samostatných 24-členných skupinách a mali podliehať jednému miestnemu vodcovi.[178] Najčastejšie to boli bývalí skautskí vodcovia s dlhoročnou praxou vo výchove detí alebo sa minimálne do ich čela mali vyberať predovšetkým absolventi skautských lesných škôl. Tieto čaty sa mali riadiť príručkou Katolícki skauti na Slovensku.[179] Pre svoj program ju mohli využívať aj čaty orlov.

Všetky čaty v rámci obce podliehali jednému miestnemu vodcovi, no ponechávalo sa na vôľu a rozhodnutie samotných chlapcov a na uváženie vodcov, v ktorej čate kto chce byť. Alojz Macek kalkuloval s tým, že vytvorením priestoru pre bývalých skautov a ich vodcov sa mu podarí pritiahnuť do HM vyškolených a skúsených ľudí, ktorí povedú nové jednotky

vodcov vĺčat vypracoval vedúci oddelenia vĺčat pri HVHM Štefan Macek (Rozkaz ZVHM č. 11/1940, č. j. 3136-s-1940 zo dňa 27. 3. 1940).

176 Gardista, roč. 3, 1941, č. 61, s. 10.

177 Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, s. 125.

178 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/19. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 5, č. j. 6094/1939 zo dňa 27. 5. 1939 v Bratislave.

179 Z predpísanej príručky Katolícki skauti na Slovensku (predávala ju nákupňa HM v Bratislave) boli s malými zmenami ponechané v platnosti kapitoly 2, 3.1 a 3.2, 4.2, 6 a 7.

HM. Týmto krokom došlo k zmiešaniu tzv. „novej a nepoškvrnenej mládeže“ so „starou – minulým politickým obdobím a spolkami poznamenanou mládežou“. Snaha o asimiláciu skautov do HM sa podarila a v roku 1941 už nie sú žiadne zmienky o čatách skautov. „...HM nemôže ostať školou v tradičnom zmysle, ale nesmie utonúť ani v neujasnenosti a jednostrannosti výchovných spolkov a združení, ktoré sa v minulosti usilovali zachytiť a vybudovať mládež podľa potrieb jednotlivých politických strán, čím ju primerane celej tendencii demokratických smerov rozkúskovali a rozdrobili. Dnes je však celá mládež jednotná...“[180] A v roku 1942 vyšlo vedenie HM s novou koncepciou výchovy a vedenia členov HM s cieľom vybudovať mládež na obraz „novej tváre Európy“: „...Vojenská služba je najlepším vzorom pre HM a podľa tejto služby má v nej byť organizovaná výchovná práca, ako to aj zákon o HM hovorí. Tak ako vojenská služba je čestnou službou, aj služba v HM musí naplniť hrdosťou všetkých, ktorí ju konajú... Celá HM sa musí stať Hlinkovým vojskom, Hlinkovou mládežou... Vojsko má slúžiť, preto aj HM zapojíme do služby primeranú veku a pohlaviu... Každý rok služby v HM bude znamenať v živote chlapca a dievčaťa vykonanú povinnosť a postup. Preto každý, kto vstúpi do HM, si zaopatrí služobnú knižku (vydá HVHM), ktorá bude obrazom dotyčnej osoby ako konala svoju službu v HM. Podľa zákona o HM budú mať prednosť v uplatnení sa v živote tí, ktorí túto službu statočne vykonali...“[181] HM sa mala podľa týchto plánov stať školou zdatnosti a prípravy pre prácu za národ a pre národ a tým aj zabezpečiteľkou a zaručiteľkou slovenskej národnosti,[182] pričom prostredníctvom statočných činov členov organizácie, vzorov hrdinskosti, boja za samostatnosť, obetovania sa a práce pre národ boli boli k tomuto cieľu vychovávané aj vĺčatá – najmladší členovia HM.[183] Za základ ideovej výchovy v HM sa pokladala knižka Slovenské národné vyznanie od Š. Polakoviča. Toto gros politickej, národnej a vlasteneckej výchovy mládeže v HM bolo uvedené do užívania so slovami: „Je to jedinečné vyjadrenie najdôležitejších právd o slovenskom národe, štáte, o slovenskej zemi, o slovenskom duchu, o slovenskej reči, o slovenskosti vôbec, o boji a živote slovenského

180 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 155.

181 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 156 – 158.

182 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 156 – 162.

183 Pozri k tomu: Zavacká, M.: Hrdinské vĺčatá – oficiálne detské vzory rokov 1939 – 1944. In: Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám Michala Barnovského. (zost. Pešek, J.). Bratislava : HÚ SAV, 2006, s. 33 – 41.

národa, o Andrejovi Hlinkovi, o slovenskej národnej pospolitosti a postoji k slovenskému národu.“[184]

2.7.8 Tábory, osady a kolónie HM

Okrem celoročného programu jednotiek HM, ktorého náplňou boli schôdzky, výlety, výpravy, rôzne akadémie, divadlá a vystúpenia, patrilo leto pre členov HM k vyvrcholeniu celoročných aktivít. Letné pobytové tábory – v dobovej terminológii „letné podniky HM“ pripravovali buď výchovné oddelenia HVHM na celoslovenskej úrovni alebo samostatné jednotky HM v jednotlivých regiónoch. Pre vĺčatá boli pripravené tzv. kolónie, pre orlov a junákov tábory, osady, pracovné tábory alebo putovné tábory. Pre vybratých členov HM sa ponúkala možnosť zúčastniť sa táborov spoločne so zahraničnou mládežou (nemeckou HJ, talianskou GIL alebo chorvátskymi ustašovcami) s príležitosťou sa učiť a zdokonaľovať sa v cudzích jazykoch. V roku 1940 sa pri príležitosti prinavrátenia slovenského územia od Poľska uskutočnili 3 tábory HM na Orave – pri Jurgove, Jablonke a Nededzi – s cieľom spoznania a zblíženia sa so slovenskými obyvateľmi vráteného územia.

Osobitnú kategóriu tvorili tzv. Budovateľské tábory HM (BTHM) najmä pre orlov a junákov. Väčšina z nich mala stále zázemie. Program mal výraznejšiu pracovnú náplň. Boli lokalizované v Chtelnici, Gánovciach pri Poprade, Handlovej a Beluši. Niektoré boli organizované pod vedením Vodcovských škôl HM a prác sa zúčastňovali aj ich frekventanti – budúci vodcovia HM.[185] BTHM môžeme považovať za jednoduchších predchodcov osád Slovenskej pracovnej služby (SPS), organizovanej od roku 1942.[186] Účastníkov BTHM tvorili členovia HM v junáckom veku (16 – 20 rokov). Taktiež členovia HM boli po dosiahnutí dospelosti na základe povolávacieho rozkazu organizovaní v rámci predvojenskej výchovy v SPS.

184 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 1.

185 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 9, zv. 1.
Poznámka: Ako príklad môžeme uviesť BTHM v Beluši (4. – 25. 8. 1941) pod vedením VŠHM usporiadanej v Belušských Slatinách pri bývalom domove SKS.

186 Účelom BTHM v Gánovciach pri Poprade (21. 7. – 3. 8. 1941) bolo najprv opraviť a obnoviť staré budovy a zariadenia, aby boli pripravené pre ubytovanie HM. Neskôr sa v nich uskutočňovali tábory a školenia pre vodcov jednotiek HM. Ďalšie práce BTHM boli napr. nasmerované na pomoc poľnohospodárstvu, kde bol nedostatok pracovných síl.

2.7.9 Činovníci – funkcionári a vodcovia HM

Činovníkom alebo činovníčkou HM sa mohol stať len Slovák alebo Slovenka kresťanského vyznania a árijského pôvodu, ktorý musel každý uchádzač o tento post vyhlásením potvrdiť.[187] Ďalšími kritériami bolo venovať mládeži aspoň 3 – 4 hodiny týždenne, usporiadať s ňou ročne niekoľko vychádzok, veľkých hier a aspoň 10-dňový tábor (s orlami a junákmi tábor / s vĺčatami kolóniu / s dievčatami osadu). V určenom termíne musel zložiť skúšky. Budúci činovník mal vyhovovať osobnými vlastnosťami, povahou, charakterom, zdravím a schopnosťami viesť mládež. Uchádzač nesmel byť trestaný, no toto pravidlo poznalo výnimku: nepočítal sa výkon trestu za proautonomistickú činnosť do marca 1939. Posudzovala sa aj jeho mravná čistota a jeho závislosti (alkohol, karty a pod.). Vodca družiny orlov musel mať aspoň 14 rokov, vodca čaty junákov minimálne 16 rokov a starší ako 21 rokov musel byť každý činovník, ktorý bol vodcom vyššej organizačnej jednotky HM (stotina, miestny vodca a pod.).

Tí háemisti – radoví členovia i činovníci, ktorí dosiahli vek 18 rokov, museli vstúpiť a byť členmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. O každom činovníkovi viedlo HVHM jeho „Osobný záznam". Prihlášku na činovnícky post, ktorú uchádzač posielal do centrálnej evidencie na HVHM, museli svojimi pečiatkami a podpismi ako návrh na udelenie funkcie odporúčať tri miestne autority – miestny odbor HSĽS, miestny farský úrad a miestny riaditeľ školy. Podľa Organizačného rozkazu ZVHM z novembra 1939 „...neexistujú žiadne poľahčujúce okolnosti pri posudzovaní a odporúčaní vodcov, ktoré by pramenili v osobnom priateľstve a nepriateľstve, prípadne rodinkárstve"[188]. Zborové veliteľstvo odporúčalo navrhovať do funkcií miestnych vodcov HM v prvom rade bývalých autonomistov, ktorí „...vedeli hájiť slovenské veci i za starého protislovenského režimu a už vtedy vedeli prinášať obete"[189]. Osoby českej národnosti nemohli byť stanovené za činovníka HM.[190]

Ak sa činovník uchádzal o vyššiu funkciu (nad miestneho vodcu), napr. zoskupový vodca alebo spravodajca odboru pri okresnom veliteľstve HM, pred jeho vymenovaním dôkladne preverili jeho spoľahlivosť a skúmali jeho

187 SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 9, zv. 4.

188 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 12/1939, č. j. 10750-s-39 zo dňa 7. 11. 1939 v Bratislave.

189 Tamže.

190 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 1/3.

oddanosť a lojalitu k politike samostatného štátu a HSĽS. V tajnom spise, ktorý o ňom / o nej vypracovávali najmä miestni funkcionári HM, sa skúmali otázky, ako sa choval/a pred 6. 10. 1938, po tomto termíne, po 14. 3. 1939, či sa zapojil/a do práce samostatnej Slovenskej republiky, či prispieval/a obnosom do zbierky Vojenská zimná pomoc a či je členom/kou HSĽS, HG alebo HM.[191] Jednou z povinností činovníka HM bolo podľa nariadenia zborového veliteľa HM z februára 1940 pozorovať a všetkými možnými spôsobmi sledovať prácu podozrivých osôb, ktoré pracovali v „...2 – 3-členných komunistických bunkách, organizujú ich údajne mladšie osoby židovského pôvodu a používajú k tomu kresťanské osoby".[192] Miestny vodca alebo ktorýkoľvek činovník HM bol povinný podať hlásenie príslušnému policajnému úradu a odpis zaslať na ZVHM, ktoré u kompetentných ministerstiev malo zabezpečiť bezpodmienečnú nápravu.

Činovník HM pred nástupom do funkcie a získaním poverenia pre jej výkon musel podpísať prísahu vodcu HM. V prísahe sa o. i. zaviazal vychovávať mládež v kresťansko-národnom duchu, v predpísanom čase splniť rozkazy, vydané nadriadenými vodcami a neopustiť svoje miesto, kým nebude oslobodený od funkcie.[193] Funkcia v HM sa viazala na miesto ich pôsobiska – konkrétnu obec. Každý funkcionár pri trvalm odchode z miesta pôsobiska musel inštančnou cestou cez okresného vodcu HVHM ohlásiť túto zmenu na HVHM a odovzdať svoju agendu vyššie poverenému činovníkovi HM v obci alebo v okrese. HVHM mu zrušilo poverenie pre vykonávanie jeho doterajšej funkcie a zaslalo ďakovný list za jeho činnosť. Po preložení na nové pôsobisko mu mohla byť znovu udelená funkcia v HM – pôvodná alebo nová.[194]

Okrem vodcov – činovníkov HM pôsobila pri tejto mládežníckej organizácii skupina dospelých, ktorá aktívne nepracovala s mládežou a neviedla

---

191 SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 9, zv. 2.

192 SSNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/29. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6/1940, č. j. 1893-s-40 zo dňa 20. 2. 1940 v Bratislave. Poznámka: Ako prejav vďaky a uznania za aktívnu činnosť v „borbe za slobodu v pohnutých dňoch roku 1939" udelil najvyšší veliteľ HM J. Tiso (z jeho poverenia Alojz Macek) niektorým činovníkom HM pri príležitosti 5. výročia vzniku SR dňa 14. 3. 1944 Spomienkovú medailu 1939. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6. V archívnych materiáloch SNA, fond č. 605, šk. 20, zv. 3 sa nachádzajú aj zoznamy príslušníkov HM, ktorým bolo toto vyznamenanie udelené.

193 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 25, zv. 1. Formulár HVHM Prísaha vodcu HM.

194 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz HVHM č. 25/1940, č. j. 9480-s-40 zo dňa 28. 9. 1940 v Bratislave.

jednotky HM. Rodičia členov a priaznivci HM sa mohli organizovať v miestnych združeniach – Kruhoch priateľov HM. Ich cieľom bolo umožniť svojím členom morálnu a materiálnu pomoc pri mimoškolskej výchove slovenskej mládeže. Na čele kruhu stál starosta, ktorého vymenúval okresný vodca HM. Kruh priateľov HM sa musel zísť na výzvu starostu aspoň dvakrát do roka. Dospelí sa mohli stať členmi po „...písomnom prejave svojej vôle spolupracovať“ s miestnou jednotkou HM a kruhom priateľov.[195]

2.7.10 Kurzy a školenia pre činovníkov HM

Väčšinu vodcov v HM v prvých rokoch tvorili okrem bývalých skautských vodcov a vojakov / dôstojníkov v aktívnej službe alebo v zálohe najmä učitelia a profesori ľudových, meštianskych, stredných odborných škôl a gymnázií a takisto starší študenti. Väčšina z činovníkov mala odborné – vychovávateľské alebo pedagogické vzdelanie. Väčšine chýbali odborné špecifiká pre mimoškolskú výchovu mládeže a najmä prax v tejto oblasti.

Kurzy a školenia organizačne pripravovalo a zriaďovalo Zborové veliteľstvo HM (neskôr HVHM). Zborový veliteľ HM zároveň osobne poveroval vedením kurzov vedúcich výchovných oddelení a zamestnancov ZVHM (HVHM) a ďalších činovníkov HM, ktorí splnili podmienky pre inštruktora HM a vodcu kurzu. Kurzy boli diferencované pre vodcov jednotlivých vekových kategórií alebo pre ich pracovné zaradenie pri čate, miestnom alebo okresnom veliteľstve HM. Vyškoliť sa musel ako vodca vĺčat či vodca orlov a junákov, tak aj okresný vodca v kurze pre vodcov – organizátorov či duchovný radca. Prvé kurzy otvorilo ZVHM už počas prázdnin roku 1939, posledné kurzy pre vodcov a vodkyne HM sa konali v auguste 1944.[196] Vzdelávanie vodcov otvoril kurz pre vedúcich kolónií vĺčat v Párnici v Lučivnianskej doline (28. 6. – 5. 7. 1939, viedol Štefan Macek), posledný kurz sa konal od 28. 7. – 19. 8. 1944 pod vedením Márie Dobiášovej pre vodkyne tatraniek HM-D. Ešte skôr ako prvý kurz pre vodcov HM sa uskutočnil netradičný kurz – a to diaľkovou formou štúdia prostredníctvom Slovenského rozhlasu.

V období od 1. do 16. 6. 1939 a v čase od 16.30 do 17.00 vysielal rozhlas prednášky, ktoré boli vodcovia „povinní vypočuť a robiť si poznám-

195 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7.

196 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/20. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 5, č. j. 6094/1939 zo dňa 27. 5. 1939 v Bratislave.

ky".[197] Kurz otvoril hlavný veliteľ HG Šaňo Mach, o poslaní HM hovoril krajinský vodca HM V. Tuka a o novodobých výchovných prúdoch M. Višňovský. Okrem nich prednášal aj J. Hlavatý a A. Macek.

Typy kurzov a školení / činovníci HM:

• Kurz pre inštruktorov vodcovských kurzov HM (príprava organizátorov a vodcov ďalších kurzov)
• Kurzy pre vodcov a vodkyne vĺčat (školenie vodcov družín a čiat)
• Kurzy pre vodcov orlov – skautov a junákov (školenie vodcov družín a čiat)
• Kurzy pre vodkyne víl, tatraniek a diev (školenie vodkýň rodín a oddielov)
• Kurzy pre vodcov – organizátorov (určený pre miestnych a okresných vodcov)
• Kurzy pre okresných vodcov a okresné vodkyne HM
• Kurzy pre vedúcich kolónií vĺčat (organizátori „letných podnikov" pre vĺčatá)
• Kurzy pre duchovných radcov HM (duchovní radcovia pri čatách, oddieloch a stotinách HM, miestnych, okresných a župných veliteľstvách HM)
• Školenia predvojenskej brannej výchovy (zoskupoví vodcovia a zoskupové vodkyne HM)

197 Ján Korček datuje otvorenie ďalšieho kurzu Vodcovskej školy HM do poslednej dekády februára 1945. Tento kurz v Borskom Sv. Mikuláši navštevovalo 43 poslucháčov. Pozri: Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 184. Poznámka M. M.: Miesto realizácie kurzu je zhodné s rodiskom hlavného veliteľa HM A. Macka. Je otázne, či išlo o riadny beh pre frekventantov, ktorí mali viesť mládež v HM, najmä keď si uvedomíme, že bolo mesiac do evakuácie vládnych štruktúr do Rakúska (sám veliteľský aktív s rýchlym časovým odsunom nerátal), frontová línia sa posúvala Slovenskom smerom na západ (aj preto miesto vybraté ešte v neobsadenom a neohrozovanom západnom cípe republiky) a väčšina školiacich stredísk HM či SPS bola obsadená evakuovanou mládežou alebo v nich realizované výcvikové kurzy paramilitantných skupín. Ak išlo o bežný kurz, môžeme sa domnievať, že školil veliteľské kádre, ktoré mali byť priradené k vedeniu mládeže v evakuačných strediskách na Slovensku / evakuovanej mládeže HM v zahraničí. V extrémnejšom prípade mohlo ísť o ďalší zo špeciálnych výcvikových kurzov vedených inštruktormi SS, SD a SIPO. Pozri k tomu podkapitolu Výcvikové kurzy SPS a HM.

• Kurzy pre zoskupových telovýchovných spravodajcov (referenti telovýchovy pri OV HM)
• Kurzy pre vodcov čiat a stotín HM
• Kurzy pre spravodajcov (referenti/spravodajcovia odborov pri OVHM)
• Bábkársky kurz
• Modelárske kurzy a kurzy modelového lietania (pre organizátorov leteckej výchovy v HM – referenti leteckého odboru pri MVHM a OVHM, súčasť brannej výchovy)

V rokoch 1939 a 1940 prebiehali kurzy a školenia okrem niekoľkých výnimiek výhradne počas dvoch mesiacov letných prázdnin. Počas dvoch rokov sa vyprofilovali tímy organizátorov a inštruktorov jednotlivých kurzov HM. Permanentný nedostatok najmä vodcov vekových kategórií si vyžiadal zriadenie stálych kurzov, v ktorých by sa vodcovia mohli školiť v priebehu celého roku. Okrem zabehaných kurzov zriadilo Hlavné veliteľstvo HM tzv. stále Vodcovské školy HM (VŠHM), ktoré celoročne organizovali „behy" školení pre vodcov HM. Náplň ich školení mala všeobecnejší charakter. Prvý beh VŠHM pre vodcov HM-M viedol Július Matúš v školiacom zariadení HM v kaštieli v Chtelnici dobe od 19. 11. do 10. 12. 1941. Počas nasledujúceho roku vznikli ďalšie dve stále VŠHM: pre vodcov mužskej mládeže v Oravskom Podzámku a pre vodkyne ženskej mládeže v zariadení HM-D v Moravskom Sv. Jáne.[198] Ďalšie vodcovské behy – zamerané najmä na školenie vodcov a vodkyne vĺčat, orlov, junákov, víly, tatranky a devy – sa aj naďalej konali počas júla a augusta. Pre tieto behy sa v ďalšom období zaužívali stále táboriská v Párnici, Gánovciach, Beluši, Ľubietovej, Hronci a Červenom Kameni.

Vo Vodcovskej škole HM dostával účastník behu základné vedomosti z výchovného programu vlčiactva, orolstva a junáctva. Každej tejto kategórii bol podľa plánovaného programu venovaný 1 týždeň. Ďalšiu náplň VŠHM tvorila ideológia a organizácia HM, predvojenský výcvik, náuka o teréne a bezpečné pohybovanie sa v ňom, spojovacie služby, stopovanie, streľba

198 Na poste vodkyne VŠHM v Moravskom Sv. Jáne sa počas roka 1942 vystriedali: vodkyňa voja diev pri HVHM Nelica Slobodová, župná inštruktorka HM-D Alžbeta Lásiková a vodkyňa voja víl pri HVHM Marta Bartanusová. V inštruktorskom zbore tejto VŠHM pôsobili okrem spomínaných aj vodkyňa voja tatraniek pri HVHM Mária Lásiková, župná inštruktorka HM-D Mária Dobiášová a krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková. Duchovným radcom bol kanonik a poslanec Jozef Šrobár. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 8. List HVHM z 31. 7. 1943. Vodcom behov VŠHM v Chtelnici v roku 1942 bol poverený župný inšpektor HM-M Július Matúš.

zo vzduchovky, poľné hry. V programe mali svoje zastúpenie aj športy, telovýchova, príprava na táborenie, zdravoveda, prvá pomoc, meteorológia, náboženstvo a národná výchova i praktické znalosti – drevoznalectvo, uzlovanie, ručné práce a modelárstvo. Absolvent si teoreticky aj prakticky vyskúšal, ako zariadiť a pripraviť divadlo, akadémiu, táborové slávnosti, program k ohňu, dumky a čierne hodinky.[199] Takto sa počas roku 1942 podarilo zorganizovať 7 behov VŠHM v Chtelnici a 10 behov VŠHM v Moravskom Sv. Jáne. Počet účastníkov / účastníčiek každého behu sa pohyboval od 24 do 83.[200]

Cieľom VŠHM bola všestranná príprava vodcu HM. Vedenie kurzu / behu mu malo poskytnúť možnosť nadobudnúť vedomosti, potrebné na vedenie HM. Poslucháč mal na druhej strane nadobudnúť vedomosti potrebné k vedeniu HM, správnu predstavu o vodcovi HM, metódach vedenia mládeže v HM, čo od neho očakáva mládež a národ, získať oduševnenie pre prácu v HM a tým poznať ducha HM. Absolvent bol povinný počas VŠHM viesť si zápisky, ktoré mal po ukončení školenia predložiť na Hlavné veliteľstvo HM. Hlavný veliteľ HM Alojz Macek mu po ich overení vystavil poverenie na vykonávanie funkcie vodcu HM. Spolu s poverením dostal čerstvý činovník absolventský preukaz a odznak VŠHM.[201] Svoje vzdelanie a úroveň mal naďalej prehlbovať stálym študovaním, čítaním, sledovaním práce druhých vodcov, sebakritikou a sebakontrolou.[202]

Povinnosťou vodcu HM po ukončení VŠHM bolo aktívne sa zapájať aj so svojou skupinou HM do sociálnych programov HM – do zberu odpadkov (dnes by sme povedali surovín) či verejných dobročinných zbierok (napr. do Vojenskej zimnej pomoci a pod.).[203] HVHM si spätne vyžadovalo od miestnych vodcov HM hlásenia o činnosti absolventov VŠHM – či aktívne pracuje v organizácii a kde. Absolventom, ktorí sa nezapájali do činnosti, boli odňaté pridelené funkcie, získanú vodcovskú kvalifikáciu stratiť nemohli.[204]

199 Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, s. 125 – 126.
Poznámka: K programu VŠHM, profilu absolventa a inštruktora vodcovskej školy HM pozri Prílohu 10.

200 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7/6-8. Podniky HM v rokoch 1939 – 1943.

201 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 9, zv. 6.

202 Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, s. 113.

203 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2.

204 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 11.

Okrem kurzov na Slovensku sa činovníci HM školili vo vodcovských školách vodcov mládeže v zahraničí, najmä v ríšskych vodcovských školách HJ v Nemecku. Najfrekventovanejšie výpravy vodcov HM na kurzy do Nemecka sú zaznamenané v roku 1942. Vodcovia HM-M absolvovali kurz modelárov NSFK v Lauenburgu (1940), lyžiarsky kurz vo Willachu (1941), školenie v ríšskej vodcovskej škole v Postdame (1942), telovýchovný kurz v Taliansku (1942) a vodkyne HM-D sa zúčastnili kurzu v ríšskej vodcovskej škole HJ v Babelsbergu pri Berlíne (1942). Viac sa stykom HM so zahraničím venujeme v podkapitole 3.4.

3 Rozmach HM: 1940 – 1944

Činnosť Hlinkovej mládeže v čase od jej založenia v decembri 1938 až do júla 1940, teda dátumu jej osamostatnenia od HG a získania statusu samostatnej polovojenskej zložky HSĽS, sa obmedzila na vytváranie systému organizácie, budovanie štruktúr, získavanie dospelých vedúcich a ich školenie. V prvých rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky sa vytváral model fungovania jeho politického režimu. Priliehavé označenie tohto obdobia by bolo pomenovanie konštitučné, teda hľadanie svojej pravej tváre, identity. Z tohto obdobia nejestvujú širšie záznamy o kontaktoch so zahraničnými mládežníckymi organizáciami krajín spojeneckého bloku Osi.

Rok 1940 znamenal v činnosti HM koniec programového i organizačného budovania – koniec konštitutívneho obdobia. Zároveň však ukončil líniu vlastného vývoja HM, v ktorom vychádzalo z vlastných podmienok a skúseností. Roky 1940 – 1944 priniesli niekoľko významných zmien, ktoré podmienili a ovplyvnili ďalšie smerovanie HM:

• Vládne nariadenie č. 310/1939 Sl. z. o HG/HM z decembra 1939 síce stanovilo dobrovoľný vstup do HM a HM sa stala zborom dobrovoľníkov, no zároveň bola poverená organizovať a obstarávať brannú výchovu a predvojenský výcvik pre všetkých občanov mužského pohlavia vo veku 6 – 19 rokov bez rozdielu členstva v HM. Polovojenský charakter a vojenské zásady organizovania HM viedli k jej militarizácii a zapájaniu do poriadkovej a bezpečnostnej služby.

• HM sa podľa zákona č. 166/1940 Sl. z. o HG a HM stala podľa vojenských zásad samostatným organizovaným zborom a zložkou HSĽS. Zákon zvýšil vekovú hranicu členov v HM od 6 do 20 rokov, uložil povinnosť organizovať v HM aj dievčatá a §18 zákona určil, že členovia HM majú pri rovnakých

podmienkach prednosť pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách.[205]

• Hlavným veliteľom HM sa stal Alojz Macek.[206] Takmer neobmedzená rozhodovacia moc vo vodcovskom systéme vedenia HM sa dostala do rúk jedného človeka a to, kam HM zavedie, záviselo od jeho politického presvedčenia, hĺbky presvedčenia pre politické ciele Strany, hĺbky zaangažovanosti a horlivosti pre ich splnenie a morálnych a charakterových vlastností.

3.1 Vnútropolitický vývoj ako konštituent vývoja HM

Už od januára 1940 sa vyostroval vzťah medzi umierneným a radikálnym prúdom HSĽS, reprezentovaným HG. Odvolanie A. Macha z funkcie hlavného veliteľa HG bolo dôsledkom niekoľkomesačných sporov a rezolúcie namierenej proti Tisovi a Ďurčanskému, ktorú schválilo stretnutie oblastných a župných veliteľov HG v Ružomberku. Spory vychádzali z odlišných predstáv oboch strán – radikáli, ktorých pozície sa opierali o podporu nemeckej strany, vyčítali konzervatívnemu krídlu okliešťovanie právomocí HG, a tým aj postupné oslabovanie svojich mocenských pozícií, nedostatočnú pronemeckú zahraničnú politiku, nezáujem vykonať spoločenské zmeny v riešení židovskej otázky, spojenie s predstaviteľmi bývalých centristických strán a prítomnosť Čechov na Slovensku. J. Tiso so zámerom pripútať HG k HSĽS vymenoval za nového hlavného veliteľa HG prívrženca umierneného krídla F. Galana. Tieto zmeny však len urýchlili

205 Výhody poskytované členom HM boli podmienené zaregistrovaním sa v organizácii, zaplateným členským a platnou legitimáciou. Medzi výhody, ktoré okrem uprednostnenia pri zamestnaní HM poskytovala platne registrovaným členom, boli zľavy na železniciach a úrazové poistenie. Pre chudobné a nezaopatrené deti organizovalo HVHM v spolupráci s KÚSM a miestnymi veliteľmi verejné zbierky darov, financií a ošatenia. Títo členovia HM dostávali alebo im boli odpustené ďalšie zľavy na poplatkoch pri registrácii, účasti v táboroch alebo kurzoch HM. Pozri: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, s. 23.
Ďalšou výhodou členstva HM bolo, že sa na pochodujúce oddiely vojakov a členov HG, HM, FS a DJ nevzťahoval zákaz chodenia po vozovke verejných ciest podľa Vyhlášky č. 136 Ministerstva vnútra zo dňa 26. 8. 1940. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2.

206 Pozri Prílohu 2: Profily hlavných predstaviteľov HM.

zásah nacistov a vyústili do salzburských rokovaní medzi predstaviteľmi tzv. „tretej ríše“ (A. Hitler a J. von Ribbentrop) a Slovenskej republiky (J. Tiso, V. Tuka, A. Mach). J. Tiso musel pristúpiť k prijatiu ultimatívne predložených požiadaviek. Podmienky stretnutia z konca júla 1940 v Salzburgu priniesli obrat v slovenskej zahraničnej a vnútornej politike: zmeny vo vláde a vyjadrenie záruky priateľstva (podriadenosti – M. M.) Nemecku, prispôsobenie hospodárskej a sociálnej politiky Slovenskej republiky nemeckej ríši či prijatie nemeckých poradcov. Hlavným dôsledkom salzburských rokovaní bolo prehĺbenie závislosti Slovenska od Nemecka[207], rekonštrukciou vlády – A. Mach sa stal ministrom vnútra, prvým podpredsedom vlády a opätovne hlavným veliteľom HG a V. Tuka predsedom vlády a ministrom zahraničných vecí. Radikáli si posilnili svoje mocenské pozície.

Salzburské rokovania definovali pre Slovensko usporiadanie tzv. dunajského priestoru[208] pod nemeckou kontrolou v zmysle tzv. nového poriadku (Neuordnungu) podľa predstáv Hitlera a Ribbentropa[209]. Predstava Neuordnungu obsahovala tri hlavné požiadavky – pokoj, mier a poriadok. Z nemeckej strany to bolo zabezpečenie poriadku, poslušnosti a umocnenie kontroly v svojom tyle, najmä v hospodárskej oblasti.

Posledná legislatívna úprava, ktorá definitívne upravila postavenie a koncepciu HM, vyšla z iniciatívy poslancov Vojtecha Horáka, Andreja Germušku a ďalších. Ich návrh prijal dňa 4. júla 1940 Snem SR na svojom 41. zasadnutí ako zákon číslo 166/1940 Sl. z., ktorý zrušil predchádzajúce platné nariadenie s mocou zákona číslo 310/1939 a ďalšie právne predpisy, ktoré zákonu č. 166/1940 odporovali.[210] Zároveň predseda Snemu SR a po Jozefovi Tisovi druhý najvyšší veliteľ HM Martin Sokol jasne definoval postup z HM priamo do HSĽS, ideové prepojenie a vplyv politiky HSĽS aj

---

207 Boli to najmä strategické oblasti nemeckého záujmu, o ktorých dirigovanie malo Nemecko eminentný záujem: polícia, židovská otázka, propaganda, hospodárske otázky, Hlinkova garda a politika. Krátko po salzburských rokovaniach dosadila do najdôležitejších politických, administratívnych a hospodárskych inštitúcií svojich poradcov.

208 Nemecko okupovalo alebo koordinovalo politiku 7 štátov, ktoré sa zaradili do tzv. dunajského priestoru.

209 Vodca tretej ríše A. Hitler a nemecký minister zahraničia J. von Ribbentrop viedli rokovania s predstaviteľmi krajín v priebehu leta 1940. Tieto rozhovory sa so Slovenskom konali v Salzburgu. Okrem Slovenska boli na rokovania povolané Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko.

210 Zákon 166/1940 Sl. z. zo dňa 4. 7. 1940, ÚN z roku 1940, s. 253 – 256. Zákon nadobudol platnosť 15. dňom po jeho vyhlásení.

na výchovu detí a mládeže v Slovenskej republike: „…Zákon o organizácii Hlinkovej mládeže je jedným z najvýznamnejších pilierov, aký postavil Slovenský snem do budovy slovenskej národnej budúcnosti... Tak ako sú dospelí scelení v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ktorá je dnes jedinou politickou stranou Slovákov, scelená je i naša mládež vo výchovnej ustanovizni Hlinkovej mládeže, ktorá je zložkou HSĽS a tak jedinou predstaviteľkou celej slovenskej mládeže.“[211]

Termín predloženia a prijatia právneho a organizačného osamostatnenia HM od radikálneho zoskupenia okolo Hlinkovej gardy spadá do obdobia spred salzburských rokovaní a po oslabení radikálneho krídla odvolaním A. Macha z funkcie hlavného veliteľa HG predsedom HSĽS a prezidentom SR J. Tisom. Hlinkova mládež podľa zákona sa stala samostatnou právnickou osobou a zároveň samostatným a podľa vojenských zásad organizovaným zborom HSĽS. Kresťansko-konzervatívne krídlo strany tak vyňalo HM spod právomoci radikálov zoskupených okolo HG presadzujúcich nemecké národnosocialistické vzory a priamo si podriadilo dosah na výchovu mládeže pod HSĽS, v ktorej malo prevahu. Pevnosť pripútania HM, ktorého zákon 166/1940 definoval ako „organizovaný zbor strany“, si HSĽS potvrdilo ešte mesiac pred salzburskými rokovaniami – aby HM „išla vždy ruka v ruke s HSĽS“, vodcovia HM boli pribratí do predsedníctiev strany od župnej až po miestnu úroveň.[212] HSĽS si ponechalo aj právomoc výberu hlavného veliteľa HM, ktorého na návrh širšieho predsedníctva strany menoval predseda HSĽS ako najvyšší veliteľ HM. Snaha Jozefa Tisa a HSĽS nedopustiť skĺznutiu HM na radikálne pozície sa zreteľne javila aj v personálnej politike – zrušená (zmenená) bola funkcia krajinského vodcu HM, ktorú zastával V. Tuka a podobne ako menovanie F. Galana zo svojho umierneného krídla do funkcie hlavného veliteľa HG padla pri výbere hlavného veliteľa voľba na Alojza Macka. Prezident SR ho menoval bezprostredne po salzburských rokovaniach v snahe zabezpečiť si v ňom i HM oporu vlastného politického tábora najmä po posilnení pozície pronemeckých radikálov na čele s V. Tukom a A. Machom, do ktorých opätovne prešla HG. Prijatie nemeckých

211 Nová mládež, roč. 4, 1942, č. 8, s. 5.

212 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 20/1940, č. j. 6333-s-40 zo dňa 17. 6. 1940. Pozri tiež: Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 30.
Poznámka: Alojz Macek sa po svojom menovaní hlavným veliteľom HM stal podľa definitívnej úpravy legislatívy o HM z roku 1940 členom širšieho predsedníctva HSĽS a členom najvyššej vojenskej rady. Bližšie previazanosť medzi HSĽS a HM rozvádzam v podkapitole Dosah politiky HSĽS v HM.

podmienok totiž znamenalo pre budúcnosť slovenskej politiky podriadenie sa nemeckému diktátu, ktorý začal modelovať Slovensko podľa predstáv hitlerovského Nemecka. Salzburg mal podľa Gardistu, tlačového orgánu radikálneho tábora HSĽS, znamenať pre Slovákov novú dobu, lebo ním vstupujú do éry, v ktorej na Slovensku zavládne podľa nemeckého vzoru slovenský národný socializmus.[213]

Na porovnanie s týmto tvrdením – cieľ výchovy a ráz celej činnosti Hlinkovej mládeže po roku 1940 určovala zásada „Slovenský štát – to domov slovenského národa – náš domov – naša budúcnosť – náš život"[214]. Za stredobod činnosti organizácie určil A. Macek „Boh, národ a štát". Pri výchovnej činnosti v HM sa malo do každého slovenského dieťaťa vštepovať vedomie nevyhnutnosti slovenského štátu, prirodzenosti slovenskej štátnosti a do duše vštepiť slovenskú štátnosť. „Ako hlavnú niť pre výchovnú činnosť HM v najbližšom období určujem: jednotnosť, disciplínu a cielenú spoluprácu, jednotnosť slovenskej mládeže a jednokoľajnosť v rámci a duchu HSĽS. Všetky prejavy života národa musia byť v Strane ako reprezentantke národa a nič mimo Strany. Podobne sa musia diať všetky prejavy života slovenskej mládeže v zložke Strany v Hlinkovej mládeži ako reprezentantke to mladej časti slovenského národa a preto nič mimo HM..."[215] Sledovanie línie HSĽS v kontexte hesla „Jeden národ, jedna strana, jeden vodca" malo za následok ovplyvňovanie HM až do konca materskej strany, dcérskej organizácie a Slovenskej republiky, na ktorú boli obidve bytostne naviazané.

HM predstavovala dôležitý politický faktor vo vnútropolitickom zápase medzi kresťansko-konzervatívnym a radikálnym krídlom, ktorý pokračoval i v ďalších rokoch. Moc radikálneho krídla, ktoré nemecká strana využívala ako nátlakový prostriedok proti Tisovej vláde, sa darilo obmedzovať najmä pomocou vedenia HSĽS, kde si na jeseň 1939 aj 1942 upevnil vládnucu pozíciu J. Tiso a stúpenci konzervatívnej línie. Ďalšia podpora A. Macka sa prejavila i pri jeho menovaní do ďalších funkcií – poslanec snemu, hlavný veliteľ Slovenskej pracovnej služby ai.

---

213 Gardista, roč. 2, 1940, č. 36, s. 2.

214 ŠA BA, fond ĽS, Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Výpoveď O. J. Matzenauera pred obžalobcom NS v Bratislave.

215 NA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4. Porada Hlavného veliteľstva HM a vyšších činovníkov HM dňa 4. 5. 1943 v Bratislave.

3.2 Organizačné ukotvenie HM

Zákon 166/1940 o HG a HM zakazoval tvoriť iné spolky a ustanovizne pre občanov slovenskej národnosti, ktorých ciele a náplň činnosti by sa krížili s poslaním HM. To vymedzil zákon nasledovne:

• vychovávať Slovenskému štátu a národu v duchu kresťanských zásad oddaných vlastencov,

• vykonávať brannú výchovu a spolupôsobiť pri predvojenskom výcviku a výcviku pre pomocnú službu na obranu štátu,

• byť nápomocnou pri udržiavaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý vymedzí ministerstvo vnútra, pričom členovia HM požívali rovnakú ochranu ako úradné orgány,

• pestovať telesnú výchovu, šport, zdatnosť a ducha kamarátstva a plniť ďalšie úlohy, ktoré HM poveria osobitné právne predpisy.

Zákon zásadne zmenil postavenie v HG. Bol rozdelený na 2 diely, druhý v rozsahu bodov §11 – §20 o HM boli analogické k ustanoveniam §1 – §10 o HG. Tretí, štvrtý a piaty diel zákona boli pre obe zložky spoločné a hovorili o spoločných, trestných a rozličných ustanoveniach. Organizáciu Hlinkovej mládeže a službu v nej mal upravovať organizačný, služobný a disciplinárny poriadok, ktorý vydal hlavný veliteľ HM po ich schválení predsedom strany. Podľa predpisov jednotlivých poriadkov hlavný veliteľ, ktorý zastupoval Hlinkovu mládež navonok, takisto menoval funkcionárov HM. Na výdavky HG a HM prispieval štát, pokiaľ na to nestačili ich vlastné príjmy.

Členmi Hlinkovej mládeže sa mohli stať občania SR slovenskej národnosti bez výnimky pohlavia – teda chlapci aj dievčatá vo veku 6 – 20 rokov. Do organizácie boli prijatí po podaní a posúdení ich dobrovoľnej prihlášky. Vek funkcionárov HM bol neobmedzený.

Jedným z motivačných prvkov pre vstup do HG a HM definoval §8, resp. §18, ktorý selektívne uprednostňoval členov HG i HM vo verejnom, spoločenskom a profesijnom živote. Členovia mali pri rovnakých podmienkach prednosť pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách pred nečlenmi týchto zložiek HSĽS. Výkon povinností v HG a v HM mal byť zároveň zariadený tak, aby členovia neboli hatení pri výkone povinností svojho povolania. Avšak na druhej strane sa priestupku dopúšťal ten zamestnávateľ alebo iná osoba, ktorá bez závažného dôvodu znemožní členom HG alebo HM vykonávať ich služobné povinnosti v organizácii.

3.2.1 Hlavné veliteľstvo HM

Predseda HSĽS a prezident SR Jozef Tiso zaslal 9. 8. 1940 už podľa zákona 166/1940 novému hlavnému veliteľovi HM menovací dekrét predstaviteľa samostatného zboru HSĽS.[216] Stal sa ním doterajší zborový veliteľ HM Alojz M. Macek, ktorý aj 20. 8. 1940 zložil v Kancelárii prezidenta republiky prísahu do rúk predsedu HSĽS. Slávnostne sa zaviazal plniť zákony Slovenskej republiky, príkazy predsedu HSĽS a pre Slovenskú republiku vychovávať na život a na smrť oddaných vlastencov.[217]

Alojz Macek prebral rozhodovaciu moc a kompetencie nad HM vrátane obsadzovania jednotlivých vedúcich a funkcionárskych postov v rámci HM. Po jeho vymenovaní je badať tendenciu obklopovať sa pracovníkmi – tzv. svojimi ľuďmi, na ktorých sa na jednej strane mohol spoľahnúť, na strane druhej to boli ľudia s radikálnymi postojmi a názormi v ešte dôraznejšom aplikovaní vyššiespomínanej výchovy do života slovenskej politiky a spoločnosti. Ako príklad postjúlových zmien môžeme spomenúť vymenovanie vedúceho oddelenia národnej a politickej výchovy pri HVHM a ideológa slovenského národného socializmu Štefana Polakoviča, povolanie do HVHM z Prešova do Bratislavy župného vodcu Prešovskej župy Jula Matúša a jeho vymenovanie za krajinského vodcu HM-D či vybratie si Bela Kuttnera (alias Bela Martinoviča a naopak) za svojho prvého pobočníka a neskôr aj vedúceho úradu HVHM. Podľa vedúceho zahraničného oddelenia HVHM O. Matzenauera „...vtedy Hlinkovu mládež opustilo mnoho bývalých skautských činovníkov“[218] a ďalších ľudí, ktorí v počiatkoch vstupovali do HM práve pre jej proklamovaný program pokračovateľa skautskej výchovy a myšlienok. Bol to i dôsledok

---

216 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/34. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 23/1940, č. j. 8183-s-1940 zo dňa 14. 8. 1940 v Bratislave. Dekrét prezidenta SR a predsedu HSĽS Jozefa Tisu č. j. 11.345/40-prez-Dr.G/P zo dňa 9. 8. 1940 o menovaní A. Macka hlavným veliteľom HM v znení: „Pán zborový vodca! V zmysle §14 zákona č. 166 zo dňa 4. júla 1940 Sl. Z. na návrh širšieho predsedníctva strany menujem Vás hlavným veliteľom Hlinkovej mládeže. Na stráž!“

217 SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 9, zv. 1.
Text prísahy (odpis originálu): „Prisahám na živého Boha, že ako hlavný veliteľ Hlinkovej mládeže budem svedomito a nestranne plniť svoje povinnosti a zachovávať zákony a príkazy predsedu HSĽS. Prisahám, že Hlinkovu mládež budem viesť tak, aby slovenský národ mal v nej zdatnú mládež a Slovenská republika na život a na smrť oddaných vlastencov. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“

218 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4. Porada Hlavného veliteľstva HM a vyšších činovníkov HM dňa 4. 5. 1943 v Bratislave.

výlučného práva HSĽS na menovanie všetkých dôležitých funkcionárov a obsadzovanie významných postov štátneho života, ktoré tak znamenalo aj jednotné dodržiavanie ideologickej línie a totalitného ovládania politického, spoločenského a v prípade HM aj jej organizačného života. Navyše k štiepeniu na frakcie dochádzalo v HSĽS i HM samotnej. Medzi umiernenými staroľudákmi, resp. členmi bývalých centristických strán a zaniknutých spolkov v ČSR, a hnutím tzv. mladej ľudáckej generácie, ktorá sa postupne etablovala vo funkcionárskom aktíve HM a Vyššej vodcovskej škole HM, dochádzalo k napätému pomeru. Hlavné veliteľstvo HM, zostavené pod drobnohľadom HSĽS, sa usilovalo otupovať ostrie občas prepukajúcich konfliktov, na čom sa osobitne podieľal A. Macek. Vyžadoval „cieľavedomú spoluprácu, ktorá mala zachvátiť celú slovenskú pospolitosť, nie štvavé rozbíjanie, uplatňovanie žiarlivosti, intrigánstva a klebiet“.[219] Treba však podotknúť, že aj keď sám A. Macek vyznával princípy vlastné J. Tisovi (autoritárstvo, paternalizmus k slovenskému národu a Slovenskej republike) a sám bol silného katolíckeho vyznania, v svojom politickom profilovaní bol zástancom dôkladnej očisty spoločenského, politického, stavovského života od vplyvu neslovenských „živlov“, „zradcov“ národa a štátu a ľudí ohrozujúcich ich existenciu. Vo vedení HM, aspoň navonok, zhodne s J. Tisom (umierneným krídlom HSĽS) zastával politiku tzv. národného zmierenia, ktorá bola v období 1938 – 1939 základom pre funkčné vytvorenie HM. Vyhranený postoj v tejto otázke však naplno demonštroval napr. po vypuknutí Povstania, keď sa stal jedným z hlasov tzv. mladej slovenskej generácie.[220]

Hlavné veliteľstvo HM (HVHM) vzniklo dobudovaním pôvodného Zborového veliteľstva HM na Radlinského ulici 51 v Bratislave. Nové veliteľstvo, ktoré muselo podľa nového zákona organizovať aj ženskú mládež, vytvorilo v svojej štruktúre dva zbory: chlapčenský HM-M viedol zborový vodca a bol prvým zástupcom hlavného veliteľa HM a dievčenský HM-D viedla zborová vodkyňa, druhý zástupca hlavného veliteľa HM. Každý zbor mal tri výchovné oddelenia: chlapčenský oddelenie vĺčat (6 – 10 rokov), orlov (11 – 16 rokov) a junákov (17 – 20 rokov), dievčenský oddelenie víl (6 – 10), tatraniek (11 – 15) a diev (16 – 20 rokov). Na čele každého oddelenia stáli vedúci oddelení. Pri HVHM pracovala ešte hospodárska správa na čele so zborovým hospodárom, správa branno-národnej výchovy (obe pre

219 Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 33.

220 SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 25, zv. 4. Manifest zjazdu mladej slovenskej generácie zo 14. 1. 1945 v Piešťanoch a 2 prílohy – listy vodcovi a prezidentovi SR J. Tisovi z 20. 9. 1944 a 4. 10. 1944.

HM-M a HM-D zvlášť) a duchovná správa, ktorú viedol zborový duchovný. Oba zbory mali osobitných zborových duchovných. Podľa prevažného zastúpenia katolíkov v HM viedli duchovné správy duchovní r. k. vierovyznania. Ich zástupcami alebo aspoň vyššie postavenými funkcionármi v tejto správe boli aj evanjelickí duchovní. Ich zadelenie záležalo na konkrétnom regióne s pomerným zastúpením evanjelikov.

Do júla 1940 sa pri zborovom veliteľstve HM vyprofiloval už takmer ustálený počet a systém technických oddelení, ktoré sa mali starať o metodiku a program záujmového a špecializovaného výcviku háemistov: propagačno-kultúrne (s pododbormi: tlačový, rozhlasový, technický – film, foto a stavby, štatistický), sociálno-zdravotné (s pododbormi: sociálny, zdravotný), hudobno-dramatické (s pododbormi: hudba, spev, divadlo, recitácia, rytmika), telovýchovné (s pododbormi: ľahkoatletický, jazdecký, letecký, vodný, futbalový, turistický, horolezecký a lyžiarsky), letecké (ako zložka Slovenského leteckého zboru) a oddelenie pre styky a spoluprácu s mládežou v zahraničí. Na čele týchto odborov stáli vedúci oddelení.[221] Pri HVHM

221 SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2. Organizačný poriadok HM, s. 2 – 3. Kópia strojopisu.
Pozri takisto: ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47.
Organizačná schéma HVHM – pozri Prílohu 7.1: Štruktúra vedenia HM.
1. zbor HM-M a vodcovia oddelení
- krajinský vodca: Vojtech Tuka do roku 1940, v roku 1942 do tejto funkcie menovaný J. Matúš
- zborový vodca/hlavný veliteľ: Alojz Macek (do júla 1940/od júla 1940)
- oddelenie vĺčat – táb. Štefan Macek
- oddelenie orlov – Vlado Ozábal, v roku 1939 ho vystriedal táb. Eugen Urban
- oddelenie junákov – Augustín Rakús, v roku 1939 ho vymenil táb. Anton Rajec
- zborový duchovný radca r. k. – Alexej Izakovič

2. zbor HM-D a vodkyne oddelení (až po právnej úprave organizácie HM v júli 1940)
- zborová vodkyňa: Štefánia Poláková, v roku 1942 ju nahradila Margita Valková (zmena funkcie na krajinskú vodkyňu HM-D)
- zástupkyňa zborovej vodkyne: Margita Valková
- oddelenie víl – Emília Macková, nahradila ju Marta Bartanusová
- oddelenie tatraniek – Marta Bartanusová
- oddelenie diev – Kornélia Slobodová
- zborový duchovný radca r. k. – Jozef Hlavatý

Spoločné oddelenia – vedúci oddelení:
- oddelenie národnej a politickej výchovy – doz. Štefan Polakovič
- oddelenie kultúrne a propagačné – táb. Ján Domasta, táb. Karol Bitter
- oddelenie telovýchovné – táb. Imrich Izakovič
- oddelenie hudobné a dramatické – táb. Pavel Tonkovič

pôsobili zbory inštruktorov HM a školy pre vodcov, ktoré školili vo vodcovských školách a kurzoch jednotlivých činovníkov pre prácu s deťmi.

Zamestnanci HVHM boli v služobnom pomere s HVHM – vyplácali sa im služobné pôžitky, príplatky (napr. rovnošata), a mali nemocenské i penzijné poistenie.[222] Pracovníci sa riadili Služobným poriadkom pre zamestnancov HM. Hlavného veliteľa HM menoval na návrh širšieho predsedníctva HSĽS predseda strany, výber ostatných zamestnancov a menovanie činovníkov záviselo od hlavného veliteľa HM. Všetci zamestnanci HVHM museli byť členmi HM, HSĽS a od pozície vedúceho oddelenia museli mať vysokoškolské (pri výnimkách úplné stredoškolské) vzdelanie.[223] K 10. 8. 1944 malo HVHM 40 zamestnancov, z toho 22 žien, a ďalších 10 externých spolupracovníkov. Stupeň dosiahnutia vzdelania: 4 VŠ, 9 SŠ (6 žien), 8 OŠ (8 žien), 17 meštianka (7 žien), 2 ľudová. 20 zamestnancov bolo mladších ako 40 rokov.[224]

Definitívne ustanovenie pravidiel pre zamestnancov a základná listina pre organizáciu HM sa ustálili až v roku 1942. Viedli k tomu aj porady HVHM o štatúte Organizačného a služobného poriadku HM na Štrbskom plese (12. – 15. 12. 1942).[225]

Zborové veliteľstvo sa pre objemnejšiu agendu i zvyšujúci sa počet zamestnancov, úloh a vykonávaných aktivít presťahovalo v marci 1940 z kancelárií Živnodomu do historickej budovy v Bratislave na Radlinského ulicu 51. Úradné hodiny ZVHM od 1. apríla 1940 boli v hodinách od 7.30 do

---

- oddelenie letecké a motorizované – táb. Belo Martinovič, predtým Belo Kuttner
- oddelenie sociálne a zdravotné – prof. Alojz Chura
- oddelenie zahraničné – táb. Otto J. Matzenauer
- oddelenie hospodárske – táb. Jozef Sninčák
- duchovná správa r. k. – Alexej Izakovič
- duchovná správa e. a. v. – dlhodobo neobsadená

222 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 9, zv. 4.

223 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2.

224 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 1.
Poznámka: Zoznamy pracovníkov sekretariátu a oddelení HVHM v Bratislave k 22. 8. 1944.
K tomu pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 3.

225 Na poradách sa zúčastnili: hlavný veliteľ HM Alojz Macek, krajinský vodca HM-M Július Matúš, vodca štábu HVHM Ladislav Moško, krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková, vodkyňa voja víl Marta Bartanusová, župný vodca HM František Paškay a okresný vodca HM Ľudovít Silaj a okresný vodca HM Mikloš. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 3.

18.00. Stránkové hodiny pre verejnosť v „záujme riadneho chodu agendy" boli stanovené v dobe od 10. do 13. hodiny a od 16. do 18. hodiny.[226] Od apríla začali úradovať aj vedúci jednotlivých odborov pri ZVHM.[227]

3.2.2 Organizačná štruktúra HM

Slovensko bolo až do júla 1939 územnosprávne rozdelené na 22 oblastí a každá oblasť sa členila na okresy (62). Politické a hospodárske hranice oblastí, okresov a obcí boli identické aj pre územné členenie a hierarchiu HG a HM. Po 25. 7. 1939 bolo Slovensko administratívne rozčlenené na 6 žúp a 60 okresov[228], s ktorými sa od 1. 6. 1940 zhodovalo aj územnosprávne členenie HM. Zborový veliteľ HM zrušil k 31. 5. 1940 dovtedajšiu sieť oblastí HM.

Na čele oblasti/župy stál oblastný/župný vodca HM a na čele okresu okresný vodca HM. Všetky jednotky v jednej obci alebo v meste podliehali vedeniu miestneho vodcu HM. Výnimku tvorila Bratislava, rozdelená na 10 miestnych obvodov s 10 miestnymi vodcami HM.[229]

Bývalí činovníci, ktorí až do júna 1940 pôsobili ako oblastní vodcovia, oblastní inšpektori a duchovní radcovia pri oblastných veliteľstvách HM, boli presunutí k okresnými veliteľstvám HM – pokiaľ neboli menovaní na miesto nových župných činovníkov HM. Ďalší osvedčení pracovníci, ktorí zrušením oblastí a oblastných funkcionárov stratili posty činovníkov HM, mali byť vhodnou cestou zapojení ďalej do práce HM, resp. obsadzovať dovtedy prázdne funkcie pri župných a okresných veliteľstvách HM (najčastejšie ako referenti/spravodajcovia výchovných alebo špecializovaných odborov, zoskupoví spravodajcovia a pod.).

---

226 Od septembra 1940 sa stránkové hodiny HVHM pre rastúcu agendu veliteľstva zmenili: pre činovníkov z Bratislavy boli vyhradené stránky v pondelok a piatok od 16. do 18. hodiny, pre činovníkov z ostatného Slovenska v stredu a vo štvrtok od 9. do 13. a od 16. do 18. hodiny. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Hlavného veliteľstva HM č. 25/1940, č. j. 9480-s-40 zo dňa 28. 9. 1940 v Bratislave.

227 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 12/1940, č. j. 3383-s-40 zo dňa 22 Župné členenie na 6 územnosprávnych celkov nahradilo oblasti zákonom č. 190/1939 Sl. z. zo dňa 25. 7. 1939.

228 Pozri Prílohy 6.1, 6.4 a 6.5 o územnosprávnom členení organizácie HM.

229 Pozri Prílohy 7.2: Organizačná štruktúra HM od júla 1940.

Pri služobnom styku medzi jednotlivými úrovňami veliteľstiev HM sa prísne dodržiavala tzv. inštančná cesta alebo služobný postup. Výnimky inštančnej cesty, ku ktorým dochádzalo najmä pre súrne vybavenie a splnenie rozkazov či zaslania materiálov, boli presne vymedzené organizačným a služobným poriadkom HM. Všetci nižší vodcovia a vodkyne postupovali svoje veci (korešpondencia, registrácia, žiadosti o poverenia a pridelenie činovníckej funkcie...) vždy prostredníctvom vyššieho, nadriadeného činovníka. Všetci činovníci miestneho veliteľstva HM mohli korešpondovať prostredníctvom miestneho vodcu HM, ktorý odosielal ich korešpondenciu okresnému vodcovi HM. Okresné veliteľstvo HM postupovalo tieto veci vždy priamo HVHM (nie župnému vodcovi HM). Oblastné/župné veliteľstvo korešpondovalo priamo s HVHM. Okresné veliteľstvá mali na vybavovanie agendy k dispozícii pomocné pracovné sily na čiastočný úväzok.

Organizácia nižších jednotiek – 7 členov na čele s vodcom alebo vodkyňou rodiny vytvárali homogénne (nikdy nie zmiešané) družiny (chlapci) / rodiny (dievčatá). Tri družiny s vodcom na čele s vodcom a s duchovným radcom sa zoskupovali do čiat / tri rodiny s vodkyňou a duchovným radcom do kmeňa. Štyri čaty (96 členov) na čele s vodcom alebo 4 kmene dievčat, ktoré vedie vodkyňa, tvorili stotinu s vodcom stotiny a duchovný radcom. Tu sa podľa pohlavia rozlišovala stotina HM-M a stotina HM-D. Všetky stotiny HM-M alebo všetky stotiny HM-D v obci vytvárali skupinu HM-M alebo skupinu HM-D. Na ich čele stál skupinový vodca alebo skupinová vodkyňa. Skupiny HM-M a skupiny HM-D v okrese viedli zoskupový vodca HM-M a zoskupová vodkyňa HM-D (buď všetky alebo po častiach – záviselo od počtu členstva HM v okrese).[230]

Duchovní radcovia v HM pôsobili pri čate, stotine, MVHM, OVHM a ŽVHM. Pri HVHM bola vytvorená Duchovná správa HM na čele so zborovým duchovným radcom r. k. pre HM-M Alexejom Izakovičom a zborovým duchovným radcom r. k. pre HM-D Jozefom Hlavatým. Čaty sa mali tvoriť – pokiaľ to bolo možné – z príslušníkov jedného vierovyznania (v čate boli buď samí katolíci alebo evanjelici, ktorí mali každý osobitne svojho duchovného radcu). Ak sa vytvorila čata s menším pomerom členov napr. evanjelického vierovyznania, títo členovia sa mali spoločne združovať aspoň v rámci družiny. V tom prípade boli v čate dve družiny katolíkov a jedna evanjelikov a dvaja duchovní radcovia.[231]

230 Viac pozri podkapitolu HM a kresťanské spolky.

231 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/19, č. j. 6094/1939.

Celú registráciu členstva vybavovalo MVHM, ktoré ju zasielalo na OVHM. Okresní vodcovia si vyhotovovali na podklade registračných prihlášok kartotéku všetkých činovníkov vo svojom okrese a postúpilo registráciu priamo na HVHM. Číslovanie stotín a čiat pri registrácii vykonávalo výhradne HVHM, ktoré zároveň vydávalo a číslovalo všetky legitimácie s trojročnou platnosťou pre členov a činovníkov zvlášť.[232]

3.2.3 Dievčatá v HM

Dievčatá sa začali organizovať v HM na základe §17 zákona o HG a HM č. 166/1940 zo 4. 7. 1940. Dievčenská mládež vo veku 6 – 20 rokov aj so svojimi činovníčkami vytvárala samostatný – II. zbor v HM, označený skratkou HM-D. V septembri 1940 menoval Alojz Macek za zborovú vodkyňu HM-D (od roku 1942 názov krajinská vodkyňa HM-D) Štefániu Polákovú a jej zástupkyňu Margitu Valkovú. V druhom zbore pracovali tri výchovné oddelenia pri HVHM, utvorené podľa veku – víly, tatranky, devy, ďalej duchovná správa, hospodárska správa a technické (špecializované a výcvikové) odbory pri HVHM. Výchovnou jednotkou v HM-D bola družina, t. j. 7 dievčat a vodkyňa, organizačnou zložkou so samostatným organizačným, programovým a hospodárskym statusom bol oddiel (3 družiny, vodca, duchovný radca). Pre činovníčky HM-D platili tie isté podmienky a pravidlá, ktoré sa zaužívali v organizácii pre činovníkov HM-M. Predstavu výchovných cieľov pre dievčatá v Hlinkovej mládeži zhrnul Martin Sokol pri svojom prejave v stálej VŠHM pre dievčatá v Moravskom Sv. Jáne: „Potreby denného života národa i samotnej mládeže sú usmerňovateľmi výchovnej práce HM. V HM musí dostať slovenský mladík vlastnosti tvrdého, rázneho a pohotového Slováka a slovenská deva vlastnosti uvedomelej, šľachetnej, obetavej, no tvrdej Slovenky... V HM sa pripravuje slovenský chlapec brániť záujmy národa vo verejnom živote a na každom bojisku a slovenské dievča brániť život národa ako matka, vychovávateľka, vodkyňa, učiteľka – brániť ho v rodine, v škole, vo verejnom živote, a to voči nepriateľovi

232 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 14.940-s-40 zo dňa 9. 12. 1940. Poznámka: Prvé legitimácie sa začali vydávať 5. 6. 1939. Boli trojaké: jeden druh pre vĺčatá, jeden pre orlov, skautov a junákov a v plátne viazaný druh pre činovníkov. Legitimácia bola zároveň dokladom, že jej vlastník je úrazovo poistený. Činovníkov na miestnej úrovni, ktorí si nesplnili povinnosti a nevybavili registráciu svojich členov, viedlo HVHM v svojich zoznamoch... Pozri: Správy HVHM, roč. 1, 1940, č. 1, s. 1. SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2.

vnútornému i vonkajšiemu... Viera v Boha, viera v istú budúcnosť národa, zdravý slovenský optimizmus, zachovanie a zveľadenie slovenského svojrázu, schopnosti uplatniť sa v praktickom živote, v rodine a domácnosti, národná hrdosť a sila osobnosti a žulová tvrdosť a odolnosť hrdinskej matky vo verejnom živote – to sú charakteristické vlastnosti, ktoré musia zdobiť vás, slovenské dievčatá.“[233]

3.3 Náboženská výchova v HM a kresťanské spolky

Smernice, stanovy, organizačný poriadok i prijaté zákony o HM zakladajú jej jasnú orientáciu na kresťanstvo. Členom HM sa mohol stať len kresťan a poslaním HM bolo vychovávať mládež v kresťanskom duchu. Aj pre osvedčené pôsobenie a vytvorenú už fungujúcu sieť duchovných radcov v medzivojnovom Slovenskom katolíckom skautingu sa táto funkcia začala od začiatku používať aj v HM. HG i HM sa snažila o podporu kňazstva, pretože plánovala vytvoriť organizáciu, ktorá by svojou činnosťou i ponukou dokázala uspokojiť väčšinu potrieb jej členov. A teda i duchovnú otázku a otázku vyznávania viery. Už v decembri 1938 bola pri hlavnom štábe HG zriadená Hlavná duchovná správa HG na čele s K. Körperom[234], jeho zástupcom pre katolícku duchovnú službu sa stal Jozef Hlavatý, zástupcom pre evanjelickú duchovnú službu Ladislav Jurkovič. Zborovým duchovným pre HM a zároveň pre katolícku duchovnú službu v HM bol menovaný Alexej Izakovič, jeho zástupcom pre evanjelikov a. v. sa stal poslanec a bývalý predseda Československej strany národno-socialistickej na Slovensku Emil Boleslav Lukáč. Po vzniku samostatného zboru HM a organizovaní HM v zbore mužskej mládeže HM-M a ženskej mládeže HM-D podľa zákona č. 166/1940 bol zborovým duchovným radcom HM-M Alexej Izakovič a pre HM-D Jozef Hlavatý so svojím zástupcom Andrejom Movinkom.[235] Duchovní radcovia v HM mali vlastné školiace strediská a kurzy, ktoré zria-

233 Stráž, roč. 3, 1942, č. 6 – 7, s. 149.

234 Slovák, roč. 21, 1939, č. 54, s. 5.
Poznámka: Hlavná duchovná správa HG úradovala na Kollárovom námestí 20 v Bratislave.

235 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 8. Výročná schôdza vyšších činovníkov HM 1942.

ďovalo ZVHM (resp. HVHM) v rámci HM. V rokoch 1939 – 1942 ich viedol Ján Jalovecký.[236]

Duchovná správa a radcovia mali na starosti mravnú a náboženskú výchovu v HM. Duchovní radcovia pri oblastných/župných, okresných i miestnych veliteľstvách HM aj pri jednotkách HM boli poverovaní Hlavnou duchovnou správou HG (neskôr HM) podľa úprav biskupských úradov a riadili sa štatútom Duchovná správa Hlinkovej gardy, ktorý bol smerodajný a platný aj v HM. Zoznam menovaných a poverených duchovných radcov zverejňoval časopis Stráž, pričom v praxi sa uplatňoval i postup, že funkciu duchovného radcu príslušnej jednotky HM vykonával miestny farár alebo kaplán. Všetci činovníci boli povinní čo najužšie spolupracovať s pridelenými duchovnými radcami k ich jednotkám HM a zároveň rešpektovať nariadenia a smernice, ktoré v tejto oblasti vydá ZVHM. Mienka duchovných radcov vo veciach nábožensko-mravných mala byť podľa štatútu bezvýhradne smerodajná. Miestni duchovní mali okrem toho odsúhlasovať prípustnosť a správnosť všetkých verejných podujatí, spoločenských vystúpení, divadelných a hudobných predstavení, organizovať špecializované prednášky pre mládež a zapájať ju do života miestnej farnosti. Potvrdzovali i mravnú spôsobilosť budúcich vodcov a členov HM.

Postavenie duchovného radcu v HM definoval K. Körper v článku určenom členom HM: „Všade budete mať nielen svojho vodcu a veliteľa, ale aj kňaza, duchovného. Veliteľ a vodca vás naučí poslúchať a všetko mať v poriadku. Ale vašu dušu bude mať na starosti váš gardistický kňaz, farár alebo kaplán alebo katechéta. Toho treba poslúchať práve tak, ako budete poslúchať svojho veliteľa.“[237] Postavenie zástupcov cirkvi (katolíckej a evanjelickej) v HM malo byť rovné vodcom a takisto im malo zabezpečovať organizačnú kontrolu i kontrolu nad výchovou mládeže organizovanej v HM.[238] Spolupráca HM s cirkvami však nebola bezkonfliktná, komplikovali ju tendencie niektorých funkcionárov HG (HM) užšie prepojiť či nechať splynúť spolky organizované cirkvou s HM. J. Paučo v týždenníku Nástup z marca 1939 však konštatuje nejednotnú líniu, lebo „...po roku 1938 sa zjednotili, vstúpili do HM či zanikli športové i politické spolky, no ďalej pretrvávali spolky na náboženskom princípe, ktoré majú námietky proti HG (a teda

236 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/1-2. Organizačný rozkaz ZVHM č. 1/1939, č. j. 4110/1-2-1939 zo dňa 19. 4. 1939 v Bratislave.

237 Dafčík, J. – Macek, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1, c. d., s. 11.

238 Baka, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940, c. d., s. 26.

aj HM – pozn. M. M.)“[239] V spektre pôsobnosti HM to boli najmä spolky Združenie katolíckej mládeže a Zväz evanjelickej mládeže. Odmietali úzku prepojenosť HG a HM a spolkov organizovaných cirkvou. Dňa 17. marca 1939 biskupi Slovenska odmietli vstup do HM: „...Katolícke spolky našej mládeže sa nemôžu považovať za nahradené Hlinkovou gardou a Hlinkovou mládežou“.[240] Aj z radov evanjelikov, z ktorých viacerí chápali HG (HM) kvôli jej výbojnému katolicizmu ako organizáciu katolíkov, sa objavili oficiálne protesty, reagujúce na neprimerané postavenie HG a útoky ich činiteľov na obyvateľov evanjelického vierovyznania.[241]

V októbri 1942 tieto snahy vyústili do konfliktu medzi HM a Slovenskou katolíckou mládežou, ktorý v tichosti pretrvával už od založenia HM. Pri prednáške krajinského vodcu HM J. Matúša na učiteľskej schôdzi dňa 24. 10. 1939 odznelo: „Chceme spolupracovať so Slovenskou katolíckou mládežou tam, kde na čele spolku stojí slovensky zmýšľajúci činovník. Sme proti tým miestnym skupinám, na čele ktorých stoja nenašsky zmýšľajúci ľudia, ktorých cieľom je rozbíjať slovenskú mládež“.[242] HM sa pri zjednocovacej snahe mládeže pod svoje krídla opakovane opierala a odvolávala na slová J. Tisu: „Slobodný, národný a samostatný život si zariaďujúci národ slovenský zavádza jednotnú výchovu, ktorú zveruje novozriadenej organizácii, Hlinkovej mládeži. Robí tak národ slovenský, hoci plne rešpektuje božské právo cirkvi na výchovu mládeže...“.[243] Do urovnávania sporu nakoniec vstúpili najvyšší zástupcovia oboch strán, rímskokatolícky biskup Ján Vojtaššák v Spišskej Kapitule za ZKM a Alojz Macek za HM. Situácia sa nezmenila, potvrdil sa predchádzajúci stav.

239 Nástup, roč. 7, 1939, č. 6, s. 3.

240 Letz, R.: Biskup Michal Buzalka a politický život. In: Biskup Michal Buzalka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 40. výročia úmrtia. (zost. Letz, R. – Petranský, A.) Bratislava : Lúč, 2002, s. 91.

241 Napr. v tomto období vystúpenie Kuzmányho kruhu akademických evanjelikov z HG, ďalej protest zo Zjazdu slovenskej evanjelickej mládeže v Banskej Bystrici v dňoch 7. – 9. júla 1939 alebo spis Spolku evanjelických a. v. kňazov na Slovensku o HG a HM z 21. 11. Prekážky videli v pomenovaní gardy, dlho tiež nebolo stanovené, ako sa má v garde organizovať evanjelická časť obyvateľstva vzhľadom na náboženské obrady pri verejných zhromaždeniach, nesplnené nároky evanjelikov v garde ai. Pozri: Suško, L.: c. d., s. 244. Tiež: SNA, fond NS, spis Alexander Mach, šk. 69, mat. Tn ľud 8/46-9, film A898.

242 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 3.

243 Tamže.

Viacerí kňazi katolíckeho i evanjelického vierovyznania zaujímali odmietavé stanovisko voči spolupráci s HM a tým viac pracovali v ZKM, resp. ZEM a ďalších konfesijných spolkoch. Aj napriek tomu, že „...pre prácu kňazov v národnej výchovnej organizácii som vytvoril také predpoklady, aké nemajú nikde v Európe, najviac podobné sú iba v Španielsku,“[244] sa hlavnému veliteľovi HM A. Mackovi nepodarilo podchytiť pre prácu duchovného radcu v HM viac kňazov. HM sa stretávalo s nezáujmom cirkvi pomôcť podchytiť vo svojich radoch aj katolícku mládež. Snaha HM o konečné riešenie jednotnej výchovy mládeže by totiž znamenala zánik iných spolkov, vrátane ZKM a ZEM. Smerovanie výchovy v HM však nevyhovovalo ani všetkým laikom, ani všetkým veriacim či duchovnej obci na Slovensku.

Vzťahy ani situácia medzi HM a cirkvou organizovanými spolkami sa nezmenila až do konca vojny, resp. do ich oficiálneho zrušenia a výmazu zo spolkového registra. Výraznú iniciatívu za zrušenie spolkov ZEM, Tranoscia a ďalších však ešte vyvinuli v posledných mesiacoch existencie SR autori Manifestu mladej slovenskej generácie, ktorý predložili na piešťanskom zjazde HSĽS v januári 1945. Obvinili ich predstaviteľov zo zrady národa, spojenia s jeho nepriateľmi proti ideám ľudáctva, zapojenia do Povstania a jeho podpory a z oslabovania morálky slovenskej verejnosti.[245] Ponechané mali byť iba tie spolky, ktoré prešli dôkladnou revíziou a na čele ktorých budú stáť verní ľudáci, nezaťažení a neskorumpovaní, hnutiu a štátu oddaní Slováci...

3.4 Starostlivosť o mládež a ďalšie aktivity HM pre spoločnosť

Hlinkova mládež úzko spolupracovala aj prostredníctvom osoby svojho hlavného veliteľa HM s Krajinským ústredím starostlivosti o mládež (KÚSM) na Slovensku. Alojz Macek bol zástupcom predsedu a neskôr vykonával funkciu predsedu KÚSM. KÚSM malo svoj hlavný stan v Bratislave a na Slovensku pracovali jej nižšie organizačné zložky – úrady Okresnej starostlivosti o mládež (OSM). KÚSM usporadúvala verejné zbierky peňažných i materiálnych darov, z ktorých podporovala, financovala, šatila a stravovala chudobné deti. Vo svojej náplni činnosti bola aj starostlivosť o živnosten-

244 Tamže.

245 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 25, zv. 4/1 – 9. Manifest mladej slovenskej generácie k 14. 1. 1945 a prílohy.

ský dorast. Vytvárala poradne pre voľbu povolania a rozširovala učňovské útulky pre nezaopatrených študujúcich. V roku 1940 boli zriadené útulky už v Ružomberku, Trenčíne, Piešťanoch, Zvolene a Trnave.[246]

Spolupráca medzi oboma stranami sa realizovala už od septembra 1940 spoločným organizovaním verejných pouličných zbierok pre chudobné deti a usporadúvaním detských dní počas zbierky Vojenská zimná pomoc. Miestni a okresní vodcovia HM sa po dohode s činovníkmi poverenými z KÚSM a tajomníkmi OSM činne zapájali do zbierok a akcií na vyzbieranie darov. Vedenie KÚSM uprednostňovalo pri ošacovaní a stravovaní chudobných členov HM a podľa toho vydalo pre poverených činovníkov aj úpravy.[247] Podľa zoznamov chudobných háemistov, vypracovaných miestnymi vodcami HM, sa pri kupovaní a darovaní ošatenia malo dať prednosť rovnošatám HM a členom HM.[248]

V roku 1941 sa podpísala dohoda medzi KÚSM a HVHM, na základe ktorej vodcovia, hospodári a duchovní radcovia HM budú pripravovať a viesť letné tábory a kolónie pre chudobné deti, ktoré vyberú regionálne OSM. V júli 1941 vydalo HVHM aj pokyny pre organizátorov týchto letných podnikov. V organizačných tímoch kolónií HM – KÚSM sa zúčastnili na výpomoci aj v rámci svojej praxe poslucháči VVŠHM a študenti VŠ.

Zbierky KÚSM neboli jedinými, do ktorých sa HM zapájala. Okrem nich to bola v dňoch 17. – 18. 5. 1939 verejná pouličná zbierka na obnovu slovenského štátu[249], každoročná a prezidentom SR vyhlásená decembrová Vojenská zimná pomoc – zbierka šatstva, peňazí, trvanlivých potravín či cigariet pre slovenských vojakov, slúžiaca k „národnej jednote a na odstraňovanie sociálnych rozdielov“[250] či v decembri 1941 balíčková akcia pre frontových vojakov na východnom fronte.[251]

---

246 Nová mládež, roč. 3, 1940, č. 17, s. 274.

247 Mnohí z tzv. poverených činovníkov KÚSM boli zároveň aj činovníci HM. 4. – 10. 12. 1943 usporiada každá OSM pouličnú zbierku pre chudobné deti a usporiada detský deň Vojenskej zimnej pomoci. OVHM mali vyjsť OSM v ústrety. K tomu pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2.

248 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz HVHM č. 25/1940, č. j. 9480-s-40 zo dňa 28. 9. 1940 v Bratislave.

249 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Rozkaz ZVHM č. 4/1939, č. j. 5226-s-39 zo dňa 9. 5. 1939.

250 Gardista, roč. 2, 1940, č. 44, s. 4.

251 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 3.

Okrem zbierok bola HM zainteresovaná aj do zberu technických odpadkov a liečivých rastlín. Tieto aktivity zároveň po ohodnotení zberu slúžili popri štátnym subvenciách ako vedľajší príjem pre HM. Zároveň tým HM spĺňala nariadenie Ministerstva hospodárstva č. 51/1939 o povinnom zbieraní odpadkov na území Slovenskej republiky.[252] Pri zbere odpadkov (kovy, papier, korok, guma, kaučuk, celuloid, textil, sklo atď.) s HM spolupracovali školy. Zozbieraný materiál sa zhromažďoval v obvode školských inšpektorátov do stredísk vymedzených školským inšpektorátom. Vládny komisár Slovenskej obchodnej spoločnosti M. Kasanický a spol., ktorá bola poverená zbieraním odpadkov, so súhlasom ministerstva hospodárstva po určitých obdobiach určil čiastku z výťažku pre ZVHM (neskôr HVHM) istý ročný príspevok. Ten putoval na podporu a dofinancovanie letných kolónií, táborov či kurzov HM. Výťažkom zo zberu liečivých rastlín i odpadkov podporovalo veliteľstvo HM v Bratislave aj chudobných členov HM, ich ošatenie a nákup háemistických rovnošiat.[253]

3.5 Strážna a poriadková služba HM

Do udalostí v marcových dňoch 1939[254] sa zapojili po boku formácií HG i mladiství – členovia i nečlenovia HM, najmä junáci vo veku od 15 – 16 rokov, ktorí počas Homolovho puču i zaútočení maďarských vojsk na východné Slovensko vykonávali poriadkovú, strážnu, dennú i noč-

252 Vládne nariadenie č. 51/1939 Sl. z. zo dňa 13. 2. 1939, zverejnené v Úradných novinách, roč. 21, 1939, č. 12, s. 198.

253 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz ZVHM č. 13/1940, č. j. 3893-s-1940 zo dňa 19. 4. 1940 v Bratislave.

254 Zapojenie sa do prvej strážnej služby členov HM uvádza spisba dobovej Hlinkovej mládeže do obdobia Homolovho puču na Slovensku v dňoch 9. – 14. marca 1939 až do vyhlásenia samostatnej Slovenskej republiky. „Mladší i starší háemisti, mládež i vodcovia, plní rozochvenia, nadšenia a lásky k rodu po všetky dni napätia vo dne v noci konali najrozmanitejšiu službu, aby pomáhali svojim otcom – gardistom chrániť hmotné i duchovné bohatstvá slovenského národa." (Gardista, roč. 3, 1941, č. 61, s. 10.) Ďalšie zapojenie členov HM do poriadkovej a strážnej služby je datované počas obsadenia južných území Slovenskej republiky maďarskými vojskami. Oba prípady o zapojení členov HM do týchto služieb považujem skôr za prejav dobrovoľnosti jednotlivcov, ktorí sa s rodinnými príslušníkmi pripojili k ozbrojeným zložkám HG.

nú službu.[255] Boli to prvé, skôr dobrovoľné a individuálne prejavy členov HM, ktorí sa k tejto službe dostali predovšetkým po boku príslušníkov HG a formujúcej sa slovenskej armády.

Z úloh i povinností HM, daných jej vládnym nariadením č. 220/1939 o HG a HM z 5. 9. 1939, jej vyplývalo byť nápomocnou pri udržiavaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti. Tento bod ostal v platnosti aj v ďalších legislatívnych úpravách pre HM. Termín prijatia prvého nariadenia prišiel v čase vojenského napadnutia Poľska nemeckými vojskami, ku ktorým sa pripojili aj jednotky slovenskej armády. Smer obsadzovania poľského územia z juhu si vyžiadalo využívanie infraštruktúry slovenských ciest a železničných spojení na prepravu a presun oddielov, výzbroje a proviantu. Jednotky HM mali v spolupráci s HG podľa rozkazu Zborového veliteľstva HM[256] pripravovať občerstvenie, ovocie, zákusky, fajčivo a vodu pre cez ich mesto prechádzajúce transporty vojakov. Vyžadovalo sa ich srdečné vítanie zástavami, spevom, hudbou, vlasteneckými heslami v duchu slovensko-nemeckého spojenectva. Odchodom mužov do vojny nariadil zborový veliteľ HM povinné poľné práce pre členov HM v rozsahu 1 deň v týždni po 4 hodiny, najmä tým rodinám, ktoré majú odvedených synov.

Prvé organizované nasadenie členov HM do poriadkovej, zdravotnej a spojovacej služby sa datuje do obdobia rozpútania 2. svetovej vojny. Zborový veliteľ HM vyzýval miestnych veliteľov HM spojiť sa s veliteľmi HG alebo kompetentnými vojenskými orgánmi a dohodnúť sa na službe, ktorú bude HM vykonávať. „Vo vážnych chvíľach prítomnej doby musí byť pripravená i HM. Všetky jednotky HM je potrebné viesť v týchto pohnutých časoch k intenzívnejšej národnej jednote.“[257] Ďalšia výchova členov HM sa viedla v stotožňovaní Hlinkovej mládeže so slovenskou armádou, v ktorej mali dievčatá aj chlapci vidieť svoj veľký vzor. „Slovenská mládež v Hlinkovej mládeži si je vedomá svojho poslania. Chce sa úplne oddať do služieb národa, chce sa pripraviť pre život tak, aby z nej mal národ úžitok. V Hlinkovej mládeži vyrastá naše vojsko národa. Preto hľadí HM na slovenskú armádu ako na svoj vzor... Chceme byť len a len Slovákmi, veriacimi

255 Gardista, roč. 3, 1941, č. 61, s. 6.

256 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 9/1939, č. j. 8996-s-39 zo dňa 9. 9. 1939.

257 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 8/1939, č. j. 8963-s-39 zo dňa 9. 9. 1939.
Pozri takisto: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 8/1939, č. j. 8801-s-1939 zo dňa 29. 8. 1939.

v Boha a opovrhujúcimi smrťou podľa vzoru našich hrdinských vojakov na východnom fronte"[258]. Úloha HM udržiavať verejný poriadok a bezpečnosť viedla k výchove detí a mládeže k jej budúcej úlohe – stať sa príslušníkom armády alebo jeho manželkou, osamozrejmovať dorastajúcej novej generácii vojakov a ich žien vojnový, resp. bojový stav, prijať a podporovať ho.

Nemecko v júni 1941 vyhlásilo Sovietskemu zväzu vojnu a slovenská armáda sa v júni 1941 pripojila k nemeckému ťaženiu proti nemu. Zástupcovia HVHM na čele s Alojzom Mackom dňa 24. 6. 1941 ubezpečili predsedu vlády V. Tuku o svojej oddanosti, podporili jeho vyhlásenia a s celou organizáciou HM sa mu dali úplne k dispozícii.[259] Na to ministerstvo národnej obrany poverilo vo vojnovom čase Hlinkovu gardu organizovaním celoštátnej bezpečnosti a poriadkovej služby. Hlavné veliteľstvo HM preto nariadilo všetkým okresným a miestnym vodcom HM, aby pre túto službu dali zodpovedným veliteľom HG k dispozícii 16- a viacročných členov HM. Bezprostredné velenie nad príslušníkmi HM však ostalo v právomoci vodcov HM. Za velenie pre výkon jednotlivých služieb zodpovedali velitelia HG.

Spôsob udržiavania verejného poriadku Hlinkovou mládežou nadobúdalo vstupom do vojny so ZSSR aj inú tvár. Do konfliktu sa zapojili aj slovenskí vojaci. Bojové akcie sa viedli mimo územia Slovenska, no slovenská verejnosť pociťovala dosah vojny – minimálne stratami na životoch vojakov slovenskej armády a ich bojovým nasadením na východnom fronte. Členovia HM v tomto prípade nedržali poriadkovú službu, najmä dievčatá sa však nepriamo zapojili do diania verejného života: „Náš národ je vo vojne. Naši statoční vojaci prinášajú najväčšie obete za našu vlasť. Oči všetkých pracovných skupín a kmeňov HM majú byť neustále upreté na našich bojovníkov. Prvou vecou má byť neustály záujem o vojsko, neustále sledovanie úspechov i ťažkostí."[260] Krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková odporúčala rodinám a kmeňom členiek HM návštevu nemocníc s balíčkom občerstvenia, novinami, časopismi i časopismi HM, zaspievanie niekoľkých ľudových piesní spríjemňujúcich pobyt našich najlepších synov, pripútaných na lôžko, zasielanie balíčkov na front, pletenie teplých doplnkov odevu pre vojakov... Dievčatá sa mali zapájať do samaritánska služba a pomáhať rodinám – najmä tým, kde je otec na fronte.

258 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, s. 1. Pozri takisto: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 1, s. 1.

259 Gardista, roč. 3, 1941, č. 144, s. 6.

260 Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, s. 114 - 115.

Činnosť poriadkovej služby HM opäť vstúpila do platnosti od 28. 1. 1943. Najmä junáci a činovníci HM mali dozerať vo verejnom živote na dodržiavanie predpisov a zákonov. Jej organizovaním bol poverený policajný aktuársky hlavný tajomník ÚŠB v Bratislave a pracovník zahraničného oddelenia HVHM Otto J. Matzenauer.[261]

Posledné výrazné zapojenie príslušníkov HM do služby zabezpečujúcej verejný poriadok a bezpečnosť sa udialo na sklonku roku 1944. Obsah týchto udalostí bližšie rozoberáme v úvode 4. kapitoly Posledné kroky HM.

3.6 Branná výchova v HM

Spolupráca medzi HM a HG a ministerstvom národnej obrany sa začala skôr ako organizovaním brannej výchovy v týchto polovojenských zložkách strany. Z rozkazu MNO boli v máji 1939 k HG a HM pridelení styční dôstojníci slovenskej armády. Vykonávali funkciu vojenských poradcov HM. V ich pôsobnosti bolo aj vybavovanie potrieb, požičiavanie vecí a pomoc od MNO a vojenských útvarov pre jednotlivé organizačné zložky HM.[262] Okrem tejto spolupráce o rok neskôr načrtol ďalšie spoločné úlohy armády a HG minister obrany Ferdinand Čatloš: „Hlinkova garda živí národného ducha slovenskej mládeže, bude sa starať o jeho telesnú výchovu a vykonávať vojenský výcvik. Touto prácou formuje a pripravuje materiál pre armádu, ktorou dokončuje vychovávateľskú prácu a vycvičuje mládež na obrancov slovenskej občiny."[263] Úlohou brannej výchovy bolo pripraviť

261 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4. Informácia z porady HVHM dňa 4. 5. 1943 v Bratislave.

262 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6/1939 zo dňa 30. 6. 1939.
Poznámka: Jedným z prostriedkov, pomocou ktorých sa armáda pokúsila koordinovať činnosť a organizačnú výstavbu HG, boli poradcovia – dôstojníci pridelení čs. MNO ešte počas autonómneho obdobia k HVHG. Túto možnosť determinoval nedostatok dôstojníkov po redukovaní dôstojníkov českej národnosti vo vojenskej službe slovenskej armády. V zredukovanom počte boli ďalší dôstojníci pridelení na HVHG v máji 1939. Odborným poradcom HM sa stal mjr. pech. J. Noskovič, od 19. 6. 1939 mjr. pech. R. Tesárek. K tomu pozri tiež: Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 115.

263 Gardista, roč. 2, 1940, č. 45, s. 1.

Slovákov v strediskách branného výcviku k obrane štátu vo vojne aj mieri.[264]

Branná výchova (BV) nemala byť len prostriedkom, ako zvýšiť obranyschopnosť štátu proti vonkajšiemu nepriateľovi. Jej úlohou bolo prispieť k výchove občana – štátu a národu oddaného vlastenca v duchu kresťanských zásad. Zároveň sa jej praktickou realizáciou mala umocniť podpora režimu zo strany obyvateľstva.[265]

Vládne nariadenie s mocou zákona č. 310/1939 uložilo HM vykonávať brannú výchovu mládeže (HG dospelých), primeranú veku pre mládež vo veku do 19 rokov. Tento bod zahŕňal aj všetky deti a dorast, ktoré sa neprihlásili do HM, ale vekovo patrili pod vedenie vodcov HM. Vodcom HM teda podliehali vo veciach brannej výchovy všetci mladíci vo veku 6 – 19 rokov, ktorí sú povinní prejsť brannou výchovou podľa platných zákonov. Nový zákon o brannej výchove Slovenský snem do toho termínu neprijal, branná výchova sa teda riadila podľa zákona 184/1937 Sb. z. a nar., ktorého jednotlivé paragrafy MNO podľa potreby upravilo. Účasť na BV bola povinná pre všetkých mužov vo veku od 6 do 50 rokov a ženy vo veku 6 až 30 rokov. Kto nebol schopný absolvovať výcvik, mal ako náhradu vykonávať rôzne všeužitočné práce. Na prvý rok pripadlo 120 – 130 hodín BV na 1 osobu (2 – 3 hodiny týždenne). Rozdiel úpravy oproti pôvodnému systému bol dvojnásobný – podľa zákona z roku 1937 sa BV vzťahovala na osoby do 30 rokov, ktoré mali ročne absolvovať 67 hodín. Propaganda tlačového orgánu HG Gardistu argumentovala potrebu BV na scelenie národa, v ktorom by mal gardista vedľa negardistu pochodovať za jedným cieľom, naplniť sa jedným duchom a mrieť za samostatný národ.[266]

K prípravám na organizovanie BV sa prikročilo už v januári 1940. Predpoklady na vykonávanie BV dávalo miestnym činovníkom HM vládne nariadenie 109/1938 Sb. z. a nar. o výboroch brannosti a nariadenia MNO.[267] Na ich podklade mohli miestni vodcovia vyzvať ktoréhokoľvek záložného dôstojníka alebo poddôstojníka, aby vykonával cvičiteľskú funkciu

264 Gardista, roč. 2, 1940, č. 75, s. 10.

265 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 118.

266 Tamže, s. 119 – 120.

267 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 1893-s-40. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 6/1940 zo dňa 20. 2. 1940 v Bratislave.
Poznámka: Výnos MNO zo dňa 15. 1. 1940 č. 150.391/17-1940 a výnos MNO zo dňa 24. 1. 1940 č. 190.567-1940.

v čate HM alebo čate brannej výchovy.[268] Vyzvaný dôstojník praktizoval predvojenský výcvik pod dohľadom miestneho vodcu HM. Dôstojník nemohol až na objektívne príčiny (zdravotný stav) odmietnuť plniť úlohu cvičiteľa BV.

Prvým predpokladom na výkon BV vo všetkých obciach bolo, aby jednotky HM alebo ich vodcovia pracovali v každej obci na Slovensku. Minimálnou jednotkou mala byť čata, no ani plošné rozšírenie HM, ani kapacita vodcovských a iných činovníckych kádrov túto podmienku nespĺňala. Okresné veliteľstvá HM sa teda mali postarať aspoň o výchovu vo vlastných radoch HM. Chlapci v obci bez formácie HM mali dostať aspoň minimálny predvojenský výcvik.

Ministerstvo školstva a národnej osvety vo svojom obežníku vyzvalo školy k aktívnej spolupráci pri uskutočňovaní brannej výchovy v HG.[269] Vyzvalo riaditeľstvá a správy škôl, aby v mimoškolskom čase uvoľnili telocvične, cvičiská a iné miestnosti školy tam, kde nie sú k dispozícii alebo kde nepostačujú iné vhodné verejné budovy (kultúrny dom, spolkový dom, orlovne a sokolovne). Spoluprácu mali podporiť školské inšpektoráty, ktoré mali veliteľom HG a vodcom HM vyjsť podľa možností vo všetkom v ústrety. Učitelia a profesori sa mali do brannej výchovy zapojiť s „...plným porozumením, pochopením a celou svojou osobnosťou a vplyvom“. Zapojenie sa do BV sa hodnotilo ako dôležitá zložka mimoškolskej činnosti učiteľov a započítavala sa aj pri určovaní ich kvalifikácie.

Nápomocné mali byť podľa branného zákona z roku 1937 aj obce, ktoré mali pre brannú výchovu zaobstarať pozemky a miestnosti. Na účely BV sa mohli pozemky podľa §48 zákona 184/37 vyvlastniť. Obec bola povinná zaplatiť náhradu za používanie pozemkov a miestností na tieto účely podľa dohody s ich majiteľmi.[270] Za vykonanie týchto úprav boli zodpovední župani jednotlivých územnosprávnych celkov. Výdavky mali byť hradené zo župných rozpočtov. Výška podpory mala byť obdobná udeľovanej podpore

268 Čaty brannej výchovy tvorili chlapci vo veku do 19 rokov, ktorí neboli členmi HM a podliehali povinnosti absolvovať BV.

269 Spoluprácu škôl pri brannej výchove podporil výnos MŠaNO zo dňa 22. 1. 1940 č. 360/1940-prez. Pomôcť mali učiteľské ústavy, stredné, odborné, meštianske a ľudové školy a školské inšpektoráty. Výnimku predstavovali vysoké školy, kde odborná a teoretická príprava brancov zostala v kompetencii armády. Pozri: Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 119.

270 Výnos Ministerstva vnútra č. 6.996/III-1940 zo dňa 24. 1. 1940 v Bratislave.

bývalých organizácií pestujúcich brannú výchovu od bývalých okresných samospráv ČSR.

Činnosť súvisiaca s brannou výchovou bola oslobodená od daní a iných verejnoprávnych dávok. Výbory brannosti, ktoré ustanovoval zákon, nahradili veliteľstvá HG a HM tak, že Ústredným výborom brannosti sa stalo Hlavné veliteľstvo HG, Zemským výborom Župné (oblastné) veliteľstvo HG, Okresným výborom Okresné veliteľstvá HG a Okresné veliteľstvá HM a veliteľmi výcvikových stredísk sa stali miestni vodcovia HG a HM. Pri vykonávaní BV mali záložní dôstojníci, členovia HG, HM a FS nosiť vojenskú rovnošatu alebo rovnošatu formácie, ktorej boli členmi.[271]

MNO vydávalo osnovy pre branný výcvik postupne, predbežne sa cvičitelia riadili pracovnými smernicami na štvrťrok dopredu. Ako prvé boli upravené nariadenia pre výcvik 16 až 20-ročných junákov HM, ktoré obsahovali poradový a bojový výcvik, pochodové cvičenie, technický a strelecký výcvik.[272] Celoslovenský okázalý začiatok brannej výchovy a branného výcviku bol stanovený na dni 20. a 21. 1. 1940. Mal mať manifestačný ráz a odporúčaný program z HVHM nižším zložkám obsahoval slávnostný nástup, pochod obcou, otvorenie týždňa brannosti, slávnostné bohoslužby, slávnostné zhromaždenie a štátnu hymnu.[273]

Obmedzená kapacita vodcov jednotiek HM a sústreďovanie členskej základne HM najmä vo väčších mestách, nedostatočná koordinácia BV na úrovni riadiacich článkov, chabé materiálne zabezpečenie pre BV i výcvik inštruktorov spomaľovali až zabraňovali vykonať literu vládneho nariadenia o brannej výchove v HG. Tiež sa k tomu pridali protigardistické nálady spojené s neochotou obyvateľstva absolvovať BV, pričom existujúce normy

271 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 3893-s-1940. Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 13/1940 zo dňa 19. 4. 1940 v Bratislave.

272 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 535/1940. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 2/1940 zo dňa 16. 1. 1940 v Bratislave.

273 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2, č. j. 1894/1940. Pracovný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 8/1940 zo dňa 20. 2. 1940 v Bratislave.
Poznámka: V skutočnosti sa branná výchova začala vykonávať až od septembra 1940. Podľa náčelníka hlavného štábu HG Karola Danihela ho slovenská vláda zaviedla preto, aby vojaci odchádzajúci zo slovenskej armády mohli pokračovať v organizácii výcviku národa a nemuseli sa konať cvičenia záložných vojakov a dôstojníkov. Pozri: SNA, fond NS, spis Karol Danihel, šk. 24, mat. Tn ľud 28/45, film A868.

nemohli cvičencov prinútiť, aby výcvik absolvoval pravidelne.[274] Napokon bol výkon BV na najbližšie 2 roky zastavený – až do prijatia nového zákona o brannej výchove, zavedení nového systému predvojenskej brannej výchovy (pôvodne sa počítalo s cvičiteľmi aj spomedzi učiteľov a sociálnych pracovníkov) a pokým HM (HG) vycvičí pre BV dostatok vlastných inštruktorov. K jej obnoveniu došlo na jar 1943.

Organizovaním predvojenskej brannej výchovy (PBV) určil 1. apríla 1943 zákon č. 31/1943 o brannej výchove slovenskú armádu. Prechod tejto kompetencie z HG na MNO, ktoré podporilo samotné HSĽS, len prehĺbilo jej zlé vzťahy s armádou a vyvolalo krízu v samej HG medzi ultraradikálnou skupinou bývalého náčelníka štábu HG O. Kubalu a skupinou hlavného veliteľa A. Macha. Bol to jeden z prejavov vrcholiaceho ústupu HG z bývalých politických pozícií a jej odsúvanie do polohy pomocného nástroja štátnej policajnej služby.[275] MNO poverilo Hlinkovu mládež vedením a vykonávaním PBV všetkej mládeže.[276] Kontrolu predvojenskej výchovy v HM riadilo Veliteľstvo brannej výchovy, ktoré vzniklo 1. 5. 1943. Zo zákona bola z PBV vyňatá mládež nemeckej národnosti, kde brannú výchovu vykonávali polovojenské jednotky FS. Podľa zákona boli medzi cvičiteľov PBV zahrnutí aj všetci sociálni pracovníci z povolania, sociálne sestry, zamestnanci detských domov a internátov. V dôsledku vykonávania PBV boli všetci činovníci HM zadelení do PBV a nepodliehali povojenskej brannej výchove.

Organizátorom a veliacim článkom vo vedení brannej výchovy sa stalo Hlavné veliteľstvo HM v Bratislave. Organizovanie a kontrola PBV bola delegovaná na župných vodcov, župných inšpektorov a okresných vodcov. Za vedenie a vykonávanie výchovy boli zodpovední miestni vodcovia HM a inštruktori – určení zoskupoví a skupinoví vodcovia pre HM-M a zoskupové a skupinové vodkyne pre HM-D pri miestnych a okresných veliteľstvách HM. Zástupcovia týchto úrovní sa zišli v dňoch 10. – 14. 9. 1943 na veliteľských poradách do zariadenia stálej Vodcovskej školy HM v Moravskom Sv. Jáne, kde boli inštruovaní o priebehu PBV a systéme školení zoskupo-

274 Baka, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941), c. d., s. 120.

275 Tamže, s. 122.

276 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2.
Poznámka: Zákon o brannej výchove č. 31/1943 Sl. z. Výnos MNO, ktorými poverilo HM vykonávaním PBV č. 183.024-I/2-1943 zo dňa 2. 6. 1943 v Bratislave.

vých vodcov.[277] Dohľad nad sledovaním ideologickej výchovy obyvateľstva v rámci PBV prevzala HSĽS. Školenia skupinových a zoskupových vodcov a vodkýň organizovali OVHM a prebiehali osvojením si vedomostí z výcviku jednotlivca, družstva a čaty, poznaním organizácie slovenskej armády a organizácií HG a HM. Pre PBV vydalo HVHM rámcové osnovy, ktoré boli prispôsobené a akceptovali zásadu vekovej primeranosti a fyziologických rozdielov pre chlapcov a dievčatá zvlášť. Osnovy PBV rátali s výchovou chlapcov v troch vekových stupňoch: 6 – 10, 10 – 16 a 16 – 20 rokov, dievčatá si osvojovali PBV v dvoch vekových skupinách ako 11 – 15- a 16 – 20-ročné.[278]

Časťou BV bol aj letecký výcvik a predvojenská letecká výchova, určené najmä pre členov HM v junáckom veku – starších ako 16 rokov. Letecká výchova mládeže mala „prevychovať slovenskú mládež v cnostiach, ktoré dáva letecká výchova – výchova leteckým duchom ako nositeľom národnej myšlienky: presnosť, odvaha, dôslednosť, disciplinovanosť a vytrvalosť“.[279] PBV leteckého typu sa mala vykonávať bezmotorovým lietaním podľa vzoru nemeckých letcov, ktorí sa mali „vo vhodnom čase preškoliť na vojenské lietanie“.[280] Pod priamym vedením leteckého odboru HVHM, inštruktorov Slovenského leteckého zboru (SLZ), MNO a MŠaNO sa mali vycvičiť vodcovia HM a učitelia meštianskych škôl v rámci PBV za inštruktorov modelového lietania (pre starších ako 16 rokov) a modelárskych skupín, ktorí by už od septembra 1943 boli spôsobilí viesť modelové lietanie na svojich školách alebo letecké čaty HM a vytvárať slovenské letecké jednotky HM. Obsahom program leteckej jednotky bol zo 75 % letecký výcvik a z 25 % predvojenská letecká výchova.[281] Kurzy pre inštruktorov modelového lietania sa uskutočnili v Straníku pri Žiline (11. – 24. 7. a 1. – 14. 8. 1943).

277 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 4.
Poznámka: Povinnosti a práva inštruktorov PBV vyplývali zo zákona o brannej výchove z roku 1943. Ďalej inštruktorov PBV usmerňovali Smernice pre brannú výchovu a Doplnok k smerniciam pre BV (MNO, č. j. 179.585-I/2-1943 zo dňa 28. 8. 1943)

278 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5.

279 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 5 – 6, s. 23.

280 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 8, s. 8 – 9.

281 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 3.
Poznámka: Tento archívny fond obsahuje zoznam meštianskych škôl, ktoré majú vysielať na kurz modelového lietania svojich učiteľov.

Na tom istom mieste sa prevádzala aj BV leteckého typu, kde mládež od 16. roku po absolvovaní výcviku lietala na klzákoch.[282]

Základy pre samostatnú leteckú výchovu a výcvik príslušníkov HM dal 16. 2. 1942 dohovor medzi hlavným veliteľom HM a zborovým veliteľom Slovenského leteckého zboru. Podľa dohovoru mala letecká výchova pripravovať vyhovujúci dorast pre vzdušné zbrane.[283] Tejto dohode z roku 1942 predchádzal výcvik prvých inštruktorov modelového lietania, keď sa 12-členná výprava HM a Slovenského leteckého zboru zúčastnila kurzu inštruktorov modelového lietania v nemeckom Lauenburgu (11. 8. – 1. 9. 1940). Tento „náukobeh" viedla berlínska ríšska škola modelového lietania z jednotiek nemeckého národno-socialistického leteckého zboru (NS-Fliegerkorps).

V spolupráci so SLZ zriadilo HVHM väčšinou v sídlach okresov 60 modelárskych jednotiek a 16 bezmotorových jednotiek HM pre dorast od pätnástich rokov. Do modelárskej jednotky – modelárskej čaty boli vyberaní 12- a viacroční orli, ktorí sa osvedčili pri pokusných prácach modelovania v svojich predošlých jednotkách (stavba šarkanov, papierových modelov a pod.). Organizácia leteckých čiat bola taká istá ako u ostatných jednotiek HM – vodca čaty bol súčasne aj vedúcim inštruktorom pre modelové lietanie. Program leteckej výchovy tvorila teoretická a praktická časť, ktorá zahŕňala vlastnú stavbu a zalietavanie zhotovených modelov lietadiel. Po zostavení predpísaných modelov a zložení príslušných skúšok po 3. roku modelovania a podrobení lekárskej prehliadke bol orol – junák od pätnástich rokov pripravený na výcvik v bezmotorovom lietaní. Ak zložil skúšky kategórie A, B a C, teda výcvik a skúšky na klzákoch a vetroňoch, bol od 18. roku pripravený pre vojenské letectvo.

Brannú výchovu, ktorá sa takýmto spôsobom organizovala až do vyhlásenia Povstania, spolu s jej veliteľstvami zrušil minister národnej obrany Štefan Haššík dňom 15. 9. 1944. Výzbroj a výstroj pre ňu určené museli velitelia odovzdať na najbližšom posádkovom veliteľstve slovenskej armády.[284]

282 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 9, s. 10.

283 Tamže.

284 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5.

3.7 Hlinkova mládež a jej styky so zahraničím

Vyvíjanie činnosti na poli zahraničných mládežníckych organizácií, nadviazanie kontaktov a spolupráce medzi Hlinkovou mládežou a inými organizáciami mládeže spoza hraníc Slovenskej republiky životne súviselo s vládnou politikou SR, resp. politikou hegemónne existujúcej a vládnucej strany HSĽS-SNNJ. Slovenská republika vo štvrtom bode Ochrannej zmluvy, ktorú podpísala 23. marca 1939 s Nemeckom, sa zaviazala viesť zahraničnú politiku v zhode s politikou Nemecka. Takisto si bola slovenská vláda vedomá a sľúbila viesť svoju vnútornú politiku v priateľskom duchu k Nemecku. Mocensko-politické postavenie Slovenska v Európe bolo teda ukotvené v zmluve s Nemeckom, takže suverenita Slovenska a jeho zahraničnej (po salzburských rokovaniach v júli 1940 i domácej) politiky bola obmedzená jeho spojencom a ochrancom, hitlerovským Nemeckom. Zmluva zabezpečovala nemeckú garanciu existencie, politickej nezávislosti a územnej integrity SR.

Zahraničná politika Slovenskej republiky nadväzujúca na medzinárodný kontext a vnútronemecký vývoj – faktory, od ktorých sa odvíjali medzinárodné styky HM, sú mnohovrstvové a bezpochyby zložitejšie ako načrtnuté politické pozadie. Cieľom bolo poukázať na obmedzenia Slovenska, ktoré sa zaradilo do mocenskej sféry Nemecka a ovplyvňovania jeho zahraničnej politiky. Nasledujúce podkapitoly dokumentujú nevynútený záujem o spoluprácu s nemeckou mládežníckou organizáciou (i ďalšími) predovšetkým v športovej oblasti a v oblasti získavania poznatkov o organizovaní mládeže: „HM podnikne všetko, aby sa dostala na vysokú úroveň podľa vzorov nemeckej a talianskej mládeže... V tomto ohľade máme pred sebou vzory vyspelejších organizácií mládeže, ktoré majú už dve desaťročia skúseností...“[285] Na druhej strane strane tieto kapitoly poukazujú na pôsobenie Alojza Macka a jeho najbližších spolupracovníkov, ktorí predstavovali vlastnú, aj keď vnútorne diferencovanú a stále sa vyvíjajúcu podobu ideových predstáv o výchove HM v duchu náboženskej, národnej a sociálnej jednote. Jej protiklad (alebo aspoň nie súčinnosť) s hodnotovým systémom nemeckého národného socializmu bolo možné udržať aj s politickou a rétorickou ekvilibristikou vedenia HM, aj napríklad úsilím vymaniť sa z nemeckého vplyvu udržiavaním a pestovaním si prístupných kontaktov s nenemeckými organizáciami mládeže.

285 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 7.

3.7.1 Nemeckí poradcovia a ich vplyv na Hlinkovu mládež

Jedným z okamžitých posalzburských zásahov do slovenskej suverenity bolo vymenovanie nemeckých beráterov – poradcov[286] do dôležitých politických, administratívnych a hospodárskych inštitúcií Slovenska. Pre Hlinkovu gardu pôsobil na Slovensku poradca Viktor Nageler. Poradcom slovenskej vlády pre otázky HM bol Oberbannführer Heinz Förster. Jeho nástupcom sa z poverenia ríšskeho vodcu Hitlerjugend A. Axmanna stal Hauptbannführer SD Rudolf Henkel.[287]

Nemeckí poradcovia podliehali šéfovi diplomatickej misie – nemeckému vyslancovi na Slovensku. Stali sa dočasnými zamestnancami nemeckého vyslanectva v Bratislave, niektorým bola priznaná povaha vyšších diplomatických úradníkov vyslanectva so všetkými výsadami a oslobodeniami členov vyslanectiev, ale s tým, že neboli vedení na diplomatickej listine. O svojej činnosti odovzdávali písomné správy adresované najmä nemeckej bezpečnostnej službe. Plnili funkciu sprostredkovateľov medzi oficiálnou nemeckou politikou, ríšskymi politickými kruhmi a predstaviteľmi slovenskej politiky a dôležitých inštitúcií. Obojstranne odovzdávali správy, tlmočili rozhodnutia hláv nemeckého politického života a im odovzdávali aj situačné hlásenia.

Rudolf Henkel sa zdržiaval buď v Berlíne pri svojom sekčnom šéfovi Axmannovi, alebo pracoval v Bratislave na Hlavnom veliteľstve HM ako poradca hlavného veliteľa HM A. Macka. Toho sprevádzal na dôležitých cestách doma aj v zahraničí, na mimoriadnych rokovaniach, zájazdoch športovcov či iných reprezentantov mládeže HM na preteky a súťaže v Nemecku a Taliansku a sprostredkovával mu stretnutia s A. Axmannom, prípadne ďalšími mužmi ríše.[288]

286 Beráter – poradca – referent nemeckých úradov a inštitúcií, v Nemecku boli považovaní za odborníkov v rozličných oblastiach. Najviac rozšírený okruh nemeckých poradcov na Slovensku bol v roku 1942. Ich počet nebol stály, závisel od momentálnej situácie.

287 Hauptbannführer – oblastný vodca nemeckých zložiek HJ, resp. SD.

288 Der Beauftrage des Jugendführers des Deutschen Reichs Berater für Jugendfragen He/AB Henkel, Hauptbannführer. Je podložené, že R. Henkel sprevádzal A. Macka na Zimných hrách HJ v GaPa vo februári 1942, v septembri 1942 sprostredkúval komunikáciu medzi A. Axmannom a A. Mackom v otázke odovzdania vedenia súručenstva Ľudovosť a svojráz veliteľovi HM Mackovi na zakladajúcej konferencii Európskeho zväzu mládeže vo Viedni a pod.

Pri otázke postoja veliteľa HM A. Macka k nemeckému poradcovi Henkelovi sa názory rôznia. Zástupca vodcu Vyššej vodcovskej školy HM a vedúci spravodajského oddelenia HVHM po auguste 1944 Ladislav Jankovič vo svojich memoároch tvrdí, že „...Alojz Macek sa vždy hneval, keď musel prijať na veliteľstve Hlinkovej mládeže nemeckého poradcu, ktorého mu nanútili. Macek nebol žiaden nemcofil...“[289] Artur Ševčík, prechodný vedúci hospodársko-administratívnej správy SPS v roku 1947 tvrdil: „Macek aspoň raz týždenne v zvláštnych miestnostiach hotela Tatra pozýval na kamarátske obedy všetkých nemeckých beráterov s manželkami. Prideleným dôstojníkom nariadil, aby sa obedov zúčastňovali aj so svojimi manželkami... Macek si užíval plnej dôvery Nemcov. Tí si ho chválili ako svojho človeka...“.[290] Obidve tvrdenia si navzájom neodporujú, je potrebné ich chápať ako subjektívne hodnotenia priateľa A. Macka na jednej strane a výpoveď pred súdom na strane druhej.

Hlavný veliteľ HM Alojz Macek zosobňoval samostatný vývoj tejto organizácie a aj pôsobenie a vplyv nemeckých poradcov pre HM ho nevyviedli z generálnej línie výchovy mládeže v kresťansko-národnom duchu. Podľa charakteristiky nemeckej bezpečnostnej služby Sicherhetsdienst bol školským príkladom jezuitu v uniforme, ktorého silné presvedčenie o vedení mládeže v kresťanskom a národnom duchu bolo hlavnou prekážkou výchovy slovenskej mládeže v intenciách nemeckého národného socializmu.[291] Prioritu kresťanskej výchovy v HM, a tým aj vyvrátenie nekritického preberania či už ideológie národného socializmu alebo nacifikácie HM dokresľuje aj časopis Stráž z konca roku 1939: „Každá výchova, národná aj branná, keď chce mať úspech, musí rešpektovať večné zásady kresťanské. Ako nie

---

Pozri k tomu:
Gardista, roč. 3, 1941, č. 26, s. 6. Fotografia vedúceho TV oddelenia HVHM prof. I. Izakoviča, hlavného veliteľa HVHM A. Macka a Hauptbannführera R. Henkela.
ŠA BA, fond ÚO-ĽS, Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt. I. 60/48. Korešpondencia medzi A. Mackom a R. Henkelom k Zimným hrám v GaPa a zakladajúcej konferencie EZM vo Viedni v roku 1942.
Gardista, roč. 3, 1941, č. 55, s. 3. Hauptbannführer R. Henkel ako sprievodca výpravy HM na Zimných hrách v GaPa.

289 Joštiak, J. – Jankovič, L.: c. d., s. 123.

290 ŠA BA, fond ÚO-ĽS, Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt. I. 60/48. Zápisnica výpovede mjr. Artura Ševčíka z 10. 9. 1947.

291 Pôsobeniu nemeckých poradcov na Slovensku sa venuje berlínska historička Tatjana Tönsmeyer v svojej práci: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation un Eigensinn. Paderborn, 2003.

je možné upevniť ľudskú autoritu bez uznania autority božej, teda nadzemskej a nadľudskej, práve tak by stroskotalo každé výchovné dielo, keby sa chcelo zaobísť bez základu viery a náboženstva. Iba ak by sa namiesto viery kresťanskej vštepovala do duší iná viera, nejaká náhrada kresťanstva. Ale povážlivosť takéhoto požívania je na bielom dni. Rovnalo by sa nahradzovaniu Boha modlou." Aj keď táto snaha predstaviteľov nového režimu ignoruje existenciu alternativnych prúdov (názorové, politické, myšlienkové, záujmové, organizačné), poukazujeme na ich slová, že „vynechaním podstaty katolíckeho náboženstva (u evanjelikov evanjelického) by sa vytvorila nová necirkevná alebo mimocirkevná miešanina... a namiesto monštra čechoslováctva by sa vytváralo monštrum nové..." Podčiarkovanie náboženských hodnôt a dôležitosti duchovnej služby v HM bolo v priamom rozpore so snahami a ideovou podstatou nemeckej HJ, ktorej explicitným cieľom bolo úplne vytlačiť náboženskú dimenziu z výchovy a organizácie mládeže (i ďalšieho politického a spoločenského života). K otázke pôsobenia a podpore kňazov a náboženskej výchovy v HM odporúčam čitateľa na podkapitolu HM a kresťanské spolky.

Fakt, že v prvopočiatkoch výstavby HM bola väčšina jej vodcov a popredných činovníkov formovaná skautingom, bol ďalším z dôvodov, prečo táto slovenská mládežnícka organizácia nebola od svojho prvopočiatku rázne (či nekriticky) ideologicky indoktrinovaná svojim nemeckým náprotivkom, ako to bolo v Hlinkovej garde či obyčajnou kópiou iných totalitných mládežníckych organizácií – a to aj napriek jej neskoršej intenzívnej spolupráce s Hitlerjugend, s chorvátskou ustašovskou mládežou Savez Hrvatskog Junaka či talianskou fašistickou Gioventu Italiana del Littorio.

Ostatným, nezanedbateľným faktorom, ktorý ovplyvnil ďalší vývoj organizácie, bolo postupné osamostatňovanie sa HM z područia HG. Tento proces, ktorý bol zjavný už koncom roku 1939, sa zavŕšil zákonom o HG a HM č. 166/1940. Ním sa HM stala samostatne organizovaným zborom, spadajúcim priamo pod vedenie najvyššieho veliteľa HM, ktorým bol predseda HSĽS. Naplnil sa tak zámer kresťansko-konzervatívneho krídla HSĽS odčleniť HM, teda výchovu detí a mládeže do 19. roku života, od priameho vplyvu menejpočetného radikálneho zoskupenia presadzujúceho nemecké národnosocialistické vzory podporovaného nemeckou stranou.

3.7.2 Styky HM s nemeckou HJ

V roku 1941 sa už naplno začala celá plejáda nadväzovania kontaktov s krajinami a mládežníckymi organizáciami bloku pod nemecko-talianskym vplyvom. Aj zo svojho postavenia, aj z vyplývajúcich bilaterálnych zmlúv a rôznych záväzkov Slovenská republika, a teda aj HM nemala neobmedzený pohyb v zahraničí a nemohla naplno rozvinúť zahraničnú politiku i spoluprácu bez väčších či menších obmedzení. Priam fantazijná by bola predstava styku HM s anglickou skautskou organizáciou alebo po začatí východného vojnového konfliktu so sovietskymi pioniermi. Naviazaním svojej politiky na Nemecko Slovensko stratilo svoju slobodu a nemohlo rátať so statusom neutrálneho, aj keď neobsadeného štátu. Jeho styky sa obmedzili na pole pôsobnosti jeho „patróna" – organizácie mládeže spriatelených (európskych) národov:[292] Taliansko, Chorvátsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Fínsko, Flámsko, Nórsko, Dánsko, Holandsko, Španielsko a Portugalsko a ďalšie krajiny, ktoré boli spojencami Osi. Vyvrcholením snáh ríšskeho vedenia HJ, ktoré sa usilovalo o inštitucionalizovanie medzinárodnej spolupráce a spoločné smerovanie mládežníckych organizácií,[293] bolo vytvorenie Európskeho zväzu mládeže – mládeže Novej Európy, mládeže, ktorá mala byť vychovávaná podľa tzv. nového poriadku.

Styky HM s inonárodnými organizáciami mládeže určoval, viedol a osobne koordinoval v súlade so štátnou politikou hlavný veliteľ HM Alojz Macek. Vo väčšine prípadov aj osobne vybavoval korešpondenciu a komunikáciu, týkalo sa to najmä ríšskeho vedenia HJ. Výmenné tábory a pobytové podujatia po schválení hlavným veliteľom mal na starosti referent a spravodajca zahraničného oddelenia HVHM. Väčšinu času túto funkciu zastávali Štefan Hlavatý a Ladislav Pokorný.

Rok 1941 vyhlásila samotná Hlinkova mládež za rok zbližovania HM s organizáciami mládeže spriatelených národov. Prvý oficiálny kontakt nemeckej a slovenskej mládeže sa uskutočnil na spoločných táboroch HM a HJ v Oravskom Podzámku a v Párnici (19. 7. – 10. 8. 1940), na ktorých hostila HM 100 členov HJ pod vedením Hauptbannführera O. Webera.[294]

---

292 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 8.

293 Na rozdiel napr. od Hlavného úradu SS, ktorý mal výhrady proti široko koncipovanej medzinárodnej spolupráci a nemal záujem o priamy vývoz národnosocialistickej ideológie medzi mládež mimo okruhu „germánskych národov".

294 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 12. Tábor viedol František Paškay za HM a Otto Weber a Kurt Tanzer za HJ. Okrem Paškaya pôsobili ako pomocní vedúci:

Ešte v auguste vyrážala spojená 12-členná výprava HM a Slovenského leteckého zboru, aby sa zúčastnila kurzu inštruktorov modelového lietania v nemeckom Lauenburgu (11. 8. – 1. 9. 1940). Tento „náukobeh“ organizovala berlínska ríšska škola modelového lietania z jednotiek nemeckého národno-socialistického leteckého zboru (NS-Fliegerkorps).[295]

V priebehu nasledujúcich mesiacov dostala HM pozvánku do vodcovskej školy vo Willachu na lyžiarsky kurz, ktorý sa mal konať 5. – 13. januára 1941. Prvú oficiálnu návštevu ríše teda uskutočnili vrcholní zástupcovia HM na čele s A. Mackom, zástupcom zborového duchovného vedúceho HM Jánom Čížikom, župným vodcom F. Paškayom a vedúcim Leteckého oddelenia HVHM Belom Kuttnerom v januári 1941.[296] Ešte pred odchodom výpravy A. Macek odporúčal účastníkom kurzu zbierať „...skúsenosti, ktoré poslúžia k budovaniu lepšej budúcnosti slovenského národa pod vedením najvyššieho veliteľa HM pána prezidenta Republiky Dr. Jozefa Tisa a spolu s budovaním novej Európy pod vedením Vodcu nemeckého národa“[297]. 54-členná výprava háemistov absolvovala spoločný tábor HJ a HM vo Willachu, 8-dňový zimný vodcovský kurz a lyžiarsku školu, navštívila Berchtesgaden, Mníchov a 14. januára aj Berlín. Macek sa stretol na oficiálnych rokovaniach s ríšskym vodcom HJ Arturom Axmannom a zástupcom ríšskeho štábu HJ Helmutom Möckelom. Výsledok rozhovorov bol zhrnutý v niekoľkých Mackových vetách: „Radi sme prišli do Nemecka, aby sme sa dôkladne oboznámili s ideami Hitlerovej mládeže. Tieto skúsenosti chceme využiť pre blaho svojho národa. Sme odhodlaní vlastným podielom prispieť na výstavbu novej Európy.“[298] Na tejto prvej návšteve prebehli dôležité rozhovory o spolupráci HM a HJ, okrem iného týkajúce sa stavby domov

Pavol Ladirš, Laco Koričanský, Július Ruman, Ján Ozábal, Ľudo Ozábal, Oskar Schiffler a ď.
Pozri aj: Gardista, roč. 3, 1941, č. 3, s. 2.

295 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/33-34. Obežník SLS, č. j. 6276.s.1940 zo dňa 1. 6. 1940 v Bratislave. Za ZVHM túto výpravu koordinoval referent Leteckého oddelenia ZVHM Ľudovít Tatár.

296 Podľa Rozkazu HVHM č. 26/1940 (In: Správy ZVHM, roč. 1, 1940, č. 1, s. 1.) účastníci o. i. absolvovali trasu Berchtesgaden – Mníchov, zúčastnili sa aj na 8-dňovom zimnom vodcovskom kurze, lyžiarskej škole, navštívili rozličné mestá ríše a objekty nemeckej mládeže. Účastníci vyše 50-členného reprezentačného zájazdu HM boli starostlivo vybraní spomedzi najlepších a osvedčených pracovníkov HM z celého Slovenska

297 Gardista, roč. 3, 1941, č. 5, s. 3.

298 Gardista, roč. 3, 1941, č. 11, s. 4.

a útulní pre mládež, vodcovských škôl, špeciálnych výcvikových škôl, propagandy, tlače a filmu.[299] Na ceste domov sa zastavili 19. januára 1941 vo Viedni a po návrate na Slovensko si prezident Tiso zavolal A. Macka na osobnú audienciu.[300] Macek oboznámil prezidenta o „uzavretí srdečného kamarátstva HM a HJ“[301].

Vo februári 1941 sa športovci HM zúčastnili 6. zimných hier HJ v Garmisch-Partenkirchene. Výpravu viedol hlavný veliteľ HM Alojz Macek, z HVHM boli zastúpení vedúci TV oddelenia I. Izakovič, jeho referent Laco Korček, vedúci lyžiarskeho odboru HVHM Pavel Novák, pobočník hlavného veliteľa župník Belo Kuttner. Prítomný bol aj Hauptbannführer R. Henkel. Slovenskí športovci sa vrátili na Slovensko s významným úspechom hokejových a lyžiarskych reprezentantov, ktorí sa umiestnili na 1. mieste v hokeji a na 3. mieste v lyžovaní a celkovo na 3. mieste spomedzi 8 zúčastnených krajín.[302]

Artur Axmann ešte v ten rok opätoval návštevu HM v Nemecku a prijal pozvanie hlavného veliteľa HM Alojza Macka na návštevu Slovenska. Do Bratislavy pricestoval 17. mája 1941 v spoločnosti Oberbannführera Nemingera, Lauterbacha, Bannführera Weselleho a pobočníka Bannführera Welsina. Počas cesty ríšskeho vodcu HJ po Slovensku mu bol pridelený prvý pobočník hlavného veliteľa HM Belo Kuttner. Axmanna privítal v Bratislave celý úrad HVHM, legačný tajomník ministerstva zahraničných vecí Bellay, šéf diplomatického protokolu Radlinský, nemecký vyslanec H. Ludin, splnomocnený minister Š. Polyák a vodca nemeckej menšiny F. Karmasin. Okrem okružnej cesty po krajine[303], na ktorej ho „vítali špaliere HM“ a návšteve dočasne umiestnených nemeckých detí na Slovensku, prijal Axmanna dňa 18. 5. 1941 aj prezident SR J. Tiso. Prezident sa dal informovať o detailoch organizácie ríšskej mládeže.

299 Gardista, roč. 3, 1941, č. 16, s. 4.
Poznámka: Organizácia HJ vydala pri príležitosti prvej oficiálnej cesty HM v Nemecku brožúru Führer der Hlinka Jugend als Gäste des Deutschen Reiches.

300 Gardista, roč. 3, 1941, č. 17, s. 5.

301 Nová mládež, roč. 3, 1941, č. 25, s. 465.

302 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 14. Pozri takisto: Gardista, roč. 3, 1941, č. 55, s. 3.

303 Nová mládež, roč. 3, 1941, č. 25, s. 465.
Poznámka: A. Axmann počas svojej prvej návštevy Slovenska prešiel aj so svojím sprievodom a členmi štábu HVHM Trnavu, Piešťany, Nové Mesto, Trenčín, Trenčianske Teplice, Dubnicu, Ilavu, Považskú Bystricu, Žilinu, Vrútky, Turčiansky Sv. Martin, Štubnianske Teplice, Hornú Štubňu, Kremnicu, Zvolen, Sliač, Banskú Bystricu, Brusno, Telgárt, Poprad a Kežmarok.

V roku 1941 odchádza Hlinkova mládež do Nemecka ešte raz, a to na Letné hry HJ v Breslau (29. 8. – 3. 9. 1941). Výpravu športovcov viedol A. Macek a jeho prvý pobočník Belo Kuttner.

„Zimné mesiace zaznamenávajú intenzívnu prípravu plánov pre spoločnú prácu nemeckej a slovenskej mládeže v roku 1942. Tieto plány spojiť v budovateľskej práci v novej Európe mládež všetkých spriatelených národov Európy uskutočňovali do poslednej litery...“[304] Už v apríli 1942 vyráža výprava vodcov HM na čele s Ladislavom Moškom na školenie do Ríšskej vodcovskej školy HJ v Potsdame, v máji ich na čele s vedúcou výpravy M. Čížikovou nasledujú do vodcovskej školy HJ v Babelsbergu pri Berlíne vodkyne HM.[305] Frekventantky tohto kurzu navštívila v dňoch 15. – 19. mája 1942 aj krajinská vodkyňa HM Margita Valková a zástupkyňa vodkyne voja víl HM Marta Bartanusová. Zástupcom HM na oboch kurzoch sa „...odkryl závoj, ktorý skrýval príčinu úspechov najväčšej organizácie mládeže. Účastníci oboch škôl nadobudli veľké teoretické poznatky vo vedení Hitlerovej mládeže“[306]. Obom školeniam predchádzala v dňoch 8. – 11. 3. 1942 návšteva hlavného veliteľa HM Alojza Macka a duchovného radcu HM-D Jozefa Hlavatého.[307] Na tomto stretnutí sa o. i. dohodli aj na dočasnom umiestnení a ubytovaní nemeckých detí na Slovensku.

Ďalšie dve krajiny z európskeho bloku štátov pod nemecko-talianskym vplyvom, s ktorými Hlinkova mládež nadviazala užšie styky a vyvíjala činnosť, bolo Taliansko a Nezavisna Država Hrvatska (NDH).[308]

---

304 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 5.

305 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 11.
Kurz vodcov HM v Ríšskej vodcovskej škole v Potsdame (8. 4. – 4. 5. 1942), výpravu viedli L. Moško, K. Bitter a L. Koričanský. Medzi účastníkmi bol aj D. Janota.
Kurz vodkýň HM vo Vodcovskej škole HJ v Babelsbergu (2. – 22. 5. 1942), výpravu viedla Mária Čížiková spolu s M. Žarnayovou, R. Mišuthovou a M. Pospěchovou. Medzi účastníčkami figurovali: Valéria Matúšová (Prešov), Anna Paškayová (Dubnica n. Váhom), Mária Tomaševská (Michalovce) a Irena Viestová.

306 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 5.

307 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7/5.

308 Nezavisna Država Hrvatska (Nezávislý štát Chorvátsko, 1941 – 1945) vznikla 10. 4. 1941. Obidve krajiny spájal okrem spoločných národno-emancipačných snáh z minulosti aj spoločný mocensko-ideologický rámec. SR oficiálne uznala NDH 15. 4. 1941, podobne tak urobilo Nemecko, Taliansko a Maďarsko. Mocensko-politické postavenie NDH v Európe bolo ukotvené v tzv. Rímskych zmluvách uzavretých 18. 5. 1941 s Talianskom. Suverenita NDH, podobne ako suverenita SR, bola tak čoskoro po vzniku jej štátneho útvaru obmedzená, s tým,

3.7.3 Styky HM s talianskou GIL a chorvátskou Ustašou

Činnosť HM v zahraničí bola podriadená potrebám Slovenskej republiky. „Úspechy Hlinkovej mládeže nemožno podceňovať, tobôž nie úspechy, ktorými HM slúži celému národu, veciam národným a štátnym."[309] Styky HM so zahraničnými organizáciami, najmä nemeckou HJ a talianskou GIL,[310] znamenali pre Slovenskú republiku značný prínos v zahraničnej propagácii Slovenska. Pre svoje kontakty a budovanie mena v zahraničí si SR vybrala okrem nacistického Nemecka jeho najbližšieho spojenca Taliansko a blízky národ Chorvátov, s ktorým ich spájali dlhoročné kontakty a spoločné politické záujmy.

„Talianske styky HM znamenajú pre zahraničnú propagandu v slovenskom záujme veľký prínos, pre ďalšie zdokonaľovanie, rozvoj a prehĺbenie práce v radoch mládeže ďalší zisk. Medzi zásluhy HM patrí zveľaďovanie sympatií Talianska k Slovákom a znalosť vecí slovenských u tohto národa, ktorý bude v živote Európy hrať popri Nemecku najvýznamnejšiu úlohu."[311] Takto charakterizoval Jozef Hlavatý v roku 1942 potrebu styku HM s druhou najvýznamnejšou organizáciou mládeže v Európe – z pohľadu bloku krajín pod nemeckou hegemóniou. K nadviazaniu styku medzi slovenskými a talianskymi organizáciami došlo začiatkom roku 1941. Slovenský vyslanec v Taliansku Bohdan Galvánek na audiencii u štátneho ministra, generálneho tajomníka fašistickej strany a veliteľa fašistickej mládeže Serenu tlmočil sympatie HG a HM talianskej fašistickej strane a mládeži. Vyslovil zároveň želanie o vzájomné nadviazanie, utuženie a prehĺbenie stykov medzi oboma organizáciami. Navrhol takisto možnú vzájomnú návštevu veliteľov organizácií oboch národov.[312] Spolupráca sa skutočne rozbehla už v máji 1941,

---

že Chorvátsko patrilo do mocenskej sféry Talianska. Vo vzájomných kontaktoch a spolupráci sa zviditeľňovali najmä osoby úzko späté s národno-emancipačným bojom, Ustašou a Hlinkovou gardou. Vzájomné kontakty pretrvávali už od začiatku 20. rokov, pričom predstavitelia opozičnej HSĽS sa kontaktovali s chorvátskymi nacionalistami.
K tejto téme pozri štúdiu: Michela, M.: K otázke slovensko-chorvátskej kultúrnej spolupráce v rokoch 1941 – 1945. In. Slavica Slovaca, roč. 38, 2003, č. 2, s. 113.

309 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 31.

310 Pozri Prílohu 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie.

311 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 35.

312 Gardista, roč. 3, 1941, č. 42, s. 3.

keď na Slovensko prišla skupina talianskych vodcov, čím sa začali oficiálne výmeny návštev. Podľa vyjadrení vedúcich predstaviteľov HM bola výchova slovenskej mládeže bližšie spätá s talianskou Littoriou ako nemeckou HJ. „HM inštinktívne cíti, že duch fašistickej výchovy, jej disciplína a organizačná vyspelosť môžu byť pre ďalší postup a vôbec pre zdôkladnenie výchovy a organizácie HM veľmi poučné, v mnohom prijateľné a osožné... vodcovia HM študujú zásady a metódu výchovy GIL, z ktorých mnohé prvky používajú... Robia to nielen z čistej sympatie k fašizmu, ale najmä z dôvodov, že výchovné ideály slovenskej a talianskej mládeže boli často blízke a totožné. Nová slovenská mládež organizovaná v HM od začiatku vidí v talianskej fašistickej organizácii svoj vzor a príklad..."[313]

Nasledovala výmena slovenských a talianskych výprav do oboch krajín na spoločné tábory a medzinárodné športové podujatia. Pod vedením Š. Polakoviča sa 11-členná výprava HM zúčastnila Zimných športových hier „fašistickej mládeže"[314] v Asiagu (11. – 20. 2. 1942), zúčastnil sa jej aj Ladislav Moško, Belo Martinovič a Štefan Hlavatý. HM prijala aj druhé pozvanie do Talianska na telovýchovné slávnosti mládeže Littoria (26. 5. – 5. 6. 1942). Zástupcov HM vtedy prijal aj „...Vodca Talianska Benito Mussolini, ktorý vyjadril súhlas s nadviazaním čo najužších stykov medzi talianskou a slovenskou mládežou".[315] Podľa odpovede vicekomandanta GIL generála Orfea Sellaniho zo 7. 7. 1942, adresovanej hlavnému veliteľovi HM A. Mackovi, sa uskutočnili v lete 1942 dva spoločné tábory talianskej a slovenskej mládeže na Slovensku: v dňoch 10. – 22. 7. v Oravskom Podzámku a 26. – 31. 7. 1942 v chate pod Sitnom sa ho zúčastnilo päťdesiat vybraných avantgardistov GIL. Oba tábory viedol Vlado Ozábal.[316]

Z ďalších výmenných podujatí, uskutočnených v roku 1942, uvádzame účasť mladých slovenských maliarov vybraných do výpravy HM na kultúrnych pretekoch vo Florencii (12. 6. – 3. 7.), ktoré 26. 6. navštívil aj hlavný

313 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 30.

314 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 13.
Poznámka: Dátumy podujatí uvádzame podľa odchodu a príchodu slovenských výprav z a na Slovensko. Cesta trvala obyčajne 2 dni, takže akcie sa začínali o 2 dni neskôr a končili o 2 dni skôr podľa datovania, ktoré citujeme z archívnych hlásení vedúcich výprav HM.

315 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 31.

316 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 12.
Poznámka: Okrem vedúceho medzinárodných táborov bol za HM v organizačnom tíme prítomný duchovný radca Michal Potocký, Štefan Polakovič, Jozef Hlavatý, Pavol Tonkovič, Jozef Lehotský, Štefan Smolák a Štefan Kassay.

veliteľ HM Alojz Macek s vedúcim oddelenia národnej a politickej výchovy HVHM Š. Polakovičom. Ďalšia skupina 68 háemistov, ktorá absolvovala pred zájazdom do Talianska prípravný tábor pri Žiline (10. – 17. 9.), bola prítomná na Medzinárodných majstrovstvách európskej mládeže v Miláne (19. – 30. 9.).[317] Na tejto manifestácii najmladších športovcov, pomenovanej aj ako Olympiáda mládeže, malo svoje zastúpenie okrem Slovenska Taliansko, Nemecko, Španielsko, Bulharsko, Chorvátsko, Maďarsko, Belgicko, Holandsko, Nórsko a Dánsko. Svoje misie vyslali Rumuni, Portugalci a Švédi.[318]

Veľký ohlas na Slovensku vyvolala výprava HM do Talianska, ktorú viedol Vlado Ozábal s Ladislavom Jankovičom, Júliusom Matúšom a ďalšími v dňoch 9. 8. – 1. 9. 1942. Zúčastnili sa jej aj poslucháči prvého behu Vyššej vodcovskej školy HM. V pondelok 24. 8. 1942 prijal v Ríme 55-člennú delegáciu HM na čele s cirkevným radcom slovenského vyslanectva pri Sv. stolici Jozefom Kapalom na osobnej audiencii pápež Pius XII. „J. Kapala predstavil Sv. otcovi vedúceho HM Vlada Ozábala i ostatných dôstojníkov Hlinkovej mládeže. Sv. otec prehovoril s každým členom výpravy niekoľko slov, požehnal prinesené pamiatky a sám odovzdal ako svoj dar ruženec na pamiatku.“[319] Výprava absolvovala a navštívila 4 tábory GIL, kde sa oboznámila s akadémiou pre výchovu vodcov mládeže na Mecchia Madama nad Forom Mussolini v Ríme, Mussoliniho akadémiu v Ríme pre ašpirantov vodcovstva vo Forli, letecké kolégium GIL pre školenie letcov z radov mládeže a výcvikový tábor námorníkov GIL v Sabandii – školu GIL pre výchovu vojenských poddôstojníkov námorníctva.[320]

Jednou z posledných návštev HM v Taliansku pred pádom B. Mussoliniho v roku 1943 bola návšteva 11 predstaviteľov HM a HVHM v Ríme a v Arriete (21. 4. – 31. 5. 1943).

---

317 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 13.
Poznámka: Prípravný tábor pred zájazdom do Talianska v Žiline viedol Andrej Schmidt, pridelená mu bola Mária Čížiková, Emília Korčeková, Ružena Mišuthová, František Gosiorovský a Ladislav Korček. Výpravu HM na Medzinárodné majstrovstvá európskej mládeže v Miláne viedol Ladislav Moško, zástupcom a vedúcim pretekárov bol určený Fraňo Gosiorovský, druhý vedúci pretekárov Ladislav Korček, vedúci pretekárov v plávaní Dušan Janota, ďalej Jozef Vicen, Štefan Gregorovič, Andrej Schmidt, Pavol Ladirš a ď.

318 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 33 – 35.

319 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 3.

320 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 6 – 7.

Slovensko-chorvátskej spolupráci mládežníckych organizácií predchádzalo nadviazanie diplomatických stykov a kultúrnej spolupráce. Významnú udalosť v tejto oblasti predstavuje vznik Chorvátsko-slovenskej spoločnosti 13. 8. 1941 a Slovensko-chorvátskej spoločnosti 13. 3. 1942. Jej predsedom sa stal Alexander Mach zvolený jednohlasnou aklamáciou. Toto smerovanie predstavovalo paralely medzi ľudáckou Rodobranou – neskôr HG a chorvátskou Ustašou, ktoré siahali hlbšie do minulosti.[321] Členmi výkonného výboru sa stali viacerí slovenskí kultúrni a politickí pracovníci, medzi inými aj Alojz Macek. Vzájomná spolupráca sa rozvíjala formou výmenných a recipročných štipendií a vysokoškolského vzdelávania, v ktorej sa angažovalo viacero ustanovizní. Na slovenskej strane to bola Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, ktorá sa zaoberala najmä otázkami výmeny študentov, existencie slovenského školstva a distribúcie literatúry pre Slovákov v NDH, ďalej Matica Slovenská, Spolok sv. Vojtecha, Slovenská univerzita a Hlinkova mládež. Jej zástupcovia nadviazali bližší kontakt a dohodli sa na spoločnej oficiálnej návšteve na Letných hrách HJ v nemeckom Breslau na prelome augusta a septembra 1941.[322]

Prvým krokom spolupráce medzi Hlinkovou a Ustašovskou mládežou bola študijná návšteva vodcov a vodkýň Ustaše na Slovensku v lete 1941. Dňa 13. 10. 1941 vycestoval do Chorvátska na pozvanie upravneho zapovjednika Ustašovskej mládeže Ivana Oršanića hlavný veliteľ HM Alojz Macek. Spoločnú reč našli najmä v spoločnom až totožnom vývoji oboch národov: „My Chorváti sme boli v posledných dvoch desaťročiach v tom istom položení ako bratia Slováci. Spravodlivosť zvíťazila, nielen keď išlo o slovenský národ, ale aj o národ chorvátsky. Naše styky sa upevnili, lebo teraz nám v slobode nič neprekáža, aby sme si vzájomne podali pravicu a aby sme prehĺbili tie politické a kultúrne styky, ktoré máme spoločné a ktoré v časoch spoločných bojov nás napĺňali priateľskými pocitmi..."[323] Výmeny hlavných veliteľov zavŕšil I. Oršanić 10. 12. 1941 návštevou Bratislavy. Prijal ho i prezident SR J. Tiso.

V polovici roku 1942 bola uzavretá dohoda o spolupráci medzi slovenskou a chorvátskou vysokoškolskou mládežou. Spolupráca na tejto úrovni sa rozvíjala už od leta 1941 a na Slovensko prichádzalo množstvo mládežníckych návštev z Chorvátska. Hlinkova mládež spolu s Ustašovskou mlá-

321 Michela, M.: K otázke slovensko-chorvátskej spolupráce v rokoch 1941 – 1945, c. d., s. 116.

322 Gardista, roč. 3, 1941, č. 286, s. 3.

323 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 8.

dežou a Hitlerjugendom organizovala spoločné tábory pre svojich členov. V tomto kontexte sa významne angažovali vodcovia týchto organizácií v SR a v NDH hlavný veliteľ HM Alojz Macek a upravny zapovjednik Ivo Oršanić. Uskutočnila sa vzájomná výmena táborov v oboch krajinách, slovenskú výpravu HM do Chorvátska s cestou cez Nemecko viedol okresný vodca HM z Nitry Štefan Letko a trvala od 2. do 23. 8. 1942.[324] Spoločný tábor ležal pri najstaršom franskom hrade v Ozajlo. Na oplátku táborilo od 5. do 28. júla 25 členov Ustašovskej mládeže na čele s J. Jelakovičom spolu s členmi HM v lete 1942 v tábore pri Párnici. Počas 7-dňovej cesty po Slovensku si urobili výlet do Turčianskeho Sv. Martina, navštívili Černovú, položili veniec na hrob A. Hlinku, pokračovali v Demänovskej jaskyni, Liptovskom Sv. Mikuláši, Vyšných Hágoch, Poprade, Tatranskej Lomnici, vystúpili na Lomnický štít, ďalej boli v Spišskej Novej Vsi, Čingove, Banskej Bystrici, Piešťanoch a prehliadli si stálu Vodcovskú školu HM v Moravskom Sv. Jáne. V Bratislave ich osobne prijal prezident SR Jozef Tiso a podpredseda vlády a predseda Slovensko-chorvátskej spoločnosti A. Mach, ktorý „javil o chorvátsku návštevu výrazný záujem“.[325] Odpoveďou hlavného veliteľa chorvátskej Ustašovskej mládeže Iva Oršanića bola výzva pre hlavného veliteľa HM vyslať 25 junákov z radov roľníckej, robotníckej a remeselníckej mládeže na spoločný chorvátsko-slovensko-bulharský tábor, ktorý sa uskutočnil od 1. do 30. 11. 1942 v Borove v Chorvátsku.[326]

3.7.4 Weimar – Florencia – Viedeň: vytváranie bloku novej mládeže

Budovanie bloku európskej mládeže zo „spriatelených krajín“ v tzv. novej Európe vrcholilo v polovici roku 1942. Nový poriadok znamenal zavrhnutie starých spôsobov a zvykov vo výchove a združovaní mládeže, brojenie proti povrchnosti študentských a iných mládežníckych zväzov v predvojnovej Európe, v duchu večne platných hodnôt: Boh, náboženstvo, rodina,[327] národ, hrdinstvo, obeta, práca, zdravie, bojovnosť, umenie. Dôkazom

324 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 14.

325 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 1, s. 9 – 10.

326 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 22.

327 Tieto hodnoty boli skôr špecifikom slovenského národného socializmu a nezhodovali sa úplne doslova s inými krajinami. Strešným a spoločným ostával všeobecnejší národný socializmus, ktorý si jednotlivé vlády prispôsobovali podľa

mala byť kultúrna manifestácia európskej mládeže vo Weimare a Florencii, ktorá mala pod taktovkou Nemecka a Talianska demonštrovať pokoj a mier v srdci Európy. Tieto dva štáty boli garantom a nositeľom tzv. duchovných hodnôt „kultúrnej Európy“, ktoré bojovali proti spoločnému nepriateľovi – komunizmu, liberalizmu a proti všetkým tendenciám, ktoré chceli v minulosti spájať mládež na základe beznárodnej a bezfarebnej Internacionály.[328] Kultúrna manifestácia mala byť takisto duchovnou podporou „hrdinským vojskám Osi, ktoré podnikali ostrú ofenzívu proti komunizmu... mládež 14 národov Európy sa zišla na mohutný manifest za víťazstvo ducha, aby takto dokázala celému svetu, že dávno padlo heslo v rinčaní zbraní mlčia múzy“. Svojich zástupcov vyslali organizačné krajiny manifestu Nemecko a Taliansko, okrem nich svoje zaradenie do tvoriaceho sa bloku potvrdilo Slovensko, Bulharsko, Chorvátsko, Maďarsko, Dánsko, Fínsko, Nórsko, Flámsko, Valónsko a Holandsko. Prvá časť sa uskutočnila vo Weimare – meste Goetheho a Schillera (18. – 24. 6. 1942), potom sa účastníci presunuli do Florencie, mesta Danteho a Petrarcu, kde sa pripojili k už prebiehajúcim kultúrnym slávnostiam a súťažiam (24. 6. – 1. 7. 1942). Výpravu 31 členov HM do Weimaru viedol župný vodca F. Paškay, vo Florencii ich už čakala 10-členná skupina háemistov – maliarov na čele s duchovným radcom HM-D Jozefom Hlavatým. 26. 6. 1942 sa k nim pripojil aj Štefan Polakovič a hlavný veliteľ HM Alojz Macek.

Na kultúrnej manifestácii sa popri umeleckých súťažiach mládeže vytvorili pracovné skupiny zástupcov jednotlivých organizácií, ktoré si vymieňali skúsenosti a rozpracovali spoločný postup v oblasti využitia divadla, hudby, filmu, rozhlasu, propagandy, tlače, kníh a časopisov v práci jednotlivých národných organizácií mládeže.[329]

Kultúrna manifestácia Weimar – Florencia bola generálnou prípravou na vytvorenie bloku krajín, proklamujúcich ideu novej mládeže. Z iniciatívy nemeckej Hitlerovej a talianskej fašistickej mládeže bol 14. septembra

vnútropolitickej situácie. Podľa prejavu V. Tuku v lete 1940 „...sa my Slováci nechceme a nebudeme nikdy miešať do iných vecí národov, ako sa majú vnútropoliticky zariadiť, a preto ani my si neželáme, aby sa niekto nepovolaný miešal do našich vnútorných záležitostí...“. Pozri: Gardista, roč. 2, 1940, č. 36, s. 2.

328 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 1, s. 6 – 7. Pozri takisto: Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 8.

329 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 13.
Poznámka: Zástupcovia HM v jednotlivých pracovných skupinách – Pavol Tonkovič (divadlo, hudba), Jozef Hlavatý a Ján Loydl (film, rozhlas), Karol Bitter (propaganda, tlač), J. M. Milov (knihy a časopisy).

1942 na konferencii vo Viedni (14. – 18. 9. 1942) založený Európsky zväz mládeže (EZM). Trinásť zastúpených európskych národov[330] malo podporiť a stelesňovať víťaznú myšlienku, z ktorej „...vedie priama cesta k novej povojnovej Európe".[331] Zastúpené národy mali vytvoriť front proti boľševizmu a materialistickému svetonázoru. EZM mal spájať národnostné organizácie, ktoré sú nositeľkami a predstaviteľkami s nacionálnou platformou. Dôkladnejšie túto myšlienku vystihuje idea tzv. novej mládeže v Európe, ktorej ideálmi mali byť duch a pravda, spravodlivosť a hrdinstvo, práca a disciplína a predovšetkým služba národu, ak je treba, tak aj za cenu vlastného života. Táto idea mala byť protikladom k demokracii, antimilitarizmu, kozmopolitizmu s príchuťou beznárodnosti. „Zdravá nová európska mládež" má byť miazgou a prúdiacou krvou národnej pospolitosti, stáť v národe na strážnych vežiach, mala by milovať svoju vlasť a svoj rod.

Vedenie EZM pripadlo nemeckej a talianskej organizácii, na čele ktorých stál ríšsky vodca HJ Artur Axmann a generálny tajomník fašistickej strany a komandant GIL Aldo Vidussoni.[332] Čestnými prezidentmi zväzu sa stali „so súhlasom všetkých prítomných zástupcov mládeže európskych národov" Baldur von Schirach a Renato Ricci ako „dvaja priekopníci novej výchovy a nového chápania mládeže". Podstatu EZM krátko a výstižne vyjadril predseda zväzu A. Axmann: „Európsky zväz mládeže nie je nijakým výtvorom demokracie. Protivilo by sa duchu a našej doterajšej spolupráci, aby sme sa riadili podľa parlamentárneho postupu... Novozaložený zväz je obrazom nového a lepšieho poriadku, ktorý chce Európu napraviť cestou pokoja..."[333]

Ihneď po založení zväzu sa vytvorili pracovné odbory, tzv. súručenstvá, ktoré mali pristúpiť k riešeniu problémov mládeže. Na čele každej pracovnej skupiny stál zástupca členskej národnej organizácie, prípadne ďalší nemecký alebo taliansky predstaviteľ. Predsedníctvo súručenstva

330 Na zakladajúcej konferencii Európskeho zväzu mládeže sa zúčastnili zástupcovia Nemecka, Talianska, Španielska, Belgicka, Bulharska, Dánska, Fínska, Chorvátska, Holandska, Nórska, Rumunska, Slovenska a Maďarska. Členstvo v EZM mohla v budúcnosti získať každá ďalšia národná organizácia, ktorá podala prihlášku autorizovanou vládou svojej krajiny na predsedníctvo EZM, ktoré malo rozhodovať o jej prijatí.

331 Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 8.

332 Možnosť usporiadať kongres mládeže na vlastnej pôde mala v budúcnosti každá účastnícka národná organizácia.

333 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 5, s. 15 – 17.

„Ľudovosť a svojráz“ prevzal hlavný veliteľ HM Alojz Macek,[334] ktorý na konferencii poukázal na korene výchovy slovenskej mládeže v HM: „Už pred desaťročiami postavili sa veľké slovenskí básnici v svojich dielach proti židomarxistickému svetu... V slovenskom nacionálnom hnutí zastupoval A. Hlinka myšlienky, ktoré boli vyznaním pre novú Európu. Nová slovenská mládež pokračuje v tradíciách A. Hlinku – tak zapájame my, nová slovenská mládež, svoje sily v Európskom zväze mládeže, do výstavby novej Európy v zmysle nacionálneho a sociálneho poriadku.“[335] HM mala po jednom zo svojich zástupcov aj v ďalších pracovných skupinách.[336]

---

334 Ponuku prevzatia predsedníctva pracovného súručenstva Ľudovosť a svojráz pri zakladaní EZM vo Viedni oznámil A. Mackovi z Berlína poradca pre HM Rudolf Henkel a 10. 8. 1942 oficiálnym listom aj ríšsky vodca HJ A. Axmann: „So zreteľom na Vaše osvedčené a v kruhu európskej mládeže cenené vedenie Vašej hrdej organizácie mládeže by mi bolo osobitne radosťou, keby ste prijali prezidentstvo pracovného súručenstva Ľudovosť a svojráz v Európskom zväze mládeže.“ Pozri: ŠA BA, fond ÚO-ĽS, Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt. I. 60/48.

335 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 3.

336 Pracovné skupiny EZM vo Viedni: názov skupiny – meno predsedu – zástupca HM
Stavby a cestovanie mládeže – Staabsführer Helmut Möckel z Berlína – prvý pobočník hlavného veliteľa HM a vedúci leteckého a motorizovaného oddelenia HVHM táborník Belo Martinovič, Tlač, film a rozhlas – generálny vicekomandant talianskej GIL Orfeo Sellani – vedúci kultúrneho a propagačného oddelenia HVHM táborník Karol Bitter, Kultúra a umenie – vodca holandskej mládeže Cornelius van Geelkergen – duchovný radca HM-D a spravodajca pre kultúru a umenie v HM táborník Jozef Hlavatý, Ľudovosť a svojráz – hlavný veliteľ HM Alojz Macek – vedúci pre ľudový svojráz Andrej Melicherčík, Využitie voľného času – vodca dánskej mládeže Jensen – župný vodca táborník František Paškay, Predvojenská výchova – veliteľ maďarskej organizácie mládeže Levente poľný maršal A. von Béldy – zástupca vedúceho oddelenia orlov HVHM a poverený pracovník MNO pri HM táborník Vlado Ozábal, Šport – vedúci ríšskeho športu HJ von Tschammer und Osten – zástupca vedúceho telovýchovných škôl pri HVHM Alexander Bínovský, Výchova vodcov – zástupca hlavného veliteľa GIL Bonamici – krajinský vodca HM táborník Julo Matúš, Zdravie mládeže – Edgar Schembre, Belgicko – zástupca HM Jozef Drdoň, Etická výchova – zástupca fínskej mládeže Probst Lochiowri – vedúci oddelenia národnej a politickej výchovy HVHM táborník Štefan Polakovič, Školská výchova – veliteľ rumunskej mládeže generál Viktor Iliescu – poradca pre školskú výchovu táborník Alexander Chrappa, Výchova k povolaniu – hlavný veliteľ Ustašovskej mládeže Ivo Oršanić – vedúci informačného úradu Peter Gula, Ženská mládež – nemecká vodkyňa Jutta Rüdiger + talianska vodkyňa Penelope Testa + španielska vodkyňa Primo de Rivera – krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková, Mládež a rodina – vod-

Jednotlivé odbory rokovali 3 – 4 dni, pričom informačný ráz doplnili výstupné rezolúcie, ktorými určili smer a program budúcej práce súručenstiev. Ďalej sa jednotlivé pracovné skupiny stretávali samostatne – a to väčšinou v krajine a v mieste sídla predsedu skupiny, ktorý riadil a koordinoval ďalšie stretnutia. Ďalší kongres EZM bol predbežne stanovený na 14. 10. 1943 v Taliansku.[337]

Najbližšie po Viedni sa uskutočnilo stretnutie pracovnej skupiny Tlač, film a rozhlas 27. – 30. 10. 1942 v Ríme. Ešte vo Viedni jej predsedal bývalý vicekomandant talianskej mládeže GIL Orfeo Sellani, na rokovaniach v Ríme už skupinu viedol nový predseda Canepa. HM v nej zastupoval táborník K. Bitter a táborník J. Hlavatý. Jedným z hlavných výstupov tohto stretnutia malo byť založenie časopisu Nová Európa. Mal vychádzať s dvojmesačnou periodicitou, s dokumentárnym rázom a v jazykoch zúčastnených národov v zväze, teda aj v slovenčine.

3.7.5 Starostlivosť o slovenskú mládež v zahraničí

Vedenie Hlinkovej mládeže sa snažilo okrem nadviazania kontaktov v zahraničí aj o podchytenie slovenskej mládeže v zahraničí, jej organizovanie v rámci zahraničných jednotiek HM, a tým aj ovplyvňovanie mladých Slovákov a Sloveniek pre myšlienku Slovenskej republiky a v duchu proslovenskej a kresťanskej výchovy. Svoju najväčšiu snahu o organizovanie mládeže za hranicami Slovenska vyvíjal hlavný veliteľ HM A. Macek v Nemecku a Maďarsku.

V Nemecku mal záujem najmä o deti slovenských robotníkov pracujúcich v Nemecku. Ešte ako zborový veliteľ HM v roku 1939 žiadal slovenské ministerstvo zahraničia, aby sa slovenské deti mohli dostať na Slovensko do prázdninových táborov HM a aby mohla HM organizovať deti rodičov

ca španielskej mládeže J. A. Elola – vedúci sociálneho oddelenia HVHM Ján Mikula.

Okrem spomenutých zástupcov HM sa na EZM zúčastnili: pobočník hlavného veliteľa HM Jozef Bobek, zahraničný spravodajca HVHM Ladislav Pokorný, Gejza Novák. Dievčenskú HM na kongrese zastupovala krajinská vodkyňa dievčat Margita Valková, vedúca oddelenia diev pri HVHM Kornélia Slobodová a vedúca oddelenia víl pri HVHM Marta Bartanusová. Pozri: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 2.

337 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 2.

pracujúcich v Nemecku do svojich jednotiek.[338] V roku 1940 a 1941 zasielalo HVHM opakované žiadosti a táto otázka sa dostávala na stôl pri rozhovoroch s ríšskymi činovníkmi mládeže i so slovenským veľvyslanectvom v Berlíne.[339] Po tom, ako s tým súhlasili ríšski poradcovia pre HM i ríšsky vodca mládeže A. Axmann, nemecké ministerstvo zahraničných vecí vydalo roku 1942 súhlas s organizovaním slovenskej mládeže v Nemecku v rámci HM.[340] Sám Axmann navrhol Mackovi, aby menoval poverenca HM pri ríšskom vedení HJ pre organizovanie slovenských detí v Nemecku v rámci HM a aby vyslal do Nemecka na túto prácu vodcov a vodkyne HM z povolania. A. Macek v tom istom roku poveril funkciou svojho poverenca a zástupcu HVHM pri Reichsjugendführung (ríšskom vedení) HJ spravodajcu zahraničného oddelenia HVHM a riaditeľa ochrany slovenských robotníkov na slovenskom vyslanectve v Berlíne Júliusa Halušku. Mal začať organizačné práce na formovanie jednotiek HM zo Slovákov mladších ako 20 rokov.[341] Macek sa riadil podľa informácií, z ktorých hrozilo nebezpečenstvo, že „slovenská mládež v Nemecku bude zapojená do organizácie HJ“.[342] Podľa ďalších informácií si Macek neprial ani to, aby boli deti slovenských robotníkov v Nemecku zaradené pod výchovný vplyv organizácie Zahraničnej HG.

Haluška podľa nariadenia A. Macka následne vykonal v Berlíne oficiálnu návštevu u ríšskeho vodcu mládeže A. Axmanna, aby sa predstavil vo svojej funkcii. V ďalšej veci však podľa vlastných slov nekonal, v poverovacom dekréte nebola vymedzená jeho úloha, vyplývajúca z funkcie poverenca HVHM. Až do jeho odchodu z berlínskeho vyslanectva v marci 1943 neboli v Nemecku vybudované a samostatne fungujúce žiadne miestne organizácie HM. Podľa všetkého sa Macek ďalšej iniciatívy podchytiť slo-

338 ŠA BA, fond ĽS, Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Prípisy č. 7200-s-39, 7201-s-39a, 7201-s-39 zo dňa 26. 6. 1939.

339 Tamže. List HVHM č. j. 9483/42 z 2. 6. 1942.

340 Tamže. List slovenského vyslanectva v Berlíne č. j. 50.338/42.
Poznámka: Slovenským vyslancom v Berlíne bol t. č. poverený minister Matúš Černák.

341 Tamže. List HVHM slovenskému vyslanectvu v Berlíne č. j. 8127/42-hlv.
Poznámka: Július Haluška (21. 5. 1909, Kráľovská Lehota pri Liptovskom Sv. Mikuláši) pracoval od 14. 2. 1941 ako sociálny referent na slovenskom konzuláte vo Viedni, potom v Linzi a nakoniec na vyslanectve v Berlíne.

342 ŠA BA, fond ĽS, Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Zápisnica z výsluchu Júliusa Halušku zo dňa 16. 9. 1947 v Bratislave.

venskú mládež v Nemecku vzdal, po uvoľnení z funkcie poverenca HVHM nebol do nej pravdepodobne vymenovaný nik iný.[343]

Iný charakter mala iniciatíva podchytiť slovenskú mládež v Maďarsku. V tomto prípade išlo skôr o výchovnú starostlivosť zo stránky národnej a katolíckej výchovy dospievajúcich príslušníkov slovenskej menšiny u našich južných susedov.

Slovenská strana sa snažila o podobný status výchovy pre slovenskú mládež žijúcu v Maďarsku, akú dosiahlo Nemecko na základe maďarsko-nemeckej menšinovej dohody z roku 1940.[344] Išlo o vyňatie nemeckej mládeže spod maďarizačného vplyvu celoštátnej organizácie Levente a vytvoreniu spolku Deutsche Jugend, v ktorom by nemecká strana obstarávala kultúrnu a predvojenskú výchovu podľa vlastných zásad a národnostného princípu. To sa však Nemecku podarilo iba čiastočne.[345]

Hlavné veliteľstvo HM na čele s A. Mackom nadviazalo v tejto otázke prvý kontakt a začalo viesť rozhovory s vodcom maďarskej mládeže Levente poľným maršalom Alojzom von Béldym na zasadaní Európskeho zväzu mládeže v septembri 1942 vo Viedni. Ďalšie stretnutie slovenskej a maďarskej strany sa uskutočnilo 13. – 14. 4. 1943. Zástupcovia HM – Alojz Macek, František Paškay a Valentín Magdolen navštívili budapeš-

343 Tamže.

344 ŠA BA, fond ÚO-NS, Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt. I. 60/48. List Vyslanectva SR v Budapešti č. j. 156/dôv/1943 zo dňa 7. 4. 1943.
Poznámka: Maďarsko-nemecká menšinová dohoda zo dňa 30. 8. 1940 nadobudla platnosť až v rámci ministerského nariadenia č. j. 8490/40 M. E. zo dňa 28. 11. 1940.

345 Až do nadobudnutia platnosti nariadenia z novembra 1940 nemali Nemci v Maďarsku takmer žiadne možnosti organizovať svoju mládež okrem spolku Volksbund der Deutschen Ungarn. Svoju činnosť mohla vyvíjať výhradne len na kultúrnom poli a mohla združovať ženy od 15 a mužov od 18 rokov. Po vyjednávaniach Berlína a Budapešti sa podarilo založiť v rámci Volksbundu organizáciu nemeckej mládeže pod názvom Deutsche Jugend (potvrdené maďarským ministerstvom kultúry č. j. 30.189/42). Nemecká strana sa snažila vymaniť spod vplyvu Levente a organizovať pre svoju mládež predvojenskú výchovu. Ešte pred vydaním nariadenia, a tým aj spečatením platnosti dohody koncom roku 1940, však maďarská vláda vydala nariadenie o zrušení všetkých spolkov mládeže a výlučné právo organizovať mládež bolo priznané organizácii Levente – a to pod priamym dozorom maďarského ministra kultu a honvédov. Levente mohla ako jediná vykonávať predvojenskú výchovu a ak jediná bola poverená kultúrnym vedením mládeže. Nariadením boli výslovne ponechané kultúrne spolky mládeže ako skauti, Kalot a ď. Tie však mohli svoju činnosť vyvíjať pod patronátom Levente.

tiansku centrálu Levente a vyjednávali s Béldym o možnostiach národnej výchovy slovenskej mládeže v Maďarsku. Ani táto iniciatíva nebola dotiahnutá do úspešného konca – aj pre chladné vzťahy medzi oboma krajinami i rýchlo sa meniacu medzinárodnú situáciu a zmenu priorít vedenia mládežníckych organizácií.

Otvorenou zostáva otázka zapojenia slovenskej mládeže do organizácie HJ, resp. do poslednej obrany území nemeckej ríše v čase totálneho nasadenia počas prvých mesiacov 1945. Ani na jednej strane bojujúcej na frontoch druhej svetovej vojny nebolo nasadenie detí do opevňovacích prác a najmä bojových akcií niečím neobvyklým. V Nemecku platila v roku 1945 odvodová povinnosť pre osoby mužského pohlavia už od 15 rokov. Bola zapojená do bojov na nemeckom území? Zdokumentované je zapojenie príslušníkov HM do bojov pod nemeckým velením na území Slovenska, tiež do špeciálnych výcvikových kurzov na území Slovenska, Moravy, Čiech a Rakúska. Okrem udržiavania poriadkovej služby a regrutovania dobrovoľníkov z radov HM do Pohotovostných oddielov HG v čase od septembra 1944 a ich zapojení do potlačenia SNP sa tiež vytvárali Pohotovostné jednotky HM. Niektoré z nich boli zaradené do nemeckej armády Mitte, ktorá sa zúčastnila na priamych bojoch v Pomoransku a Sliezsku a takisto na východnom fronte postupujúcom cez územie Slovenska. O zapojení slovenských detí do jednotiek Hitlerjugend sme sa v archívnych záznamoch a časopisoch nedopátrali k dôveryhodným podkladom na potvrdenie tohto faktu. Je možné, že na jar 1945, v čase evakuácie vlády, ktorá postupne strácala prehľad o situácii, bola istá časť evakuovanej slovenskej mládeže najmä z východného Slovenska zaradená do transportov vyvezených mimo územia SR a pravdepodobne pracovne nasadená na území Nemecka.[346] Ako neúspešnú môžeme podľa zistení hodnotiť plánovanú evakuáciu čle-

346 Nemecká strana predložila 10. 3. a 15. 3. 1945 požiadavku a podmienky na odsun 15 000 poľnohospodárskych robotníkov na poľnohospodárske práce vo východných oblastiach nemeckej ríše. Nútená evakuácia sa týkala mužskej časti obyvateľstva podliehajúcej brannej povinnosti vo veku 16 – 60 rokov. Vyhlásená mala byť v zóne 5 km za frontovou líniou a ak by si to vyžadovala bezpečnostná situácia, mohla byť vyhlásená až do 25 km od frontovej línie. Slovenská vláda mala hneď vytvoriť spojovacie obyvateľstvo, aby koordinovalo evakuáciu s nemeckou armádou. Je doložené, že slovenskej vláde sa nepodarilo zadržať transport evakuantov umiestnených v bývalom židovskom tábore v Novákoch, ktorý začiatkom marca opustil územie SR.
Pozri: Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945. In: Vojenská história, roč. 11, 2007, č. 1, s. 83 – 84.

nov HM z územia Slovenska do Rakúska, resp. Nemecka. A to aj napriek výzvam propagandy a niekoľkomesačnej kampani o potrebe zaradiť sa (deti a mládež) do evakuácie mládeže pod hlavičkou HM, že „...ak to bude od nás vyžadovať čas, radšej pôjdeme načas do Nemecka, kde si uchováme život a kde budeme môcť pracovať v záujme slovenského národa a štátu, ako sa pridať k boľševikom a nechať sa odtransportovať na Sibír, alebo sa nechať tzv. oslobodzujúcimi vojskami zaradiť do bojových operácií proti Slovákom v prvých líniách...“[347]

3.8 Dosah politiky HSĽS v HM

HM podľa zákona 166/1940 bola polovojenským organizovaným zborom strany HSĽS. A tu sa predkladá otázka, do akej miery zasahovala strana a jej politika do programu HM, ako ovplyvňovala strana výber a menovanie jednotlivých činovníkov a aký mala dosah na jednotlivých členov HM?

Najvyšším veliteľom HM bol prezident SR a predseda HSĽS. Jeho zástupcami boli podpredsedovia strany podľa poradia. Hlavný veliteľ HM Alojz Macek sa stal podľa definitívnej úpravy legislatívy o HM z roku 1940 členom širšieho predsedníctva HSĽS a členom najvyššej vojenskej rady. HM mala svojich zástupcov v predsedníctvach všetkých úrovní štruktúr HSĽS – v župnom predsedníctve HSĽS župný vodca HM, v okresnom predsedníctve okresný vodca HM a v miestnom predsedníctve miestny vodca HM. Predsedovia predsedníctiev HSĽS okresnej a miestnej úrovne boli zastúpení vo veliteľstvách HM: okresný predseda HSĽS bol referentom okresného veliteľstva HM a miestny predseda HSĽS bol politickým poradcom miestneho veliteľa HM a stálym členom miestneho veliteľstva. Od februára 1940 vyzval generálny tajomník HSĽS J. Kirschbaum organizácie HSĽS všetkých úrovní, že „je povinnosťou HSĽS čo najviac finančne a morálne podporovať HM. Najmä na vidieku je potrebné, aby sa organizácie a ich predsedovia zaujímali o prácu HM a čo najviac ju uľahčovali. Ide o prípravu našich budúcich príslušníkov!“

Výdavky na HG a HM v rokoch 1938 – 1940 zaobstarával štát. Podľa zákona zo 4. 7. 1940 sa HG a HM stali samostatnými právnickými osobami, ktoré si mali výdavky na svoju činnosť zabezpečiť z členských príspevkov a svojich podnikov. Aj napriek tomu ministerstvo vnútra vydalo 8. 11. 1940 nariadenie, v ktorom zaviazalo župné a miestne samosprávne

347 Slovák, roč. 27, 1945, č. 38, s. 3.

zväzky, aby zaradili HG a HM pod samostatnú rozpočtovú položku, ktorou prispejú na potreby HG a HM.[348] Ak zoberieme do úvahy, že politika HSĽS bola zároveň aj štátnou politikou a väčšina riadiacich pracovníkov štátnych úradov a miestnych samospráv boli členmi či predsedami HSĽS na svojich úrovniach, HM v priebehu celej svojej činnosti priamo či nepriamo financovala a inak podporovala HSĽS.

Každý člen HM, ktorý dosiahol vek 18 rokov a chcel aj naďalej pracovať v HM ako vodca, musel vstúpiť a byť členom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Okrem toho, HVHM odmietlo prihlášku na činovnícky post, pokiaľ svojou pečiatkou nepotvrdil spoľahlivosť budúceho činovníka miestny odbor HSĽS. Ak sa o prácu alebo funkciu v HM uchádzal dospelý záujemca, skúmali sa otázky o jeho protiautonomistických postojoch, ako sa správal/a v období od 6. 10. 1938 do 14. 3. 1939, či sa zapojil/a do práce samostatnej Slovenskej republiky a či je členom/kou HSĽS. Činovníci počas trvania svojej funkcie absolvovali politické školenia HSĽS na úrovni svojho pôsobiska, zamestnanci a pracovníci na HVHM i činovníci na najvyšších postoch v HM politické školy HSĽS. Jednou z nich bola aj politická škola HSĽS v Sliači, ktorej sa 20. 9. 1942 zúčastnil A. Macek, Š. Macek, J. Matúš, V. Ozábal a Š. Polakovič.[349]

Aký dosah na členov mala úzka naviazanosť alebo priam závislosť HM na HSĽS, resp. od politiky štátu? Záležalo na tom, kto robil nábory do HM, kto vykonával brannú výchovu a najmä kto viedol mládež – a akým bol prívržencom politiky HSĽS a režimu.[350] Vodcovský systém zavedený aj v HM a vplyv politiky HSĽS na organizáciu prostredníctvom jej dospelých činovníkov mal za následok využívanie HM na účely propagandy štátnej politiky. Navonok sa tento vplyv prejavoval demonštráciou jednoty a sily – v takmer všetkých prípadoch naprogramovanou a nariadenou. Na podporu budovania národnej jednoty sa v mnohých prípadoch kládol dôraz viac ako na skvalitnenie výchovnej činnosti s deťmi a mládežou. Už od prvých mesiacov existencie HM bola zatiahnutá do manifestácií, osláv, celoštátnych nástupov a akcií, ktoré mali podporiť myšlienku slovenskosti a obhajobu existencie a potreby samostatnej Slovenskej republiky. Ale i oslavy narodenín popredných slovenských politikov a osobností. Táto kapitola v činnosti

348 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Obežník Generálneho sekretariátu HSĽS, č. j. 10.430/40/Mi/S zo dňa 25. 5. 1940 v Bratislave.

349 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Obežník MV, č. j. 171.156/IIIb./1940 zo dňa 8. 11. 1940 v Bratislave.

350 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 3.

HM by mohla niesť názov „HM v službách politickej propagandy HSĽS". A ako sa to prejavovalo navonok?

Podľa rozkazu ZVHM z 20. 4. 1939 sa mali všetky jednotky HM zúčastniť na oslavách výročia smrti generála M. R. Štefánika (30. 4. – 7. 5. 1939). „Bratia! Hlinkova mládež prvý raz týmto behom zapája jednotne celé Slovensko k spomienke na 20. výročie smrti nášho národného bohatiera. Toto podujatie má veľký národný aj propagačný význam. A Hlinkova mládež nesmie sklamať! Musíme ukázať, že nádeje do nás vkladané sú oprávnené a že mládež slovenskú chceme viesť v duchu čisto slovenskom a pripravovať ju k budovateľskej práci slovenskej budúcnosti."[351]

V dňoch 5. – 7. 5. spolu 3 000 orlov a junákov hviezdicovým štafetovým behom zo všetkých svetových strán územia Slovenska prebehlo 1 000 km, aby prinieslo na Bradlo symbolickú hŕstku zeme z tých miest, kde v čase od októbra 1938 tiekla slovenská krv.[352] Cieľom akcie bolo uctiť si pamiatku svojho generála najdrahším darom: slovenskú hrudu požehnanú a pokropenú slovenskou krvou symbolicky zo severných, východných, južných i západných hraníc mladého štátu – od Čadce, od Michaloviec a zo Spišskej Novej Vsi, zo Šurian a z Bratislavy. Ako jeden z dôvodov štafety môžeme uviesť preliatie krvi na západných hraniciach, keď „...dňa 10. marca 1939 zahrmeli v Bratislave četnícke výstrely a za pravdu slovenského národa položil svoj život gardista Kopal"[353]. Aj v ďalších rokoch mala HM v každej obci príslušným spôsobom sa zapojiť do osláv generála Štefánika, alebo usporiadať vlastnú oslavu.[354]

Ďalší príklad súčinnosti HM a propagandy bola manifestačná podpora voľby prezidenta Slovenskej republiky. ZVHM nariadilo všetkým príslušníkom HM z Bratislavy a okolia byť 26. 10. 1939 prítomným na voľbách. Ich úlohou bolo vítať príhovor A. Macha, vytvárať špaliere na Námestí Slobody, Suchom mýte a pred Prezidentským palácom, kadiaľ viedol slávnostný sprievod a prehliadka jednotiek HG.[355]

351 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Výpoveď O. J. Matzenauera.

352 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Pracovný rozkaz č. 2, č. j. 4197/1939 zo dňa 20. 4. 1939 v Bratislave.

353 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 1. Organizačný rozkaz ZVHM č. 2/1939, č. j. 4111/1-3-1939 zo dňa 20. 4. 1939 v Bratislave. Organizovaním štafetového behu bol poverený Vlado Ozábal.

354 Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 45.

355 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2.

V septembri 1940 sa mala HM zúčastniť manifestácií v Jablonke a Jurgove na oslavu výročia oslobodenia území Spiša a Oravy spod poľskej nadvlády a „prinavrátenia Slovákov domov".[356] Na manifestácií prehovoril hlavný veliteľ HG A. Mach spolu so šéfom Úradu propagandy K. Murgašom. Ešte v lete 1940 zorganizovalo HVHM pri príležitosti prinavrátenia slovenského územia od Poľska 3 tábory HM na Orave – pri Jurgove, Jablonke a Nededzi – s cieľom spoznania a zblíženia sa so slovenskými obyvateľmi vráteného územia.

V priebehu svojho takmer 6-ročného pôsobenia zorganizovala centrála HM v Bratislave dva celoštátne nástupy HM v Bratislave. Oba boli povinné a podľa nariadenia ZVHM sa ho malo „v záujme národnom i záujme HM" zúčastniť čo najväčší počet háemistov. V dňoch 8. – 10. 6. 1940 sa pri príležitosti 2. výročia zjazdu HSĽS uskutočnili Dni Hlinkovej mládeže. Protektorát nad slávnosťami prevzal prezident SR a predseda HSĽS Jozef Tiso a čestné predsedníctvo predseda vlády a krajinský vodca HM Vojtech Tuka.[357] Druhý celoštátny nástup sa konal 19. – 20. 6. 1943 a bol spojený s celoštátnymi ľahkoatletickými pretekmi HM na štadióne ŠK Bratislava. Organizátor HVHM zvážal 6 vlakmi mládež z celého Slovenska.[358] Nakoniec sa pre túto myšlienku podarilo získať 7 811 účastníkov[359] – najmä z radov junákov a diev (veková skupina od 15 rokov). Mládež hromadne sľubovala a vodcovia aj vodkyne hromadne prisahali do rúk vodcu a prezidenta Jozefa Tisu. Oslavy sprevádzalo položenie vencov pred vybudovanou montážou a vzdanie holdu „Česť hrdinom!", pochodový prúd, hudba, fanfáry mestom, bohoslužby, odovzdávanie zástav pri nástupe pred vodcom, spev hymnických piesní, telovýchovné, branné a národné vystúpenie ... reč a príhovory[360], z ktorých uvádzame časť otváracej reči A. Macka: „Hlinkova mládež! Zišli sme sa tu, aby sme prejavili vôľu celej slovenskej mládeže,

356 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Organizačný rozkaz HVHM č. 24/1940, č. j. 8436-s-40 zo dňa 28. 8. 1940 v Bratislave.

357 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. List ZVHM zo dňa 26. 4. 1940.
Poznámka: V tieto dni nepovolený žiaden iný podnik alebo pouličná zbierka. Majitelia zábavných podnikov nesmú zábavou rušiť pokojný priebeh akcie a v priebehu táborového ohňa a poľnej sv. omše sa nesmú tieto podniky prevádzkovať.
Program 1. celoštátneho nástupu pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2. Rozkaz ZVHM č. 16/1940, č. j. 4820-s-1940.

358 SNA, fond PR, šk. 820, mat. 23774.

359 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 13.

360 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. List HVHM zo dňa 16. 6. 1943. 2. celoštátny nástup organizačne viedol táborník Belo Martinovič.

aby si vyznala, čo nosíš v srdci, a to hlásime pred celým svetom, voláme pred všetkými... Hrdo sa priznávame k jedinej strážkyni slovenského života – dedičstvu to Hlinkovmu, k jeho strane a k jej vodcovi!“[361]

Otvorená ostáva otázka, do akej miery sa členovia HM dobrovoľne zapájali do spomínaných akcií a do akej miery si uvedomovali svoje počínanie. Jedným z vysvetlení môže byť evidentný rozpor vo vnímaní týchto aktivít a nazeraní na ciele zo strany vedenia HM a z pohľadu samotných členov.[362]

3.9 Vyššia vodcovská škola HM

K vzniku VVŠHM dali podnet vysokoškolskí študenti a členovia HM, ktorí sa združovali na internáte Svoradov a viedli či boli účastníkmi vodcovských kurzov a behov VŠHM. Skupina A. Schmidt, Š. Chalmovský, K. Piaček, J. Turčány, J. Šiky a J. Šrámek na čele s Ladislavom Jankovičom po poradách v auguste 1941 v kurzových strediskách HM v Lučatíne, Ľubietovej a na Horehroní oslovila s myšlienkou zriadenia Ústrednej vodcovskej školy HM hlavného veliteľa HM Alojza Macka. „Získaním budúcich profesorov, lekárov, inžinierov pre túto myšlienku sme mali možnosť ovplyvniť celú slovenskú mládež... Mackovi som núkal skvelú príležitosť rozšíriť HM aj na vysokoškolskú mládež,“[363] vysvetľuje vo svojich spomienkach L. Jankovič. S absolventmi VVŠHM s vysokoškolským vzdelaním sa po prechode do civilného života rátalo ako s kandidátmi na významné funkcie v HM.[364]

Škola mala združovať VŠ háemistov, resp. háemistov s maturitnou skúškou, ktorí sa chceli venovať výchove vodcov v HM. „Poslucháči nedostanú iba základné smernice pre výchovu mládeže HM ako absolventi VŠHM, ale pokračujú ďalej vo vzdelaní a po určitom čase sa špecializujú podľa svojho odborného povolania a svojich záľub... Teda nielen všeobecné znalosti z vedenia mládeže, ale chce vychovať vodcov odborníkov – špecialistov.“[365] VVŠHM a jej absolventi mali slúžiť v zmysle hesla vyššej školy

361 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 9, s. 1.

362 Ďalšie príklady – najmä úlohu HM propagovať Slovensko v zahraničí – rozvádzame v podkapitole 3.4.3 Styky HM s talianskou GIL a chorvátskou Ustašou.

363 Joštiak, J. – Jankovič, L.: c. d., s. 130.

364 Vicen, J.: c. d., s. 280.

365 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7, č. j. VVŠHM 199/43.

„Skutkami, bojom národu slúžim“ celej slovenskej mládeži a cestou mládeže celému slovenskému národu.

Vstupom do školy poslucháč prebral na seba povinnosti, vyplývajúce zo služby vo VVŠHM. „Služba vo Vyššej vodcovskej škole je cťou a pýchou pre tých vodcov, ktorí túto službu môžu vykonávať, lebo oni sa pripravujú na to, aby sa stali ideovými vodcami šíkov slovenskej mládeže. Každý vodca, vstupujúci do školy, musí si dobre uvedomiť, že služba žiada od neho plnú zodpovednosť, bezpodmienečnú poslušnosť, lásku k práci s mládežou, obetavosť a sebazapieranie, poctivú a statočnú prácu. Na jeho pleciach bude spočívať zodpovednosť za národnú, politickú, kultúrnu, brannú a telovýchovnú vyspelosť budúcich generácií slovenského národa.“[366]

Ideologickým vodcom VVŠHM sa stal Štefan Polakovič, jeho zástupcom, výkonnou zložkou a zároveň aj účastníkom Ladislav Jankovič. Škola mala 4-semestrové, teda dvojročné štúdium, prednášky sa viedli raz týždenne v podvečerných hodinách. Súčasťou VVŠHM boli aj zimné a letné výcvikové kurzy – praktikum a doplnenie teoretických prednášok v teréne, mesačný kurz brannej výchovy, vedenie letných podnikov mládeže – práca v táboroch, osadách a VŠHM. Poslucháči mali na konci 2. semestra už prakticky viesť a vypomáhať inštruktorom v prednášaní alebo organizátorom pri vedení táborov.[367] Úspešné ukončenie školy bolo podmienené odovzdaním absolventskej práce. Frekventant školy bol v tom prípade vyradený ako vodca-inštruktor HM do hodností používané v HM, napr. nadkrídelník.

Absolventi VVŠHM boli prijímaní na základe dobrovoľnej prihlášky a podmienkou bolo úspešné zvládnutie VŠHM. Hneď na začiatku sa prihlásilo vyše 100 uchádzačov. Dve tretiny tvorili vysokoškoláci zo všetkých fakúlt a jednu tretinu vysokoškoláčky, poväčšine z filozofickej a lekárskej fakulty Slovenskej univerzity. Ubytovanie pre vysokoškolských študentov – poslucháčov VVŠHM poskytoval Domov Hlinkovej mládeže pre vysokoškolákov Orol – Internát Vyššej vodcovskej školy HM na Železničiarskej ulici 17 v Bratislave.[368] Svoje účinkovanie začal internát od 1. 10. 1942

366 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7, č. j. VVŠHM 198/43.

367 Okrem vedenia táborov HM viedli poslucháči VVŠHM aj letné kolónie a tábory Ústredia starostlivosti o mládež.

368 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 9, zv. 1. Pozri takisto: SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. List z 12. 11. 1942.
Poznámka: Poslaním Domova HM pre vysokoškolákov Orol bolo poskytovať ubytovanie a stravovanie poslucháčom slovenských vysokých škôl, ktorí boli členmi HM a pracovali aspoň 2 roky s mládežou a už mali absolvovanú Vodcovskú školu HM. Cieľom domova bolo „dávať ubytovaným vodcovskú prípravu po stránke

a jeho kapacity v prvom roku boli určené pre 50 abiturientov a 50 abiturientiek, študujúcich na hociktorej vysokej škole. Pre vodcov HM poskytovalo HVHM ubytovanie na Jelenej ulici oproti sídlu HVHM a pre vodkyne na Grösslingovej ulici v Bratislave.[369]

Prvý beh sa oficiálne začal 1. októbra 1941, školu slávnostne otvoril prezident SR Jozef Tiso spolu so stálou VŠHM v Chtelnici 23. 11. 1941.[370] HM zastupoval Alojz M. Macek, ríšskeho vodcu mládeže HJ Staabsführer Helmut Möckel. Na oficiálnom otvorení oboch vodcovských škôl HM sa zúčastnil aj hlavný veliteľ HG a minister A. Mach, minister školstva a národnej osvety Jozef Sivák, minister hospodárstva Gejza Medrický, minister dopravy a verejných prác Július Stano, zástupca ministra národnej obrany a zástupcovia HG, HJ a FS. Slávnosť bola manifestáciou za Hlinkovu mládež a za nemecko-slovenskú spoluprácu, z nemeckej strany symbolicky reprezentovanú náčelníkom štábu ríšskeho veliteľstva HJ H. Möckelom.

Program VVŠHM bol rozvrhnutý na štyri behy – semestre. Prvý a druhý beh boli všeobecné, kde sa prebrali základy teoretických poznatkov a praktických skúseností: náboženská výchova, ideológia HSĽS, hnutie HM a jej výchovné metódy. Praktické disciplíny ako telocvik, športy všeobecne a kurz brannej výchovy sa realizovali na zimných a letných kurzoch. Jeden pre mužských účastníkov aj ženské účastníčky VVŠHM bol v Štôle (27. 12. 1941 – 8. 1. 1942) a viedol ho vodca školy Š. Polakovič. Druhý pre mužských frekventantov sa realizoval v Chtelnici (27. 12. – 6. 1. 1943) za vedenia krajinského vodcu HM J. Matúša a v Hronci pre dievčatá (2. – 21. júla 1942, viedla Ružena Pišuthová). Branný kurz viedol vo Vojenskej akadémii v dňoch 1. – 18. 4. 1942 ndpor. Vlado Ozábal.[371] Duchovným radcom VVŠHM bol J. Hutyra, ďalším duchovným prednášateľom J. Hlavatý.

---

národno-politickej". Riaditeľ domova sa zodpovedal priamo Hlavnému veliteľstvu HM v Bratislave. Riaditeľom domova bol menovaný vodca VVŠHM a vedúci oddelenia národno-politickej výchovy pri HVHM Štefan Polakovič. Jeho výkonným zástupcom bol krajinský vodca HM Július Matúš. Pozri viac: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6. Pracovný rozkaz vodcu VVŠHM č. 1.

369 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 22.

370 Gardista, roč. 3, 1941, č. 270, s. 3.

371 Kurz frekventantov VVŠHM vo vojenskej akadémii v Bratislave zriadilo MNO na návrh vodcu VVŠHM so súhlasom prezidenta SR v rámci mimoriadnych opatrení za brannej pohotovosti štátu podľa §28 branného zákona. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 11. List HVHM z 27. 2. 1942.

Tretí a štvrtý beh boli pre poslucháčov školy špecializačné, v ktorej si mali vybrať podľa svojho odborno-profesijného zamerania určitú disciplínu. Medikovi bolo odporúčané zdravotníctvo v HM, filozof si mohol vybrať psychológiu, telocvikár telovýchovu, technik-stavbár praktické táborenie, technik-strojár letectvo v HM a praktici vo výchove detí a mládeže vlčiactvo, orolstvo a junáctvo.

Okrem špecializácie čerpali budúci vodcovia-inštruktori HM znalosti z organizácie HM, vedenia mládeže, zahraničných organizácií, spevu, rečníctva, telovýchovy a i.[372]

Osobitne sa evidoval beh poslucháčov VVŠHM a osobitne beh poslucháčok VVŠHM. Prihlásení do druhého ročníka VVŠHM nastúpili na jeho otvorenie dňa 1. 10. 1942. Druhý ročník nestihol absolvovať rozvrhnutý program VVŠHM. Pre situáciu na Slovensku, ktorú ovplyvnil začiatok SNP, sa posledný riadny kurz 2. ročníka absolventov VVŠHM uskutočnil v dňoch 3. – 25. 7. 1944 v Oravskom Podzámku.[373] Vyradení mohli byť iba frekventanti 1. ročníka VVŠHM, ktorí absolvovali posledné prednášky a konzultácie na jeseň 1943. Už začiatkom decembra dostal každý poslucháč prípis, aby do marca 1944 predložil diplomovú prácu v rozsahu 30 strán. Prvých absolventov VVŠHM oficiálne vyradil 4. – 5. júna 1944 v kúpeľoch Sliač prezident SR Jozef Tiso.

Situácia po vypuknutí SNP znemožnila ďalšiemu pokračovaniu a riadnej činnosti nielen radovým jednotkám HM v regiónoch Slovenska, ale prerušila chod VVŠHM. Ukázalo sa, že aktivity VVŠHM v lete 1944 sa stali poslednými v riadnom vyučovacom programe tejto školy. Mnoho jej poslucháčov i už vyradených absolventov sa zapojilo do spravodajskej služby HVHM, ktorú od septembra 1944 viedol zástupca vodcu VVŠHM Ladislav Jankovič. Údaje o ďalšom účinkovaní členov VVŠHM uvádzame v podkapitole 4.1 Spravodajská služba HM a hlásky.

372 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7, č. j. VVŠHM 198/43.

373 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 1.

4 Radikalizácia a posledné kroky HM: 1944 – 1945

Vypuknutie SNP a nemecký vojenský zásah na slovenskom území začali sériu zmien vo vnútornej politike a živote občanov Slovenska. Od 29. augusta1944 nemecká armáda viacerými smermi obsadzovala územie Slovenskej republiky. Bratislavská vláda stratila kontrolu nad krajinou, tú na znovu získaných územiach brali do svojich rúk nemecké vojenské úrady. V oblasti štátnej moci a verejnej správy vytvorila slovenská vláda inštitúciu vládnych poverencov, ktorí mali mimoriadne právomoci pre tú-ktorú oblasť na Slovensku.[374] Ich kompetencie prevyšovali moc doterajších územnosprávnych úradov. Prípad z Ružomberka hovorí, že vládny poverenec pre župu Tatranskú v Ružomberku L. Kniha rozpustil župný výbor a vykonávaním administrácie župného výboru poveril doterajšieho župana.[375] Išlo o mimoriadne podmienky v mimoriadnom čase. Posledný vývojový alebo životný stupeň Slovenskej republiky predstavovala etapa od 29. 8. 1944 do apríla 1945. Bola poznamenaná niekoľkými faktormi: vyvrcholením politicko-spoločenskej krízy po vypuknutí Povstania; nemeckou okupáciou krajiny; počas krízového režimu krajiny sa na vedúce posty dostávajú ľudia s radikálnymi postojmi a názormi; existenciou slobodného povstaleckého územia, na ktorom vyhlásili obnovenie československej štátnosti; neobmedzená moc kumulovaná v rukách niekoľkých jedincov a mocensko-represívnym aparátom.

Ako sa dotklo SNP organizácie Hlinkovej mládeže? Úradovňa hlavného veliteľstva ani jednotlivé miestne, okresné a župné veliteľstvá prestávajú žiť svoj každodenný život a nabiehajú na núdzový režim. Tradičný program najmä vyšších úradovní HM a najmä HVHM prechádza do krízového riadenia,

374 Kováč, D.: Dejiny Slovenska. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 243.

375 Slovák, roč. 27, 1945, č. 1, s. 3.

prestávajú sa konať pôvodné kurzy, končí sa s výchovou vodcov, koniec celoštátnym akciám, program miestnych jednotiek sa viac obmedzuje na poradové cvičenia a poľný výcvik, telegrafovanie a pod. Pre HM prichádza v našich dejinách diskutabilné obdobie, ktoré položilo otázku: Zapojili sa členovia Hlinkovej mládeže a HM ako organizácia do potlačenia SNP?

Podľa poslednej platnej zákonnej úpravy o HM z júla 1940 bolo poslaním (a úlohami) HM vykonávať brannú výchovu, predvojenský výcvik a výcvik pre pomocnú službu na obranu štátu. Ešte dôležitejší odsek zákona určoval HM byť nápomocnou orgánom pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti – spôsobom, ktorý určí minister vnútra. Veľké pole právomocí a povinností jej udával ďalší bod zákona, na základe ktorého si má HM plniť ďalšie úlohy podľa neskorších právnych predpisov. Ako to prebiehalo a čo to znamenalo v skutočnosti?

• Vládnym nariadením č. 137/1944 Sl. z. s účinnosťou od 9. septembra 1944 prevzalo MNO z MV policajné a bezpečnostné kompetencie. Prednostom bezpečnostného odboru MNO sa stal G. Zigo, ktorého 2. januára 1945 nahradil Otomar Kubala, od 11. 10. 1944 tiež poverený vedením štátnej bezpečnosti.

• Náčelníkom HG sa 7. 9. 1944 stáva Otomar Kubala. Jeho nová funkcia bola vytvorená zrušením postu a odstavením hlavného veliteľa HG A. Macha a náčelníka štábu HG K. Danihela. Novodosadené vedenie HG bolo dôsledkom výnimočnej podpory nemeckej strany. HG mala koordinovať postup proti povstalcom v súčinnosti s funkcionármi HSĽS, HM, žandárstvom a úradníkmi verejnej správy, neskôr rozšírené aj o nemeckú spravodajskú službu, DP a FS. Všetky akcie jednotiek alebo jednotlivcov HG sa mali realizovať po dohode s príslušnými nemeckými vojenskými orgánmi, ktorým spolu s nemeckými bezpečnostnými zložkami boli zasielané písomné rozkazy, správy i denné hlásenia HVHG. Hlinkova garda začala vytvárať na základe rozkazu ministerstva národnej obrany a tiež rozkazu N HG z 21. 9. 1944 svoje ozbrojené útvary, nazvané Pohotovostné oddiely HG s veliteľstvom PO HG Lipa v Bratislave.

• Minister národnej obrany Š. Haššík zrušil k 15. 9. 1944 predvojenskú a brannú výchovu v HG a HM. Jednotky museli odovzdať pre potreby tvoriacej sa Rodobrany celý výcvikový materiál a zbrane, ktoré tak ministerstvo dostalo pod kontrolu a poistilo sa pred ich zneužitím povstalcami alebo nespoľahlivými skupinami HG/HM či dezertujúcimi armádnymi jednotkami.

• Podľa vládneho nariadenia s mocou zákona z 15. 9. 1944 č. 145/1944 bola Slovenská pracovná služba určená pre udržiavanie verejného pokoja,

poriadku a bezpečnosti. Po HG a HM to bola tretia zložka pre výkon tejto úlohy.

• Náčelník HG O. Kubala a hlavný veliteľ HM A. Macek rozšírili 28. 9. 1944 svoju spoluprácu písomnou dohodou, na základe ktorej budú môcť byť členovia HM v junáckom veku (16 – 20 rokov) a SPS (od 18 rokov) zapojení do PO HG. Pri HVHG a HVHM boli podľa nej tiež zriadené II. spravodajské oddelenia pri HVHG (vedené J. Slivkom) a pri HVHM (vedené L. Jankovičom).

• Na základe dikcie zákona o HG a HM č. 166/1940, dohody s MNO a nariadenia č. 145/1944 o SPS, ktorý určoval tieto zložky pre udržanie verejného pokoja a poriadku, hlavný veliteľ SPS Alojz Macek nariadil už začiatkom októbra 1944 vytvoriť a zapojiť špeciálne jednotky SPS medzi Pohotovostné oddiely HG a do potlačenia SNP.

• Od konca októbra do druhej polovice novembra 1944 boli aj v dôsledku vedenia zápasu umierneného a radikálneho tábora HSĽS úplne podriadené MNO a začlenené do brannej moci so stanoveným poradím dôležitosti pre povolávanie občanov: 1. Domobrana (armáda), 2. HG, 3. Žandárstvo, 4. Polícia, 5. Finančná stráž, 6. HM. Ich podriadenie MNO znamenalo aj ich podriadenie vojenskej súdnej právomoci. Prezident SR Jozef Tiso k tomu vydal 21. 11. 1944 rozkaz podľa §26 zákona 30/1943 Sl. z., podľa ktorého nariadil „...pribrať do služby v brannej veci príslušníkov HG, HM a SPS ako príslušníkov zborov organizovaných podľa vojenských zásad a utvoriť z nich osobitné oddiely pod vlastným vedením“.[376] Minister národnej obrany na základe tohto rozkazu zmocnil hlavného veliteľa HM a SPS Alojza Macka, aby povolával príslušníkov HM a SPS do služieb brannej moci, čo umožňovalo jemu alebo MNO zaraďovať občanov do ktorejkoľvek z vyššie menovaných organizácií. Regrúti z dobrovoľného náboru aj povinnej mobilizácie (12. 1. a 5. 3. 1945) podliehali vojenskej súdnej a disciplinárnej právomoci. Znamenalo to podriadenie sa HM a SPS vojenským zásadám, povolania do brannej služby štátu a ignorovanie týchto zásad znamenalo trest podľa branného zákona.

• Od tohto dátumu sa začínajú vytvárať samostatné, resp. oficiálne začínajú spolupracovať s brannou mocou niektoré už existujúce Pohotovostné jednotky HM, ktorých príslušníci boli predtým samostatne alebo po jednotkách zaradení do PO HG.

Podľa zákona o HM a nariadenia o SPS mohlo vedenie oboch organizácií zosobnené v hlavnom veliteľovi HM a SPS voľne manévrovať s činnosťou

376 Slovák, roč. 27, 1945, č. 6, s. 3.

oboch polovojenských zložiek. Tento potenciál Macek aj dôkladne využil. Sám totiž patril medzi horlivých stúpencov slovenskej štátnosti a s týmto názorom zotrval až do posledných dní existencie Slovenskej republiky.[377] Už začiatkom septembra 1944 hľadal spôsob, ako zachovať ideu Slovenskej republiky a prejaviť navonok, že slovenská štátnosť má v národe dostatok stúpencov a slovenský národ sa svojho štátu nemieni vzdať. V svojich snahách išiel ešte ďalej – na obranu Slovenska plánoval vytvoriť, vycvičiť a ozbrojiť niekoľko jednotiek z radov stredoškolákov a vysokoškolákov – členov HM a VVŠHM. Tieto jednotky mali zasiahnuť proti Povstaniu.

Až do rozkazu prezidenta z 21. novembra sa členovia HM vo veku 16 – 20 rokov zapojili do bojov proti povstalcom skôr ako jednotlivci, resp. jednotlivé skupiny HM v rámci Pohotovostných oddielov HG. Pri hodnotení účasti členov HM na potlačení SNP odznelo konštatovanie: „Hlinkova mládež nesklamala“.[378] Svoju pohotovosť pri „obrane záujmov štátu“ dokázala „svojou úzkou spoluprácou v rámci PO HG okrem HM aj Slovenská pracovná služba“.[379] Vybratí pracovníci SPS do špeciálnych oddielov SPS bojovali v októbri a novembri pod velením HG na strane potlačenia SNP. V rámci týchto oddielov SPS sa mohli do bojov zapojiť aj členovia HM vo veku 18 – 20 rokov, povolaní na základe rozkazu k výkonu služby v SPS. Aj keď nepriamo, no o to s väčším účinkom zasiahla do Povstania aj služba spravodajského oddelenia HVHM na čele s L. Jankovičom. Bola to jedna z oklieštených aktivít, na ktoré HVHM mala po zmene situácie sily, zdroje a prostriedky. Prostredníctvom svojich informátorov – tzv. „hlások“ podávali MNO a prezidentovi SR informácie o situácii na povstaleckom území, pohybe partizánskych jednotiek, stave v jednotlivých slovenských mestách, s ktorými sa prerušilo spojenie a s Úradom propagandy na čele s T. J. Gašparom medzi obyvateľstvom šírili šuškanú propagandu proti domácim povstalcom a zahraničnému odboju.

Po vydaní rozkazu o vytváraní osobitných oddielov HM sa začali vytvárať Pohotovostné jednotky HM (PJ HM). Noviny priniesli názory o „...spl-

377 Vicen, J.: Vo víre rokov 1938 – 1988. Bratislava : Lúč, 1999, s. 287.
Poznámka: Alojz Macek bol jedným zo šiestich iniciátorov Manifestu mladej slovenskej generácie so snahou o očistu politického, spoločenského i duchovného života v SR, ktorú skupina predložila na piešťanskom zjazde HSĽS 14. 1. 1945. Jeho názory sa postupom času stupňovali až k radikálnym postojom za slovenskú štátnosť a život národa. Skupinu okrem neho tvoril Š. Polakovič, J. Paučo, A. Krajčovič, J. Mikula a Š. Mikula. Pripájali sa J. Kosorin, K. Murín a O. Kubala.

378 Nová mládež, roč. 7, 1944, č. 3, s. 45.

379 Slovák, roč. 27, 1945, č. 6, s. 3.

není očakávaní mladých, práve organizovaných najmä v pohotovostných jednotkách HM zapojiť sa do obrany vlasti celou silou... Zdravá sila národa – Hlinkova mládež – sa osvedčila vodcovi a prezidentovi SR Jozefovi Tisovi najmä v búrlivých augustových a septembrových dňoch. Osvedčila sa vernosti slovenskej tradícii a ideám...".[380] Oddiely PJ HM boli priraďované k ozbrojeným zložkám Domobrany, PO HG a nemeckých vojenských síl, aby „...s uvedomelou mládežou z ostatných štátov bojovali proti boľševizmu za víťazstvo národnej a kresťanskej Európy po boku nemeckého spojenca, lebo Slovákom bolo umožnené uplatniť sa len za pomoci Vodcu nemeckého národa..."[381]

S blížiacim sa frontom k priechodu cez územie Slovenska bola HM poverená ďalšími úlohami: evakuáciou mládeže vo veku 16 – 20 rokov, jej prechodné usídlenie v bezpečných a strategických zónach Slovenska v osadách pre odsunutú mládež a jej neskorší presun do zahraničia. S odsunutou mládežou malo Hlavné veliteľstvo HM ďalšie plány – na Slovensku ju zatiaľ dočasne školila, cvičila a časť aj nasadzovala do opevňovacích prác pod nemeckým velením. Slovenská mládež bola od novembra 1944 nasadená do budovania zátarasov, prekážok, kopania priekop, opevňovacích prác, stavania a obsluhy protilietadlovej obrany... Nasadenci boli sústreďovaní v Pracovných táboroch HM pod vedením vodcov HM. V tomto pláne účinkovali členovia HM v rámci Pracovných oddielov HM (opevňovacie práce) alebo Pomocných oddielov HM, ktoré zabezpečovali pomoc Slovenskému Červenému krížu, zásobovanie, poriadkovú a strážnu službu, pomoc pri protilietadlovej obrane, fungovali ako spojári a ď.[382] Je pravdepodobné, že z odsunutej mládeže v junáckom veku HM (od 16 rokov), ktorá bola usídlená v osadách SPS Jakubov, Sekule, v stredisku HM v Moravskom Sv. Jáne a ďalších zberných táboroch pre evakuovanú mládež sa regrutovali členovia špeciálnych oddielov SPS alebo boli v priebehu jeseň 1944 – marec 1945 frekventanti výcvikového kurzu teroristických skupín školení v záškodníckej činnosti na skrytý boj v malých skupinkách proti partizánom a na diverzné akcie v tyle po obsadení Slovenska nepriateľskými (spojeneckými) vojskami.[383]

Od polovice januára, s potrebou účinnejšie a rýchlejšie dokončiť opevňovacie práce – bola slovenská vláda nútená pre nedostatok ľudských

380 Slovák, roč. 27, 1945, č. 1, s. 3.

381 Slovák, roč. 27, 1945, č. 61, s. 4.

382 Slovák, roč. 27, 1945, č. 22, s. 3.

383 Slovák, roč. 27, 1945, č. 68, s. 3.

zdrojov zvoliť nepopulárny variant, a to totálne nasadenie mladistvých už od 15. roku vrátane vysokoškolákov do 30. roku života. Ľudské zdroje odčerpalo Povstanie, tvorenie novej slovenskej armády – Domobrany, bezpečnostných a policajných zložiek i vstup dospelých do PO HG. Nedostatok dospelých v plnení úloh nahrádzali dospievajúci vo veku 16 až 20 rokov. Aj preto propaganda v novoročných vydaniach denníkov vyhlásila rok 1945 za rok mladých: „...Výchova našej mládeže musí sa niesť v zmysle, že život jednotlivca v porovnaní so životom národa je len nepatrným percentom k tej obeti, ako keby mal celý národ zahynúť... Každý mladý Slovák, tobôž každý príslušník HM musí brániť na život a na smrť svoju domovinu...“[384].

Opevňovacie práce a odsúvanie mládeže smerom k centru evakuácie prebiehali až do času, keď začiatkom apríla 1945 slovenská vláda opustila územie Slovenska. Medzi posledné aktivity HVHM patrila posviacka svätyne patrónky Slovenska Sedembolestnej Panny Márie v stálej Vodcovskej škole HM v Moravskom Sv. Jáne. Posvätenie vykonal 25. 3. 1945, teda necelý týždeň pred postupom spojeneckých vojsk k obkľúčeniu Bratislavy, kanonik Jozef Šrobár za prítomnosti hlavného veliteľa HM Alojza Macka a popredných členov HM.[385] O dva dni neskôr ešte verejne vystúpil A. Macek s výzvou mládeži, všetkým rodoľubom a svojím podriadeným, aby sa zapojili do frontových línií za záchranu Slovenskej republiky, do boja proti boľševizmu a ZSSR a proti obnoveniu ČSR a aby zachovali vernosť spojenectvu s nemeckou ríšou až do približujúceho sa obratu v boji v prospech hitlerovskej koalície. Posledné zaznamenané činnosti radového členstva HM hovoria aj organizovaní verejnej zbierky šatstva pre odsunutú mládež na území Bratislavy. Miestne organizácie HM ju pôvodne organizovali od 8. do 28. 2. 1945, neskôr im bol výkon zbierky predĺžený do 8. marca. Aj pre útek „zodpovedných funkcionárov HM“ nebolo možné túto zbierku po vojne od nich vydokladovať.[386]

Načrtli sme témy, s ktorými sa budeme podrobnejšie zaoberať v tejto kapitole práce – text, ktorý vysvetľuje súvislosti medzi Hlinkovou mládežou a Slovenskou pracovnou službou, spravodajským oddelením HVHM, pracovným nasadením mládeže až po evakuáciu a odsúdenie predstaviteľov slovenskej vlády a HM.

384 Slovák, roč. 27, 1945, č. 1, s. 3. Pozri podkapitolu 4.3 Výcvikové kurzy SPS a HM.

385 Slovák, roč. 27, 1945, č. 72, s. 2.

386 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. Poznámka Policajného riaditeľstva zo dňa 28. 5. 1945.

4.1 Spravodajská služba HM a hlásky

Vyhlásenie SNP koncom augusta 1944 sa krylo s koncom školských prázdnin.[387] Mládež aj činovníci HM sa hromadne vracali domov z letných táborov, kolónií a kurzov, ktoré organizovalo HVHM. Mnohí z nich zo stredného a východného Slovenska podľa neurčitých správ o Povstaní zotrvali v Bratislave. Hlavné veliteľstvo HM muselo vyriešiť problém, kam umiestniť okolo 500 dospievajúcich ľudí. Časť bolo ubytovaných v Bratislave, pre ďalšiu časť boli určené priestory stálych vodcovských škôl HM v chtelnickom kaštieli a Moravskom Sv. Jáne. Niektorých poslali aj do ubytovacích objektov osady SPS v Sekuliach.[388]

Podľa pamätí zástupcu vodcu VVŠHM Ladislava Jankoviča ho hneď v prvý deň vypuknutia SNP povolal do Bratislavy hlavný veliteľ HM Alojz Macek. „Stúpenci slovenskej štátnosti sa po vyhlásení povstania zmietali medzi bezmocnosťou a vzdorom. Alojz Macek bezpochyby patril medzi tých, čo priam zúfalo hľadali spôsob, ako zachovať ideu Slovenskej republiky a prejaviť navonok, že slovenská štátnosť má v národe dostatok stúpencov."[389]

Hlavné veliteľstvo menovite pozvalo do Bratislavy akademikov – členov HM, ktorí boli v tom čase doma v rôznych kútoch Slovenska. Telegramy boli rozosielané najmä poslucháčom vyššej vodcovskej školy na území obsadenom povstalcami. Pozvánka zvolávala menovaných na schôdzu inštruktorov modelového lietania do Bratislavy. Približne v polovici septembra sa na HVHM uskutočnila porada vysokoškolákov – členov HM a poslucháčov VVŠHM. Výsledkom stretnutia bolo vytvorenie spravodajského oddelenia pri HVHM, ktorého vedúcim sa stal L. Jankovič. Úlohou jednotlivých jednotiek oddelenia bolo odpočúvanie vysielania povstaleckého rozhlasu a čs. rozhlasu z Londýna, spracovávanie správ, písanie hlásení, vytváranie kartoték povstalcov a odovzdávanie týchto materiálov prostredníctvom

387 K tejto problematike poskytujú pramene knihy pamätí Jozefa Vicena Vo víre rokov 1938 – 1988 a Ladislava Jankoviča v spoluautorstve s Jozefom Joštiakom Dva životy jeden osud. Ďalším zdrojom informácií je Slovenský národný archív v Bratislave, fond 605 (Hlinkova mládež), šk. 21, zväzok 7 a Štátny oblastný archív v Bratislave, fond Ľudový súd, spis Alojz Macek, materiál Tn ľud 43/47 a materiál Lšt.I. 60/48 (Úrad obžalobcu NS a Prokuratúra ĽS v Bratislave).

388 Vicen, J.: c. d., s. 291.

389 Vicen, J.: c. d., s. 287.

hlavného veliteľa HM A. Macka na MNO, Kancelárii prezidenta republiky a Úradu predsedníctva vlády.[390]

Jednotlivé verzie, pre koho mali byť hlásenia a prečo vlastne vznikla spravodajská služba HM, sa rôznia. Spomienky J. Vicena hovoria: „Prezidentská kancelária a slovenská vláda nemali prehľad o skutočnom dianí na Slovensku, preto nedokázali účinne reagovať na povstalecké akcie. Po pretrhaní komunikačných prostriedkov chýbal kontakt s jednotlivými mestami a obcami. Verejná administratíva, ak fungovala, bola ponechaná na seba a spravodajská služba – vojenská i bezpečnostných služieb – v podstate zlyhala. Hlavný veliteľ HM Alojz Macek ponúkol prezidentovi Tisovi, že cez štruktúru HM zorganizuje pre prezidentskú kanceláriu potrebné spravodajstvo... Ako frekventanti VVŠHM sme sľúbili, že sa podujme-

390 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Zápisnica s Augustínom Hubom zo dňa 18. 9. 1947.
Poznámka: V službe sa jednotliví háemisti striedali po 4 hodinách. Medzi členmi spravodajského oddelenia okrem L. Jankoviča figurovali: Jozef Šiky, Kornel Piaček, Jozef Vicen, Jozef Kuzma, Július Hauser, Pavol Dráč, Fraňo Gosiorovský, Anton Tunega, Milan Pospíšil, Štefan Chalmovský, Ladislav Kočan, Bruno Bezák, Pavel Grbálik, Július Kapitáň, Mária Kašová, František Mitz, Jozef Turčány, Viktor Magdolen a Pružinský, Bokor, Braniša, Strečanský, Štubňa (krstné mená nezistené). Pozri: Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (ďalej A ÚPN), f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava (ďalej f. KS ZNB S-ŠtB), Fond starých písomností, a. č. S-100/57 Augustín Huba, č. j. 19019-VI-II/1-C-2-1946.
Podľa spisového materiálu, vypracovaného VII. odborom Povereníctva vnútra pre Úrad obžalobcu pri NS, pracovalo v tejto spravodajskej organizácii viac ako 125 registrovaných agentov. Číslo malo byť vyššie, lebo zachovaný spis (po evakuácii sa našla zabudnutá kartotéka príslušníkov spravodajskej služby, resp. absolventov VVŠHM – pozn. M. M.) bol neúplný. Agenti mali podľa VII. odboru udať pre činnosť proti bývalému režimu 320 osôb. Pozri: ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47, č. j. 108688/I-Dôv.1946. Rôzny spisový materiál – Spravodajské oddelenie na HVHM.
O zničenie originálnej kartotéky STO (absolventi VVŠHM, študenti a ďalší obyvatelia Slovenska zapojení do spravodajskej siete „hlások") sa pokúsilo niekoľko skupín, ale neúspešne, napr. jedna 15-členná skupina háemistov a príslušníkov SPS na čele s J. Vicenom vyrazila už 10. 4. 1945 z Rakúska s cieľom zničiť kartotéku STO/VVŠHM do Moravského Sv. Jána, kde bolo pred príchodom frontu dočasne premiestnené HVHM. Na Slovensko sa mali dostať rozdelení do dvoch skupín s pomocou nemeckých agentov a nemeckých veliteľstiev cez Třinec popri Olomouci. Výprava však bola neúspešná. Pozri: A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-29/2 Ignác Danák, č. j. A/8-0144/01-1956. Podľa V. Varinského a jeho skúmania v AMV SR v Levoči sa v archívoch ŠtB nachádza „kompletný zoznam Hlások". Pozri: AMV SR v Levoči, fond B9/II., i. j. 4. KS ZNB, Správa ŠtB Banská Bystrica.

me zhromažďovať informácie pre prezidentskú kanceláriu... Interpretácia zhromažďovaných správ bola často sporná, a tak sa vyhodnocovanie neponechalo na pracovníkov HVHM, ale všetky správy sa postúpili na vyhodnotenie ministerstvu národnej obrany... Alojz Macek z vlastnej iniciatívy odovzdával priamo prezidentskej kancelárii kópie získaných informácií, aby mal istotu, že prezident Tiso sa dozvie naozaj všetko... Na možnosť získavania zaujímavých informácií pre vznikajúcu spravodajskú sieť rodiacej sa Rodobrany ako protiváhy jednotiek HG prostredníctvom akcie HVHM prezidentský palác upozornil MNO a vydal pokyn, aby na túto činnosť uvoľnilo finančné prostriedky zo zvláštnych fondov..."[391] Podľa verzie výpovede člena spravodajskej siete HM Augustína Hubu v septembri 1947 pred obžalobcom pri NS „bolo úlohou HM pomáhať pri potieraní povstania. Úrad propagandy viedol propagačnú kampaň proti partizánom a povstalcom, a aby ju mohol viesť, potreboval mať informácie o pomeroch na povstaleckom území..."[392] Ďalším pádnym dôvodom na získavanie správ bolo orientovanie sa na získavanie materiálov a informácií o domácom politickom a hospodárskom spravodajstve, ktoré mali slúžiť na vytvorenie si obrazu podpory ľudí slovenskej vláde pre ďalšie zachovanie alebo obnovenie Slovenskej republiky.[393]

Spravodajské oddelenie HVHM spočiatku podávalo informácie prezidentskej kancelárii samostatne. Po jej presunutí pod právomoc MNO vedenie nadviazalo spoluprácu so spravodajským oddelením nemeckej SD, ktorú zastupoval dôstojník von Pape. Aby hlásky uchránili pred zadržaním, vydávali im zvláštny preukaz, ktorý potvrdzoval držiteľovu spoluprácu a nemeckými úradmi. Od polovice novembra 1944 Jankovičova spravodajská skupina podávala správy aj nemeckej strane a svoju spravodajskú činnosť rozšírila o spoluprácu s Hlinkovou gardou a nemeckými oddielmi pri odhaľovaní účastníkov Povstania.[394] Mnohí z hlások pracovali v presvedčení, že robia informačnú službu pre prezidentskú kanceláriu, nie pre HM, resp. HG, ktorá konala v súčinnosti s nemeckou stranou a podávala jej informácie.

391 Vicen, J.: c. d., s. 291 – 295.

392 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn Ľud 43/47. Zápisnica s Augustínom Hubom zo dňa 18. 9. 1947.
Poznámka: Augustín Huba, pred rokom 1939 člen Zväzu junákov skautov RČS, v roku 1940 vstúpil do HM, lebo „to bolo povinné a videl som v tom pokračovanie skautingu". Od roku 1943 poslucháč VVŠHM.

393 Vicen, J.: c. d., s. 297.

394 Varinský, V.: Jozef Vicen a Biela légia. Banská Bystrica : UMB, 2003, s. 25.

Okrem zberu informácií mali na povstaleckom území nájsť, osloviť a zriadiť sieť spravodajcov v tyle povstalcov, tzv. „hlásky“ – spriaznených ľudí žijúcich v regiónoch, ktorí by podávali informácie na HVHM a zároveň požívali dôveru miestneho obyvateľstva. V oblastiach, kde nemali ´spojencov´, museli činnosť „hlások“ nahradiť samotní členovia spravodajského oddelenia HM. Na povstalecké územie sa dostávali cez frontovú líniu ako agenti s krycím menom, číslom a legitimáciami HM. Preukazy mali pečiatku jednotiek Sicherheitsdienst, ktorá im mala uľahčiť a niekedy umožniť pohyb na území obsadenom nemeckými vojskami.[395] Dôveryhodným hláskam odovzdali šifrovací kľúč a heslá, ktorými ich vo večerných hodinách volal a vysielal šifrované odkazy Slovenský rozhlas v Bratislave.[396]

Po potlačení SNP pracovalo spravodajské oddelenie HVHM aj so svojou sieťou „hlások“ ďalej. Ich cieľom bolo odhaľovať príslušníkov Povstania, dopĺňať kartotéky povstalcov, získavať časopisy a tlačoviny vydané povstaleckým vedením a pokračovať v spravodajstve o presunoch a aktivite partizánskych jednotiek. Podľa hlásenia nemeckého velenia Stíhacieho zväzu SS Juhovýchod z konca decembra 1944 „...vedenie HM disponuje veľmi

395 Poznámka: Toľko k spolupráci HM s SS a SD.

396 Medzi odhalenými „hláskami“ bol napr. Vladimír Bojsa (agent číslo 278), Ladislav Krátky (agent číslo 169), František Jankovič – brat L. J., Lukáš Jurík, Augustín Huba, Jozef Huba, Július Schulz, Július Hauser. V ŠOA BA sú k nahliadnutiu aj dva originály hlásení týchto hlások zo spisov Úradu propagandy č. j. 2958/44. III.ÚP, datované zo dňa 18. 11. 1944. Meno „hlásky“ dostali podľa zaužívaného nadpisu hlásení: „Zvolen hlási“, „Prievidza hlási“...
Podľa J. Vicena mala Štátna bezpečnosť dostatok informácií pri vyšetrovaní poslucháčov VVŠHM. V levočskom archíve sa medzi dokumentáciou ŠtB nachádza aj Kronika VVŠHM. Jej záznamy sa končia v polovici roku 1943, no obsahuje zoznam frekventantov VVŠHM. Tento oficiálny doklad sa podľa jeho dohadu zabudol začiatkom apríla v budove HVHM počas evakuácie. Pozri: Vicen, J.: c. d., s. 284 – 285.
Archívy SNA obsahujú vo fonde Hlinkova mládež, šk. 21, zv. 7 aj výňatok zo spisu, datovaný k 30. 10. 1958, ktorý sa týka činnosti a spolupracovníkov agenta L. J. S pravdepodobnosťou ide o Ladislava Jankoviča. Medzi spomínanými sú mená, roky narodenia a pôsobiská jeho spolupracovníkov, ktorý sa s ním stýkali počas Slovenskej republiky, resp. s ním spolupracovali v podzemnej činnosti aj po skončení 2. svetovej vojny. Podľa mien a charakteru ide o činnosť spravodajskej služby HVHM, vytvorenia spravodajskej siete a povojnovej činnosti spolku Slovenský revolučný odboj (v zahraničí) a Slovenská tajná ochrana (spravodajská činnosť a domáci odboj), resp. aktivity vysielača Biela légia: Š. Kolakovič, F. Gosiorovský, F. Jankovič, J. Vicen, A. Tunega, A. Púčik, A. Huba, J. Šiky, V. Magdolen, Š. Chalmovský, D. Janota, V. Bojsa a ďalší.

dobrou spravodajskou sieťou. Preškolením a ďalším výcvikom ju prispôsobíme cieľom odbojového hnutia..."[397] Aj keď Sicherheitsdienst vyškolila týždenným spravodajským kurzom členov štábu „hlások", podľa zhodného tvrdenia J. Vicena i L. Jankoviča obaja odmietli niekoľko ponúk ozbrojiť členov oddelenia a spravodajskej siete HM.[398]

K evakuácii vlády prvej Slovenskej republiky do zahraničia sa pridali aj zamestnanci HVHM, vyššie postavení hodnostári HM i poslucháči VVŠHM, ktorí pracovali ako členovia spravodajského oddelenia. Cieľom evakuácie vrcholných predstaviteľov bolo pracovať za ideu samostatnej Slovenskej republiky. Záujmom vlády a MNO bolo tiež zanechať na Slovensku fungujúcu spravodajskú sieť, ktorá by prepájala domáce dianie s emigračnými centrami v okolitých štátoch. Časť VVŠHM, ktorá odišla do zahraničia, vytvorila už začiatkom roka 1945 organizáciu Slovenská tajná ochrana (STO). Jej zámerom bolo napĺňať politické ciele prezidentskej kancelárie, konkrétne slovenskej exilovej vlády, ktorá vznikne po obsadení Slovenska spojeneckými armádami a až do znovusnastolenia moci potrebovala byť informovaná o dianí na Slovensku.

Prípravu STO organizačne zabezpečoval spravodajský štáb HVHM. Na čele exilovej skupiny STO stál Ladislav Jankovič, domácu skupinu mal viesť Jozef Vicen.[399] Obidve skupiny sa pripravovali na svoje poslanie, zaškoľovali budúcich spolupracovníkov a odskúšali aj dva vysielače pre tajné vysielanie.[400] Zahraničný vysielač mal sprostredkovať slovenskej vláde v exile prostredníctvom rádiového kontaktu od domáceho vysielača spoľahlivé správy o situácii v štáte, ktorý vznikne po skončení druhej svetovej vojny a ktorého

397 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47, č. j. 2/45 voj. taj. z 30. 12. 1944.

398 Vicen, J.: c. d., s. 70 – 71.
Poznámka: S myšlienkou ozbrojiť a vytvoriť na obranu Slovenskej republiky vojenskú jednotku z vysokoškolákov – členov HM a poslucháčov VVŠHM prišiel Alojz Macek na porade absolventov VVŠHM začiatkom septembra 1944 v Bratislave. Na odmietnutie vysokoškolákov „...Macek namietal, že je potrebné prejaviť nejakou formou, že sa slovenský národ nemieni vzdať svojej štátnosti...". Náznak podobnej požiadavky odznel aj z úst F. Ďurčanského.

399 Joštiak, J. – Jankovič, L.: c. d., s. 133.

400 Vicen, J.: c. d., s. 76.
Poznámka: Hlavné veliteľstvo HM objednalo profesionálnu vysielačku (vysielač) u firmy Dillberger v Banskej Bystrici. Vysielačka mala slúžiť na udržanie rádiového kontaktu medzi Slovenskom a slovenskou exilovou vládou v zahraničí.

súčasťou sa Slovensko malo stať.[401] Obsluhovať ich mali radisti, vyškolení SD niekoľkotýždňovým výcvikom vo Viedni. Členovia STO – spravodajcovia (muži i ženy) boli získaní náborom spomedzi členmi hlások – najmä z radov vysokoškolákov vo veku 18 – 26 rokov, roztrúsených po celom území Slovenska a tiež aj na základe osobných registračných záznamov, ktorými disponovalo spravodajské oddelenie HVHM.[402] Vo februári a marci pre nich členovia spravodajského oddelenia Jozef Šiky, Kornel Piaček, Karol Strmeň, Štefan Chalmovský, bratia Hubovci a Ladislav Jankovič zorganizovali v Bratislave tri utajené spravodajské kurzy. Náplňou 14-dňových kurzov bola okrem výuky samostatnej práce v utajení a de/šifrovania textu aj ideologická príprava poslucháčov zameraná na udržiavanie oficiálnej línie HSĽS a historického významu a opodstatnenia Slovenskej republiky. Aj keď kurzy prebehli, podľa výpovede Jozefa Hubu ani A. Macek, ani L. Jankovič nepočítali s rýchlym postupom spojeneckých vojsk. Nedostatočne vytvorená domáca spravodajská sieť a podzemné hnutie a vychádzali z predpokladu, že Nemcom sa podarí aspoň čiastočne získať späť územie Slovenska a jeho obsadenie Spojencami bude len dočasné. Aj z tohto dôvodu dali príkaz evakuovať HVHM do zariadenia HM v Moravskom Sv. Jáne. Po príchode frontu však nastala panika a každý myslel najprv na svoju existenciu – snažil sa zachrániť najprv seba, svoju rodinu a majetok. Prerušená bola všetka činnosť a bez ohľadu na to, čo sa stane s absolventmi kurzov, evakuovali poprední predstavitelia HM cez Holíč do Rakúska.[403]

Situácia sa po evakuácii vyvinula inak, ako bolo pôvodne zamýšľané. Jozef Vicen bol nezvestný a slovenskú vládu medzitým internovali v Garmisch Partenkirchene. Takže nebola stanovená autorita či už na podniknutie krokov k obnoveniu samostatného Slovenska alebo na vydanie pokynu na začatie odbojovej činnosti. Okrem toho sa s veľkou pravdepodobnosťou dostali do rúk bezpečnostných zložiek nového československého štátu zoznamy členov STO, resp. členov VVŠHM, ktorí boli pre prácu v STO podchytení. Zakladateľ STO tak podľa vývoja situácie pochopil, že pre aktivity STO nie sú splnené podmienky. Keďže sa Jankovič nechcel odbojových aktivít vzdať, zrušil STO a založil pre aktivity novú bázu, a to Slovenský revolučný odboj. Jeho cieľom bolo „...udržiavať kontakty so Slovenskom

401 Vicen, J.: c. d., s. 303.

402 Varinský, V.: c. d., s. 28.

403 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/58 Jozef Huba. Zápis o výpovedi J. Hubu na Krajskej správe ŠtB Bratislava, dátum neuvedený.

a organizovať politické spravodajstvo v prospech ľubovoľnej slovenskej politickej reprezentácie“[404]. V slovenskej povojnovej emigrácii sa vyhrotil konflikt medzi bývalými exponentmi slovenskej vlády K. Sidorom a F. Ďurčanským a došlo aj k štiepeniu odbojových síl, z ktorých vznikali rôzne nezávislé odbojové platformy.

4.2 Junáci HM v Slovenskej pracovnej službe

V roku 1942 zaznamenalo ministerstvo vnútra niektoré zmeny. Do jeho kompetencie pribudol nový prírastok – Slovenská pracovná služba (SPS), ktorá bola zriadená 12. 3. 1942 zákonom č. 36/1942. Táto predvojenská výchovná organizácia spolu s HG a HM ako tretia rozšírila organizácie „výchovy nového Slovenska“.[405] Bola určená pre všetkých občanov Slovenska s výnimkou Cigánov, Židov a trestaných osôb, ktorí boli z SPS vylúčení. Pre nich boli zriadené osobitné, pracovno-represívne tábory a strediská, v ktorých „pracovali a žili podľa mentality ich národa“.[406]

Do čestnej služby v SPS pre Slovenskú republiku boli na základe povolávacieho rozkazu odvedení občania mužského pohlavia, telesne a duševne schopní, po dovŕšení 18. roku pred absolvovaním prezenčnej služby. Práve fyzická práca v SPS a táto forma brannej a predvojenskej výchovy ich mala na prezenčnú službu pripraviť. Dĺžka trvania služby bola vymedzená najprv na 6, neskôr na 3 mesiace. Počty služobne povinných a dobu trvania služby určoval na návrh hlavného veliteľa SPS prezident republiky.

Založeniu Slovenskej pracovnej služby, ktoré pripravovalo Povereníctvo pre prípravu SPS pri Predsedníctve vlády, predchádzala 8-mesačná stáž vybraných slovenských vodcov a podvodcov v kurze pre vodcov Ríšskej pracovnej službe (Reichsarbeitsdienst – RAD) a študijná exkurzia slovenskej delegácie po nemeckých pracovných táboroch a zariadeniach RAD.

404 Vicen, J.: c. d., s. 308.

405 Slovenský zákonník č. 13, r. 1942. Zákon č. 36/1942 Sl. z. o Slovenskej pracovnej službe.

406 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 13.
Poznámka: Tábory a strediská riadilo 14. oddelenie (tzv. protižidovské) a 16. oddelenie (pre asociálne živly) prezídia MV. Pozri: Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. In: Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prápor. Zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava 22. – 23. novembra 1995. Banská Bystrica : Zing Print, 1996, s. 43.

Od októbra 1941 do mája 1942 so súhlasom najvyššieho veliteľa RAD Konstantina Hierla prešlo 150 odvedených Slovákov a 30 príslušníkov nemeckej národnostnej skupiny školením výchovy a spôsobmi výcviku v RAD. S nimi boli z Berlína na Slovensko vyslaní aj prví poradcovia pre SPS.[407]

Slovenskú delegáciu po zariadeniach RAD viedol osobitný splnomocnenec slovenskej vlády pre zorganizovanie SPS František Tiso s výkonným poverencom pre prípravu SPS mjr. Jozefom Kručkom. Pripravili i osnovu zákona o SPS, ktorý s istými úpravami Slovenský snem v marci 1942 prijal.[408] Po nadobudnutí účinnosti zákona 7. 4. 1942 sa dočasné povereníctvo pre prípravu SPS pretvorilo na Hlavné veliteľstvo SPS u ministerstva vnútra. Prvým náčelníkom štábu SPS bol stanovený J. Kručko, ktorého na prípravu SPS so skúsenosťami z Pracovného zboru (PSb) NO dočasne uvoľnilo MNO. Minister národnej obrany F. Čatloš plánoval organizovať SPS podľa vzoru armády ako tzv. legálny vojenský predvoj výchovy mládeže medzi 18. a 20. rokom. „Nemeckí poradcovia však zistili, že SPS nebola pripravená v intenciách zákona o nej."[409] Na ich intervenciu nahradil J. Kručka po jeho prevelení späť k PSb pplk. pech. Rudolf Noskovič. Slovenská vláda na čele s prezidentom SR J. Tisom vymenovala dňa 20. 5. 1942 za hlavného veliteľa SPS poslanca a hlavného veliteľa HM Alojza Macka[410], ktorý

407 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I.60/48. Zápisnica s mjr. Arturom Ševčíkom zo dňa 10. 9. 1947 v Bratislave. A. Ševčík bol poverený MNO pripravovať v prechodnom období hospodársko-administratívnu stránku SPS. Poznámka: Slovenskú delegáciu viedol Fraňo Tiso, bývalý vyslanec a splnomocnený minister SR v ZSSR, ktorý bol osobitným splnomocnencom slovenskej vlády pre zorganizovanie SPS. Zúčastnil sa jej tiež výkonný poverenec pre prípravu SPS mjr. Jozef Kručko, odborový radca Michal Beňo úradník ministerstva hospodárstva Peter Paulička. Navštívili Viedeň, Gratz, Reittal, Untertal, Berlín a Postupim. Sprevádzal ich Oberstarbeitführer Ivo Lukesch, ktorý sa stal prvým beráterom SPS. Po ňom sa oficiálnym poverencom ríšskeho vodcu RAD a beráterom slovenskej vlády pre otázky pracovného nasadenia a SPS stal Oberstarbeitführer Sepp Prager. Pozri: Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. c. d., s. 89.

408 Pozri predložený a schválený návrh zákona o SPS. Odkaz na www stránky.

409 Tamže.

410 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 14.

už v novej funkcii odcestoval 4. 8. 1942 do Nemecka na návštevu táborov Ríšskej pracovnej služby[411].

Na čele SPS stál hlavný veliteľ, ktorý podliehal ministrovi vnútra. Menovanie hlavného veliteľa spadalo do právomoci prezidenta SR. Počas celej existencie SR bol jediným (a prvým) hlavným veliteľom SPS Alojz Macek. Veliace kádre doplnili vojenskí poverenci z MNO, k osadám boli pridelení aj nemeckí poradcovia.[412] Velitelia jednotlivých táborov (osád SPS) boli priamo zodpovední hlavnému veliteľovi SPS A. Mackovi. Nižšie velenie sa delilo na veliteľov oddielov a veliteľov družstiev. Nižší velitelia, regrutovaní z radov odvedencov SPS, boli zaradení do čakateľskej doby na stálu veliteľskú funkciu.

Základnou jednotkou SPS bol pracovný oddiel. Dva slovenské boli alokované v osade v Sekuliach, dva v osade v Jakubove a jeden pododdiel v Námestove na Orave (rozpustený v septembri 1943). Piaty oddiel v Grinave vznikol výlučne pre príslušníkov nemeckej národnosti žijúcej na Slovensku na čele s nemeckým veliteľom. Úlohy Deutsche Arbeitsdienstgruppe určoval hlavný veliteľ SPS po dohode s vodcom nemeckej národnostnej skupiny na Slovensku F. Karmasinom. Táto pracovná skupina bola v júli 1943 presunutá na výstavbu zotavovne v Tatranskej Lomnici.

Okrem predvojenskej prípravy sa pracovný program SPS riadil aktuálnymi potrebami slovenského národohospodárstva – pracovníci vykonávali službu pri kultivovaní pôdy, vodných stavbách a regulácii riek, stavbe ciest, lesných prácach a núdzových a ochranných prácach pri živelných pohromách (napr. záplavy, odpratávanie snehu apod.). Prvé dva ročníky (odvodové etapy) odvedencov vybudovali tri osady SPS v Sekuliach, Jakubove a pre nemecký oddiel v Grinave. V priebehu jedného roka sa v SPS vystriedalo 1 200 budúcich brancov.[413]

---

411 Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, s. 22.
Poznámka: Alojz Macek vycestoval do Berlína spolu s Jozefom Hlavatým aj v čase 8. – 11. 3. 1942 na osobné pozvanie ríšskeho vodcu HJ Artura Axmanna.

412 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zápisnica s Ernestom Gregorovičom zo dňa 4. 1. 1946.
Poznámka: Ašpiranti na veliteľské funkcie museli taktiež absolvovať výcvikový kurz a školenia v Nemecku. Prvá skupina „veliteľských čakateľov“ bola odvelená už 20. 4. 1942 do Sidenhallu a Steindorfu. Pozri: Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. c. d., s. 59.

413 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 9, s. 12.

V úseku Jakubov pracovala SPS na zachytení vôd z potoka Centúzy a potoka Maliny do hrádze, ktorou sa mal usmerniť tok týchto vôd do nového koryta – kanála Maliny. Malo sa tak zabrániť záplavám Hochštetna a získať nových 360 ha ornej pôdy. Po uskutočnení všetkých prác v Sekuliach na odpadovom kanále rieky Myjavy sa malo získať 955 ha ornej pôdy. Práce na grinavskom úseku zabezpečovala nemecká národnostná skupina SPS a vojaci Pracovného zboru NO. Odvodňovali Šúrsku kotlinu, v ktorej sa po vysušení rátalo s 3 000 ha ornej pôdy.[414]

Rok po založení SPS vláda svojím vykonávacím nariadením č. 26/43 z 2. 3. 1943 bližšie určila ďalšie povinnosti a práva SPS.[415] HV SPS malo ku každému termínu odvodu v rokoch 1943 – 1944 (k 1. 1., 1. 4., 1. 7., 1. 10. atď.) povolať do 3-mesačnej služby v SPS 1 000 mužov. Takisto sa s SPS počítalo aj v novom brannom zákone č. 31/1943, v ktorom sa veková hranica odvodov na prezenčnú službu posunula z 20 na 19 rokov. Odvody pre brannú moc aj pre SPS boli spoločné a veková hranica odvodu pre SPS sa rozšírila na mužskú mládež od 18 do 25 rokov.

Veková kategória mužskej mládeže 18 – 20 rokov spadala aj do kompetencií HM, ktorá združovala slovenský dorast vo veku 6 – 20 rokov. Vek regrutovaných do SPS sa kryl s výchovnou kategóriou junákov Hlinkovej mládeže (16 – 20 rokov). Názorová dvojkoľajnosť v SPS pretrvávala aj naďalej. Jeden smer chcel priblížiť pracovnú službu k armáde, druhý smer reprezentoval A. Macek, ktorý chcel SPS priblížiť ideovému smerovaniu HM. Raz a niekedy viackrát mesačne vysielal do osád SPS vedúceho oddelenia národnej a politickej výchovy pri HVHM Štefana Polakoviča, ktorý zostavoval výchovné a ideologické prednášky. Hlavné veliteľstvo SPS ich okrem toho rozmnožovalo a rozosielalo do táborov SPS.[416] Ideové smerovanie SPS, aspoň navonok, bolo podmienené riadením tejto organizácie zhora.

V januári 1944 nastúpila do osád v Jakubove, Sekuliach, Grinave a Tatranskej Lomnici na 3-mesačnú službu už 6. odvodná etapa nováčikov SPS. Do toho času prešlo výchovou SPS už takmer 7 000 pracovníkov.[417] V príhovore k nováčikom v Sekuliach hlavný veliteľ SPS A. Macek označil SPS za nutnú školu národnej jednoty, pokračovaniu školy života, naciona-

414 Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 9, s. 13.

415 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zhodné fakty výpovedí mjr. A. Ševčíka a E. Miku.

416 Tamže.

417 Gardista, roč. 6, 1944, č. 6, s. 5.

lizmu a ľudáctva. Tieto prvky si mali osvojiť v SPS – v stánku práce, disciplíny a poriadku.

August 1944 so sebou priniesol výmenu náčelníka štábu SPS. Rudolfa Noskoviča vystriedal s nástupom od 8. 8. župný vodca HM František Paškay, ktorý na rozkaz MNO najprv 1. 6. 1944 narukoval ako kapitán v zálohe do Trenčína a od 1. 8. bol prevelený do Bratislavy k štábu SPS.[418] Slovenské národné povstanie zmenilo situáciu a ďalší chod celého Slovenska, tiež aj charakter a hlavné poslanie SPS. Aj po vypuknutí SNP zostala pomerne konsolidovaným útvarom bez väčšieho počtu strát v svojich zložkách. Jej príslušníci si zachovali lojalitu k SR a z celkového počtu 1 150 – 1 200 zbehlo po lete 1944 len 110 – 150 slúžiacich. Jednak aj preto, že väčšina oddielov bola dislokovaná na západnom Slovensku a druhou príčinou bolo, že SPS nebola ozbrojená skupina, takže domáce odbojové skupiny nerátali s jej využitím a nebezpečnú silu nepredstavovala ani pre nemeckých okupantov.[419]

Prakticky okamžite po vypuknutí SNP nastala výmena „politickej stráže“ medzi členmi slovenskej vlády i v radoch HG a HM. Nový náčelník HG Otomar Kubala a hlavný veliteľ HM a SPS Alojz M. Macek sa dohodli s novým ministrom národnej obrany Štefanom Haššíkom o pomoci svojich jednotiek pri udržiavaní verejného poriadku, bezpečnosti a pokoja. SPS prakticky už od začiatku septembra 1944 prešla do podriadenosti MNO, ktoré Vládnym nariadením č. 137/1944 Sl. z. s účinnosťou od 9. 9. 1944 prevzalo bezpečnostné a policajné kompetencie MV. Do januára 1945 boli MNO takýmto spôsobom podriadené nielen žandárstvo, polícia, ÚŠB, SPS, finančná stráž, ale aj HG a HM vrátane ich pohotovostných oddielov a špeciálnych jednotiek. Post prednostu Bezpečnostného odboru MNO po auguste 1944 bol v rukách Gejza Zigu, po 2. 1. 1945 prešla jeho právomoc do kompetencie šéfa štátnej bezpečnosti a náčelníka HG Otomara Kubalu.

Od septembra do novembra 1944 boli pracovné oddiely SPS rozšírené, redislokované a reorganizované na strážne a pohotovostné. Stali sa tiež rezervoárom mužstva pre nanovo sa tvoriacu slovenskú armádu

418 SNA, fond NS, František Paškay, šk. 23, mat. Tn ľud 26/45-14. Materiál č. j. 11.541/II-2/1945.
Poznámka: Úrad SPS v Bratislave pozostával z účtárne, hospodárskej správy, osobného, organizačného, doplňovacieho, propagačného, pomocného a stavebného oddelenia. Zamestnával 50 ľudí.

419 Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. c. d., s. 63. Pozri tiež: Kollár, P.: Branná moc Slovenského štátu v dobe od septembra 1944 do apríla 1945. In: Veda – Armáda – Spoločnosť, roč. 3, 1992, č. 1, s. 86 – 88.

Domobrana a suplovali bezpečnostnú službu žandárov, keďže prevažná časť z pôvodných silových zložiek SR sa pridala k povstalcom, resp. dezertovala. Župný úrad v Bratislave už 2. 9. 1944 povolil vyzbrojenie služobnou zbraňou a strelivom prvých 140 veliteľov SPS. Postupne boli vyzbrojení vyšší velitelia SPS a neskôr aj vybrané oddiely. Začiatkom októbra 1944 pracovníci SPS na porade v Bratislave schválili návrh hlavného veliteľa SPS ozbrojiť časť SPS a nasadiť ju do boja proti partizánom. Macek predložil tento návrh až po dohode s ministrom Š. Haššíkom,[420] po ktorej vydal sériu rozkazov o vytvorení Špeciálnych jednotiek SPS (ŠJ SPS), ich vojenskom výcviku a vyzbrojení. Mužstvo 2. oddielu z 8. odvodovej etapy a velitelia SPS z osady v Sekuliach sa 30. 9. 1944 presunuli do Varína a 3. 10. 1944 prešiel do Budatína aj 4. oddiel SPS z Jakubova. V priebehu októbra absolvovali jednotky v sile 200 ľudí v okolí Žiliny špeciálny výcvik.[421] Po ňom časť bojaschopných príslušníkov ŠJ SPS odvelili späť do osád v Jakubove a Sekuliach. Druhá časť uskutočnila zo Žiliny výpady proti partizánom pri Sitne a Novej Bani. Časť nákladov na stravu špeciálnych jednotiek SPS počas zásahov bola priamo hradená z reprezentačných výloh hlavného veliteľa SPS; v rozpočte SPS na rok 1944 sa s týmito mimoriadnymi výdavkami nepočítalo.[422] V decembri 1944 prevelili jednotku do Kremnice, kde sa zúčastnila na útokoch proti povstalcom pri Kremnici, Hradišti pod Vrátnom a Moravskom Lieskovom. Časť z týchto ŠJ bola priradená k protipartizánskym jednotkám Joseph a Edelweiss a v polovici decembra vytvorili základ

420 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zápisnica s A. Mochnáčom zo dňa 26. 9. 1947 v Bratislave.
Poznámka: Zapojenie špeciálnych jednotiek SPS do potlačenia SNP na základe určenia SPS pre udržiavanie verejného pokoja a poriadku. Vykonávalo HV SPS podľa nariadenia s mocou zákona z 15. 9. 1944 č. 145/1944, zodpovedný hlavný veliteľ HM a SPS Alojz Macek. List z 12. 10. 1944.

421 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zápisnica s Ervinom Mikom zo dňa 25. 9. 1947 v Bratislave.
ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zápisnica s Ernestom Gregorovičom zo dňa 4. 1. 1946.

422 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Podľa osobných poznámok A. Macka z konceptov listov ako odpovedí na otázky hospodárskeho oddelenia SPS, kto bude hradiť mimoriadne výdavky – či SPS alebo vláda alebo MNO, č. j. listu 8440/HO-1944.
Poznámka: A. Macek: Nebolo za mimoriadne pohnutých chvíľ možné, aby pracovníci SPS idúci do boja proti partizánom nič poriadneho nejedli. Ide o život. Treba hľadieť na záujmy národa a štátu... Prikazujem uhradiť tieto výlohy z reprezentačných výloh hlavného veliteľa SPS..."

samostatnej slovenskej roty Edelweiss pod velením stot. del. Ladislava Nižňanského.[423]

Ostatné oddiely SPS zo Sekúl a Jakubova sa začali 28. 10. 1944 tiež premiestňovať na opevňovacie práce do žilinskej oblasti. V ich pôvodných pracovných osadách ostali zabezpečovacie čaty, tzv. strážne oddiely. Okrem nich bol tretí strážny oddiel vytvorený v Moravskom Svätom Jáne v pôvodnom zariadení HM, v ktorom od jari 1943 prebiehali kurzy pre veliteľov – dôstojníkov SPS. Ďalšie štyri pohotovostné oddiely boli dislokované v Straníku, Bánovej a Stráňavách, dva pracovné oddiely v Bratislave a v Štefánikových kasárňach vo Vajnoroch. Tie mali na starosti údržbu letiska a odstraňovanie následkov spojeneckého bombardovania. Jeden Deutsche Arbeitsdienstgruppe s nemeckým mužstvom ostal v Tatranskej Lomnici. Dislokáciu, rozsah i obsah nasadenia priamo určovali podľa potrieb nadriadené nemecké veliteľstvá, a to priamym rozkazom postúpeným prostredníctvom Oblastných veliteľstiev SPS cez veliteľov jednotlivých oddielov. V polovici marca mali dva strážne oddiely svoje stanoviská v Sekuliach a Jakubove, ďalšie pracovné a pohotovostné v Tepličke nad Váhom, Straníku, Bánovej, Žiline, Bratislave a Vajnoroch. Nemecký oddiel bol prevelený do Bratislavy.

Prepletenie a sústreďovanie veliacich právomocí nad brannými zložkami i polovojenskými organizáciami pod MNO dovoľovalo ľubovolné premiestňovanie ľudských síl do ktoréhokoľvek zboru, spadajúceho pod kompetenciu MNO – SPS do Domobrany, k HG i PO HG, k žandárstvu, k pracovnému nasadeniu HM ai. V druhej polovici novembra sa hlavný veliteľ SPS i HM A. Macek dohodol so Š. Haššíkom o preradení 200 vyškolených veliteľov SPS do Domobrany. Išlo o kádre, ktoré v predchádzajúcich rokoch absolvovali špeciálnu prípravu v RAD, resp. školiacich strediskách SPS. Členovia HM boli, naopak, v rámci pracovného nasadenia mládeže priraďovaní k opevňovacím prácam k SPS, ktorých vrcholní funkcionári riadili činnosť Oblastných veliteľstiev HM pre pracovné nasadenie mládeže. Dialo sa to aj v súčinnosti spojených kompetencií a veliteľských kádrov SPS a HM, na čele ktorých stál hlavný veliteľ oboch organizácií A. Macek. Veliteľské pôsobenie s rozhodujúcimi kompetenciami v SPS a HM sa prelínalo aj v časti veliteľského aktívu SPS, resp. HM. Ako príklad môžeme

423 Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. c. d., s. 77. Poznámka: Pracovné útvary SPS nemali okrem svojich príslušníkov doplňajúcich alebo vytvárajúcich protipartizánske jednotky s nimi nič spoločné.

uviesť vedúceho úradu SPS F. Paškaya a zároveň župného veliteľa HM, ktorý z poverenia MNO osobne viedol s ďalšími pracovníkmi SPS pracovné nasadenie a zákopové práce 16 – 20 ročnej mládeže v oblasti Prešova a Kežmarku. V roku 1945 bol opäť vyslaný v mene SPS do Nemecka na štúdium pracovného nasadenia mládeže a protilietadlovej obrany s aktívnym zapojením mládeže. Bojom do posledného dychu a kvapky krvi by sa dal nazvať i krok veliteľov HM, ktorí v posledných mesiacoch vojny aj začiatkom apríla 1945 po evakuácii do Rakúska vysielali 15 – 21-ročných háemistov do kurzov protileteckej obrany a následne týchto „dobrovoľníkov" priraďovali k protilietadlovej obrane.[424] Ďalší zástupcovia HM sa zapojili v súčinnosti s expertmi nemeckej spravodajskej služby do školenia mladých príslušníkov SPS aj HM vo výcvikových kurzoch zameraných na diverznú, špionážnu a protipartizánsku činnosť. Ich účasť bola aj dôsledkom sústredenia evakuovanej mládeže i háemistov v osadách SPS. Tým sa darilo rozširovať mužstvo v oddieloch SPS, ktorých počet aj napriek odveľovaniu narastal. Aj keď v marci 1945 dosiahla SPS stav 1 800 – 2 000 mužov, stav SPS sa v posledných mesiacoch vojny prejavoval podobne ako u ostatných zborov MNO: nedôvera, strach, postupný rozklad jednotiek a následné dezercie mužstva. V priebehu februára – apríla zbehli z SPS podľa hlásení ich veliteľov stovky mladých mužov.[425]

Pre blížiaci sa front dostal F. Paškay rozkaz z MNO evakuovať spolu so štábom Hlavného veliteľstva SPS do zahraničia. 2. apríla 1945 opustil aj so zverenou skupinou ľudí Slovensko a evakuovali do Göstlingu v Rakúsku s cieľom pokračovať za slovenskou vládou na čele s Jozefom Tisom do Kremsmünsteru.[426] Časť Špeciálnych jednotiek SPS krátko po Veľkej noci 1945 evakuovali a odviezli s ustupujúcimi nemeckými a gardistickými for-

---

424 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-29/2 Ignác Danák, č. j. A/8-0144/01-1956.

425 Korček, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945, c. d., s. 78 a 81.
Poznámka: V tomto sumári neboli započítaní príslušníci odvelení k útvarom brannej moci. Príklad: V prvých dňoch januára 1945 hlásil veliteľ strážneho oddielu 2 v Jakubove pripravenosť pre jej obsadenie (kapacita 592 mužov). Z 228-členného mužstva bolo 92 pracovníkov strážneho oddielu a 136 evakuovaných háemistov.

426 SNA, fond NS, František Paškay, šk. 23, mat. Tn ľud 26/45-35.
Poznámka: Paškay sa v júli 1945 vrátil späť na Slovensko, kde bol odsúdený Národným súdom podľa zákona č. 33/1945 na 12 rokov straty slobody.

máciami na Moravu a do Čiech blízko Znojma. Nakoniec boli tieto jednotky SPS odzbrojené a internované v okolí Tábora a oblasti južných Čiech.

4.3 Výcvikové kurzy SPS a HM

Predmetom záujmu nemeckého velenia i nemeckých spravodajských orgánov bolo zanechať po prechode frontu v tyle nepriateľa vycvičené spravodajské a diverzné skupiny, ktoré by sťažovali a zdržiavali postup spojeneckých armád. Rôznym zložkám nemeckej spravodajskej služby sa podarilo vybrať a zaradiť v úzkej spolupráci s HVHM a Alojzom Mackom vyše 500 mladých príslušníkov HM, SPS (tiež z HG a Domobrany v spolupráci s ich velením) asi do 20 výcvikových kurzov. Prevažná časť z nich sa uskutočnila vo februári – apríli 1945. Organizovali ich inštruktori (prevažne z jednotiek SS, SD a SIPO) na Slovensku, Morave, v Čechách i v Rakúsku, školiacich strediskách Sekule, Malacky, Jakubov, Trenčianske Teplice, Kienschlag, Trešť, Vizovice, Lešany a Benešov. Zamerané boli na výcvik rôznych sabotážnych a diverzných akcií, teroristických útokov, nasadzovaniu falošných partizánskych a úderných skupín, špionážne pôsobenie v tyle nepriateľa apod. Výcvikové kurzy uvedených osobitných jednotiek boli súčasťou vlastnej prípravy Stíhacej skupiny Slovensko, SS Stíhacieho zväzu Juhovýchod na akcie s rôznymi krycími názvami. Mali prebiehať od apríla až mája 1945 a zameriavať sa na ochromovanie dopravy cez východokarpatské priesmyky, cestné a železničné priechody do Rakúska a na moravsko-slovenskom pomedzí, atentáty na činiteľov československej štátnej (civilnej) a sovietskej vojenskej správy, rozsiahle údery diverzných kománd na vybrané časti železničných tratí v Duklianskom a Lupkovskom priesmyku, v rôznych úsekoch na východnom Slovensku, na cesty, elektrárenské a vodárenské objekty v Beskydách, Javorníkoch, na Považí, vo Vlárskom priesmyku na západe a Vereckom na východe ai.[427] Výcvik členov spravodajskej služby

427 Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 169 a 180. Hlásenie SS Stíhacieho zväzu Juhovýchod z 12. 2. 1945.
Poznámka: Prepojenie HVHM, resp. HV SPS s osobou A. Macka a jeho veliteľským aktívom na jednej strane a aktivitou jednotiek SS, SD a SIPO v organizovaní špeciálnych výcvikových stredísk (spravodajské oddelenie pri HVHM, výcvikové kurzy pre frekventantov z HM a SPS ai., ktoré boli súčasťou plánov SS Stíhacieho zväzu Juhovýchod) na strane druhej je evidentné. Podľa Augustína Hubu bol koordinátorom výcvikových stredísk pre členov HM Ladislav Jankovič. (Pozri: A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/57

pri HVHM, ktorá tiež bola zahrnutá do plánov SS a SD, je bližšie spomenutý v kapitole 4.1 Spravodajská služba HM a hlásky.

Časť kurzov bola zameraná na vytváranie tzv. falošných alebo provokatérskych partizánskych oddielov. Frekventantov tvorili Slováci, Česi, Rusi, Nemci, Polianci, Ukrajinci, Srbi a príslušníci ešte asi ôsmich národov. S vedením nemeckých veliteľov boli akýmsi predvojom – najprv vypátrali partizánske jednotky a ich podporovateľov z civilného obyvateľstva a následne na nich naviedli vlastné protipartizánske jednotky. K ich ďalším úlohám patrila diskreditácia partizánskeho hnutia – lúpeže, násilnosti a vraždy v domnení, že sú partizáni, ďalej organizovanie výcvikových kurzov pre Wehrwolf a vytváranie teroristických, sabotážnych a diverzných buniek, ktoré sa mali aktivizovať v tyle spojeneckých armád postupne po prechode frontu od jesene 1944 do jari 1945. Medzi frekventantov týchto kurzov uvoľnili najviac svojich príslušníkov HG, HM a SPS. Okrem inštruktorov z protipartizánskych jednotiek ich riadili experti z SS, SD a SIPO. Tieto jednotky a ich školenia sa sústreďovali vo Varíne, Párnici, Sekuliach, Malackách, Moravskom Sv. Jáne, Bratislave, Trenčíne a Trenčianskych Tepliciach. Medzi najaktívnejšie zložky sa radila jednotka Edelweiss, formovaná aj z príslušníkov ŠJ SPS v Krasňanoch pri Varíne. Jej veliteľstvo sa presunulo od konca septembra 1944 z Bratislavy do Kremnice s pôsobnosťou pre Horehronie a Turiec.[428] Téma je bližšie rozpracovaná v podkapitole Junáci HM v Slovenskej pracovnej službe.

Jedným zo stredísk špeciálnych výcvikových kurzov bola osada SPS v Sekuliach pri Malackách. V týchto kurzoch sa školili skupiny dospelých a „slovenskej mládeže – ochrankyne slovenskej samostatnosti" – v záškodníckej činnosti na skrytý boj v malých skupinkách proti partizánom

Augustín Huba, č. j. 19019-VI-II/1-C-2-1946.) Ďalej – Sekule (v okrese Malacky) patrili podľa Antona Rašlu do bezzásahovej zóny (tzv. Schutzzone) pod velením nemeckej vojenskej právomoci bez posádok slovenskej armády. Do tejto osady SPS v Sekuliach už v roku 1944 umiestnil hlavný veliteľ A. Macek v súčinnosti s bezpečnostnými zložkami SS, resp. SD ozbrojené skupiny pre výcvik diverzantov. (Pozri: Rašla, A.: Pomoc vojenskej justície slovenskej armády rasovo prenasledovaným občanom. In: Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prápor. Zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava 22. – 23. novembra 1995. (zost. Tóth, D.) Banská Bystrica : Zing Print, 1996, s. 121.)

428 Tamže, s. 133 – 134.

„...pod vedením skúsených inštruktorov“.[429] Medzi frekventantmi boli najmä 16 – 20-roční mladíci, spadajúci do vekovej skupiny junákov v HM, ktorí sa dobrovoľne prihlásili alebo ktorých vytipovali a naverbovali spomedzi členov HM a SPS. Časť z nich tvorili príslušníci SPS regrutovaní do pracovných oddielov, ďalšiu časť háemisti, ktorí boli v novembri 1944 odsunutí z východných častí Slovenska v pláne evakuácie 16 až 20-ročnej mužskej mládeže a ďalšiu časť mužská mládež, ktorá bola povolaná do služby na základe mobilizačnej vyhlášky MNO.[430]

Jeden z posledných kurzov sa konal v Sekuliach od 15. januára do 20. 4. 1945. Absolvovali ho dve jednotky mladistvých účastníkov v počte 80 – 120 ľudí, jednu tvorili slovenskí Nemci a druhú Slováci (vrátane členov HM). Výcvik viedli dôstojníci nemeckého Abwehru a slovenskí cvičitelia. Kurz bol zameraný na vojenský výcvik, sebaobranu, boj zblízka, partizánsky spôsob boja, sabotážne akcie, zaobchádzanie s výbušninami a trhavinami a šírenie šepkanej propagandy. V deň výročia vyhlásenia slovenskej štátnosti 14. 3. 1945 frekventanti kurzu skladali vojenský sľub vernosti Slovenskej republike a jej prezidentovi. Na ceremónii sa za Hlinkovu mládež zúčastnil zástupca vodcu VVŠHM Ladislav Jankovič a krajinská vodkyňa dievčenského zboru HM Margita Valková. Domobranu zastupovali dôstojníci Imrich Matúš a Vlado Ozábal.[431] Kurzisti boli neskôr rozdelení na dve jednotky – jedna bola odvelená do Vizovíc, kde pokračovala v ďalšom výcviku, druhá odišla na české územie. Poloha výcvikového miesta nebola dostatočne chránená pred blížiacim sa frontom.

Väčšina z plánovaných akcií, ako poznamenáva J. Korček, neprekročila štádium prípravných nácvikov – najmä aktivizácia bojových, špionážnych a diverzných jednotiek vyradených z posledných kurzov. Priamym výsledkom bolo skôr okamžité využitie tohto mužstva a nasadzovanie časti týchto formácií do frontových úsekov.

429 Gardista, roč. 27, 1945, č. 68, s. 3. Pozri takisto: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 15.

430 Podľa J. Korčeka medzi povolancami nástupného ročníka (január 1945) prevažovali najmä študenti, štátni zamestnanci, branci so záujmom o službu v POHG, tí, ktorí plánovali evakuovať do zahraničia a posledný „Volksdeutschen“ a „Gemischt Slowaken“. Pozri k tomu: Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 202.

431 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. Zápisnica výpovede Jozefa Šošovicu zo dňa 11. 8. 1947 v Bratislave. Pozri tiež: Slovák, roč. 27, 1945, č. 72, s. 2. Článok: Junáci HM na špeciálnom výcviku.

4.4 Pracovné nasadenie mládeže

Budovanie obranných opevnení ako jednej z foriem proti postupujúcej Červenej armáde siaha do skoršieho obdobia, ako sa datuje pacifikácia Povstania a obsadenie väčšej časti slovenského územia jednotkami nemeckého Wehrmachtu a špeciálnymi útvarmi Waffen SS a bezpečnostno-policajných síl SIPO a SD po auguste 1944. Domáce poľné jednotky začali s budovaním obrany na severovýchodnom Slovensku už v máji 1944.[432] Po vypuknutí SNP a etablovaním sa nemeckej okupačnej správy na Slovensku sa organizácia a lokalizácia opevňovacích prác podriadili nemeckému veleniu. Na okupovanom území vytvorili oporné body a vedľajšie služobné úradovne. Hlavné úradovne týchto skupín boli v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Ružomberku, Banskej Bystrici a v Prešove[433]. V súčinnosti so slovenským ministerstvom národnej obrany a novým ministrom Štefanom Haššíkom začali nemecké jednotky budovať na vytýčených hlavných bodoch predpokladaného smeru postupu spojeneckých jednotiek a blížiaceho sa frontu opevnenia, zátarasy, priekopy a valy. Cieľom bolo spomaliť, resp. čo najdlhšie udržať bránené pozície a získať čas na preskupenie a obnovovanie nemeckých jednotiek v zázemí. A takisto na diplomatické a politické rokovania medzi nemeckým velením a najmä západnou časťou spojeneckých vojsk. Politická, hospodárska a vojenská podpora nemeckých armádnych a bezpečnostných síl a zotrvanie vo vojensko-politickom spojenectve s Nemeckom sa na sklonku vojny javila ako jediná alternatíva, ako udržať kontinuitu Slovenskej republiky.

Štátne orgány mali podľa uznesenia vlády zo začiatku septembra 1944 spolupracovať s nemeckými jednotkami prichádzajúcimi na Slovensko. Činnosť viacerých správnych úradov bola v dôsledku Povstania i približujúceho sa frontu ochromená. Právomoci štátu na tomto území vrátane koordinovania pracovného nasadenia civilného obyvateľstva s nemeckým velením preberali tzv. správne komisie a vládni poverenci. Ich rozhodovacia právomoc sa vzťahovala na všetky štátne a verejnoprávne ustanovizne a zariadenia.

Budovanie opevnení v tzv. operačnom pásme – územie východného Slovenska a územie nasadenia nemeckých jednotiek proti Povstaniu – bolo

432 Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945, c. d., s. 71.

433 Východné Slovensko s hlavnou úradovňou nemeckých jednotiek v Prešove vymedzilo svoje oporné body v Michalovciach, Bardejove, Spišskej Novej Vsi, Poprade, Kežmarku, Levoči a Starej Ľubovni.

podriadené rozhodovacej právomoci nemeckému veleniu pre opevňovacie práce na Slovensku. Malo hlavné slovo pri určovaní postupu, miestach stavebných prác či počtu pracovných síl.[434] Slovenské orgány sa mali venovať organizovaniu opevňovacích prác v zázemí. Touto úlohou bolo poverené MNO, ktoré po vypuknutí SNP prevzalo viaceré kompetencie MV. Pracovné sily opevňovacích prác zaisťovali reorganizované vojenské a iné uniformované zložky MNO[435], nasadenie civilného obyvateľstva do opevňovacích prác župné, okresné a im podriadené úrady. Rozhodla o tom 26. 9. 1944 vláda na základe požiadavky nemeckých vojenských úradov. Stavebný materiál a zásobovanie mala podľa Dohody o zásobovaní nemeckej brannej moci na Slovensku z 9. 10. 1944 dodávať slovenská strana. Mzdu robotníkom mali vyplácať nemecké orgány a o stravu sa mala starať príslušná nemecká vojenská stavebná správa.[436]

Opevňovacie práce spočiatku vykonával najmä reorganizovaný Pracovný zbor MNO a neskôr aj civilné obyvateľstvo. Podľa obežníkov z 26. 9. a 4. 10. 1944 mohli tieto práce vykonávať osoby staršie ako 17 rokov a mladšie ako 60 rokov len na území SR. Oslobodení boli zamestnanci potrební na chod podnikov dôležitých na chod vojnového hospodárstva a na výkon poľnohospodárskych prác, ktorých prerušenie by spôsobili nenahraditeľné škody. Dôraz sa po vypuknutí SNP kládol na vybudovanie ochrannej zóny najmä na západnom Slovensku, keďže veľkú časť stredného Slovenska mali v rukách povstalci. Pevnostný úsek viedol údolím Váhu od Žiliny cez Púchov, Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Piešťany, Trnavu až k Bratislave. Tento úsek, ktorý lemoval hranice nemeckej ochrannej zóny zriadenej na Slovensku v roku 1939, mal tvoriť súčasť ríšskej hraničnej ochrannej línie – Juhovýchod.[437] Na požiadavku nemeckej strany zvýšiť in-

434 Nútené nasadenie obyvateľstva nemeckými silami na území Slovenskej republiky bolo zdôvodnené zákonom č. 131/36 Sb. z. a n. o obrane štátu. Pozri: Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945, c. d., s. 73.

435 V októbri a novembri 1944 boli HG, HM, SPS, polícia a žandárstvo podriadené ministerstvu národnej obrany. To umožňovalo zaradiť občanov na základe povolávacieho rozkazu do ktorejkoľvek z uvedených organizácií. Pozri: Škvarna, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava : SPN, 1999, s. 236.

436 Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945, c. d., s. 73.

437 Tamže, s. 72.
Poznámka: Od decembra sa začalo organizovanie zákopových prác na strednom Slovensku s cieľom vybudovať tzv. Pribinovu líniu (Pribinastellung): Žilina,

tenzitu pracovného tempa vydal 31. 10. 1944 minister Haššík vyhlášku, podľa ktorej bola do prác zaradená z morálnych a výchovných dôvodov aj mužská mládež „...bez ohľadu na to, či študuje...“[438] vo veku 17. rokom počnúc a 21. rokom končiac. MNO v ten deň vyhlásilo celkové zapojenie obyvateľstva do opevňovacích prác, ktoré „...buduje nemecká branná moc na Slovensku“. Organizáciu pracovného nasadenia, výchovu, sociálnu starostlivosť zapojenej mládeže a priame vedenie mládeže v pracovných táboroch malo zabezpečovať HVHM.[439]

MNO ešte v priebehu novembra rozšírilo počet aj vekovú hranicu zapojenej mládeže do budovania opevnení. Už 10. novembra umožnilo jednotlivým veliteľstvám použiť na „...osobné práce aj mládež 15 a 16-ročnú“[440]. Naraz mali byť zapojené všetky ročníky stredných škôl a odborných škôl vrátane učiteľov. Účasť na opevňovacích prácach sa mala žiakom započítať do ich školských povinností.

Na opevňovacích prácach bolo podľa obežníka MNO nariadené pracovať aj v nedeľu a v sviatok od 10. hodiny. Už o týždeň na to však ministerstvo vydalo prísny zákaz zaraďovať a využívať „...prácu v nasadení mládeže na opevňovacích prácach mladšej ako 15-ročnú“[441]. Posledným rozhodnutím z 23. 11. bolo do pracovného nasadenia mládeže zaradenie vysokoškolákov do 30. roku života. Hlásiť sa mali podľa príslušnosti k župám v budove Združenia vysokoškolského študentstva na Špitálskej ulici 50 v Bratislave.

Turčiansky Sv. Martin, Prievidza, Bánovce nad Bebravou, Topoľčany, Zlaté Moravce, Nitra, Hlohovec, Modra a Bratislava.

438 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník MNO č. j. 414.172/TAJ.PSb.-1944 zo dňa 31. 10. 1944.

439 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník MNO č. j. 414.179/TAJ.PSb.-1944 zo dňa 17. 11. 1944.
Poznámka: Zaradenie študujúcej stredoškolskej mládeže do opevňovacích prác sa riadilo podľa nariadenia MŠaNO zo dňa 7. 11. 1944. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 1, č. j. 3731/1944.

440 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník MNO č. j. 414.175/TAJ.PSb.1944 zo dňa 10. 11. 1944

441 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník MNO č. j. 414.179/TAJ.PSb.1944 zo dňa 17. 11. 1944

Podľa nariadenia MNO práca trvala 6 týždňov.[442] Dočasne boli od služby oslobodení iba vysokoškoláci, vykonávajúci štátnu a verejnú službu.[443]

Hlavné veliteľstvo HM malo pre rýchle prevedenie úloh zriadiť Oblastné veliteľstvá pre pracovné nasadenie mládeže. Veliteľmi skupín nasadenej mládeže sa stali podľa kapacít okresní a miestni vodcovia HM, resp. velitelia oddielov SPS. Minister školstva A. Kočiš poskytol k dispozícii HVHM učiteľov a profesorov. Vytvorené boli miestne Pracovné oddiely HM (PO HM), do ktorých boli zaradení – podľa rozhodnutia miestneho vedenia HM a riaditeľov škôl – študenti a členovia HM vo veku 16 – 20 rokov. Sústredení boli do organizačných jednotiek v osobitných, tzv. Pracovných táboroch HM, ktoré už na jeseň zriaďovalo HVHM. Pre potreby hlavného nemeckého velenia opevňovacích prác tiež vyčlenilo aj priestory VŠHM v Moravskom Sv. Jáne a tábory SPS v Sekuliach a Jakubove.[444]

Organizovanie prác mali na starosti vládni poverenci, ktorí povolávali „...mládež z okresov bezprostredne ohrozených blížiacim sa frontom“[445]. PO HM boli pod vedením nemeckého Pionierensonderstab[446] nasadené do výstavby zákopov a opevnení na úseku Spišská Nová Ves – Levoča – Stará Ľubovňa a v línii Dobšiná, Prievidza, Malacky, Častá, Trnava, Modra a Bratislava-Petržalka.[447]

---

442 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. Obežník MNO č. j. 414.186/TAJ.PSb.-1944 zo dňa 23. 11. 1944.

443 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5. List č. 448.078/I/vel.-1944 zo dňa 13. 12. 1944.

444 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 7.
Poznámka: V týchto zariadeniach bola umiestňovaná aj mužská mládež z východného Slovenska vo veku 16 – 20 rokov podľa plánu evakuácie pred blížiacim sa východným frontom.

445 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 5.

446 Hlavné nemecké veliteľstvo opevňovacích prác Oberbannführersondstab sídlilo na Palisádach 53a v Bratislave.

447 Pozri: Menný zoznam veliteľov zapojených do opevňovacích prác v Prievidzi. (SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 11.) Pracovné nasadenie mládeže v Prievidzi k 19. 3. 1945. (SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 2.)
Menný zoznam žiakov Štátnej slovenskej učiteľskej akadémie (129), neštudujúcej mládeže (22 čiat, 777 členov) a bratislavských gymnázií: Štátne slovenské reholné gymnázium (62), Štátne maďarské gymnázium (99), Štátne slovenské cvičné gymnázium (88) a Štátne slovenské gymnázium (282). Menný zoznam obchodných škôl (185) a menný zoznam žiakov Štátnej slovenskej priemyselnej školy. (SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 1.)

HVHM vyslalo na pozvanie ríšskeho vodcu mládeže A. Axmanna 10-člennú výpravu, ktorú viedol župný vodca HM, neskorší poslanec Slovenského snemu a vedúci úradu SPS František Paškay. Cieľom výpravy, ktorá zo Slovenska odchádzala 12. 11. 1944, bola prehliadka a štúdium nemeckých zariadení a ríšskeho systému pre totálne nasadenie mládeže do vojnového diania v Nemecku.[448] Medzitým sa z poverenia hlavného veliteľa HM a SPS A. Macka začali vytvárať pri Župných veliteľstvách HM tzv. Oblastné veliteľstvá HM pre pracovné nasadenie mládeže. V mnohých prípadoch sa funkcie riadiacich štruktúr HM a SPS kryli s novovytvorenými oblastnými a okresnými štruktúrami HM pre nasadenie mládeže, resp. chýbajúcich miestnych veliteľov PO HM dopĺňali vysokoškoláci – poslucháči VVŠHM.[449] V Žiline sa už 9. 11. 1944 zriadilo veliteľstvo na čele s veliteľom SPS J. Broďánym a župným inšpektorom HM J. Nehnevajom.[450] Ako od-

Zoznam pracovne nasadenej mládeže v Modre k 28. 2. 1945. (SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 1.)
Zoznam osôb zapojených do opevňovacích prác v Malackách k 21. 3. 1945. Nasadená bola iba neštudujúca mládež vo veku 16 – 20 rokov. Študujúca mládež v Malackách nebola do prác nasadená. Mládež z okolitých obcí nepracuje v HM. Viedli: Hubert Hauptvogl, OVHM a POHM, Mojmír Jakubec, MVHM a POHM, Ivan Budinský, poverený pre pracovné nasadenie, Augustín Haulík, poverený pre evakuačné ciele. Spolu 145 nasadenej mládeže. (SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 1.)

448 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58.
Poznámka: Zoznam účastníkov výpravy HM 12. – 24. 11. 1944 do Nemecka: Jozef Bobek, pobočník hlavného veliteľa HM, František Melkovič, cvičný učiteľ, OVHM v Modre, Ondrej Dudek, Ladislav Jasovský, Štefan Konopa, úradník HVHM, Ján Mlaha, Ivan Nemlaha, Daniel Pákozdy. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 11.

449 Zoznam členov štábu ObV HM (od 15. 11. 1944) pre pracovné nasadenie mládeže v Bratislave so sídlom na Železničiarskej 15 v Bratislave. Oblastným veliteľom HM pre PNM v Bratislave bol poverený župný vodca HM stotník Valentín Magdolen. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 1. a SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 1.
Štáb Oblastného veliteľstva pre pracovné nasadenie mládeže HM v Žiline so sídlom na Franborskej 3 (od 9. 11. 1944): Jozef Broďány, oblastný veliteľ (a veliteľ oddielu SPS) a Jozef Nehnevaj, župný inšpektor HM. Pozri: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 21, zv. 2.
Zapojenie poslucháčov VVŠHM do PNM – bližšie: A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/57 Augustín Huba, č. j. 19019-VI-II/1-C-2-1946.

450 ŠA BA, fond ĽS, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48. List ObV HM pre PNM z 10. 11. 1944 č. j. 4/1944

poveď Hospodárskemu oddeleniu SPS, ktoré žiadalo vysvetlenie výdavkov na prevelených pracovníkov SPS k HM, A. Macek uviedol: „Nejde pritom o pridelenie veliteľov k HM, ale o vedenie pracovného nasadenia mládeže na opevňovacie práce. Povolaná na tieto práce by mala byť SPS, pretože však nemá vybudovanú sieť na celom Slovensku, musela HM prevziať zodpovednosť. Ani celá mládež, ani opevňovacie práce nepatria do kompetencie HM. Ide o mimoriadne opevňovacie práce v záujme štátu....“[451]

Do Pracovných táborov HM boli sústreďovaní nielen stredoškoláci a vysokoškoláci z blízkych miest a oblastí ohrozených blížiacim sa frontom, ale aj odsunutá mládež z evakuovaných krajov Slovenska – najmä z východných lokalít pred postupujúcim frontom. Velenie opevňovacích prác to odôvodnilo argumentom, že „...sme pomohli evakuovanej mládeži nájsť svoj druhý domov...“.[452] Po príchode do tábora boli mladiství (v štruktúre HM to boli junáci vo veku 16 – 20 rokov) pridelení k mladým zákopníkom. Vybavenie a starostlivosť o pracujúcich predstavovali: lôžko, deka, stravné lístky a primeraná mzda. Jednotky Pracovných oddielov HM viedli pridelení vodcovia HM. Program v táboroch mal svoju pevne stanovenú štruktúru, podobal sa na program v táboroch, osadách alebo vodcovských školách HM. Počas 6-hodinového pracovného času sa kopali zákopy, budovali bunkre, kryty a stavali protipechotné a protitankové zátarasy. Zvyšok dňa bol vyplnený poradovým výcvikom, národnopolitickými prednáškami a čítaním zo Slovenského národného vyznania od Š. Polakoviča. Vyhradený bol aj čas na „...pravdivé objasňovanie vecí a vyvracanie neprávd nepriateľskej propagandy“, súčasťou ktorých bolo aj zdôvodnenie opevňovacích prác, „...aby sme dali mládeži priestor vyjadriť takto nesúhlas s úmyslami nepriateľa, účinnú spoluúčasť zdolávať boľševické nebezpečenstvo“ a potrebu vzniku Pracovných táborov HM „...z ohrozenia Slovenského štátu vpádom boľševických hord“.[453]

Od začiatku roku 1945 ministerstvo národnej obrany pristúpilo aj na nátlak nemeckej strany k rýchlejšiemu riešeniu otázky stavby opevnení a prekážok. Zvolilo totálne nasadenie mládeže. Od 10. januára 1945 celoplošne zrušilo všetky oslobodenia od povinnosti zúčastniť sa na opevňova-

451 ŠA BA, fond ĽS, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48.
Poznámka: Hospodárske oddelenie SPS sa ohradilo proti preveleniu veliteľov SPS k HM a pýtalo sa, kto ich bude platiť. Narážalo na obmedzené limity rozpočtu SPS na rok 1944, v ktorých neboli takéto výdavky zahrnuté.

452 Slovák, roč. 27, 1945, č. 4, s. 3.

453 Tamže.

cích prácach / zapojiť sa do pracovného nasadenia. V čase od 12. januára do 20. januára 1945 sa mal každý stredoškolák a vysokoškolák[454] hlásiť na najbližšom slovenskom alebo nemeckom veliteľstve, ktoré ich odošle k technickým útvarom.[455] Toto nariadenie platilo pre všetkých, bez ohľadu na to, či už si 6 týždňov odpracovali, alebo nie.

4.5 Evakuácia zo Slovenska a emigrácia predstaviteľov HM

Dĺžka nasadenia slovenskej mládeže do opevňovacích prác závisela od postupujúceho frontu a času oslobodenia jednotlivých častí Slovenska.[456] S postupujúcimi spojeneckými vojskami opúšťali svoje pozície a rozkazy nielen štátne a verejnosprávne orgány Slovenskej republiky, ale i mnohí velitelia HG, vodcovia HM a velitelia pre pracovné nasadenie. Tak ako postupoval front, sa sťahovali i Pracovné tábory HM s povinne nasadenou mládežou. Evakuáciou obyvateľstva chceli nemecké branné sily dosiahnuť, aby nepriateľovi na obsadenom území nepripadol do rúk branný potenciál krajiny. Aj keď sa vláda snažila udržať evakuačný proces na báze dobrovoľnosti, o podmienkach evakuácie nakoniec v polovici decembra rozhodli nemecké vojenské orgány. Dobrovoľná evakuácia platila len pre deti, ženy a starcov, povinne mali byť evakuovaní muži od 16 do 60 rokov, pričom 16 – 21-roční mali byť určení pre potreby HM. Evakuovaná mládež mala byť v evakuačných strediskách nasadená na opevňovacie práce a podľa plánov mali byť najmä členovia HM súčasťou evakuácie zo Slovenska do Rakúska.[457]

---

454 Nástup všetkých vysokoškolákov do pracovných táborov, ktorí do 31. 12. 1944 neprekročili 30 rokov života.

455 Slovák, roč. 27, 1945, č. 10, s. 3.
Poznámka: Povinnosť prihlásiť sa pre žiakov stredných a odborných škôl v Bratislave vo veku nad 15 rokov do 12. 1. 1945, do 15. 1. zvyšok Slovenska. Nástup vysokoškolákov – v Bratislave bývajúci do 15. 1. 1945, mimo Bratislavy do 20. 1. 1945.

456 Postupné oslobodzovanie Slovenska od nemeckých jednotiek: 21. 9. 1944 oslobodená obec Kalinov, 19. 1. 1945 Košice a Prešov, 28. 1. Poprad, 31. 1. Brezno, 25. 3. Banská Bystrica, 4. 4. Liptovský Mikuláš a Bratislava, 30. 4. Žilina.

457 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48.
Pozri tiež: Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945, c. d., s. 80 – 81.

Pre evakuáciu určila vláda Slovenskej republiky samostatných poverencov, ktorým mali byť nápomocné zložky ministerstva národnej obrany, ministerstva vnútra a poverenci brannej moci. Vedenie mládeže z evakuovaných krajov Slovenska a starostlivosť o ňu malo prevziať Hlavné veliteľstvo HM v Bratislave. Už v polovici decembra dorazili na západné Slovensko prvé transporty odsunutej mládeže. Evakuačný úrad HVHM vedený Š. Chalmovským[458] predbežne usídľoval v osadách pre odsunutú mládež, v táboroch SPS a prázdnych priestoroch stálej vodcovskej školy HM v Moravskom Sv. Jáne. Mnohí evakuanti neboli na evakuáciu pripravení, ich výbava nezodpovedala podmienkam, počasiu a situácii.[459] Pre odsunutú mládež sa vo väčších mestách smerom na západ republiky narýchlo budovali záchytné stanice – evakuačné strediská. Svoje zariadenia pre evakuantov ponúkla Nitra, Ružomberok, Poprad, Žilina...[460]

Posledné tri mesiace existencie Slovenskej republiky prinášali tlačené periodiká i Slovenský rozhlas – po bombardovaní Bratislavy z vysielača Pribina[461] – naliehavé výzvy pre slovenskú mládež, aby sa zaradila medzi odsunutú mládež a zverila sa do rúk vodcom HM. Propaganda nazvala akciu evakuácie mládeže heslom „Ide o záchranu mládeže“.[462] Vedenie HM sa nevzdávalo myšlienky zachrániť rýdze jadro slovenského národa pred če-

---

458 ŠA BA, fond ÚO-NS, šk. 40, mat. 60/48. List HVHM č. 158-dôv/44-Hlv. zo dňa 21. 12. 1944.
Poznámka: Vláda oficiálne poverila HVHM evakuáciou mládeže vo veku 16 – 21 rokov svojím uznesením zo dňa 27. 12. 1944. HVHM malo na starosti tiež stravovanie, ubytovanie a ošatenie tejto mládeže. Vyčlenených na to bolo 5 miliónov Ks. Pozri: Baka, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945, c. d., s. 81.

459 Alojz Macek ako hlavný veliteľ HM a SPS žiadal ministra NO Š. Haššíka, aby vláda vyznačila priestory a objekty, ktoré môže vyčleniť na ubytovanie odsunutej mládeže, dať potrebné prostriedky na chod týchto mimoriadnych táborov a osád (strava) ako aj na základnú výbavu niektorých evakuantov (teplé oblečenie) a dať mu kompetencie starostlivosti a výchovy (vrátane predvojenskej) o odsunutú mládež. J. Chreňo uvádza, že slovenská vláda dňa 27. 12. 1944 nariadila evakuáciu mládeže vo veku 16 – 21 rokov, ktorú malo vykonať HVHM spolu s SPS. Pozri: Chreňo, J.: Malý slovník Slovenského štátu 1938 – 1945. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1965, s. 255.

460 Slovák, roč. 27, 1945, č. 38, s. 3.

461 Vysielač Pribina venoval výzvam každú nedeľu čas od 16.05 do 16.20, neskôr sa táto háemistická štvrťhodinka presunula v nedeľnom vysielacom čase od 18.00 do 18.15. Pozri: Slovák, roč. 27, 1945, č. 10, s. 3.

462 Slovák, roč. 27, 1945, č. 38, s. 3.

choslovakizmom: „Tí, ktorí budú môcť bojovať, ostanú doma, ostatní v prípade akútneho ohrozenia a v prípade záujmu života slovenskej mládeže sa presídlia do susedného Nemecka, kde budú ďalej pracovať v slovenských osadách pre slovenskú mládež pod vedením vodcov HM. Po očistení nášho slovenského domova budeme v ňom môcť ďalej pracovať..."[463]

V týchto výzvach však nešlo len o evakuáciu mládeže a jej sústredenie v evakuačných strediskách, resp. jej záchranu pred odsunutím do Nemecka,[464] ale aj o aktívne zapojenie sa do obrany Slovenska proti postupujúcim sovietsko-rumunsko-československým vojskám. Už spomínané podriadenie HG, HM, SPS, polície a žandárstva ministerstvu národnej obrany umožňovalo zaradiť občanov – podľa podmienok mobilizácie, povolania na opevňovacie práce alebo zaradenia do evakuácie – do ktorejkoľvek z uvedených organizácií. 15 – 21-roční dobrovoľníci v jednotkách HM boli priraďovaní ako pomocníci protilietadlovej obrany (PLO),[465] absolvovali výcvikové kurzy pre SPS a HM na diverznú a protipartizánsku činnosť alebo vstupovali do Pohotovostných jednotiek HM, ktoré sa dávali k dispozícii Pohotovostným oddielom HG či iným ozbrojeným zložkám, operujúcim na území Slovenska aj mimo neho.[466] Z výpovede J. Kosorina zo dňa 23. 10. 1947 v Bratislave o využití odsunutej mládeže „pre potreby HM" uvádzame: „...Dr. Polakovič a Macek boli pevne rozhodnutí evakuovať a robili akciu, aby s nimi do Nemecka alebo Rakúska evakuovali háemisti v čo najväčšom počte, ktorých by sústredili a podrobili vojenskému výcviku... S touto myšlienkou považoval O. Kubala za nutnú evakuovať aj HG... Evakuácia HM sa nestretla s úspechom a garde sa podarilo presunúť len niektoré Pohotovostné oddiely HG..."[467]

Aj napriek totálnemu nasadeniu mládeže do opevňovacích prác, zapojeniu bojaschopných jednotiek a povolaniu mužstva nástupných ročníkov 1942 – 1944 do prezenčnej alebo ďalšej činnej služby[468] a vyhlásenie brannej pohotovosti štátu sa nepodarilo zabrániť či zdržať blížiace sa

463 Tamže.

464 Slovenský oddiel pomocníkov Protilietadlovej obrany (PLO) zložený z junákov – háemistov dosiahol v marci 1945 počet 200 mužov. Pozri: Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945, c. d., s. 184.

465 Slovák, roč. 27, 1945, č. 58, s. 3.

466 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 25, zv. 5. Spis VII. odboru Povereníctva vnútra.

467 Slovák, roč. 27, 1945, č. 1, s. 3. Vyhláška MNO č. j. 478.772-dopl.o.1944 zo dňa 12. 12. 1944.

468 Vicen, J.: c. d., s. 92.

spojenecké armády. Podľa pamätí J. Vicena „...Červená armáda neočakávane zaútočila na Viedeň a postupovala smerom na Bratislavu a západné Slovensko“.[469] Evakuácia z Bratislavy a celkovo zo Slovenska predčasne pripadla na Veľkonočnú nedeľu 1. 4. 1945. Týkala sa prezidenta SR J. Tisa, vládnych činiteľov, zamestnancov ministerstiev, Matice slovenskej, úradov slovenskej štátnej moci, Slovenského rozhlasu, HG, HM, hercov a ďalších. K vládnej kolóne cez Holíč, Skalicu, Brodské a zberné stanice na Záhorí sa pripojili ľudia a mládež, ktorí podľahli všeobecnej panike. Mnohí z nich odišli bez akéhokoľvek materiálneho zabezpečenia.

Cieľovým miestom prechodného pobytu slovenskej vlády aj s rodinami bol kláštor v hornorakúskej obci Kremsmünster, ktorý patril do americkej okupačnej zóny. Príslušníci HG sa sústreďovali v okolí mesta Ried in Innkreis. Príslušníci HM smerovali cez Linz k mestečku Bad Hall, kde mal Alojz Macek ako hlavný veliteľ HM a SPS „prísľub ubytovania v tábore Nemeckej (Ríšskej – pozn. M. M.) pracovnej služby“.[470] Medzi evakuantmi z HM boli okrem A. Macka jeho manželka a vedúca oddelenia víl Emília Macková, vedúci oddelenia vĺčat Štefan Macek, krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková, vedúci úradu HVHM Belo Martinovič, vodca VVŠHM Štefan Polakovič, zástupca vodcu VVŠHM a vedúci spravodajského oddelenia „hlások“ Ladislav Jankovič, jeho zástupca Jozef Šiky, tajomníčka HVHM Mária Kašová i absolventi VVŠHM, členovia spravodajského oddelenia HVHM alebo radoví členovia HM Štefan Chalmovský, bratia Piačkovci, Albert Púčik, Anton Tunega, Jozef Bačkor, Jozef Vicen, Augustín Huba, František Paňko, Milan Ďurček, Oto Čačko, Milan Jánošík a ďalší.[471]

Z evakuácie sa na pokyn organizátorov odchodu vrátilo na Slovensko veľa ľudí, ktorí sa pred odchodom nezaregistrovali na listinu evakuantov, nezastávali významnú funkciu alebo sa nedopustili činov, za ktoré by mali byť potrestaní alebo braní na zodpovednosť.[472] Medzi navrátilcov začlenili

469 Joštiak, J. – Jankovič, L.: c. d., 135.

470 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/58 Jozef Huba. Výpoveď J. Hubu na Krajskej správe ŠtB Bratislava zo dňa 11. júla 1953.

471 Vicen, J.: c. d., s. 93.

472 Viaceré zdroje:
A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-29/2 Ignác Danák, č. j. A/8-0144/01-1956.
A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/57 Augustín Huba, č. j. 19019-VI-II/1-C-2-1946, č. j. 19021-VI-II/1-CO/46, č. j. Št. 1781/46, č. j. 4019/1948.

aj nedospelú mládež, ktorá sa pri evakuácii dostala do Bad Hallu s Hlinkovou mládežou. Okrem nich, naopak, pokračovala od apríla 1945 aktivita slovenských ozbrojených síl (HG, HM, SPS a Domobrany) v Rakúsku, na Morave, v Čechách i na oslobodenom území Slovenska v obnovenej ČSR. Išlo jednak o diverzné a spravodajské výcvikové kurzy vedené inštruktormi SS, jednak kurzy na vyškolenie mužstva protileteckej obrany a jednak o aktivity najmä frekventantov VVŠHM / hlások. Ich aktivity, smerované obojsmerne zo zahraničia na Slovensko a naopak, boli zamerané na získanie a odovzdanie informácií o domácom politickom, hospodárskom dianí, správach o letiskách, rozhlase, kontrole listov i o postojoch obyvateľstva k novému štátoprávnemu usporiadaniu, na získanie finančnej i verejnej podpory pre jednotlivé centrá slovenskej emigrácie v zahraničí (najmä v Rakúsku), vydávanie a šírenie ilegálneho časopisu Slovák a letákov, pokusy o vytvorenie spravodajskej siete z bývalých príslušníkov HSĽS, HG a HM, pokusy o vytvorenie Generálneho sekretariátu HSĽS či nadviazanie spojenia s Demokratickou stranou. Medzi najvýraznejšie postavy, o ktoré sa ako o agentov zaujímal 2. a 6. odbor Povereníctva vnútra a neskôr aj štátna bezpečnosť, patril Štefan Chalmovský, Rudolf Komandera, Jozef Vicen, Albert Púčik, Anton Tunega, Augustín a Jozef Hubovci, Viktor Franko, Bruno Bezák, Ladislav Kočan, Ján Dráč, František Paňko a ďalší. Väčšina z nich bola postupne odhalená a odsúdená, resp. si zvolili život v emigrácii a natrvalo vyvíjali svoje aktivity v zahraničí. Aktivity ľudáckeho exilu v rokoch 1950 a 1960 spracoval oi. v svojej štúdii Václav Vondrášek.[473]

Po vydaní slovenskej vlády na čele s prezidentom SR Jozefom Tisom späť na Slovensko sa osud evakuantov zmenil na status exulantov. Neexistovala slovenská vláda, pre ktorú by pracovali. Roztrúsili sa po celej Európe a ich aktivity sa rozdrobili na viaceré prúdy. Časť slovenskej emigrácie stála pri F. Ďurčanskom v Ríme, druhá časť pri K. Sidorovi vo Vatikáne. Ďurčanského skupina a ďalší v počte asi 500 osôb sa ako druhá hlavná vlna slovenských migrantov v 20. storočí odsťahovala do Argentíny v roku 1948. Okrem bývalého ministra zahraničných vecí F. Ďurčanského sa pridali poslanci Slovenského snemu Štefan Hajduček a Alojz Macek,

---

A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/58 Jozef Huba, č. j. 2643/3, č. j. A-00-3/62 a zápisnice z 1. 4. a 27. 3. 1946.

473 Bližšie pozri: Vondrášek, V.: Aktivity ludáckého exilu na přelomu 50. a 60. let a režimová opatření na území Slovenska. In: Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám Michala Barnovského. (zost. Pešek, J.). Bratislava : HÚ SAV, 2006, s. 238 – 260.

literárny kritik Ján Elen Bor (vlastným menom Ernest Žatko), básnici katolíckej moderny Rudolf Dilong a Gorazd Zvonický (Andrej Šándor), Koloman Geraldini, literárny vedec Stanislav Mečiar, zástupca šéfa Úradu propagandy SR Tida J. Gašpara Štefan Polakovič, predseda Matice Slovenskej Jozef Cíger Hronský či bývalý veliteľ Rodobrany Jozef Joštiak. K nim pribudol v roku 1951 aj Ladislav Jankovič. Usídlili sa v Uruguaji (Montevideo) a v Argentíne – v Buenos Aires, Punta Arenas a okolitých mestečkách. Niektorí z nich sa postupom času presťahovali do USA (R. Dilong) alebo sa vrátili naspäť do Európy (G. Zvonický, F. Ďurčanský). Tí, ktorí ostali, pokračovali v spolkovej činnosti slovenských emigrantov v Argentíne z 20. rokov (Slovenský kultúrny spolok), v aktivitách ešte z európskeho kontinentu (Slovenský akčný výbor) alebo zakladali nové organizácie politického, kultúrneho alebo spoločenského charakteru (Katolícky spolok). Aktívne sa zapájali do nadregionálneho diania, práce a činnosti Slovákov v exile (vytvorenie odbočky SNR v Argentíne, spolupráca so Svetovým kongresom Slovákov a i.).

Činnosť evakuantov v zahraničí po roku 1945 spracovali vo svojich memoároch Ladislav Jankovič a čiastočne aj Jozef Vicen. V súčasnosti sa zo Slovenska o aktivity Slovákov v zahraničí stará najmä Dom zahraničných Slovákov v Bratislave a Matica slovenská v Martine.

4.6 Odsúdenie hlavných predstaviteľov HM

Bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny vydala Slovenská národná rada dňa 15. mája 1945 nariadenie č. 33, ktorým sa zriaďovalo retribučné súdnictvo. Jeho vykonávateľmi boli ľudové súdy. Postavili pred nich tých, ktorí prispeli k vyhláseniu autonómie Slovenska v roku 1938, prvej Slovenskej republiky, poslancov Slovenského snemu, členov ministerstiev a vládnych predstaviteľov, členov HG, HM, SPS, armády a tých, ktorí sa podľa nariadenia dopustili v rokoch 1938 – 1945 zrady na Slovenskom národnom povstaní, aktívne sa zúčastnili boja proti povstalcom, spojencom, na prenasledovaní Židov a ď.[474]

474 Retribučné súdy (typ mimoriadnych súdov), zriadené 15. 5. 1945 nariadením č. 33/1945 SNR ako Ľudové súdy. Trojstupňové súdnictvo – miestne a okresné ĽS a Národný súd. Vychádzali zo zásady retroaktivity – súdili ľudí za činnosť v minulosti zákonnú postavenú neskôr mimo zákon. ĽS na Slovensku súdili predstaviteľov politickej, hospodárskej a vojenskej sféry za ich činnosť v rokoch 1938

Z predstaviteľov Hlinkovej mládeže najviac do popredia vystúpili 2 procesy – s hlavným veliteľom HM a SPS Alojzom M. Mackom a zástupcom šéfa Úradu propagandy SR a vedúcim národno-politického oddelenia HVHM Štefanom Polakovičom. Vypočutých bolo niekoľko desiatok osôb, dôkazový materiál dodával VII. odbor Povereníctva vnútra a veliteľstvá Národnej bezpečnosti. Obžalobca Národného súdu takisto čerpal z dokumentov, ktoré pri evakuácii boli zanechané a dostupným spôsobom získané na Slovensku. Zbieranie podkladov pre obžalobu trvalo od roku 1946 do roku 1948 v prípade oboch exponentov HM. Obžalovaní sa pri pojednávaní pred NS nemohli brániť, obaja boli súdení a odsúdení in absentia. Podľa súdu „...útek len dokazuje to, že si uvedomujú svoju vinu". Treba poznamenať, že oboch exponentov HM odsúdili v druhej vlne retribučných procesov po februári 1948, ktorá už bola v plnej réžii Komunistickej strany na Slovensku.

Rozsudok nad Alojzom M. Mackom vyniesol senát NS v Bratislave dňa 24. 8. 1948. Bol odsúdený podľa § 2 a 4 nariadenia 33/1945 pre nacistické presvedčenie, kolaboráciu, domácu zradu a zradu na povstaní na doživotný trest in absentia ako hlavný trest, ako vedľajšie tresty mu boli uložené strata občianskych práv na 15 rokov a konfiškácia celého majetku.[475] Senát NS na základe posudku obžalobcov NS Ivana Roháčka a Antona Rašlu odsúdil Mackovu činnosť. Podľa nich „...budoval polovojenskú organizáciu HM, ktorá by slúžila v boji za samostatný slovenský štát... ako hlavný veliteľ SPS organizoval militaristickú vojenskú predvýchovu v osobitných pracovných táboroch podľa nacistického a fašistického vzoru... v spolupráci so spravodajským odborom HVHM a nemeckým SD organizoval po vypuknutí SNP agentov, ktorí udávali partizánske jednotky..." Senát NS odmietol možné tvrdenie, že „...HM bola na Slovensku založená a organizovaná len z toho dôvodu, aby tu neprišli Nemci s organizáciou nacistickej mládeže ako HJ, teda HM mala mať len národný ráz... Účelom nacistického Nemecka bolo sfašizovať mládež a vychovať si v tzv. Novej Európe fanaticky oddanú generáciu nacizmu... Nemci by vedeli, že na Slovensku by nikoho nenachytali do svojej nemeckej organizácie mládeže. Vedeli, že im postačí, aby mali na tieto organizácie ideologický vplyv a na Slovensku sa nájdu ochotní ľudia, ktorí budú vykonávať ich rozkazy... HM nebolo nič iné ako

až 1945. Z 20 550 obžalovaných odsúdili 8 058 osôb, z toho 55 udelili hrdelný trest, vykonaný v 29 prípadoch.

475 ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I. 60/48, č. j. ĽS 293/48-24.

nastrčenie nacistickej organizácie HJ pod zdanlivo národnou firmou..."[476] Poľahčujúcou okolnosťou pre A. Macka bolo, že sa neobohatil pri arizácii židovským majetkom a osobne sa nezapojil do bojov proti Povstaniu, hoci organizoval sieť agentov s protipovstaleckou činnosťou. Priťaženie trestu znamenalo jeho ustanovenie za poslanca Slovenského snemu nie počas volieb v decembri 1938, ale v čase, keď sa na takéto posty dostávali ľudia verní a lojálni režimu.

Štefan Polakovič bol rozsudkom senátu NS podľa § 2, 3 a 4 nariadenia 33/1945 odsúdený v neprítomnosti dňa 17. 6. 1948 za kolaboráciu a nacistické presvedčenie na 20 rokov straty slobody, stratu občianskych práv na 15 rokov a konfiškáciu majetku.[477]

Obaja odsúdení boli vyžiadaní podľa §106 Trestného poriadku zo zahraničia a prostredníctvom Úradu čs. zástupcu v Komisii Spojených národov pre vojnové zločiny bola podaná žiadosť, aby na základe vydaného zatykača zaradili uvedených na listinu vojnových zločincov.[478] Okrem toho bolo po nich, ako po mnohých ďalších, vyhlásené pátranie a zisťovanie pobytu. Stopovanie po ľuďoch, na ktorých bol vydaný zatykač a zdržiavali sa mimo územia ČSR, malo na starosti Povereníctvo vnútra, resp. Štátna bezpečnosť. Po vypátraní hľadaných osôb boli učinené kroky na ich vydanie z krajiny pobytu na nastúpenie výkonu trestu na Slovensko.[479] Ani A. Macek, ani Š. Polakovič neboli z Argentíny alebo inej krajiny vydaní do Československa.

Ďalšie retribučné procesy sa viedli v rokoch 1945 – 1948 proti župnému vodcovi HM, náčelníkovi štábu SPS a poslancovi Slovenského snemu Františkovi Paškayovi (Národný súd), veliteľovi hlavnej duchovnej správy HG a poslancovi snemu kanonikovi Karolovi Körperovi (Národný súd), r. k. dekanovi v Banskej Štiavnici, „hláske" HM a bratovi L. Jankoviča Františkovi Jankovičovi (Národný súd), veliteľovi HM v rokoch 1938 – 1939, ministrovi

476 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47-21.

477 ŠA BA, fond ĽS, spis Štefan Polakovič, šk. 28, mat. 23/48.

478 Tamže.

479 Vyžiadanie A. M. Macka z Argentíny, Buenos Aires, Ayacucho 1823 štátnym obžalobcom (ŠA BA, fond ÚO-NS, šk. 40, mat. Lšt.I 60/48, č. j. ĽS 293/48-24., č. j. 3953-II/4). Podľa hlásenia Ústřední státní bezpečnosti (ŠA BA, fond ĽS, spis Štefan Polakovič, šk. 28, mat. 23/48, č. j. Ústb-13.414/48-11/K zo dňa 23. 3. 1948) americké okupačné úrady odmietli vydať Š. Polakoviča pre neúplnosť žiadosti. Aktuálne sa zdržuje v americkej zóne v mestečku Bad Gastein v Rakúsku a pracuje pod pseudonymom Ján Drobný.

slovenskej vlády a poverenému vyslancovi v Nemecku a Fínsku Matúšovi Černákovi (Národný súd) a vedúcemu hospodárskeho oddelenia HVHM Ladislavovi Koričanskému (okresný Ľudový súd). Ďalších predstaviteľov HM súdilo a vyšetrovalo ľudové súdnictvo na miestnej alebo okresnej úrovni.[480] Za dlhodobo nezvestných alebo členov evakuácie do zahraničia boli v roku 1947 vyhlásení: krajinský vodca HM-M Július Matúš, vedúci motorizovaného a leteckého oddelenia, vedúci úradu HVHM a prvý pobočník hlavného veliteľa HM Belo Martinovič, vodca oddelenia vĺčat pri HVHM a poslanec snemu Štefan Macek, zborová vodkyňa zboru ženskej mládeže HM-D a krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková, vodkyňa oddelenia víl pri HVHM a manželka A. Macka Emília Macková, vodkyňa oddelenia tatraniek pri HVHM Marta Bartanusová-Martinovičová (manželka Bela Martinoviča) a vedúca oddelenia diev pri HVHM Kornélia Slobodová.[481]

4.7 Organizácia HM po skončení vojny

Jednotná organizácia mládeže Hlinkova mládež a ďalšie polovojenské zbory ľudáckeho režimu HG a SPS nemali byť po skončení vojny a znovuzískaní moci zachované. Tento názor zastávala čs. exilová vláda v Londýne aj predstavitelia domáceho odboja a opozície proti režimu Slovenskej republiky. Po začatí SNP a obsadení jeho centra – Banskej Bystrice vydala 1. 9. 1944 povstalecká SNR deklaráciu, ktorá ju oprávňovala ako jedinej hovoriť a rozhodovať v mene slovenského národa. Na obsadenom území vyhlásila obnovený status čs. štátu. Ešte v ten istý deň vydala Nariadenie SNR č. 4, ktorým oficiálne rozpustila vládnucu Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu

480 Hľadanie súdených členov HM ľudovými súdmi a súdnou mocou na Slovensku po roku 1945 závisí od ich posledného prihlásenia sa k trvalému pobytu. Podľa toho bol prípad pridelený miestnemu alebo okresnému ĽS v tom-ktorom meste. Na Slovensku po roku 1945 ostali: vodca oddelenia junákov Anton Rajec (od roku 1944 Liptovský Mikuláš), vedúci kultúrneho a propagačného oddelenia Ján Domasta (po roku 1945 ostal v Bratislave alebo v Nitre), vedúci hudobného a dramatického oddelenia pri HVHM Pavel Tonkovič (Košice), vedúci sociálneho a zdravotného oddelenia univ. prof. Alojz Chura (Trenčín), vedúci zahraničného oddelenia pri HVHM Otto J. Matzenauer (Bratislava), vedúci hospodárskeho oddelenia Jozef Sninčák (od roku 1944 v Prešove) a vedúci duchovnej r. k. správy HM Imrich Izakovič (Bratislava). Vodca oddelenia orlov pri HVHM Eugen Urban mal v roku 1943 trvalý pobyt odhlásený do Ríma.

481 ŠA BA, fond ĽS, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47.

a stranu nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku Deutsche Partai, maďarskú Magyar Nemzeti Párt, Hlinkovu gardu, Freiwillige Schutzstaffel, Hlinkovu mládež a Deutsche Jugend vrátane všetkých ich zložiek a pridružených organizácií. Ich majetky mali prepadnúť v prospech štátu.[482]

Aj napriek tomuto vyhláseniu po potlačení Povstania činnosť zrušených strán a ich zložiek ešte niekoľko mesiacov pretrvala. Najaktívnejšou zložkou mocenského aparátu v tomto poslednom období Slovenskej republiky sa stala HG a jej pohotovostné oddiely. V oblasti štátnej moci a verejnej správy sa vytvorila inštitúcia vládnych poverencov, ktorí mali mimoriadne a vládou dané neobmedzené právomoci pre danú oblasť na Slovensku. Zároveň vykonávali funkciu styčného orgánu medzi župnými a okresnými úradmi na jednej strane a nemeckými, vojenskými a bezpečnostnými zložkami na strane druhej.[483] Vybraní ľudia do týchto funkcií boli akou-takou zárukou spoľahlivosti pri výkone nariadení mocenského aparátu Slovenskej republiky.

S postupným obsadzovaním územia Slovenska jednotkami Červenej armády, Rumunskej armády, 1. čs. armádneho zboru a pripájajúcimi sa partizánskymi oddielmi a vytláčaním nemeckých ozbrojených zložiek sa verejnosprávna a bezpečnostná moc dostávala do rúk sovietskym, československým orgánom, SNR a národným výborom. Miestne jednotky HM, ak ešte existovali a ich vodcovia neevakuovali, resp. dávnejšie neprestali vyvíjať činnosť, rušili veliteľstvá Národnej bezpečnosti. Zachovávali pritom úradnú postupnosť – miestne veliteľstvá NB rozpúšťali miestne veliteľstvá HM, okresné veliteľstvá NB okresné veliteľstvá HM atď.

Majetok rozpustených zložiek HM prepadol v prospech štátu. Niektoré priestory kancelárií HM a ich vybavenie začali okamžite používať veliteľstvá jednotlivých armád, nových bezpečnostných zložiek, národnej bezpečnosti alebo putovali do užívania práve sa tvoriacej novej jednotnej – strešnej mládežníckej organizácie Zväz slovenskej mládeže.[484] Inventár HVHM a Slovenskej pracovnej služby v apríli 1945 pridelilo Povereníctvo vnútra Hlavnému veliteľstvu NB. Finančný majetok z vkladov a účtov jednotlivých

482 SNA, fond PPR, šk. 228, mat. 54/2. Odpis Nariadenia SNR č. 4/1944 zo dňa 1. 9. 1944.

483 V prípade HM išlo o vládnych poverencov pre pracovné nasadenie mládeže do opevňovacích prác pod nemeckým velením a poverencov pre evakuáciu mládeže z oblastí ohrozených blížiacim sa frontom.

484 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. Zápisnice z preberania majetku po bývalej HM v Bratislave.

úrovní veliteľstiev HM previedlo Povereníctvo financií z finančných správcov účtov HM podľa Dekrétu prezidenta republiky č. 108/1945 do správy Fondu národnej obnovy.[485]

4.8 Povojnové obnovenie spolkovej plurality – v jednotnej organizácii mládeže

Skautské hnutie obnovilo svoju legálnu činnosť na území Československa v dňoch ukončenia druhej svetovej vojny. Jeho obnovená existencia bola ovplyvnená celkovou zahraničnopolitickou a vnútropolitickou situáciou Československej republiky (ČSR), ktorej smer výrazne ovplyvnil Košický vládny program. Povojnová Európa bola rozdelená do sfér mocenského vplyvu víťazných mocností a celá východná časť Európy vrátane ČSR sa dostala pod patronát ZSSR.

Okrem českej a slovenskej národnej skautskej organizácie Junák s ústrediami v Prahe a v Bratislave sa začali pri ľavicových stranách formovať na politickej platforme zložky skautov RTJ s neurčitými víziami vybudovať vlastnú organizačnú liaheň. Z predvojnových organizácií sa dokázala na niekoľko mesiacov vzkriesiť židovská organizácia Hašomer Hacair, ktorá vytvorila v Bratislave Ústredie hebrejských skautov ako jedinej zjednotenej korporácie židovskej mládeže. Od septembra 1945 vydávala svoj vlastný časopis rovnomenného názvu. S obnovením religióznych skautských korporácií, a teda ani s homogénnymi židovskými organizáciami sa nepočítalo. Krátko po vstupe do zjednotenej organizácie Junák sa jej podarilo uskutočniť zorganizovanie hromadného odchodu väčšiny židovských príslušníkov do Palestíny. Ústredie hebrejských skautov tak po „krátkom životnom výlete“ stratilo svoje opodstatnenie a ukončilo svoju činnosť.[486]

---

485 SNA, fond PR, šk. 228, mat. 54/2. Odpis listu Národného výboru v Bratislave – Úradovňa NB č. j. 4234/1948 prez.
Poznámka: Podľa dekrétu prezidenta republiky č. 108/1945 zo dňa 25. 10. 1945 ak sa vlastníci neprihlásili k vkladom v rôznych bankách a finančných ústavoch do 31. 12. 1945, tie prepadli v prospech štátu (Fondu národnej obnovy). Ako problém sa ukázalo hľadanie a dokazovanie účtov, resp. finančných vkladov, pretože HM tvorila zložku HSĽS a nebola samostatnou organizáciou podľa spolkového zákona, vedená v evidencii Policajného riaditeľstva. Podľa toho nemohli účty a vkladné knižky HM často vystopovať – dokázať ich príslušnosť.

486 Janota, P.: Dejiny skautingu. Skauting na Slovensku. Rukopis, 1996, s. 21.

Vládnuce politické sily sa po zániku 1. Slovenskej republiky k obnoveniu katolíckeho skautingu ako historického rudimentu, ktorý vytvoril v roku 1939 základňu Hlinkovej mládeže, stavali skôr s antipatiami. K jeho obnoveniu nedošlo, oddiely katolíckych skautov sa začlenili do Junáka ako homogénne organizačné jednotky s podporou vytvorenej duchovnej rady pri ústredí Junáka.

V Bratislave sa 1. júna 1945 na prvej povojnovej skautskej schôdzi v klubových priestoroch Zväzu slovenskej mládeže (ZSM) na Špitálskej ulici[487] konštituovala dočasná skautská rada pri ZSM. Jej úlohou s termínom do najbližšieho junáckeho snemu bolo znovu vystavať skautskú organizáciu na Slovensku. Po dohode slovenských junákov s predsedom ZSM Ernestom Sýkorom sa mohla skautská činnosť rozbehnúť „v rámci Zväzu slovenskej mládeže“[488]. Podľa jedného z prvých obežníkov, ktorý vydalo postupne sa budujúce Ústredie slovenských skautov a skautiek v Bratislave so sídlom na Štefánikovej ulici 6, sa „... chce Ústredie so svojou Ústrednou skautskou radou začleniť ako autonómna zložka do Zväzu slovenskej mládeže – ako budú pravdepodobne začlenení českí a moravskí skauti do Svazu české mládeže“[489]. Obe skautské organizácie v Československu – Slovenský Junák a Český Junák – mohli rozbehnúť svoju činnosť len ako kolektívny člen v účelovo zriadených jednotných celorepublikových mládežníckych organizáciách, ktorých cieľom bolo zjednotenie mládeže pod hlavičkou SČM a obdobne na Slovensku v ZSM. Mimo skautskej organizácie začínajú pracovať aj telovýchovné spolky a športové organizácie, mnohé nadväzujú na svoju predvojnovú činnosť, no takisto len s možnosťou vyvíjať svoje aktivity v zjednotenej telovýchove – v Československej obci sokolskej alebo Československom telovýchovnom zväze.

487 Dočasné vedenie jednotnej organizácie mládeže Svazu české mládeže bolo oficiálne ustanovené v Prahe 12. 5. 1945. Bratislavská sesterská organizácia vznikla 17. 5. 1945 ako Zväz slovenskej mládeže.

488 Archívne zbierky 1. bratislavského oddielu BA (BABP). Kronikový zápis z 1. júna 1945.

489 Archívne zbierky 1. bratislavského oddielu BA (BABP). Obežník Ústredia slovenských skautov a skautiek v Bratislave, č. j. 36/1945.

4.9 Kde sú dokumenty HM?

Časť dokumentov Hlavného veliteľstva HM dal odviezť hlavný veliteľ HM A. Macek ešte pred príchodom frontu v drevených debnách do rodičovského domu v Borskom Sv. Mikuláši.[490] Po prechode frontu tento materiál v domnienke, že ide o cennosti, rozniesli miestni obyvatelia. Zvyšok písomného materiálu zaistilo miestne veliteľstvo NB. Dôležité listiny, kartotéky a albumy odniesli v júni 1945 pracovníci z ÚŠB v Bratislave, ostatné písomnosti prevzalo 21. 7. 1945 posádkové veliteľstvo v Malackách.

Časť dôležitých materiálov zostala po predčasnej evakuácii vedenia HM v priestoroch HVHM v jeho poslednom sídle na Jelenej ulici 2. Po prechode frontu čiastočne zničená budova slúžila na účely Červenej armády, ktorá ju trištvrte roka využívala. Po jej odchode nezostali v priestoroch bývalého veliteľstva žiadne archívy, budovu dal opraviť a od apríla 1946 sa do nej nasťahoval úrad Povereníctva výživy. Od 10. apríla tohto roku využívala kancelárie aj organizačná zložka Zväzu slovenskej mládeže.[491]

Časť kartoték, zoznamov a rozkazov stihli miestne a okresné veliteľstvá pri ústupe odniesť so sebou, časť písomností bola podľa očitých svedkov pred príchodom Červenej armády spálená alebo iným spôsobom zničená.[492] Niektoré skončili v súkromných rukách, dobre ukryté a sčasti aj zničené v strachu pred odhalením, vyšetrovaním a súdením.

So zložkami HM pracoval pri príprave podkladov na obžalobu osôb bývalej štátnej moci, ich hľadanie a zapojenie sa do činnosti tejto organizácie VII. odbor Povereníctva vnútra.

Dnes možno hľadať a bádať pozostalé dokumenty o Hlinkovej mládeži v archívoch Ministerstva vnútra SR. Slovenský národný archív má vo fonde Ministerstva obrany SR č. 605 „Hlinkova mládež“ 25 škatúľ. Ostatné materiály – najmä archívne fondy miestnych organizácií HM sa nachádzajú v štátnych krajských a okresných archívoch MV SR a jeho pobočkách. Fondy HM, HG a SPS sú metodicky uložené v kapitole C. Armáda a bezpečnosť, II. diel, roky 1938 –1945. Prehľad archívov k téme HM nájdete aj na www.civil.gov.sk/arch.htm. Takisto sú niektoré dokumenty, najmä korešpondencia, časopisy a knižné tituly z tohto obdobia k dispozícii

490 ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Hlásenie stanice NB v Borskom Sv. Mikuláši zo dňa 20. 7. 1947, č. j. 147dôv./47.

491 SNA, fond PR, šk. 147, mat. 21/58. Úradné hlásenie zo dňa 13. 1. 1948.

492 SNA, fond PR, šk. 228, mat. 54/2. Hlásenie o zaistení vecí z OV HG na Dunajskej ulici 21 v Bratislave zo dňa 23. 4. 1945.

v Slovenskej národnej knižnici v Martine a v Univerzitnej knižnici v Bratislave.

Resumé

Hlinkova mládež 1938 – 1945

Hlinkova mládež (HM) vznikla v decembri 1938 z politického rozhodnutia štátnotvornej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) a stala sa jednou z najväčších a najvýznamnejších masových organizácií mládeže v období prvej Slovenskej republiky. Jej základy postavili najmä na spolku Slovenských katolíckych skautov a skautiek. Časť jeho vedenia odmietla dať kredit vznikajúcej organizácii a musela sa podriadiť zákazu ďalšej činnosti – podobne ako ostatné branné a polovojenské organizácie z bývalej prvej ČSR.

Množstvo nových, doteraz nepublikovaných informácií z výskumu archívnych materiálov, súdobých periodík a súčasných štúdií pomáha čitateľovi hlbšie nazrieť do organizačnej a výchovnej stránky, obsahu programovej a ideovej výchovy, vzdelávacieho systému, zoznámiť sa s rovnošatami či časopismi HM. Obraz domácich aj medzinárodných aktivít HM dotvára aj zapájanie jej členov do strážnej a poriadkovej služby, predvojenskej brannej výchovy riadenej HM a jej medzinárodné styky a aktivity s európskymi organizáciami mládeže hitlerovskej koalície. Autor predstavuje aj kontroverznú činnosť HM po vypuknutí Slovenského národného povstania trvajúcu od jesene 1944 až do jej zániku: spoluprácu s okupačným nemeckým velením, protipovstaleckú spravodajskú službu, riadenie núteného pracovného nasadenia mládeže do opevňovacích prác a jej aktivizovanie v pomocných oddieloch Protileckej obrany či začlenenie mladých do Pohotovostných jednotiek HG a HM.

Úzke prepojenie Hlinkovej mládeže s HSĽS na spoločnom ideologickom základe, cez popredných predstaviteľov a ich politické smerovanie, dôležité miesto HM v autoritatívnom systéme štátu a neprehliadnuteľná úloha v konečnom zúfalom zápase o udržanie politického režimu republiky sa

jej stali osudnými. Jej posledné štádium je poznačené radikalizáciou a trvá do apríla 1945. Obnovenie plurality Česko-slovenskej republiky znamenalo spoločný koniec materskej strany aj jej mládežníckeho zboru. Aj napriek veľkej zanietenosti sa ich úsilie „preporodiť nového človeka“ nepodarilo dosiahnuť tak, ako očakávali. Aktivity naberali svoj rozmer v mnohých prípadoch vďaka usilovnosti propagandy a najvyššieho velenia HM. Životný príbeh HM sa končí jej zákazom, evakuáciou jej popredných predstaviteľov a ich odsúdením.

Summary

The Hlinka Youth 1938 – 1945

The Hlinka Youth (HY) was set up in December 1938 by the decision of the governing body of the Hlinka Slovak People's Party (HSPP), and became one of the largest and most important youth mass organizations during the first Slovak Republic. Its bases were built mainly on the association of the Slovak Catholic Scouts. A part of the catholic scouts' leadership refused to give credit to the arising organization and was forced to subordinate themselves to a ban of any further activity – likewise as the rest of the civil defence and paramilitary organizations in the former 1st Czechoslovak Republic.

A large number of new, unpublished information from the archive materials, period periodicals and contemporary research helps a reader to better understand the system of organization, ideological thoughts, program of education, a uniform or magazines of the HY. A picture of its domestic and international activities includes a commitment of the members to guard and security service, premilitary defence education managed by the HY and its international contacts and activities with the European youth organizations of Hitler's coalition. The author also presents a controversial activity of the HY after the start of the Slovak National Uprising than lasted from the autumn 1944 until its end and included cooperation with German occupational headquarters and with anti-rebellion secret service, management of forced labour of the youth on the fortifying works, its assistance in the Air-defence troops or the integration of the youth into the Emergency troops of the HG and HY.

A tight connection between the HY and the HSPP on a common ideological background and establishment in the Slovak society, the political ambitions of its leadership, its vital position within the authoritative state

system and its role during the final desperate struggle for preserving the republic regime became fatal for the HY. The last phase of its existence was marked by radicalization and lasted until the April 1945. The renewal of the Czechoslovak Republic meant the end of the party and its youth organization. Despite a great interest and endeavour, their effort to "recreate a new man" did not became as efficient as they expected. Most of the efforts remained only in the sphere of propaganda and of the highest command. The story of the Hlinka Youth ended with the evacuation of the prominent leaders and by sentencing them.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

A. Archívne fondy a zbierky

Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-29/2 Ignác Danák

Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/57 Augustín Huba

Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/58 Jozef Huba

Slovenský národný archív, archívny fond MO SR č. 605 Hlinkova mládež

Slovenský národný archív, archívny fond PR 21/58, materiál Hlinkova mládež 1941 – 1949

Slovenský národný archív, archívny fond PR 20/70, materiál Ústredie SKS pre Slovensko 1928 – 1948

Slovenský národný archív, archívny fond PR 20/140, materiál Odbočka SKS v Bratislave 1936 – 1942

Slovenský národný archív, archívny fond PR 20/177, materiál Ústredie slovenských katolíckych skautiek 1939 – 1942

Slovenský národný archív, archívny fond PR 15/45, materiál Združenie katolíckej mládeže v Bratislave 1940 – 1948

Slovenský národný archív, archívny fond PR 45/1-7, materiál Rozpustenie a evidencia politických strán a združení 1921 – 1949

Slovenský národný archív, archívny fond PR 23774, materiál Hlinkova mládež 1943

Slovenský národný archív, archívny fond PPR 1/12, materiál Rozpustené spolky, naloženie s majetkom 1938 – 1941

Slovenský národný archív, archívny fond PPR 1/14-17, materiál Rozpustenie pokrokových spolkov 1938 – 1940

Slovenský národný archív, archívny fond Národný súd, spis Karol Körper

Slovenský národný archív, archívny fond Národný súd, spis František Paškay

Slovenský národný archív, archívny fond Národný súd, spis Karol Danihel

Štátny archív v Bratislave, archívny fond Ľudový súd, spis Alojz Macek

Štátny archív v Bratislave, archívny fond Úrad obžalobcu NS, spis Alojz Macek

Štátny archív v Bratislave, archívny fond Ľudový súd, spis Štefan Polakovič

Štátny archív v Bratislave, archívny fond Úrad obžalobcu NS, spis Štefan Polakovič

Archívne zbierky 1. bratislavského oddielu BA (BABP) vo vlastníctve P. Janotu.

B. Dobová tlač

Čin, roč. 12, 2000, č. 6.

Gardista, roč. 2, 1940.

Gardista, roč. 3, 1941.

Gardista, roč. 6, 1944.

Nástup (mladej slovenskej autonomistickej generácie), roč. 6, 1938, č. 10.

Nástup (mladej slovenskej autonomistickej generácie), roč. 7, 1939, č. 1 – 7.

Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1 – 3.

Nová mládež, roč. 3, 1940 – 1941, č. 17, 21, 25.

Nová mládež, roč. 4, 1941 – 1942, 1 – 10.

Nová mládež, roč. 5, 1942 – 1943, č. 1 – 10.

Nová mládež, roč. 7, 1944 – 1945, č. 3.

Skautka, roč. 2, 1938, č. 7.

Slavica Slovaca, roč. 38, 2003, č. 2.

Slovák, roč. 20, 1938.

Slovák, roč. 21, 1939.

Slovák, roč. 27, 1945.

Stráž, roč. 1, 1939 – 1940, č. 1 – 6.

Stráž, roč. 3, 1942, č. 5, 6 – 7.

Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2.

Úradné noviny, roč. 20, 1938.

Úradné noviny, roč. 21, 1939.

Úradné noviny, roč. 22, 1940.

Úradné noviny, roč. 26, 1944.

Vůdce, roč. 12, 1931, č. 1.

C. Monografie a encyklopédie

BŘEČKA, B.: Kronika čs. skautského hnutí 1900 – 1990. Brno : Brněnská rada Junáka, 1999. 323 s.

ČAPLOVIČ, D. A KOL.: Dejiny Slovenska. Bratislava : AEP, 2000. 310 s. ISBN 80-88880-39-4

ČAPLOVIČ, M.: Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko). Bratislava : MO SR, 2001. 204 s. ISBN 80-88842-51-4

CHREŇO, J.: Malý slovník slovenského štátu 1938 – 1945. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1965. 297 s.

DAFČÍK, J. – MACEK, A.: Hlinkova mládež. Zošit 1 a 2. Bratislava : Zborové veliteľstvo HM, 1939. 64 s.

JANOTA, P.: Dejiny skautingu. Skauting na Slovensku. Bratislava 1996. 37 s. Rukopis.

JOŠTIAK, J. – JANKOVIČ, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996. 208 s. ISBN 80-88841-04-6

Encyklopédia Slovenska. 2. zv. E – J. Bratislava : Veda, 1978. 638 s. ISBN 71-139-78

Encyklopédia Slovenska. 3. zv. K – M. Bratislava : Veda, 1979. 652 s. ISBN 71-035-79

KORČEK, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu. Bratislava : MO SR, 1999. 226 s. ISBN 80-88842-22-0

MACEK, A. M.: Katolícki skauti na Slovensku. Bratislava : Ústredie SKS, 1938. 463 s.

POLLA, B.: Cesta storočím. Martin : Matica Slovenská, 2000. 171 s. ISBN 80-7090-588-3

ŠKVARNA, D. A KOL.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava : SPN, 1999. 382 s. ISBN 80-08-02977-3

VARINSKÝ, V.: Jozef Vicen a Biela légia. Banská Bystrica : UMB, 2003, 123 s. ISBN 80-8055-844-2

VICEN, J.: Vo víroch rokov 1938 – 1988. Bratislava : Lúč, 1999. 488 s. ISBN 80-7114-279-4

D. Vedecké štúdie a odborné články

BAKA, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945. In: Vojenská história, roč. 11, 2007, č. 1, s. 70 – 85.

BAKA, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941). In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 110 – 122.

BAKA, I.: Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. In: Vojenská história, roč. 8, 2004, č. 3, s. 21 – 40.

KÁRPATY, V.: Hlinkova mládež do leta 1940. In: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburskými rokovaniami. Slovenská republika očami mladých historikov VI. (zost. Pekár, M. – Pavlovič, R.) Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 353 – 362. ISBN 978-80-8068-669-7

KORČEK, J.: Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. In: Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prápor. Zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava 22. – 23. novembra 1995. (zost.

Tóth, D.) Banská Bystrica : Zing Print, 1996, s. 43 – 93. ISBN 80-967629-0-7

LETZ, R.: Biskup Michal Buzalka a politický život. In: Biskup Michal Buzalka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 40. výročia úmrtia. (zost. Letz, R. – Petranský, A.) Bratislava : Lúč, 2002. 176 s. ISBN 80-7114-394-4

MICHELA, M.: K otázke slovensko-chorvátskej spolupráce v rokoch 1941 až 1945. In: Slavica Slovaca, roč. 38, 2003, č. 2, s. 112 – 122.

RAŠLA, A.: Pomoc vojenskej justície slovenskej armády rasovo prenasledovaným občanom. In: Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prápor. Zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava 22. – 23. novembra 1995. (zost. Tóth, D.) Banská Bystrica : Zing Print, 1996, s. 116 – 122. ISBN 80-967629-0-7

SUŠKO, L.: Hlinkova garda od svojho vzniku až po Salzburské rokovania (1938-1940). In: Zborník Múzea SNP II. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1969. s. 167 – 260.

VONDRÁŠEK, V.: Aktivity ludáckého exilu na přelomu 50. a 60. let a režimová opatření na území Slovenska. In: Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám Michala Barnovského. (zost. Pešek, J.). Bratislava : HÚ SAV, 2006, s. 238 – 260. ISBN 80-969623-6-1

ZAVACKÁ, M.: Hrdinské vĺčatá – oficiálne detské vzory rokov 1939 – 1944. In: Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám Michala Barnovského. (zost. Pešek, J.). Bratislava : HÚ SAV, 2006, s. 33 – 41. ISBN 80-969623-6-1

E. Internet

http://slovakia.humanist.net/a_profiles.htm (26. 6. 2004)

http://www.mujweb.cz/veda/traxler/tr-ls.htm (26. 6. 2004)

http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0215_00.htm (4. 7. 2004)

http://www.civil.gov.sk/arch.htm (27. 6. 2004)

http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm (4. 7. 2004)

http://www.dejiny.sk/eknih/hrad1.htm (27. 6. 2004)

http://www.filozofia.sk/pk/polak.htm (28. 6. 2004)

http://www.filozofia.sk/pk/polak2.htm (28. 6. 2004)
http://www.dzs.sk/komunita_osoba.php (27. 6. 2004)
http://www.historickarevue.com/archiv/peron.html (26. 6. 2004)

Použité skratky

a ď.	a ďalšie
a i.	a iné
a pod.	a podobne
atď.	a tak ďalej
BA	Bratislava
BTHM	Budovateľské tábory Hlinkovej mládeže
BV	branná výchova
č.	číslo
ČSR	Československá republika
DJ	Deutsche Jugend
DP	Deutsche Partei – Nemecká strana
dp.	dôstojný pán
EZM	Európsky zväz mládeže
FS	Freiwillige Schutzstaffel
GIL	Gioventu Italiana Littorio (organizácia talianskej mládeže)
GILE	Gioventu Italiana del Littorio all´Estero (GIL v zahraničí)
HG	Hlinkova garda
HJ	Hitlerjugend
HM	Hlinkova mládež
HM-D	2. zbor (dievčat) Hlinkovej mládeže
HM-M	1. zbor (chlapcov) Hlinkovej mládeže
HSĽS-SSNJ	Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty
HVHM	Hlavné veliteľstvo Hlinkovej mládeže
HVHG	Hlavné veliteľstvo Hlinkovej gardy
HV SPS	Hlavné veliteľstvo Slovenskej pracovnej služby
Ks	Koruna slovenská
KÚSM	Krajinské ústredie starostlivosti o mládež
ĽS	Ľudový súd
mat.	materiál
mjr.	major
MNO	Ministerstvo národnej obrany
MO SR	Ministerstvo obrany SR

MŠaNO	Ministerstvo školstva a národnej osvety
MV SR	Ministerstvo vnútra SR
MV	miestny vodca HM
MVHM	Miestne veliteľstvo HM
ndpor.	nadporučík
NS	Národný súd
OV	okresný vodca HM
OVHM	Okresné veliteľstvo HM
PBV	Predvojenská branná výchova
plk.	plukovník
PJHM	Pohotovostné jednotky HM
POHM	Pracovné oddiely HM (iné boli tzv. Pomocné oddiely HM)
pplk.	podplukovník
prez.	prezídium (v texte skloňované ‚prezídia')
PPR	Prezídium policajného riaditeľstva
PR	Policajné riaditeľstvo
RAD	Reichsarbeitsdienst – Ríšska pracovná služba
roč.	ročník
RTJ	Robotnícka telovýchovná jednota
SD	Sicherheitsdienst
SKS	Slovenskí katolícki skauti
SKM	Slovenská katolícka mládež
Sl. z.	Slovenský zákonník
SNA	Slovenský národný archív
SNP	Slovenské národné povstanie
SPS	Slovenská pracovná služba
SR	Slovenská republika
ŠA	Štátny archív
šk.	škatuľa
TSHM	Tlačová služba Hlinkovej mládeže
ÚO	Úrad obžalobcu
ÚPN	Ústav pamäti národa
ÚSKS	Ústredie slovenských katolíckych skautov
ÚŠB	Ústredňa štátnej bezpečnosti
VŠHM	Vodcovská škola HM
VVŠHM	Vyššia vodcovská škola HM
ZEM	Zväz evanjelickej mládeže

zv.	zväzok
ŽI	župný inšpektor HM
ZJS RČS	Zväz junákov skautov Republiky Československej
ZKM	Združenie katolíckej mládeže
ZVHM	Zborové veliteľstvo Hlinkovej mládeže
ŽV	župný veliteľ HM
ŽVHM	Župné veliteľstvo HM

Menný register

L

M

Prílohy

Zoznam príloh

Príloha 7: Štruktúra organizácie HM
- ***Príloha 7.1:*** Štruktúra vedenia HM
- ***Príloha 7.2:*** Organizačná štruktúra HM od júla 1940
- ***Príloha 7.3:*** Dôstojnícke a poddôstojnícke hodnosti činovníkov HM, HG a SPS

Príloha 8: Členstvo v HM – počet členov HM v rokoch 1939 – 1943

Príloha 9: Symbolika, zásady a rovnošata v HM
- ***Príloha 9.1:*** Symboly HM a zákon, sľub a heslo vekových kategórií v HM
- ***Príloha 9.2:*** Rovnošata v HM
- ***Príloha 9.3:*** Súčiastky a cena rovnošaty členov a činovníkov v HM
- ***Príloha 9.4:*** Vzorná schôdzka háemistov a programová náplň schôdzok

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM
- ***Príloha 10.1:*** Vodcovské školy HM – ciele, účastníci, inštruktori, témy, ideológia, literatúra
- ***Príloha 10.2:*** Kurzy pre duchovných radcov HM
- ***Príloha 10.3:*** Vyššia vodcovská škola HM

Príloha 11: Publikačná činnosť HM
- ***Príloha 11.1:*** Prehľad periodík a publikácií HM
- ***Príloha 11.2:*** Náklad časopisov a cenník inzercie časopisov HM
- ***Príloha 11.3:*** Zmeny a úpravy titulnej strany Novej mládeže 1939 – 1944
- ***Príloha 11.4:*** Pochody HM
- ***Príloha 11.5:*** Sľubová pieseň HM (autor J. H. Šaľan)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie
- ***Príloha 12.1:*** Európske organizácie mládeže krajín Osi
- ***Príloha 12.2:*** Vodcovia zahraničných mládežníckych organizácií (1942)
- ***Príloha 12.3:*** Odznaky európskych organizácií mládeže
- ***Príloha 12.4:*** Európsky zväz mládeže – založenie a pracovné skupiny
- ***Príloha 12.5:*** Styky HM so zahraničnými organizáciami

Príloha 13: Knižné a neperiodické publikácie o SKS a HM
- ***Príloha 13.1:*** Dobové publikácie
- ***Príloha 13.2:*** Publikácie súčasnej proveniencie s informáciami o HM

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

Príloha 1: **Najvyšší predstavitelia HG/HM**

Jozef Tiso, Vojtech Tuka, Alexander Mach

Prezident SR a najvyšší veliteľ HM Jozef Tiso medzi činovníkmi HM.
(Zdroj: Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, strany príloh.)

Predseda vlády SR a krajinský veliteľ HM Vojtech Tuka.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 3, 1940, č. 17, s. 266.)

Minister vnútra a hlavný veliteľ HG Alexander Mach.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 3, 1940, č. 17, s. 267.)

Príloha 2: Profily hlavných predstaviteľov HM

Príloha 2.1: Hlavný veliteľ HM Alojz Macek

Alojz M. Macek

Narodil sa 9. 4. 1909 v Borskom Sv. Mikuláši, zomrel roku 1975 v Ríme.

Hlavný organizátor slovenskej mládeže v organizácii Hlinkova mládež počas slovenského štátu v období rokov 1938 – 1945. Ľudovú školu navštevoval v rodnej obci, pokračoval na meštianskej škole v Senici, gymnázium vyštudoval ako chovanec jezuitského internátu v Trnave. Vysokoškolské štúdiá práva ukončil v roku 1937 v Bratislave.
Spolu s bohoslovcom Štefanom Bulkom založil v rodnej obci samovzdelávací krúžok Mlaď Jána Hollého, ktorý sa staral o kultúrny život v Borskom Sv. Mikuláši.

Publicistická a novinárska činnosť
Ako študent prispieval do časopisov mládeže (Rozvoj) a neskôr do ľudáckych, náboženských a skautských časopisov doma a esperantských v zahraničí. Od roku 1928 začal spolupracovať s časopisom Skaut, v rokoch 1931 – 1938 bol jeho spoluredaktorom. V katolíckej skautskej organizácii na Slovensku pôsobil od roku 1931 ako krajinský tajomník, v roku 1937 ho Valné zhromaždenie SKS zvolilo za krajinského podnáčelníka s pôsobnosťou výkonného orgánu. Vo svojej mimoskautskej činnosti zastával od roku 1934 funkciu redaktora Mladého života, premenovaného v roku 1939 na Mladého Slováka. Od roku 1939 až do svojej emigrácie bol hlavným a zodpovedným redaktorom háemistických časopisov: Vĺča, Slovenská deva, Nová mládež, Stráž a denníka Prelom. V emigrácii založil a redigoval časopis Slovenská mládež v zahraničí (1949 – 1950), okrem toho prispieval do slovenských emigrantských časopisov Slovenská republika, Slovák v slobodnom svete, Slovák v Amerike a ďalších.
Je autorom troch knižných publikácií: základnej príručky vydanej pre potreby katolíckych skautov Katolícky skaut na Slovensku (Bratislava, 1938), pri príležitosti cyrilo-metodského jubilea napísal v španielčine informačnú brožúru San Cirilo y San Metodio. Su obra entre los pueblos eslavos (Svätý Cyril a sv. Metod. Ich dielo medzi Slovanmi. Buenos Aires, 1963). Jeho záľubou bolo esperanto, ako tretí titul napísal Malú učebnicu esperanta, vydal ju v roku 1937 Spolok sv. Vojtecha v Trnave práve v jazyku, ktorý propagoval a viedol jeho kurzy až do roku 1938.

Krajinská spravodajkyňa SKS Emília Macková-Mihálová s podnáčelníkom SKS Alojzom Mackom.
(Zdroj: Skautka, roč. 2, 1938, č. 7, s. 61.)

Duchovný radca HM-D Jozef Hlavatý a hlavný veliteľ HM Alojz Macek medzi vedúcimi HM.
(Zdroj: Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 131.)

Návšteva prezidenta SR Jozefa Tisa v tábore HM.
(Zdroj: Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 131.)

Príloha 2: Profily hlavných predstaviteľov HM

Príloha 2.1: Hlavný veliteľ HM Alojz Macek

Profesijná a politická činnosť
Po vyhlásení autonómie a vzniku Slovenskej krajiny na jeseň 1938 zohral významnú úlohu v organizovaní Hlinkovej mládeže: od 7. decembra 1938 začína spolu s bývalým krajinským náčelníkom SKS J. Dafčíkom budovať sieť a štruktúru HM, dňa 11. 2. 1938 ho hlavný veliteľ HG vymenoval do funkcie zástupcu zborového veliteľa HM a začiatkom mája 1938 vymenil na poste zborového vodcu HM Jána Dafčíka. Od 9. 8. 1940 po vymenovaní najvyšším veliteľom HM predsedom HSĽS a prezidentom republiky J. Tisom zastával funkciu hlavného veliteľa HM. V hierarchii HM bol v polovojenskej hodnosti čelníka. Za úspešnú činnosť pre mládež mu vodca tretej ríše A. Hitler udelil v marci 1942 vysoké vyznamenanie Záslužného kríža Rádu nemeckého orla I. triedy a v rovnakom čase ho ocenil aj rumunský kráľ Michal I. Odznakom predvojenskej výchovy I. triedy. Doma bol v roku 1944 vyznamenaný Rádom slovenského kríža.
Okrem svojej pôsobnosti v HM jeho práca zahŕňala až do emigrácie tieto úseky verejnej správy: bol zástupcom predsedu a neskôr aj predsedom Krajinskej ústrednej starostlivosti o mládež, hlavným veliteľom Slovenskej pracovnej služby (od mája 1942), podpredsedom Slovenského Červeného kríža (od 1943) a v roku 1944 sa stal komisárom vnútornej verejnej správy.
Dňa 20. 11. 1941 ho prezident SR menoval poslancom Slovenského snemu za HSĽS. Poslaneckú prísahu zložil 25. 11. 1941, vydaný mu bol poslanecký preukaz s číslom 82. Túto funkciu zastával až do zániku slovenského štátu. Od 1. 12. 1941 nahradil v kultúrnom výbore snemu Jána Ferenčíka.
Od septembra 1944 po vypuknutí Povstania organizoval v spolupráci s Ladislavom Jankovičom, Jozefom Vicenom a so spravodajským oddelením HVHM spravodajskú službu a sieť spravodajcov – tzv. hlásky, do ktorej začlenil bývalých aj aktuálnych poslucháčov Vyššej vodcovskej školy HM. Ich úlohou bolo podávať informácie o náladách obyvateľstva a pohybe ozbrojených zoskupení partizánov z nedostupných (komunikačne odrezaných) miest Slovenska, najmä z povstaleckého územia. Od novembra 1944 sa pod jeho vedením začali pripravovať zázemia na evakuáciu vlády SR a čelných predstaviteľov do Rakúska v prípade ohrozenia spojeneckými armádami a v záujme zachovania slovenskej vlády. Spolu s J. Paučom, Š. Polakovičom, Š. Mikulom, J. Mikulom a A. Krajčovičom bol jedným z aktérov Manifestu mladej slovenskej generácie, prednesenom na piešťanskom zjazde strany 14. 1. 1945. Na Veľkonočnú nedeľu dňa 1. 4. 1945 evakuoval aj so svojou rodinou do Rakúska, odkiaľ po trojročnom pobyte (Bad Hall, Zell am See, Gerold, Innsbruck) emigroval aj so svojou manželkou Emíliou, rod. Mihálovou, a deťmi v roku 1948 do Buenos Aires v Argentíne. V exile pôsobil v rôznych spolkoch, patril k aktívnym spolupracovníkom F. Ďurčanského. Spolu s ním a Š. Polakovičom, S. Mečiarom, J. Joštiakom a ď. sa angažoval v Slovenskom akčnom výbore. Podpredseda a tajomník Slovenského oslobodzovacieho výboru a Slovenskej oslobodzovacej rady. Prijal tiež predsedníctvo Slovenského spolku, ktorý mal zastupovať na Svetovom kongrese Slovákov v Ríme v roku 1975. Tu počas zjazdu SKS náhle zomrel.

Národný (ľudový) súd v Bratislave ho v roku 1948 odsúdil v siedmich bodoch obžaloby (zrada na Povstaní, domáca zrada a i. podľa retribučného zákona č. 33/1945 Sb. n. SNR) in absentia na doživotie.
V roku 1994 bola s podporou Matice slovenskej odhalená na jeho rodnom dome v Borskom Mikuláši pamätná tabuľa. Matica slovenská ho zaradila do svojho výročného kalendára, v ktorom pripomenula jeho nenahraditeľné služby.

(Zdroj:
ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47.
ŠA BA, fond ÚO-NS, spis Alojz Macek, šk. 40, mat. Lšt.I.60/48.
Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 160. ISBN 80-88841-04-6.
Kolektív aut.: Encyklopédia Slovenska. 3. zv. K – M. Bratislava : Veda, 1979, s. 438. ISBN 71-035-79
Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 7, s. 3.
Vicen, J.: Vo víroch rokov 1938 – 1988. Lúč : Bratislava, 1999, s. 79. ISBN 80-7114-279-4
http://slovakia.humanist.net/a_profiles.htm (26. 6. 2004)
http://www.mujweb.cz/veda/traxler/tr-ls.htm (26. 6. 2004).)

Štefan Polakovič

Narodil sa 22. 2. 1912 v Chtelnici pri Piešťanoch.

Vedúci oddelenia národno-politickej výchovy pri HVHM Štefan Polakovič.
(Zdroj: http://www.filozofia.sk/pk/polak.htm (28. 6. 2004).)

Vystupoval aj pod pseudonymom Dr. Ján Drobný. Po skončení strednej školy odišiel do Ríma, kde študoval filozofiu a teológiu na Lateránskej univerzite. Od roku 1941 pracoval na Úrade propagandy ako zástupca vedúceho úradu. Získal doktorský titul, hodnosť docenta a od roku 1944 sa stal profesorom filozofie na Slovenskej univerzite v Bratislave. V roku 1945 evakuoval spolu s ďalšími predstaviteľmi prvej Slovenskej republiky do Rakúska, svoje pôsobisko mal neskôr v Bavorsku a od konca roku 1945 aj v Ríme, kde patril k agilným slovenským emigrantom, organizovaným v Slovenskom akčnom výbore. V ňom zastával funkciu generálneho tajomníka. V roku 1949 sa vysťahoval spolu s vlnou emigrantov prvej SR (R. Dilong, S. Mečiar, J. Paučo, A. M. Macek, J. Joštiak, F. Ďurčanský a ďalších približne 500 osôb) do Buenos Aires v Argentíne. Myšlienkovo patril k istej platforme radikálneho krídla HSĽS a bol zástancom, stúpencom a autorom mnohých myšlienok slovenského národného socializmu. Od septembra 1944 do januára 1945 člen prípravnej skupiny Manifestu mladej slovenskej generácie, ktorý predložili na januárovom sneme HSĽS. Pred príchodom frontu evakuoval v apríli 1945 spolu s vládnou kolónou do Horného Rakúska. Zdržiaval sa v zóne Američanmi obsadeného územia Rakúska (Bad Gastein) a vystupoval pod pseudonymom Ján Drobný. Národný súd ho v júni 1948 odsúdil na trest 20 rokov straty slobody, konfiškáciu majetku a straty občianskych práv. Svoj priestor dostal najmä po salzburských rokovaniach v júli 1940. Angažoval sa v Hlinkovej mládeži a po boku hlavného veliteľa HM aj v Slovenskej pracovnej službe. Jeho sila spočívala v pere, myšlienke a rétorike: ideologické vedenie oddelenia národnej a politickej výchovy pri HVHM, písanie príspevkov do časopisov HM a mesačné prednášky v táboroch SPS. v roku 1939 pôsobil ako duchovný radca pri kurzoch vodcov orlov HM. Od jesene 1941 sa stal vodcom Vyššej vodcovskej školy HM, viedol kurzy Vodcovských škôl HM, prednášal ideológiu a propagandu na mnohých školeniach vodcov, odborných referentov pri župných či okresných veliteľstvách HM a v mene HM viedol výpravy vodcov, športovcov a umelcov do Nemecka a Talianska. Účastník zakladacieho stretnutia Európskeho zväzu mládeže v septembri 1942 vo Viedni. Slovensko a HM zastupoval v pracovnej skupine Etická výchova.

Po auguste 1944 sa na krátky čas (asi 2 týždne) stal vedúcim Slovenského rozhlasu, ovplyvňoval jeho chod a riadil jeho líniu v duchu oficiálnej štátnej politiky. Po vypuknutí SNP zaviedol v rozhlase prísnu kontrolu. Slovenský rozhlas v Bratislave sa vysielaním hesiel pre tzv. hlásky stal vtedy prostredníkom medzi spravodajským oddelením HVHM a provládnou spravodajskou sieťou na území Slovenska. Jeho autorstvo sa pripisuje aj výroku „Tomu verím, toto vyznávam, tejto pravde vernosť prisahám“, ktorý Slovenský rozhlas zaradil do vysielania niekoľkokrát denne počas SNP aj po jeho potlačení.

Ideológ a obhajca slovenskej štátnej samostatnosti. Autor filozofického výkladu udalostí z marca 1939, národnej politiky J. Tisu a jeden z hlavných tvorcov idey národného socializmu v prvej Slovenskej republike. Z jeho filozofických a politicko-filozofických prác: K základom slovenského štátu (1939), Úvod do filozofie (1940), Slovenský národný socializmus (1940), Z Tisovho boja (1941), Tisova náuka (1941), Slovenské národné vyznanie (1942), Náš duch (1942), L´evolution des idées fundamentales de la politique slovaque (1944), O pojem filozofie (1944), Warum eine freie Slowakei? (1944), Vývin základných myšlienok slovenskej politiky (1944). Prispieval aj do časopisov, jeho články sa objavovali medzi i. vo Filozofickom zborníku, Slovenských pohľadoch, Svoradove a ď. Po emigrácii v publicistickej a publikačnej práci neustal, uverejnil štúdiu v zborníku Vo vyhnanstve (1947) a vydal knižku Na prelome dvoch období (Buenos Aires, 1952). Ďalšie štúdie a príspevky nájdeme v Moste a vo viacerých slovenských ča-

sopisoch v zahraničí: Slovenská republika, Slovák v Amerike, Černákov odkaz, almanach Slobodné Slovensko. Okrem toho spolupracoval alebo zostavil niekoľko memoránd Slovenského akčného výboru.
Po roku 1989 niektoré inštitúcie začali vytvárať priestor na publikovanie Slovákov – autorov žijúcich v zahraničí. V roku 1996 vydala Matica slovenská Polakovičovu publikáciu Omšová modlitba – Európsky kultúrny podnik, o dva roky neskôr jeho knihu esejí Eseje o národe.

(Zdroj:
SNA, fond MO SR, mat. 605, k. č. 19, zv. 2.
ŠA BA, fond ĽS, spis Štefan Polakovič, šk. 28, mat. 23/48.
http://www.filozofia.sk/pk/polak.htm (28. 6. 2004)
http://www.filozofia.sk/pk/polak2.htm (28. 6. 2004).)

Ladislav Moško

Narodil sa 28. 2. 1909 v Púchove.

Po absolvovaní stredoškolského štúdia v Bratislave pracoval ako úradník na Krajinskom úrade v Bratislave a na rôznych pozíciách na okresných úradoch. v rokoch 1929 – 1937 pôsobil ako člen Orla v Bratislave. Po vyhlásení autonómie sa zapojil do činnosti v Hlinkovej garde a neskôr aj v Hlinkovej mládeži. Na Hlavné veliteľstvo HM v Bratislave odišiel z pracovného zaradenia na Štátnom pozemkovom úrade. Na vlastnú žiadosť bol z HVHM uvoľnený v januári 1944. Dňa 10. októbra 1942 ho hlavný veliteľ HM vymenoval z postu vedúceho úradu HVHM (od decembra 1940) do funkcie vedúceho štábu HVHM. Vo svojej rozhodovacej pôsobnosti mal hospodárske oddelenie, chod kancelárií a administráciu časopisov. Po jeho odchode ho nahradil až do konca fungovania úradu táborník Belo Martinovič (predtým aj pod menom Belo Kuttner, prvý pobočník hlavného veliteľa HM a vedúci leteckého a motorizovaného oddelenia HVHM).

Okrem niekoľkých študijných ciest v Nemecku, Taliansku a Holandsku v apríli 1942 absolvoval a viedol výpravu HM do Vodcovskej školy pre zahraničných vodcov mládeže v Postdame.

Po vojne pracoval ako vedúci pracovnej skupiny pre Pozemkovú reformu v Kežmarku. V roku 1947 ho vypočúval obžalobca NS v spojitosti s obvinením bývalého veliteľa HM A. M. Macka.

Július Matúš

Narodil sa 6. 7. 1918 v Košeticiach pri Prešove.

Krajinský veliteľ HM Július Matúš.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 2.)

Po ukončení učiteľskej akadémie pôsobil ako učiteľ v Tulčíku a v Prešove. Na vyžiadanie samotného hlavného veliteľa HM bol pre prácu v HM dočasne oslobodený od vojenskej služby a uvoľnený aj z učiteľskej praxe. Ako chlapec bol členom Orla a neskôr pracoval ako činovník vo výchove mládeže. Do činnosti v HM sa zapojil hneď od jej založenia, na svojom prešovskom pôsobisku prešiel od roku 1939 funkciami zástupcu okresného vodcu HM, spravodajcu oblasti a od roku 1940 župného inšpektora HM župy šarišsko-zemplínskej. V novembri 1941 ho hlavný veliteľ HM menoval vodcom Vodcovskej školy HM v Chtelnici, v ktorej viedol sedem kurzov. V júni 1942 bol vymenovaný za vodcu voja orlov (funkčná hodnosť na úrovni vedúceho oddelenia pri HVHM). Dňa 10. 10. 1942 ho A. Macek vymenoval za krajinského vodcu HM. V organizácii HM mu bola udelená polovojenská hodnosť táborník. Účastník zakladacieho stretnutia Európskeho zväzu mládeže v septembri 1942 vo Viedni. Slovensko a HM zastupoval v pracovnej skupine Výchova vodcov.
Na sklonku vojny bol zaradený do evakuácie vrcholných predstaviteľov slovenského štátu a Hlinkovej mládeže do Rakúska.

(Zdroj:
Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 2.
ŠA BA, fond ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47.)

Príloha 2: Profily hlavných predstaviteľov HM

Príloha 2.5: Ladislav Jankovič
Príloha 2.6: Belo Martinovič (Belo Kuttner)

Ladislav Jankovič

Narodil sa 25. 6. 1917 v Cíferi, okres Trnava.

Používal značky LJ alebo ic. Ľudovú školu skončil v Cíferi a osem tried reálneho gymnázia v Banskej Štiavnici. V roku 1939 začal so štúdiom na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, ktoré ukončil s titulom doktor vo februári 1945. Počas štúdií pracoval ako advokátsky koncipient.
Pred vyhlásením slovenskej autonómie sa venoval ako skautský vodca činnosti v slovenskom katolíckom skautingu v Banskej Štiavnici. Počas vysokoškolských štúdií sa na bratislavskom internáte Svoradov zapojil do študentskej spolkovej činnosti, bol tajomníkom spolku Moyzes – spolok slovenských katolíckych akademikov a generálnym tajomníkom Ústredia slovenského katolíckeho študentstva. Jeden z iniciátorov myšlienky a spoluzakladateľ Vyššej vodcovskej školy HM pre budúcich výchovných pracovníkov a inštruktorov v HM z radov vysokoškolákov, v ktorej od jesene 1941 zastával funkciu zástupcu a výkonného orgánu jej vodcu Š. Polakoviča. Po vypuknutí Povstania sa aktívne angažoval vo vytváraní spravodajskej siete z radov absolventov VVŠHM na území obsadenom povstalcami – tzv. hlásky. Jedným z jeho posledných vystúpení za HM na území Slovenska bola jeho účasť 14. 3. 1945 ako zástupcu HM na slávnostnom vojenskom sľube slovenskému národu a Slovenskej republike frekventantov kurzu v Sekuliach.
V apríli 1945 evakuoval s mnohými členmi tejto školy a organizácie HM pred blížiacou sa Červenou armádou do Rakúska, odtiaľ sa presunul do Bavorska a do Paríža. V Nemecku spolu s J. Paučom a K. Čulenom začali vydávať časopis Slobodné Slovensko, ktorý vychádzal nasledujúcich 45 rokov. Po neúspechu s podzemnou organizáciou Slovenská tajná ochrana zakladá spolu s ďalšími prvú exilovú organizáciu Slovenský revolučný odboj, ktorá združovala predovšetkým mladšiu slovenskú emigráciu. Po Mníchove a Paríži sa nakoniec v roku 1951 usadil v Argentíne v Buenos Aires. Tam sa zapojil do činnosti Slovenského spolku, kde bol viac rokov generálnym tajomníkom a 13 rokov jeho predsedom. Reprezentoval Slovenský kultúrny spolok vo Svetovom kongrese Slovákov, v ktorom bol trikrát zvolený za podpredsedu. V emigrácii vydáva od roku 1976 časopis Slovenský život, ktorý rediguje jeho manželka Eva. Okrem toho prispieval do emigrantských časopisov a zborníkov: Juhoamerický Slovák, Naša zem, Slovák v Amerike a ď.
Dom zahraničných Slovákov v Bratislave je vydavateľom pamätí J. Joštiaka (veliteľa Rodobrany) a L. Jankoviča (zástupcu vodcu VVŠHM) – obaja emigrovali do Argentíny – s názvom Dva životy jeden osud.

(Zdroj:
Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996, 4. strana obálky. D. ISBN 80-88841-04-6.)

Belo Martinovič (Belo Kuttner)

Narodil sa 20. 2. 1909 v Turčianskom Sv. Martine.

Poštový úradník (Martin) a prednosta pošty (Oravský Podzámok) až do svojho pôsobenia na HVHM v Bratislave. Pred vojnou viedol v SKS oddiel skautov, takisto bol členom Sokola. Do HM vstúpil hneď pri jej založení v decembri 1938. V prvej fáze kreovania organizačnej štruktúry HM zastával funkciu oblastného vodcu HM v Turčianskom Sv. Martine (1939 – 1940) a župného inšpektora HM pre okresy Dolný Kubín, Ružomberok a Liptovský Sv. Mikuláš. Hlavný veliteľ HM A. Macek si ho vybral za svojho pobočníka, takisto vykonával pozíciu referenta výchovného odboru pri HVHM, vedúceho leteckého a motorizovaného oddelenia HVHM a od roku 1944 bol vymenovaný za vedúceho úradu HVHM. Túto prácu vykonával až do evakuácie HVHM. Viedol niekoľko zájazdov HM do zahraničia, vodcovských kurzov a školení v HM, zúčastnil sa výpravy zakladajúceho stretnutia Európskeho zväzu mládeže vo Viedni (13. – 19. septembra 1942), kde HM zastupoval na poradách súručenstva – pracovnej skupiny Stavby a cestovanie mládeže. Absolvoval 1. beh VVŠHM.
Pred príchodom frontu a spojeneckých vojsk evakuoval s HM do Rakúska. Podľa správy z roku 1947 bol nezvestný. O jeho pobyte v emigrácii sa nezachovali ďalšie správy alebo odkazy v pamätiach.

(Zdroj:
SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 9, zv. 4. Ďalšie informácie sú v kr. 9, zv. 25; šk. 18, zv. 3, 13 a 14; šk. 20, zv. 1 a 3.)

Karol Körper

Narodil sa 4. 1. 1894 v Nemšovej, okres Trenčín.

Stredoškolské štúdiá ukončil v Bratislave a v Trnave, absolvent vysokoškolského štúdia na právnickej a filozofickej fakulte v Bratislave. Pôsobil ako kaplán v Gajaroch a Topoľčanoch, profesor na gymnáziu v Nových Zámkoch a riaditeľ meštianky v Nových Zámkoch. Po týchto zamestnaniach prešiel na post profesora teológie do trnavského seminára.

Od roku 1925 pôsobil ako ústredný tajomník katolíckej kancelárie v Bratislave a od roku 1928 zastával miesto ústredného tajomníka biskupskej kancelárie v Trnave. V roku 1932 sa stal kanonikom bratislavskej kapituly a v roku 1939 farárom a dekanom v Bratislave. V decembrových voľbách 1938 do Snemu Slovenskej krajiny bol zvolený za poslanca, kde sa zapojil ako člen aj do práce kultúrneho výboru snemu. Dňa 1. 10. 1939 bol vymenovaný za prednostu cirkevného odboru ministerstva školstva a národnej osvety. V rokoch 1939 – 1940 pôsobil v dozornom výbore Tatrabanky.

Od roku 1925 redigoval časopisy Kultúra, Duchovný pastier, Literárne listy a Katolícke kázne. V rokoch 1936 – 1939 písal úvodníky do denníka Slovenská pravda a v tomto období pôsobil aj ako šéfredaktor tohto listu. Prvé roky Slovenskej republiky sa angažoval aj v denníku Slovák. Do novín písal pod značkou dr. k. k. Napísal 700-stranovú publikáciu Prameň z Boha a 500-stranový cestopis Z Bratislavy do Chicaga.

Ešte počas štátneho zväzku ČSR začal pracovať v Slovenskom rozhlase ako člen poradného zboru. V tejto práci pokračoval až do vytvorenia samostatného slovenského štátu. Pripravoval cudzojazyčné spravodajstvo, preklady slovenských a zahraničných štátnikov a pričinil sa o vybudovanie spravodajského a programového oddelenia v rozhlase. Po októbri 1938 ho minister školstva M. Černák poveril zastupujúcim a kontrolným orgánom MŠaNO v rozhlase. Túto úlohu vykonával až do svojho odvolania dňa 16. 6. 1939.

V čase prvej ČSR zastával reprezentačnú funkciu v organizácii Slovenských katolíckych skautov – ako podstarosta SKS v rokoch 1934 – 1938, ďalej v rokoch 1935 – 1938 ako starosta spolku moravských, českých a slovenských katolíckych skautov Liga katolíckych skautov v ČSR a jej pokračovateľa Skautskej katolíckej ligy v ČSR. Bol členom tej skupiny vedenia katolíckych skautov na čele s J. Dafčíkom, ktorí sa korporatívne prihlásili do Hlinkovej mládeže. V roku 1938 vstúpil do HSĽS, v ktorej sa stal členom kultúrnej komisie.

15. decembra 1938 ho hlavný veliteľ HG Karol Sidor poveril vedením katolíckej duchovnej správy v HG. Presné pomenovanie funkcie bolo duchovný náčelník a hlavný duchovný radca HG. Po júni 1941 ho hlavný veliteľ HG A. Mach uvoľnil z tejto funkcie a s ním aj duchovného radcu evanjelického vierovyznania, farára e. a. v. Ladislava Jurkoviča. K. Körper to zdôvodnil pre ich ,,nesúhlas s prevládajúcim tukovským smerom v HG, ktorý aj naďalej zachovával a prehlboval nemecký vplyv nemeckej garancie" v tejto polovojenskej zložke HSĽS. Po príchode nemeckých poradcov do slovenských médií bol podľa vlastných slov odsunutý do úzadia ako nežiaduca osoba v redakciách denníkov Slovák a Slovenská pravda. Po júni 1941 (medzník – napadnutie ZSSR) prešiel do politickej pasivity.

Ako poslanec Slovenského snemu bol po roku 1945 obžalovaný podľa retribučného zákona č. 33/1945 a súdený Národným súdom v Bratislave.

(Zdroj:
SNA, fond NS, Karol Körper, šk. 12, mat. Tn ľud 17/45, film A860.)

František Paškay

Narodil sa 31. 5. 1896 v Banskej Štiavnici.

Pôsobil ako stredoškolský učiteľ a po 6. 10. 1938 ako riaditeľ meštianskej školy v Dubnici nad Váhom, kde mal aj trvalé bydlisko. Okrem svojho zamestnania vyvíjal ako dobrovoľník od roku 1934 činnosť v slovenskom katolíckom skautingu – najprv ako zástupca a neskôr ako oblastný vodca SKS v Trenčianskej skautskej oblasti. Do Hlinkovej mládeže prešiel po vyhlásení vedenia SKS v decembri 1938 o korporatívnom vstupe skautov do vytvárajúcej sa štátnej organizácie mládeže.
Do HSĽS a HG vstúpil v roku 1938. V miestnej organizácii HSĽS bol v rokoch 1939 – 1942 tajomníkom. Počas trvania slovenského štátu kandidoval a bol zvolený za starostu obce Dubnica nad Váhom. 15. 4. bol menovaný vládnym komisárom v Dubnici nad Váhom.
V HM zastával funkciu najprv oblastného, po zmene územnosprávneho členenia Slovenska od roku 1940 post župného vodcu HM Trenčianskej župy so sídlom v Dubnici nad Váhom. Účastník a organizátor oblastných dní HM v Trenčíne v júni 1939. Viedol niekoľko športových výprav a výmenných táborov HM do zahraničia – najmä Nemecka a Talianska. Na Slovensku organizoval vzdelávacie kurzy pre vodcov a vodcov-organizátorov HM. Jeho štartovacím bol kurz organizátorov v Červenom Kameni 3. – 7. 10. 1939. Okrem HM bol MNO k 1. augustu 1944 povolaný ako nadporučík v zálohe do Bratislavy, kde pracoval od 8. 8. ako vedúci štábu SPS. Tu nahradil bývalého vedúceho úradu pplk. Noskoviča. V rámci týchto povinností v HM a SPS trikrát navštívil nemeckú ríšu – jeho cesty sa týkali štúdia protilietadlovej obrany, nasadenia cudzincov do nemeckej brannej moci a pracovného nasadenia mládeže v opevňovacích prácach. V septembri 1944 bol povýšený na kapitána. V októbri 1944 ho generálny sekretár HSĽS E. Opluštil informoval, že za svoju prácu pre HM bude kooptovaný do Slovenského snemu a nahradí poslanca Körpera, ktorý sa nemôže zo svojho mandátu starať o svoj (Trnavský) okres. Dňa 2. 1. 1945 mu prezident SR udelil poslanecký mandát. Poslaneckú prísahu zložil 23. 1. do rúk predsedu snemu M. Sokolovi. Okrem neho bol za poslanca snemu kooptovaný Štefan Macek, brat hlavného veliteľa HM a SPS a poslanca Alojza Macka, vedúci výchovného oddelenia vĺčat pri HVHM.
Paškay sa ako vedúci úradu SPS zúčastnil na opevňovacích prácach pri Kežmarku a v Prešove v hodnosti stotníka, kde organizoval zákopové práce 16 – 20-ročnej mládeže.
Na rozkaz MNO evakuoval 2. 4. 1945 z Bratislavy aj s Hlavným veliteľstvom a štábom SPS cez Kremsmünster do Göstlingu v Rakúsku. 7. júla sa vrátil na Slovensko a zamieril do Banskej Štiavnice. O 3 dni nato bol zaistený do vyšetrovacej väzby. Národný súd v Bratislave vyniesol nad ním 5. 10. 1945 rozsudok: 12 rokov straty slobody, a to 5 rokov v trestnici a 7 rokov v osobitnom pracovnom útvare, ďalej strata občianskych práv na 10 rokov. Komisia zasadajúca 23. 12. 1955 podmienečne prepustila Františka Paškaya po odpykaní 5-ročného trestu v Leopoldove a 5 rokov v pracovnom tábore v Handlovej.

(Zdroj:
SNA, fond NS, František Paškay, šk. 23, mat. Tn ľud 26/45, film A867.
Slovák, roč. 27, 1945, č. 22, s. 3.)

Emília Macková

Narodila sa 21. 4. 1910 v Kuklove, rod. Mihálová.

V medzivojnovej ČSR jedna z najvýraznejších postáv katolíckych skautiek na Slovensku, od roku 1934 po vytvorení ich odboru pri ÚSKS členka vedenia a členka redakcie časopisu Skautka (vychádzala ako príloha časopisu SKS Skaut). V roku 1935 absolvovala kurz pre vodkyne víl (6 – 10 rokov) v poľskom Bucze, druhý kurz o rok neskôr pre vodkyne vĺčat (6 – 10 rokov) v Chamarande vo Francúzsku. Viedla prvú vodcovskú lesnú školu SKS pre vodkyne katolíckych skautiek. Do HM vstúpila 25. 10. 1941, viedla kmeň tatraniek (oddiel 11 – 16-ročných dievčat) v Košeci a v Čadci. Zastávala funkciu vedúcej výchovného oddelenia víl pri HVHM v Bratislave. Manželka krajinského tajomníka SKS, krajinského podnáčelníka SKS a neskoršieho hlavného veliteľa HM a SPS Alojza M. Macka. Spolu s ním a deťmi evakuovala v roku 1945 do Rakúska, v roku 1948 sa aj s rodinou presťahovala do Buenos Aires v Argentíne.

(Zdroj:
SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 9, zv. 1. Prihláška Emílie Mackovej do HM.
Gardista, roč. 3, 1941, č. 39, s. 13.)

Príloha 2: Profily hlavných predstaviteľov HM

Príloha 2.10: Štefánia Poláková
Príloha 2.11: Mária Pecho-Pečnerová

Štefánia Poláková

Narodila sa 23. 12. 1906 vo Vajnoroch pri Bratislave, rodená Voviová.

Členka vedenia dievčenského oddelenia ÚSKS slovenských katolíckych skautiek pred 2. svetovou vojnou. V roku 1940 spolu s M. Pecho-Pečnerovou, E. Mackovou, Š. Pallóovou a ď. jedna z podpisovej iniciatívy o vznik a pokračovanie spolku Ústredie slovenských katolíckych skautiek. V občianskom živote pôsobila ako stredoškolská profesorka spolu s manželkou A. Macka Emíliou na Dievčenskom reálnom gymnáziu na Dunajskej ulici v Bratislave. Dňa 23. 9. 1940 (po prijatí zákona č. 166/1940 o zaradení dievčat do HM a vytvorení osobitného zboru ženskej mládeže HM-D) dostala poverovací dekrét od hlavného veliteľa HM A. Macka o jej menovaní zborovou vodkyňou HM-D, lebo ,,Alojz Macek si želal, aby na čele dievčat v HM bola vydatá žena". V tejto funkcii zotrvala do júla 1941. Vo funkcii ju nahradila jej dovtedajšia zástupkyňa Margita Valková (narodená 3. 6. 1916), ktorá prejavila svoje schopnosti aj pri zhromaždení všetkých vodkýň HM-D zo Slovenska v máji 1941 v Bratislave a pri vydávaní a redigovaní časopisu ženskej mládeže HM Slovenská deva. M. Valková, bývalá členka a pracovníčka SKS, svoj post neopustila až do apríla 1945, keď pravdepodobne evakuovala zo Slovenska. Š. Poláková ostala po vojne v Bratislave, počas aj po skončení práce v HM pracovala ako profesorka.

(Zdroj:
ŠA BA, fond. ĽS, spis Alojz Macek, šk. 36, mat. Tn ľud 43/47. Zápisnica so Štefániou Polákovou zo dňa 16. 9. 1947 v Bratislave.
Gardista, roč. 3, 1941, č. 39, s. 13.)

Mária Pecho-Pečnerová

Členka a náčelníčka dievčenského odboru SKS, predsedníčka spolku Ústredia katolíckych skautiek v Bratislave, okresná vedúca ženského odboru HSĽS Bratislava-Mesto, v roku 1944 hlavná vedúca tohto odboru HSĽS.

Náčelníčka dievčenského odboru SKS
Mária Pecho-Pečnerová.
(Zdroj: Skautka, roč. 2, 1938, č. 7, s. 59.)

Strana 2. Úradné Noviny, časť I., 29. októbra 1938. Číslo 48.

14.

Nariadenie vlády Slovenskej krajiny zo dňa 28. októbra 1938

o zaistení majetku spolkov, korporácií a základín, ústredie ktorých je mimo Slovenska.

§ 1.

(1) Spolky, korporácie a základiny všetkého druhu, ktoré majú celoštátne ústredie mimo správnej oblasti Slovenska, sú povinné politickému úradu I. stolice:

a) predložiť súvahu a inventár majetku ku dňu 6. októbra 1938,

b) oznámiť svoju účasť na majetku ústredia,

c) oznámiť, akých práv, prípadne koncesií vlastnia.

(2) U nemovitostí treba označiť pozemnoknižného vlastníka a predložiť overený výťah z pozemkovej knihy.

(3) Horeuvedeným povinnostiam treba zadosť učiniť najneskôr do 15. novembra 1938.

(4) Inventár, označený v odstavci a) treba predložiť v lehote podľa predchodiaceho odstavca aj ministerstvu vnútra Slovenskej krajiny v Bratislave a to dvojmo.

§ 2.

(1) V § 1. označené spolky, korporácie a základiny môžu povoľovať výplaty zo svojich prostriedkov len na úhradu bežných výdajov a na platy zamestnancov.

(2) Právne úkony, ktoré presahujú bežnú správu (scudzovanie, trvalé zaťaženie a iné záväzky) do tých čias, kým sa neutvoria samostatné ústredné organizácie v Slovenskej krajine, sú dovolené len so súhlasom ministerstva vnútra Slovenskej krajiny.

§ 3.

(1) Spolky, uvedené v § 1. odst. 1. sú povinné súčasne ohlásiť majetok, ktorý podlieha ústrediu, alebo ktorý bol nim spravovaný, ak sa nachádza v oblastiach ich pôsobenia.

(2) Tento majetok prechádza dňom 6. októbra 1938 do správy, držby a vlastníctva organizácie, ktorá bude utvorená a schválená ministerstvom vnútra krajiny Slovenskej.

(3) Do tej doby spravujú majetok príslušné spolky s obmedzením, uvedeným v § 2. tohoto nariadenia.

(4) Ohlásenia podľa tohoto § dejú sa podľa ustanovení uvedených v § 1.

§ 4.

Prevod majetku z ústredí na slovenské jednotky, schválené ministerstvom vnútra Slovenskej krajiny, je od poplatku oslobodený.

§ 5.

Odvezenie majetku spolkov, označených v § 1. tohoto nariadenia ako aj porušenie verejného poriadku, spáchané nepočúvnutím ostatných ustanovení tohoto nariadenia sa trestá podľa odst. 1. čl. 3. zákona číslo 125/1927 Sb. z. a n.

§ 6.

Toto nariadenie nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia. Prevedie ho minister vnútra v dohode s ministrom hospodárstva krajiny Slovenskej.

Bratislava, dňa 28. októbra 1938.

Dr. Jozef Tiso v. r.,

Dr. Ďurčanský v. r. **Teplanský** v. r.

Černák v. r. **Lichner** v. r.

15.

Nariadenie Slovenskej vlády

o rozpustení všetkých t. zv. polovojenských branných organizácií a uznaní Hlinkovej gardy, ako jedinej brannej organizácie na území Slovenskej krajiny.

§ 1.

(1) Okamžitou účinnosťou rozpúšťam všetky t. zv. polovojenské branné organi-

Príloha 3: Právne ustanovenia a úpravy HM 1938 – 1940

Príloha 3.1: Vládne nariadenie č. 15/1938 Sl. z. o HG

Číslo 48. Úradné Noviny, časť I., 29. októbra 1938. Strana 3.

zácie, účinkujúce doteraz na území Slovenskej krajiny a to:

(²) Národnú gardu, Sväz stráže slobody, Národnú streleckú jednotu, Streleckú jednotu, Ozbrojené formácie Sokola, RTJ, Orla, Sedliacku jazdu, Dunajskú stráž a im podobné organizácie.

(³) Odzbrojenie týchto organizácií prevedú miestne vojenské veliteľstvá a bezpečnostné úrady. Jednotlivé rozpustené organizácie odovzdajú svoje zbrane bezodkladne týmto veliteľstvám (úradom), ktoré ich deponujú. Ako treba ďalej naložiť s odovzdanými zbraniami, nariadi príslušné veliteľstvo armády svojimi posádkovými veliteľstvami.

(⁴) Okrem vojska, četníctva, policie a finančnej stráže nateraz na území Slovenska žiadna organizácia nie je oprávnená nosiť zbraň. Výnimky tvoria osoby, ktoré na nosenie zbraní majú od patričného úradu osobitné povolenie, alebo osoby, pridelené vojsku alebo bezpečnostným orgánom k výkonu strážnej služby.

§ 2.

(¹) Súčasne sa ustanovuje za jedinú oprávnenú brannú organizáciu na území Slovenskej krajiny Hlinkova garda so sídlom hlavného veliteľstva v Bratislave. Táto organizácia je oprávnená podľa predloženého organizačného poriadku vybudovať svoju organizačnú sieť na území celej Slovenskej krajiny.

(²) Hlinková garda, ktorá skladá sľub vernosti Slovenskej vláde, je mravným pomocným orgánom všetkých úradov, súc podriadená Slovenskej vláde, jej priamo podlieha a spolupracuje s jej pomocným sborom Ústredným slovenským národným výborom v Bratislave.

Bratislava, dňa 28. októbra 1938.

Dr. Jozef Tiso v. r.,

Dr. Ďurčanský v. r. **Teplanský** v. r.

Černák v. r. **Lichner** v. r.

16.

Zriadenie nových verejnonotárskych miest na Slovensku.

Minister pravosúdia Slovenskej krajiny zriadil podľa § 5 zák. čl. XXXV:1874 nové verejnonotárske miesta, a to v Dunajskej Strede (druhé), Feledinciach (prvé), Kráľ. Chlumci (druhé), Moldave n/B. (druhé), Novom Meste n/V. (druhé), Parkane (druhé), Piešťanoch (druhé), Pov. Bystrici (prvé), Prievidzi (druhé), Rim. Sobote (druhé), Topoľčanoch (druhé), Trenčíne (druhé), v Želiezovciach (prvé) a v Starej Ďale (druhé).

V Bratislave dňa 24. októbra 1938.

Minister:

Dr. Ďurčanský v. r.

17.

Zmeny v úradoch verejných notárov na Slovensku.

Na základe vládneho nariadenia z 18. X. 1938 č. 47 o úprave verejného notárstva na Slovensku minister pravosúdia Slovenskej krajiny pozbavil dra Aladára Váradyho v Komárne a dra Vladimíra Horáka v Prešove úradu verejných notárov, pretože pre svoju činnosť nie sú hodní dôvery, potrebnej pri vykonávaní úradu slovenského verejného notára.

Súčasne na základe tohoto nariadenia preložil verejných notárov a to dra Hugo Matznera v Trnave a dra Leo Siposa v Galante, oboch do Dunajskej Stredy, dra Artúra Sternera v Kremnici do Komárna, dra Vasila Ravlúka v Michalovciach do Kráľ. Chlumca, Bohuslava Fridricha v Bardejove do Želiezoviec, dra Viktora Jedrníčka v Kežmarku do Moldavy n/B., dra Karola Kovalčíka v Levoči do Starej Ďali a dra Františka Hladkého v Uh. Skalici do Parkanu, dra Michala Erdélskeho v Dun. Strede do Sabinova a Hugo Mayera v Malackách do Rim. Soboty.

V Bratislave dňa 24. októbra 1938.

Minister:

Dr. Ďurčanský v. r.

(Zdroj: Úradné noviny, roč. 20, 1938, č. 48/1938, s. 2 – 3 zo dňa 29. 10. 1938.)

ČASŤ I.

Novinové výplatné povolené riaditeľstvom pošt a telegr. v Bratislave č. 20.296-III-25. Podací poštový úrad Bratislava 2.

ÚRADNÉ NOVINY

Vydáva: **Prezidium ministerskej rady.** — Redakcia a administrácia: **Bratislava (Vládna budova).** — Telefon číslo 12 domácej ústredne Krajinského úradu. — Predplatky a peniaze za oznamy treba zasielať našim šekom číslo 27.140 na administráciu „Úradných Novín". — Predplatné na celý rok **100 Kčs**, na štvrt **25 Kčs**, na mesiac **10 Kčs**. — Jednotlivé čísla i so Sbierkou zákonov a nariadení predávajú sa za **4 Kčs**.

Ročník XX. BRATISLAVA, dňa 17. decembra 1938. Číslo 66.

70.

Nariadenie vlády Slovenskej krajiny zo dňa 5. decembra 1938

o schválení stanov Hlinkovej gardy, rozpustení telovýchovných spolkov a o majetku týchto spolkov.

Vláda Slovenskej krajiny nariaďuje:

Oddiel I.

Schválenie stanov Hlinkovej gardy.

§ 1.

Stanovy Hlinkovej gardy, predostreté vláde Slovenskej krajiny, sa schvaľujú.

Oddiel II.

Rozpustenie telovýchovných spolkov.

§ 2.

Dňom účinnosti tohoto nariadenia k zamedzeniu rušenia verejného poriadku (odst. 2, § 113 Ú. L.) rozpúšťajú sa na území Slovenskej krajiny všetky telovýchovné spolky (jednoty a pod. útvary).

§ 3.

(1) Odo dňa uvedeného v § 2 je zakázané:

a) užívať odznakov, rovnošiat, zástav, zvláštnych pozdravov a akýchkoľvek iných symbolov alebo vonkajších znakov, ktorými sa naznačuje príslušnosť jednotlivých osôb alebo ich skupín alebo určitých vecí k spolkom (jednotám, útvarom) uvedeným v § 2;

b) konať akékoľvek schôdze, počítajúc v to aj schôdze obmedzené na zvané osoby, alebo sprievody, ktorými sa dáva najavo príslušnosť k rozpusteným spolkom (jednotám, útvarom), alebo ktoré slúžia — hoc aj zakryte — ich účelom, alebo zúčastniť sa takýchto schôdzí alebo sprievodov;

c) prijímať osoby do rozpustených spolkov (jednôt, útvarov) alebo ich organizovať pre takéto spolky (jednoty, útvary), ako aj sbierať hmotné prostriedky pre ne;

d) pristupovať k rozpusteným spolkom (jednotám, útvarom), s nimi sa stýkať, ich alebo ich príslušníkov v hlásaní, šírení alebo uskutočňovaní cieľov týchto spolkov (jednôt, útvarov) hmotne alebo akýmkoľvek spôsobom podporovať.

(2) Činnosť uvedená v odstavci I. je zakázaná taktiež spolkom (jednotám, útvarom) alebo v prospech spolkov, ktoré inde sledujú tie isté alebo podobné ciele, ako spolky uvedené v § 2.

§ 4.

Prestúpenie zákazov uvedených v § 3 trestá ako priestupok okresný (štátny policajný) úrad uzamknutím do 6 mesiacov alebo pokutou do 20.000 Kčs, ktorá sa v prípade nedobytnosti premení podľa zavinenia v uzamknutie do 6 mesiacov.

Príloha 3.2: Vládne nariadenie č. 70/1938 Sl. z.o rozpustení spolkov

Strana 2. Úradné Noviny, časť I. 17. decembra 1938. Číslo 66.

§ 5.

Pokiaľ nebude inak stanovené, prechádza dňom účinnosti tohoto nariadenia správa všetkého hnuteľného aj nehnuteľného majetku a iných majetkových práv a dôchodkov spolkov (jednôt, útvarov), uvedených v § 2 na Hlinkovu gardu.

Oddiel III.

Ustanovenie záverečné.

§ 6.

(¹) Toto nariadenie nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia.

(²) Prevedie ho minister vnútra Slovenskej krajiny.

Dr. Jozef Tiso v. r.
Dr. Ďurčanský v. r. **Teplanský** v. r.
Černák v. r. **Dr. Vančo** v. r.

71.

kona o voľbách do krajinských a okresných zastupiteľstiev číslo 330/1920 Sb. z. a n. v znení zákona číslo 126/1927 Sb. z. a n. volebné právo do snemu Slovenskej krajiny, priznáva sa právo voliť do prvého snemu Slovenskej krajiny v obci, v ktorej majú teraz svoje bydlisko, prípadne svoj pobyt.

§ 2.

Pri prevádzaní ustanovení § 1 neplatia ustanovenia zákona číslo 330/1920 Sb. z. a n. v znení zákona číslo 126/1927 Sb. z. a n., pokiaľ pojednávajú o voličských soznamoch.

§ 3.

Toto nariadenie nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia a prevedie ho minister poverený agendou ministerstva vnútra Slovenskej krajiny.

Dr. Hácha v. r.
Dr. Tiso v. r.
Dr. Ďurčanský v. r. **Teplanský** v. r.

(Zdroj: Úradné noviny, roč. 20, 1938, č. 66/1938, s. 1 – 2 zo dňa 17. 12. 1938.)

487

Slovenský zákonník

Čiastka 51. Vydaná 20. septembra 1939. **Ročník 1939.**

220.

Vládne nariadenie zo dňa 5. septembra 1939

o Hlinkovej garde.

§ 1.

Každý občan mužského pohlavia, vo veku od 6 do 60 rokov, vynímajúc židov, koná okrem vojenskej povinnosti aj ďalšie služby (prípravu na ne) na ochranu vlasti.

§ 2.

(1) Služby v § 1 uvedené vykonávajú sa v útvaroch k tomu určených.

(2) Mládež od 6 do 18 rokov pripravuje sa na tieto služby vo zvlášť k tomu určených útvaroch.

§ 3.

(1) Občania slovenskej národnosti vykonávajú služby v § 1 uvedené v Hlinkovej garde (HG) a pripravujú sa na ňu v Hlinkovej mládeži (HM).

(2) O tom, kde vykonávajú túto službu občania inej národnosti, budú vydané osobitné predpisy.

§ 4.

Hlinkova garda je polovojenským, organizovaným sborom v rámci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany národnej jednoty.)

§ 5.

Poslaním HG. je:

1. vychovávať slovenskému národu na život a na smrť oddaných vlastencov,
2. vykonávať predvojenskú a povojenskú výchovu, v rámci organizačného a služebného poriadku,
3. sledovať verejný život v Slovenskom štáte, pozorovať, či zákony, nariadenia a opatrenia štátnych orgánov sú dodržiavané a v tomto smere podávať na príslušné miesta potrebné hlásenia a podnety,
4. spolupôsobiť s ostatnými zákonom určenými orgánmi pri obrane štátu a pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti,
5. plniť ďalšie úlohy, ktoré jej budú sverené zákonnými predpismi.

§ 6.

(1) Najvyšším veliteľom HG je prezident republiky.

(2) Najvyšší veliteľ menuje hlavného veliteľa HG.

§ 7.

Hlavný veliteľ HG:

1. so schválením najvyššieho veliteľa HG vydá organizačný, služobný a kárny poriadok HG,

Cena Ks 1.40.

2. udeľuje hodnosti so súhlasom príslušných funkcionárov strany,

3. určuje služobné povinnosti členov HG a zadeľuje ich do skupín, gardistov a ozbrojených jednotiek rodobraneckých.

4. určuje povinnosti čakateľov.

§ 8.

(1) Rodobranci pri výkone služby majú tie isté práva a zákonnú ochranu ako vojaci.

(2) Rodobranci pri obsadzovaní miest vo verejných službách majú pri jednakých podmienkach prednosť.

§ 9.

(1) Zamestnávateľ je povinný uvoľniť člena HG zo zamestnania, aby mohol vykonávať povinnosti v HG.

(2) Velitelia HG majú sa starať o to, aby zamestnávateľ neutrpel vykonávaním služby zamestnancov v HG podstatnú ujmu.

(3) Zamestnanec vykonávaním služby v HG nesmie utrpeť ujmu na svojich požitkoch.

§ 10.

Výdavky na HG (HM) zaobstará štát a zabezpečí ich v štátnom rozpočte.

§ 11.

Hospodárenie HG podlieha kontrole Najvyššieho účtovného kontrolného úradu.

§ 12.

Mimo Hlinkovej gardy a organizácií pripustených osobitnými predpismi podľa § 3, odsek 2 nesmú sa tvoriť žiadne iné ozbrojené spolky.

§ 13.

Rodobranci, gardisti a čakatelia podliehajú disciplinárnym sankciam, určeným v kárnom poriadku HG.

§ 14.

(1) Kto neoprávnene (ods. 2 až 4) verejne nosí rovnošatu Hlinkovej gardy alebo Hlinkovej mládeže potrestá sa — ak nejde o čin prísnejšie trestný — okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od 5.— Ks do 20.000.— Ks alebo zavretím do 2 mesiacov. Za nedobytný peňažný trest má sa uložiť náhradný trest zavretia podľa miery zavinenia až do 2 mesiacov.

(2) Ochrana rovnošaty Hlinkovej gardy vzťahuje sa na jej úpravu, ako je určená organizačnými predpismi, vydanými hlavným veliteľom Hlinkovej gardy. Úpravou rovnošaty Hlinkovej gardy rozumie sa strih a úprava odevu, výložiek, ramenných pások, odznakov, hodností a odznakov vôbec, úprava čapíc, podbradníkov a gombíkov, služobného a vychádzkového pásu a pobočnej zbrane.

(3) Organizačné predpisy, vydané hlavným veliteľom Hlinkovej gardy, upravujú právo, poťažne povinnosť príslušníkov Hlinkovej gardy nosiť jej rovnošatu.

(4) Nikto nesmie verejne nosiť rovnošatu Hlinkovej gardy, ak nemá k tomu podľa organizačných predpisov, uvedených v predchádzajúcom odseku, právo alebo povinnosť alebo verejne nosiť na tejto rovnošate odznaky hodnosti, ktorá mu nenáleží. Taktiež sa zakazuje verejne nosiť takú rovnošatu alebo ústroj, ktoré sú buď vcelku alebo len v niektorých súčiastkach rovnošate Hlinkovej gardy tak podobné, že ich možno od nej rozoznať len pri zvláštnej pozornosti, ak len nebolo nosenie takej rovnošaty alebo ústroja povolené podľa § 14 zákona č. 269/1936 Sb. z. a n. alebo nariadené zvláštnym ustanovením, vydaným v dohode s ministerstvom vnútra.

§ 15.

Nariadenie vlády Slovenskej krajiny č. 15/1938 Úr. nov. a § 1 nariadenia vlády Slovenskej krajiny č. 70/1938 Úr. nov. sa zrušuje.

(Zdroj: Úradné noviny, roč. 21, 1939, č. 51/1939, s. 487 – 488 zo dňa 20. 9. 1939.)

603

Slovenský zákonník

Čiastka 68. Vydaná 21. decembra 1939. **Ročník 1939.**

OBSAH: **(310.—311.) 310.** Nariadenie o Hlinkovej garde. — **311.** Nariadenie o Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend.

310.

Nariadenie s mocou zákona zo dňa 21. decembra 1939

o Hlinkovej garde.

Vláda Slovenskej republiky podľa § 44 zákona zo dňa 21. júla 1939, č. 185 Sl. z., o ústave Slovenskej republiky, nariaďuje:

§ 1.

Hlinkova garda je podľa vojenských zásad organizovaný sbor v rámci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty).

§ 2.

(1) Poslaním Hlinkovej gardy je:

a) vychovávať slovenskému štátu a národu oddaných vlastencov,

b) pestovať statnosť a ducha kamarátstva,

c) vykonávať brannú výchovu,

d) pozorovať verejný život a podávať na príslušné miesta potrebné hlásenia a podnety,

e) byť nápomocnou právnymi predpismi určeným orgánom pri obrane štátu a pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý určí minister vnútra a minister národnej obrany,

f) plniť ďalšie úlohy, ktoré jej budú sverené osobitnými právnymi predpismi.

(2) K brannej výchove u Hlinkovej gardy je povinný prihlásiť sa, a to spôsobom, ako to určí zákon o brannej výchove, každý občan mužského pohlavia, ktorý ju nemá možnosť vykonať v iných, právnymi predpismi určených útvaroch.

§ 3.

(1) Príslušníkmi Hlinkovej gardy môžu byť len osoby mužského pohlavia slovenskej národnosti, prijaté do nej na základe dobrovoľnej prihlášky.

(2) Príslušnosť k Hlinkovej garde zaniká smrťou alebo vylúčením.

§ 4.

(1) Hlinkova garda sa organizačne rozdeľuje:

a) na sbor mládeže (Hlinkova mládež), do ktorého patria jej príslušníci od 6. do 18. roku, a

b) na sbor gardistov (Gardu), do ktorého patria príslušníci nad 18 rokov.

(2) Zo sboru gardistov na osobitné úlohy vybraní príslušníci tvoria Rodobranu.

§ 5.

(1) Na čele Hlinkovej gardy je hlavný veliteľ, ktorého menuje prezident republiky na návrh širšieho predsedníctva Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

(2) Ostatných veliteľov a funkcionárov menuje hlavný veliteľ.

§ 6.

Hlavný veliteľ Hlinkovej gardy:

a) so schválením predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vydá organizačný, služebný a kárny poriadok Hlinkovej gardy (§ 16 zákona č. 245/1939 Sl. z.),

b) udeľuje hodnosti.

§ 7.

Pri plnení úloh podľa písm. e), § 2 sú gardisti oprávnení nosiť zbraň a ju použiť

Cena 1.— Ks.

604 Slovenský zákonník č. **310.** a **311.**

ako bezpečnostné orgány (čl. I. zákona č. 28/1928 Sb. z. a n.) a požívajú ochrany ako tieto orgány (zák. čl. XL/1914).

§ 8.

Zamestnavateľ je povinný umožniť príslušníkovi Hlinkovej gardy, aby mohol vykonávať povinnosti v nej, bez toho žeby zamestnavateľ utrpel tým podstatnú ujmu.

§ 9.

([1]) Výdavky na Hlinkovu gardu sa hradia štátnymi prídelmi, príspevkami členov a inými vlastnými príjmami.

([2]) Hospodárenie Hlinkovej gardy podlieha dozoru ministerstva vnútra.

§ 10.

([1]) Príslušníci Hlinkovej gardy môžu nosiť rovnošatu.

([2]) O ochrane rovnošaty Hlinkovej gardy platí § 10 zákona č. 269/1936 Sb. z. a n. obdobne.

§ 11.

([1]) Priestupku sa dopúšťa a bude potrestaný okresným (štátnym policajným) úradom:

a) zamestnavateľ a každý iný, kto znemožňuje bez závažného dôvodu príslušníkovi Hlinkovej gardy plnenie povinností v nej,

b) zamestnanec, ktorý predstieraním výkonu povinností v Hlinkovej garde poškodzuje svojho zamestnavateľa, a

c) kto neoprávnene nosí rovnošatu Hlinkovej gardy.

([2]) Priestupky uvedené v ods. 1 sa trestajú peňažným trestom do 5.000 Ks, ktorý sa má v prípade nedobytnosti premeniť na zavretie do jedného mesiaca.

§ 12.

Dňom účinnosti tohto nariadenia sa zrušuje vládne nariadenie č. 220/1939 Sl. z.

§ 13.

Nariadenie toto nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia; vykoná ho minister vnútra v dohode so zúčastnenými ministrami.

Dr. Tiso v. r.
Dr. Tuka v. r.
Dr. Ďurčanský v. r. **Dr. Fritz** v. r.
Dr. Pružinský v. r. **Medrický** v. r.
Sivák v. r. **Stano** v. r.
Čatloš v. r.

311.

Nariadenie s mocou zákona zo dňa 21. decembra 1939

o Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend.

Vláda Slovenskej republiky podľa § 44 zákona zo dňa 21. júla 1939, č. 185 Sl. z., o ústave Slovenskej republiky, nariaďuje:

§ 1.

Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend sú podľa vojenských zásad organizované sbory v rámci Deutsche Partei.

§ 2.

([1]) Poslaním Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend je:

a) vychovávať slovenskému štátu a nemeckej národnostnej skupine na Slovensku oddaných mužov,

b) pestovať statnosť a ducha kamarátstva,

c) vykonávať brannú výchovu,

d) pozorovať verejný život a podávať na príslušné miesta potrebné hlásenia a podnety,

e) byť nápomocnými právnymi predpismi určeným orgánom pri obrane štátu a pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý určí minister vnútra a minister národnej obrany,

(Zdroj: Úradné noviny, roč. 21, 1939, č. 68/1939, s. 603 – 604 zo dňa 21. 12. 1939.)

§ 5.

Tento zákon platí a nadobúda účinnosť 15. dňa po vyhlásení; vykoná ho minister pravosúdia.

Dr. Tiso v. r.
Dr. Sokol v. r.
Dr. Ďurčanský v. r.
za predsedu vlády.
Dr. Fritz v. r.

165.

Ústavný zákon
zo dňa 26. júna 1940

o predbežnej vnútroštátnej účinnosti medzinárodných smlúv obchodných.

Snem Slovenskej republiky sa usniesol na tomto ústavnom zákone:

§ 1.

(1) Vláda sa splnomocňuje, aby so súhlasom prezidenta republiky vyhlásením v Slovenskom zákonníku uvádzala v predbežnú vnútroštátnu účinnosť medzinárodné smluvy obchodné, uzavreté Slovenskou republikou.

(2) Medzinárodné smluvy obchodné, vyhlásené podľa ods. 1, predloží vláda súčasne s ich vyhlásením Snemu na udelenie súhlasu [lit. h), § 24 Ústavy]. Ak Snem odoprie súhlas, vyhlási sa to bez meškania v Slovenskom zákonníku a dňom tohto vyhlásenia stráca smluva predbežnú vnútroštátnu účinnosť.

§ 2.

Všetky ustanovenia tomuto zákonu odporujúce, a to najmä zákon č. 158/1923 a čl. VII zákona č. 109/1926 Sb. z. a n., sa zrušujú.

§ 3.

Tento zákon platí a nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia; vykonajú ho všetci členovia vlády.

Dr. Tiso v. r.
Dr. Sokol v. r.
Dr. Ďurčanský v. r.
aj za predsedu vlády.

Dr. Pružinský v. r. Medrický v. r.
Sivák v. r. Stano v. r.
Dr. Fritz v. r. Čatloš v. r.

166.

Zákon
zo dňa 4. júla 1940

o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži.

Snem Slovenskej republiky sa usniesol na tomto zákone:

Diel prvý.

Hlinkova garda.

§ 1.

(1) Hlinkova garda (skrátene HG) je podľa vojenských zásad organizovaný sbor Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty).

(2) Hlinkova garda je samostatná právnická osoba.

§ 2.

Poslanie Hlinkovej gardy je:

a) vychovávať slovenskému štátu a národu oddaných vlastencov v duchu kresťanských zásad,

b) vykonávať brannú výchovu a spolupôsobiť pri povojenskom výcviku a výcviku pre pomocnú službu na obranu štátu podľa platných predpisov,

c) byť nápomocnou pri obrane štátu a právnymi predpismi na to určeným orgánom pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý určí minister národnej obrany alebo minister vnútra, pri čom jej členovia požívajú rovnakú ochranu ako úradné orgány (zák. čl. XL/1914). Pri plnení týchto úloh členovia Hlinkovej gardy sú oprávnení nosiť zbraň a používať ju ako bezpečnostné orgány (čl. I. zákona č. 28/1928 Sb. z. a n.),

d) pestovať telesnú výchovu, šport, zdatnosť a ducha kamarátstva,

e) plniť ďalšie úlohy, ktoré jej sveria osobitné právne predpisy.

§ 3.

Predseda Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty — v ďalšom texte „strany“) je najvyšším veliteľom a podpredsedovia sú podľa svojho poradia zástupcami najvyššieho veliteľa Hlinkovej gardy.

§ 4.

(1) Hlavného veliteľa Hlinkovej gardy vymenúva predseda strany na návrh širšieho predsedníctva.

254 Slovenský zákonník č. 166.

(2) Hlavný veliteľ alebo ním poverený funkcionár zastupuje Hlinkovu gardu navonok.

(3) Právnym zástupcom Hlinkovej gardy a jej složiek je Finančná prokuratúra. Na toto zastupovanie sa vzťahujú obdobne ustanovenia zákona č. 97/1933 Sb. z. a n. a vládneho nariadenia č. 82/1936 Sb. z. a n.

§ 5.

Organizáciu Hlinkovej gardy a službu v nej upravuje organizačný a služobný poriadok, ktorý vydá hlavný veliteľ so schválením predsedu strany.

§ 6.

Funkcionárov Hlinkovej gardy vymenúva hlavný veliteľ podľa predpisov organizačného a služobného poriadku (§ 5).

§ 7.

Členom Hlinkovej gardy je štátny občan slovenskej národnosti vo veku vyše 20 rokov, prijatý na základe dobrovoľnej prihlášky.

§ 8.

Členovia gardy majú pri rovnakých podmienkach prednosť pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách.

§ 9.

Na členov a na orgány Hlinkovej gardy vzťahujú sa právne predpisy o úradnom tajomstve.

§ 10.

(1) Členov gardy, ktorí neplnia svoje povinnosti, možno disciplinárne trestať:

a) napomenutím,

b) pokarhaním,

c) peňažnou pokutou do výšky Ks 5000, ktorú možno vymáhať administratívnou exekúciou,

d) pozbavením funkcií,

e) pozbavením funkcií a odňatím spôsobilosti funkcie znova zastávať,

f) vylúčením z Hlinkovej gardy.

(2) Podrobnosti o disciplinárnych trestoch a disciplinárne pokračovanie určí disciplinárny poriadok, ktorý vydá hlavný veliteľ Hlinkovej gardy so schválením predsedu strany.

(3) Trestné súdy sú povinné začiatok a právoplatné dokončenie trestného pokračovania proti členovi Hlinkovej gardy oznámiť jej hlavnému veliteľstvu.

Diel druhý.

Hlinkova mládež.

§ 11.

(1) Hlinkova mládež (skrátene HM) je podľa vojenských zásad organizovaný sbor strany.

(2) Hlinkova mládež je samostatná právnická osoba.

§ 12.

Poslanie Hlinkovej mládeže je:

a) vychovávať slovenskému štátu a národu oddaných vlastencov v duchu kresťanských zásad,

b) vykonávať brannú výchovu a spolupôsobiť pri predvojenskom výcviku a výcviku pre pomocnú službu na obranu štátu podľa platných predpisov,

c) byť nápomocnou právnymi predpismi na to určeným orgánom pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý určí minister vnútra, pri čom jej členovia požívajú rovnakú ochranu ako úradné orgány (zák. čl. XL/1914),

d) pestovať telesnú výchovu, šport, zdatnosť a ducha kamarátstva,

e) plniť ďalšie úlohy, ktoré jej sveria osobitné právne predpisy.

§ 13.

Predseda strany je najvyšším veliteľom a podpredsedovia sú podľa svojho poradia zástupcami najvyššieho veliteľa Hlinkovej mládeže.

§ 14.

(1) Hlavného veliteľa Hlinkovej mládeže vymenúva predseda strany na návrh širšieho predsedníctva.

(2) Hlavný veliteľ alebo ním poverený funkcionár zastupuje Hlinkovu mládež navonok.

(3) Právnym zástupcom Hlinkovej mládeže a jej složiek je Finančná prokuratúra. Na toto zastupovanie sa vzťahujú obdobne ustanovenia zákona č. 97/1933 Sb. z. a n. a vládneho nariadenia č. 82/1936 Sb. z. a n.

§ 15

Organizáciu Hlinkovej mládeže a službu v nej upravuje organizačný a služobný

poriadok, ktorý vydá hlavný veliteľ so schválením predsedu strany.

§ 16.

Funkcionárov Hlinkovej mládeže vymenúva hlavný veliteľ podľa predpisov organizačného a služobného poriadku (§ 15).

§ 17.

Členmi Hlinkovej mládeže sú štátni občania slovenskej národnosti vo veku od 6 do 20 rokov, prijatí na základe dobrovoľnej prihlášky, a funkcionári Hlinkovej mládeže, i vyše dvadsaťroční.

§ 18.

Členovia Hlinkovej mládeže majú pri rovnakých podmienkach prednosť pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách.

§ 19.

Na členov a na orgány Hlinkovej mládeže vzťahujú sa právne predpisy o úradnom tajomstve.

§ 20.

(¹) Disciplinárne predpisy pre členov Hlinkovej mládeže určí disciplinárny poriadok, ktorý vydá hlavný veliteľ Hlinkovej mládeže so schválením predsedu strany.

(²) Trestné súdy sú povinné začiatok a právoplatné dokončenie trestného pokračovania proti členovi Hlinkovej mládeže oznámiť jej hlavnému veliteľstvu.

Diel tretí.

Spoločné ustanovenia.

§ 21.

(¹) Na výdavky Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže, pokiaľ na to nestačia ich vlastné príjmy, prispieva štát.

(²) Hospodárenie Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže podlieha dozoru Najvyššieho účtovného kontrolného úradu.

§ 22.

Výkon povinností v Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži treba zariadiť tak, aby členovia neboli hatení v riadnom konaní povinností svojho povolania alebo iných svojich zákonitých povinností.

§ 23.

Členovia Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže môžu nosiť rovnošatu.

Diel štvrtý.

Trestné ustanovenia.

§ 24.

(¹) Priestupku sa dopúšťa:

a) zamestnávateľ alebo iná osoba, ak bez závažného dôvodu znemožňuje členovi Hlinkovej gardy alebo Hlinkovej mládeže vykonávať služobné povinnosti,

b) zamestnávateľ, ktorý bez oprávneného dôvodu poruší ustanovenia §§ 8 a 18 tohto zákona,

c) zamestnanec, ktorý predstieraním vykonávania povinností v Hlinkovej garde alebo v Hlinkovej mládeži poškodzuje svojho zamestnávateľa,

d) kto neoprávnene nosí rovnošatu Hlinkovej gardy alebo Hlinkovej mládeže, jej súčiastky alebo iné ich odznaky,

e) kto verejne zneuctí alebo pohaní meno, vlajku, zástavu alebo iné, služobným poriadkom určené označenia alebo odznaky Hlinkovej gardy alebo Hlinkovej mládeže.

(²) Priestupky uvedené v ods. 1 tohto paragrafu tresce okresný (štátny policajný) úrad peňažným trestom do Ks 5000, ktorý treba premeniť — ak sa nedá vymôcť — na zavretie do jedného mesiaca.

Diel piaty.

Rozličné ustanovenia.

§ 25.

Okrem Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže zakázané je tvoriť iné spolky (ustanovizne) pre občanov slovenskej národnosti na ciele, uvedené v prvom a druhom diele tohto zákona.

§ 26.

Týmto zákonom sa zrušuje nariadenie s mocou zákona č. 310/1939 Sl. z., ako aj iné právne predpisy, ktoré mu odporujú.

§ 27.

Tento zákon nadobúda účinnosť 15. dňom po vyhlásení; vykoná ho minister

(Zdroj: Úradné noviny, roč. 22, 1940, s. 253 – 255 zo dňa 4. 7. 1940.)

Snem Slovenskej republiky 1940
I. volebné obdobie. 3. zasadanie.

215. z p r á v a
ústavno-právneho výboru

o návrhu poslancov Vojtecha Horáka, Andreja Germušku a spoločníkov na vydanie zákona o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži /tlač 205/.

Ústavno-právny výbor prerokoval, predložený iniciatívny návrh zákona na svojom zasadnutí 2. júla 1940.

Hlinková garda je politickým vojskom slovenského národa. Je dôstojným nástupcom bývalej Rodobrany, ktorá najmä v rokoch 1925 a nasledujúcich vykonala záslužnú prácu v politickom boji slovenského národa v bývalej Česko-Slovenskej republike.

Rodobrana bola práve pre túto činnosť rozpustená a zakázaná. Vzdor tomu myšlienky, ktoré ona smelo a tvrdo hlásala a uplatňovala v našom verejnom živote, horely i naďalej v dušiach všetkých roduverných Slovákov.

V roku 1938, keď sa už nad bývalou Česko-Slovenskou republikou sháňaly nebezpečné chmáry a slovenský politický program zahájil víťazný nástup, mladšia generácia slovenská oživila bývalú Rodobranu vo forme Hlinkovej gardy.

A práve prispením Hlinkovej gardy ako činiteľa národného nadšenia a naprávateľa krívd sa stalo, že 6. október 1938 i 14. marec 1939, revolučné to dni, prežil slovenský národ dôstojne a bez vážnejších vnútropolitických otrasov.

Slovenský národ nikdy nezabudne na prácu a zásluhy Hlinkovej gardy v dobách revolučných. Hlinkovi gardisti neohrožene činmi doma a obeťami krvi na ohrozovaných hraniciach ztelesnili myšlienky zakladateľov gardy a zapísali sa tým do dejín národa ako spolubudovatelia štátu.

Je preto samozrejmé, že už autonómna slovenská vláda začala riešiť právne postavenie Hlinkovej gardy. Stalo sa tak nariadeniami č. 13/1938 a 70/1938, uverejnenými v Úradných novinách.

Vláda samostatného slovenského štátu upravila právne postavenie HG nariadením č. 220/1939 Sl. z. a neskoršie dosiaľ platným nariadením s mocou zákona c. 310/1939 Sl. z.

Toto nariadenie s mocou zákona spočíva na etických a myšlienkových základoch, z ktorých sa HG zrodila a charakterizuje ju ako sbor, organizovaný podľa zásad vojenských v rámci HSĽS.

Zákonodarci nášho Snemu boli jednotného náhľadu, aby sa právne postavenie a úlohy HG, ako dôležitého činiteľa v našom verejnom živote, vyriešily zákonom, a preto páni poslanci Vojtech Horák, Andrej Germuška a spoločníci podali iniciatívny návrh zákona, o ktorom mám česť referovať.

Ústavno-právny výbor v podstate na tomto iniciatívnom návrhu nemenil mnoho a možno tvrdiť, že sa ani iniciatívny návrh, ani jeho znenie po prepracovaní ústavno-právnym výborom nelíši v podstate od spomenutého nariadenia s mocou zákona č. 310/1939 Sl. z.

Ústavno-právny výbor k jednotlivým zmeneným paragrafom dovoľuje si podotknúť toto:

Ad § 1. Kvôli systematičnosti bol tento paragraf rozdelený na dva odseky.

Ad § 2. Do bodu a/ sa vsunuly slová v duchu kresťanských zásad. Bod b/ tohto paragrafu sa upravil v duchu branného zákona a Ústavy.

V bode c/ novou formuláciou sa zdôraznilo, že ochranu patriacu úradným orgánom /zák. čl. XL/1914/ požívajú aj členovia HG, ak konajú službu podľa ustanovení písm. c/ či už so zbraňou alebo bez zbrane.

Ad § 3 a 4. Ich ustanovenia zostaly nezmenené, len slovo ,,skrátene“ v treťom riadku § 3 bolo vynechané.

Ad § 5. Paragraf 6 pôvodnej osnovy bol kvôli systematike zaradený v nezmenenom znení ako § 5.

Ad § 6. Paragraf je prepracovaním pôvodného § 5. Menovanie všetkých funkcionárov HG má presne a podrobne upraviť organizačný a služobný poriadok.

Príloha 3.6: Správa ústavnoprávneho výboru Snemu SR o poslaneckom návrhu zákona č. 166/1940 Sl. z.

Ad § 7. Vsunula sa zákonná podmienka, že ,,členom KG môže byť len štátny občan slovenskej národnosti, vo veku vyše 20 rokov“. Ústavno-právny výbor pokladal za potrebné pojať túto podmienku, do samotného zákona už aj s ohľadom na obdobné ustanovenie § 17 osnovy, ktoré upravuje vekovú hranicu členov Hlinkovej mládeže.

Ad. § 8 a 9. v prvej vete § 9 slová na ,veliteľov funkcionárov´ nahradily sa všeobecným výrazom na ,členov´, lebo v tomto všeobecnom pojme sú zahrnutí aj velitelia a funkcionári HG.

Ad § 10. v bode c/ vsunula sa veta ,,ktorú možno vymáhať administratívnou exekúciou“, čo je v súhlase s ustanovením ods. 4, § 4 zákona č. 24/1939 Sl. z. o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.

Bod d/ sa rozdelil cieľom žiaducej gradácie na dva body: d/ a e/. Ináč bol paragraf prepracovaný len po stránke štylárnej.

Ad § 11. Kvôli systematike sa aj tento paragraf rozdelil na dva odseky.

Ad § 12. k bodu a/ boly pripojené slová ,,v duchu kresťanských zásad“ tak, ako v bode a/, § 2.

Bod V. sa prepracoval súhlasne s bodom v § 2, s tým rozdielom, že HM spolupôsobí pri ,,predvojenskom“ a nie pri ,,povojenskom“ výcviku,

Bod c/ bol doplnený vo smere zvýšenej právnej ochrany členov HM a to súhlasne s ustanovením bodu c/, § 2. s tým rozdielom, že členovia HM ani pri výkone povinností podľa tohto zákonného ustanovenia nemôžu nosiť a používať zbrane.

Ad § 15. z dôvodu systematiky sa zaradil ako § 16.

Ad § 16. Je prepracovaním pôvodného § 15.
Ad. § 17. Bol prepracovaný v súlade s § 7. Podľa nového znenia členmi HM môžu byť len občania slovenskej národnosti vo veku od 6 do 20 rokov svojho veku, funkcionármi HM i vyše 20-roční. Vyriešiť podrobnosti o členstve sa ponecháva organizačnému a služobnému poriadku HM.

Ad § 21. v odseku l tohto paragrafu sa z príčin fiškálnych a praktických vyslovilo, že štát prispieva na HG a EM len potiaľ, pokiaľ nestačia ich vlastné príjmy.

Ad § 22. Vynechaly sa len slová ,,a príslušníci“, lebo podľa prepracovanej osnovy sú tak v Hlinkovej garde ako aj v Hlinkové j. mládeži len ,,členovia“.

Ad § 23. Tento nový paragraf recipuje ustanovenie ods. l, § 10 nariadenia s mocou zákona č. 310/1939 Sl. z.

Následkom zaradenia nového § 23 bolo treba ďalšie paragrafy prečíslovať.

Ad § 24. Bol cieľom legislatívnej presnosti v žiaducich smeroch doplnený. Pôvodný § 24 osnovy, podľa ktorého ,,Vláda sa splnomocňuje, aby plnenie úloh podľa prvého a druhého dielu tohto zákona pre občanov neslovenskej národnosti upravila nariadením, ktoré sa podľa potreby môže aj odchyľovať od ustanovení tohto zákona,“ – sa vynechal, lebo prejednávaná osnova rieši len otázky týkajúce sa priamo HG a HM, t. j. občanov slovenskej národnosti. Citované ustanovenie nezapadá systematicky do rámca tejto osnovy.

Ad § 25. Prepracoval sa následkom vynechania pôvodného § 24.

Ad § 26. s ohľadom na novú formuláciu ustanovení písm. b/, §§ 2 a 12 zostáva nedotknuté ustanovenie ods. 5, § 4 branného zákona, a tak sa špeciálna derogačná klauzula obmedzuje len na nariadenie s mocou zákona č. 310/1939 Sl. z.

Ústavno-právny výbor je toho názoru, že odhlasovaním tohto zákona urobí sa ďalší konsolidačný krok vo výstavbe nášho štátneho života, odporúča preto slávnemu Snemu prepracovanú osnovu na prijatie.

V Bratislave 2. júla 1940.

Dr. Karol Mederly v. r., predseda
Dr. Matej Huťka v. r., spravodajca

(Zdroj: http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0215_00.htm.)

Príloha 4: Organizačný poriadok HM

Príloha 4.1: Obsah, Hlava I. – V.

O B S A H :

H l a v a I.

H l a v a II.

Všeobecne o Hlinkovej mládeži.

H l a v a III.

Členovia Hlinkovej mládeže.

H l a v a IV.

Hodnosti činovníkov HM a ich priznávanie.

H l a v a V.

Jednotky Hlinkovej mládeže.

Príloha 4: Organizačný poriadok HM

Príloha 4.2: Obsah, Hlava VI.

- II -

Hlava VI.

Vedenie Hlinkovej mládeže.

Príloha 4: Organizačný poriadok HM

Príloha 4.3: Obsah, Hlava VI. – XIII.

- III -

Príloha 4: Organizačný poriadok HM

Príloha 4.4: Obsah, Hlava XIV. – XXIII.

\- IV -

H l a v a XIV.

Fajčenie a pitie liehových nápojov.

H l a v a XV.

Zprávy o činnosti.

H l a v a XVI.

Spôsob vydávania rozkazov.

H l a v a XVII.

Pomer HM k iným organizáciám a ustanovizniam.

H l a v a XVIII.

Časopisy Hlinkovej mládeže.

H l a v a XIX.

Pečať Hlinkovej mládeže.

H l a v a XX.

Nástupy jednotiek HM.

H l a v a XXI.

Hospodárenie v Hlinkovej mládeži.

H l a v a XXII.

Úrazové poistenie členov Hlinkovej mládeže.

H l a v a XXIII.

Pieseň Hlinkovej mládeže.

Príloha 4: Organizačný poriadok HM

Príloha 4.5: Obsah, Hlava XXIV. – XXXII.

- V -

Hlava XXIV.

Pozdrav, heslo a zásady HM.

Hlava XXV.

Sľub, heslo, päťoro vlastností.vĺčaťa.

Hlava XXVI.

Sľub, heslo a päťoro orla.

Hlava XXVII.

Sľub, heslo, životný príkaz a päťoro junáka.

Hlava XXVIII.

Sľub, heslo a päťoro víly.

Hlava XXIX.

Sľub, heslo a päťoro tatranky.

Hlava XXX.

Sľub, heslo, životný príkaz a päťoro devy.

Hlava XXXI.

Sľub a vlastnosti vodcu HM.

Hlava XXXII.

Sľub, prísaha a vlastnosti vodkyne HM.

Príloha 4: Organizačný poriadok HM
Príloha 4.6: Obsah, Hlava XXXIII.

\- VI -

Hlava XXXIII.

Výchovný program Hlinkovej mládeže.

(Zdroj pre Prílohy 4.1 – 4.6: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, mat. 2/32 – 37)

Príloha 5: Organizačné dokumenty HM

Príloha 5.1: Organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 1/1939

Sborové veliteľstvo HLINKOVEJ MLÁDEŽE v Bratislave -V Živnostenskom d.č.1.

Č.4.110/1-2-1939. V Bratislave dňa 19.IV.1939.

Na stráž.

Organizačný rozkaz č.1.

1.Sbor Hlinkovej mládeže je podľa čl.VII.stanov HG úplne samostatným sborom. Vystupuje v celej svojej organizačnej a výchovnej práci samostatne.Rovnako podriadené jednotky.

Hnutie HM tvoria chlapci 6-11 roční/t.j.vĺčatá/,11-16 roční /t.j.orli/ a 16-19 roční /t.j.junáci/.Junák prestupuje do sboru HG dňom 31.XII.roku,v ktorom dovŕšil 19 rokov;ak ešte navštevuje strednú školu /ak nemá maturitu/,poťažne robí nejakú potrebnú skúšku,aby mohol ísť na vysokú školu,zostáva v HM do odchodu do HG.

2.Chlapci sa sdružujú vo výchovne-pracovných skupinkách,zv.družinách.

Družiny sa tvoria,pokiaľ možno,podľa veku a schopností chlapcov.Do úvahy prichádzajú i rozličné sklony a záujmy,aby sa príp.mohol v družine prevádzať špeciálny výcvik./Nemožno miešať vĺčatá s orlami,orlov s junákmi v jednej družine.!/

Na čele družiny stojí vodca družiny /VD/,ktorý je obyčajne málo starší od tých ktorých v družine vedie.

Tri družiny /t.j.8x3/,t.j.24 chlapcov,jedon veliteľ čaty a duchovný radca tvoria čatu HM.-Čaty pri registrovaní sa na sbor.veliteľstve dostanú svoje poradové číslo./Vyššie jednotky,t.j.stotina atď.sa predbežne formujú hlavne pri nástupoch. Výchovná práca sa prevádza v družinách,výcvik-vystupovanie v čatách a vyšších jednotkách./-V úradnom styku vystupuje čata...HM a Miestne veliteľstvo HM v určitom mieste.

3.Chlapcov sdružených v jednotkách,teda uvedené jednotky vedú zodpovední činovníci-dôstojnáci, HM,ktorí sú poverovaní predbežne len dočasne /definitívne sa ešte nik nemenuje/.

Každý jedon,kto chce jednotky HM viesť,poťažne s chlapcami výchovne pracovať v HM,musí vyhovovať týmto podmienkam:

Musí byť Slovák,kresťan,

a/ktorý môže pri svojom povolaní venovať mládeži aspoň 3-4 hodiny týždenne,

b/ktorý môže s chlapcami usporiadať každý rok niekoľko vychádzok,hier,veľkých poľných hier a aspoň 10-dňový tábor / s vĺčatmi koloniu/,

c/ktorý vyhovuje svojimi osobnými vlastnosťami,povahou,charakterom,zdravím a schopnosťami vedeniu mládeže,

d/ktorý nebol trestaný /v úvahu neprichádza trest pre autonom.činnosť/,

e/mravne zachovalý /bez úhony,žije usporiadaným rodinným životom;nie pijan a p.

f/ktorý složí v určenom termíne príslušné skúšky,

g/ktorý dovŕšil aspoň 14 rokov veku,ak ide o vodcu družiny orlov,18 r.,ak ide o vodcu družiny junákov a veliteľa čaty vĺčat a orlov,19 r.,ak ide o veliteľa čaty junákov,21 r.,ak ide o veliteľa vyššej jednotky a miest.veliteľa,

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/14.)

Hlavné veliteľstvo Hlinkovej mládeže, Bratislava, Radlinského 51.

Na stráž! Číslo: 8183-s-1940.

Rozkaz č. 23/1940.

V Bratislave dňa 14. augusta 1940.

Dva roky tomu, čo oči roduverných Slovákov zaslzily pri zpráve o skonaní Vodcu slovenského národa, Andreja Hlinku.

S úctou, pietou a oddanosťou spomíname na veľkého Vodcu svojho národa, ktorý obetoval všetko v práci za svoj ľud.

Sme Hlinkovou mládežou, chceme byť vždy sviežimi a mladými ako náš Vodca, chceme, aby z každého HM-istu vyrástol slovenskému národu druhý Hlinka. Toto v deň výročia smrti Vodcu národa sľubujeme, súc v duchu pri jeho hrobe.

Predseda HSĽS p. prezident Dr. Jozef Tiso vydal dňa 9. augusta 1940 pod číslom 11.345/40 prez Dr. G/P tento dekrét:

„Pán sborový vodcal V smysle §-u 14 zákona č. 166 zo dňa 4. júla 1940 slovenského zákonnika na návrh širšieho predsednictva strany menujem Vás hlavným veliteľom Hlinkovej mládeže. Na stráž! — Podpísaný: Dr. Jozef Tiso, predseda. — Pečiatka: Hlinkova slovenská ľudová strana. — Predsednictvo. — Adresa: Alojz Macek, sborový vodca HM, Bratislava."

166. Zákon

I. Zákon o HG a o Hlinkovej mládeži.

zo dňa 4. júla 1940
o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži.

Snem Slovenskej republiky sa usniesol na tomto zákone:

Diel prvý.

Hlinkova garda.

§ 1.

1. Hlinkova garda (skrátene HG) je podľa vojenských zásad organizovaný sbor Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty).
2. Hlinkova garda je **samostatná právnická osoba.**
(§§ 2—10 sú analogické ako §§ 11—20.)

Diel druhý.

Hlinkova mládež.

§ 11.

1. Hlinkova mládež (skrátene HM) je podľa vojenských zásad organizovaný sbor strany.
2. Hlinkova mládež je **samostatná právnická osoba.**

§ 12.

Poslanie Hlinkovej mládeže je:
a) vychovávať slovenskému štátu a národu oddaných vlastencov v duchu kresťanských zásad,
b) vykonávať brannú výchovu a spolupôsobiť pri predvojenskom výcviku a výcviku pre pomocnú službu na obranu štátu podľa platných predpisov,
c) byť nápomocnou právnymi predpismi na to určeným orgánom pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti spôsobom, ktorý určí minister vnútra, pri čom jej členovia požívajú rovnakú ochranu ako úradné orgány (zák. čl. XL/1914),
d) pestovať telesnú výchovu, šport, zdatnosť a ducha kamarátstva,
e) plniť ďalšie úlohy, ktoré jej sveria osobitné právne predpisy.

§ 13.

Predseda strany je najvyšším veliteľom a podpredsedovia sú podľa svojho poradia zástupcami najvyššieho veliteľa Hlinkovej mládeže.

§ 14.

1. **Hlavného veliteľa Hlinkovej mládeže** vymenúva predseda strany na návrh širšieho predsedníctva.
2. Hlavný veliteľ alebo ním poverený funkcionár zastupuje Hlinkovu mládež navonok.
3. Právnym zástupcom Hlinkovej mládeže a jej složiek je **Finančná prokuratúra.** Na toto zastupovanie sa vzťahujú obdobne ustanovenia zákona č. 97/1933 Sb. z. a n. a vlád. nar. č. 82/1936 Sb. z. a n.

§ 15.

Organizáciu Hlinkovej mládeže a službu v nej upravuje **organizačný a služobný poriadok,** ktorý vydá hlavný veliteľ so schválením predsedu strany.

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/34.)

Zprávy

Hlavného veliteľstva Hlinkovej mládeže.

Bratislava, 2. XII. 1940. **Ročník I.** **Číslo 2.**	Vydáva a zodpovedá: Hlavný veliteľ HM Alojz Macek, Bratislava, Radlinského cesta 51 — telefon 2770, 4671. — Vychádza podľa potreby. Rozposiela sa zadarmo všetkým veliteľstvám HM. — Tlačí kníhtlačiareň Unia, Bratislava, Kolárska 5. — Novinové výplatné povolilo Ministerstvo dopravy a verejných prác, rezort poštový v Bratislave výnosom zo dňa 15. X. 1940, číslo 105.756-III/1-1940. — Dohliadací poštový úrad: Bratislava 2.

Rozkaz č. 27/1940

1. Evidencia mládeže. Záznamy. Sestry a bratia!
Vodca národa nám sveril poklad národa — slovenskú mládež. Našou povinnosťou je viesť každú slovenskú dušu, každého slovenského chlapca a každé slovenské dievča v evidencii. Našou povinnosťou je každého slovenského chlapca, každé slovenské dievča vychovávať, zdokonaľovať a nepripustiť za žiadnu cenu možnosť straty slovenskej duše.

Miestni vodcovia **sú povinní** rozmýšľať a urobiť opatrenia, aby si postupne vybudovali **dokonalú evidenciu** a záznamy o slovenskej mládeži vo veku 6—20 rokov a aby v spolupráci s podriadenými vodcami všetkým venovali primeranú pozornosť.

2. Poslovenčenie priezvisk. *Pracovníci s mládežou sú podľa slov pána prezidenta národní idealisti a preto musia ideálne smýšľať a ideálne robiť, skutkami musia dávať najavo svoje presvedčenie, svoje národné uvedomenie. Som presvedčený, že všetci činovníci a činovníčky HM, ba i háemisti a háemistky, ktorí nemajú slovenské mená, azda pre slabé národné uvedomenie svojich predkov, využijú ešte príležitosť do konca decembra 1940 a urobia potrebné opatrenia, aby mali čire slovenské mená.*

Vzor príslušnej žiadosti o poslovenčenie mena HVHM zašle tomu, kto sa oň bude uchádzať, rovnako poradí, ako postupovať.

3. Prešov-mesto zriadenie okresu. Dňom 1. novembra 1940 zriaďujem samostatný okres HM, Prešov-mesto

4. Čítanie rozkazov HM. *Okresným vodcom a miestnym vodcom HM nariaďujem, aby rozkazy, obežníky, ktoré sa netýkajú iba ich funkcie, dávali prinajmenej prečítať i svojim spolupracovníkom, teda všetkým referentom (duchovnému radcovi, výchovným a výcvikovým referentom a referentkám hospodárovi). Ak majú viac exemplárov, nech ich rozdelia podľa dôležitosti funkcie medzi svojich činovníkov.*

Miestnych vodcov HM upozorňujem, že sú povinní pod osobnou zodpovednosťou dať prečítať všetky rozkazy a obežníky vodcovi a vodkyni skupiny, vodcom stotín a vodcom čiat. Pracovné rozkazy musia mať k dispozícii priamo vodcovia stotín a vodcovia čiat ktorí ich majú prevádzať.

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 2.)

Príloha 6: Územnosprávne členenie organizácie HM

Príloha 6.1: Administratívne členenie Slovenska do roku 1939

Slovensko bolo až do júla 1939 územnosprávne rozdelené na 22 oblastí a každá oblasť sa členila na okresy (62). Politické a hospodárske hranice oblastí, okresov a obcí boli identické aj pre územné členenie a hierarchiu HG a HM. Po 25. 7. 1939 bolo Slovensko administratívne rozčlenené na 6 žúp a 60 okresov, s ktorými sa od 1. 6. 1940 zhodovalo aj územnosprávne členenie HM. Zborový veliteľ HM zrušil k 31. 5. 1940 dovtedajšiu sieť oblastí HM.

Štátna správa s platnosťou do 25. 7. 1939

Oblasť / sídlo	**Okresy**
Bratislava	Bratislava-Mesto, Bratislava
Malacky	Senica, Skalica, Malacky
Trnava	Modra, Hlohovec, Sereď, Trnava
Piešťany	Piešťany, Myjava, Nové Mesto nad Váhom
Trenčín	Bánovce nad Bebravou, Ilava, Púchov, Trenčín
Považská Bystrica	Považská Bystrica, Púchov
Žilina	Čadca, Kysucké Nové Mesto, Žilina
Nitra	Nitra, Zlaté Moravce
Prievidza	Prievidza, Topoľčany
Banská Štiavnica	Banská Štiavnica, Nová Baňa
Zvolen	Lovinobaňa-Divín, Krupina, Modrý Kameň, Zvolen
Banská Bystrica	Banská Bystrica, Brezno
Hnúšťa	Hnúšťa-Lieker, Revúca
Turiec	Kremnica, Turčiansky Sv. Martin
Námestovo	Námestovo, Trstená
Ružomberok	Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš, Ružomberok
Kežmarok	Kežmarok, Poprad, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa
Spišská Nová Ves	Dobšiná, Gelnica, Levoča, Spišská Nová Ves
Prešov	Bardejov, Prešov, Sabinov
Humenné	Humenné, Medzilaborce, Snina
Vranov	Giraltovce, Stropkov, Vranov
Michalovce	Michalovce, Sobrance, Trebišov

Príloha 6: Územnosprávne členenie organizácie HM

Príloha 6.2: Poverenia oblastných vodcov HM v roku 1939

Poverenia oblastných vodcov a ich zástupcov vydaných od marca do júna 1939:

Bratislava
Oblastný veliteľ: Pavol Čarnogurský, poslanec, Vajnory (po ňom Ján Kloc, učiteľ, Bratislava)
Zástupca oblastného veliteľa: František Chmelár, učiteľ, Bratislava

Malacky
Oblastný veliteľ: Dezider Dubay, profesor, Malacky
Zástupca oblastného veliteľa: Florián Damborák, profesor, Malacky

Trnava
Oblastný veliteľ: Ladislav Čunderlík, riaditeľ meštianky, Trnava
Zástupca oblastného veliteľa: Karol Gara, knihovník, Trnava

Piešťany
Oblastný veliteľ: Jozef Árvay, riaditeľ školy, Piešťany
Zástupca oblastného veliteľa: Karol Šátory, profesor, Piešťany

Trenčín
Oblastný veliteľ: František Paškay, učiteľ, Dubnica nad Váhom
Zástupca oblastného veliteľa: Ľudovít Bučan, profesor, Trenčín (po ňom Ján Šúny, profesor, Trenčín)

Považská Bystrica
Oblastný veliteľ: Viktor Príkazský, riaditeľ meštianky, Považská Bystrica

Žilina
Oblastný veliteľ: Juraj Slota, školský inšpektor, Žilina
Zástupca oblastného veliteľa: Vojtech Mendrej, úradník, Žilina

Nitra
Oblastný veliteľ: Jozef Karvaš, zástupca riaditeľa obchodnej akadémie, Nitra
Zástupca oblastného veliteľa: Štefan Letko, úradník, Nitra

Prievidza
Oblastný veliteľ: Štefan Šeliga, úradník, Topoľčany

Banská Štiavnica
Oblastný veliteľ: Ján Solčány, riaditeľ gymnázia, Banská Štiavnica
Zástupca oblastného veliteľa: Ľudovít Zajac, odborný učiteľ, Banská Štiavnica

Zvolen
Oblastný veliteľ: Štefan Gregorovič, profesor, Zvolen
Zástupca oblastného veliteľa: Jozef Nehnevaj, Zvolen

Banská Bystrica
Oblastný veliteľ: Gustav Smída, učiteľ, Banská Bystrica

Príloha 6: Územnosprávne členenie organizácie HM
Príloha 6.2: Poverenia oblastných vodcov HM v roku 1939

Hnúšťa
Oblastný veliteľ:
Zástupca oblastného veliteľa: Ján Černák, učiteľ, Hnúšťa

Turiec
Oblastný veliteľ: Belo Kuttner, poštový úradník, Turčiansky Sv. Martin

Námestovo
Oblastný veliteľ: Július Kolodej, správca školy, Trstená

Ružomberok
Oblastný veliteľ: Ján Loydl, kaplán, Ružomberok
Zástupca oblastného veliteľa: Koloman Brtko, učiteľ, Ružomberok-Černová

Kežmarok
Oblastný veliteľ: Július Šuňavec, profesor, Kežmarok

Spišská Nová Ves
Oblastný veliteľ: Alojz Miškovič, profesor, Spišská Nová Ves
Zástupca oblastného veliteľa: Mikuláš Koperdan, Spišská Nová Ves

Prešov
Oblastný veliteľ: Vojtech Raslavský, notár, Prešov
Zástupca oblastného veliteľa: Albín Ďurana, profesor, Prešov

Humenné
Oblastný veliteľ: Jozef Bindas, učiteľ, Humenné
Zástupca oblastného veliteľa: Štefan Sokáč, učiteľ, Humenné

Vranov nad Topľou
Oblastný veliteľ: Jozef Helmeczy, Vranov
Zástupca oblastného veliteľa: Anton Šebesta, poštový úradník, Vranov

Michalovce
Oblastný veliteľ: Štefan Hlaváč, profesor, Michalovce

Územnosprávne členenie Slovenska po nar. 190/1939 dňa 25. 7. 1939 a územné členenie organizácie HM od 1. 6. 1940

Bratislavská župa
Zástupca župného vodcu: Valentín Magdolen, riaditeľ meštianskej školy v Bratislave
Župný inšpektor pre okresy Malacky, Senica a Skalica: Dezider Dubay, profesor v Malackách
Župný inšpektor pre okresy Modra a Trnava: Ladislav Čunderlík, riaditeľ meštianskej školy v Trnave
+ okresy Bratislava-Mesto a Bratislava-okolie neudané

Nitrianska župa
Župný vodca: Jozef Karvaš, riaditeľ obchodnej akadémie v Nitre
Župný inšpektor pre okresy Prievidza a Topoľčany: Štefan Šeliga, Topoľčany
Župný inšpektor pre okresy Zlaté Moravce a Nová Baňa: Viktor Príkazský, školský inšpektor v Zlatých Moravciach
+ okresy Hlohovec a Nitra neudané

Trenčianska župa
Župný vodca: František Paškay, riaditeľ meštianskej školy a vládny komisár v Dubnici nad Váhom
Zástupca župného vodcu: Jozef Árvay, riaditeľ gymnázia v Piešťanoch
Župný inšpektor pre okresy Považská Bystrica a Veľká Bytča: Štefan Pončák, odb. učiteľ v Považskej Bystrici
Župný inšpektor pre okresy Čadca, Kysucké Nové Mesto a Žilina: Juraj Slota, školský inšpektor v Žiline
+ okresy Bánovce nad Bebravou, Ilava, Púchov, Trenčín, Myjava, Piešťany a Nové Mesto nad Váhom neudané

Tatranská župa
Župný vodca: Dominik Štubňa, školský inšpektor v Ružomberku
Župný inšpektor pre okresy Dolný Kubín, Liptovský Sv. Mikuláš a Ružomberok: Belo Kuttner, prednosta pošty v Oravskom Podzámku
Župný inšpektor pre okresy Kežmarok, Poprad, Spišská Stará Ves a Stará Ľubovňa: Július Šuňavec, stredoškolský profesor v Kežmarku
Župný inšpektor pre okresy Námestovo a Trstená: Július Kolodej, školský inšpektor v Trstenej
Župný inšpektor pre okresy Gelnica, Levoča a Spišská Nová Ves: Alojz Miškovič, stredoškolský profesor v Spišskej Kapitule
+ okres Turčiansky Sv. Martin neudaný

Šarišsko-zemplínska župa
Župný vodca: Alexander Chrappa, riaditeľ gymnázia v Prešove
Zástupca župného vodcu: Vojtech Raslavský, verejný notár v Prešove
Župný inšpektor pre okresy Bardejov a Sabinov: Július Matúš, učiteľ v Prešove
Župný inšpektor pre okresy Prešov a Giraltovce: Jozef Sninčák, stredoškolský profesor v Prešove
Župný inšpektor pre okresy Humenné, Medzilaborce, Stropkov a Vranov: Edmund Roth, školský inšpektor v Humennom
Župný inšpektor pre okresy Michalovce a Trebišov: Štefan Hlaváč, stredoškolský profesor v Michalovciach

Pohronská župa
Župný vodca: Karol Bitter, profesor na učiteľskom ústave v Banskej Bystrici
Zástupca župného vodcu: Gustav Smída, učiteľ v Banskej Bystrici
Župný inšpektor pre okresy Banská Bystrica a Brezno nad Hronom: Štefan Gavorovič, stredoškolský profesor v Banskej Bystrici
Župný inšpektor pre okresy Banská Štiavnica, Kremnica a Zvolen: Jozef Feranec, stredoškolský profesor vo Zvolene

Župný inšpektor pre okresy Lovinobaňa, Krupina a Modrý Kameň: Jozef Nehnevaj, učiteľ vo Zvolene
Župný inšpektor pre okresy Hnúšťa, Revúca a Dobšiná: Ján Škrabák, učiteľ vo Veľkej Suchej

Zoznam župných vodcov HM v roku 1944

Bratislavská župa	podtáborník Valentín Magdolen, Bratislava
Nitrianska župa	dozorník Július Ruman, Nitra
Trenčianska župa	táborník František Paškay, Dubnica nad Váhom
Podtatranská župa	podtáborník Dominik Štubňa, Ružomberok
Šarišsko-zemplínska župa	táborník Jozef Rehuš, Michalovce
Pohronská župa	dozorník Karol Jasovský, Banská Bystrica

(Zdroj pre Prílohy 6.1 – 6.4:
SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6, č. j. 6274-s-1940. Rozkaz Zborového veliteľstva HM č. 19/1940 zo dňa 1. 6. 1940 v Bratislave
SNA, fond. MO SR, šk. 20, zv. 3.
Nová mládež, roč. 1, 1939, čísla 1 – 3, strany 47, 78 a 101.)

Príloha 7: Štruktúra organizácie HM
Príloha 7.1: Štruktúra vedenia HM

Štruktúra vedenia HM

(zoradenie podľa dôležitosti/hierarchie a hodnostného označenia)

- Najvyšší veliteľ HM (predseda HSĽS-SNNJ, prezident SR a vodca)
- Zástupcovia najvyššieho veliteľa (predseda Slovenského snemu a podpredsedovia strany podľa dôležitosti)
- Hlavný veliteľ HM
- Krajinský vodca HM (na jeho úrovni stál vodca štábu HVHM a vedúci úradu HVHM)
- Vedúci oddelenia HVHM (na jeho úrovni stál vodca voja HM a ústredný inšpektor HM)
- Vedúci odboru HVHM (VED)
- Župný vodca (ŽV)
- Župný inšpektor (ŽI)
- Okresný vodca (OV)
- Zoskupový vodca (ZV)
- Miestny vodca (MV)
- Skupinový vodca (SV)
- Vodca stotiny HM (VS) a vodkyňa stotiny (VS)
- Vodca čaty (VČ) a vodkyňa kmeňa (VK)
- Vodca družiny (VD) a vodkyňa rodiny (VR)

Príloha 7: Štruktúra organizácie HM
Príloha 7.2: Organizačná štruktúra HM od júla 1940

Organizačná štruktúra HM (po 4. 7. 1940)

Družina / **rodina** – 7 členov na čele s vodcom družiny / vodkyňou rodiny; katolíci aj evanjelici vytvárajú homogénne družiny / rodiny; koedukovaná výchova a miešanie dievčat s chlapcami v jednotlivých družinách / rodinách nebolo prípustné (to isté platilo aj pre čaty a stotiny)

Čata / **kmeň** – 3 družiny (3 vodcovia družín a 21 členov), vedie vodca čaty / vodkyňa kmeňa; pri každej čate – kmeni pôsobí podľa štatútu Duchovná správa HG duchovný radca r. k. vierouky; v prípade, že je v čate družina e. a. v., má k dispozícii vlastného duchovného radcu

Stotina – 4 čaty (96 členov) na čele s vodcom alebo 4 kmene dievčat, ktoré vedie vodkyňa stotiny a duchovnými radcami. Tu sa podľa pohlavia rozlišovala stotina HM-M a stotina HM-D

Skupina – je vytvorená všetkými stotinami chlapcov v HM (vĺčat, orlov a junákov) alebo stotinami dievčat v obci. Na čele skupiny HM-M stál vodca skupiny, na čele skupiny HM-D stála vodkyňa skupiny. Obe skupiny vytvárajú v danej obci jeden celok.

Miestny vodca – stojí na čele I. skupiny HM-M a II. skupiny HM-D v obci. Jeho prvým zástupcom je vodca, druhým zástupcom vodkyňa skupiny. Pôsobisko miestneho vodcu bolo vymedzené obvodom politickej obce. Miestne obvody HM v jednom politickom okrese vytvárali okres HM a všetky okresy HM v politickej župe tvorili župu HM. (Slovensko bolo po 1. 6. 1940 rozdelené na 6 žúp a 60 okresov).

Zoskupový vodca / **vodkyňa** – boli usmerňovateľmi najmä predvojenskej brannej výchovy pre skupiny HM-M a HM-D v okrese HM.

Okresný vodca – organizuje HM a velí všetkým jednotkám HM vo svojom okrese. Na návrh miestneho vodcu poveruje vodcov a vodkyne stotín, čiat a kmeňov. Výdavky spojené s agendou mu boli hradené z HVHM alebo z podpôr a podnikov okresu HM. o svojej činnosti podáva HVHM štvrťročne písomnú správu. Zástupca okresného vodcu sa stará o záujmy mužskej mládeže, druhým zástupcom OV je zástupkyňa okresného vodcu, ktorá sa stará o záujmy ženskej mládeže. Okres HM mal svojho okresného duchovného radcu, okresného hospodára, okresných referentov vĺčat, orlov a junákov a okresné referentky víl, tatraniek a diev. Pre veci záujmové a veci odborného výcviku mohol okres vytvoriť miesta pre okresných referentov, ktorých podľa potreby poveroval. Úlohy a obory týchto referentov boli podobné ako u vodcov oddelení pri HVHM – napr. propagačno-kultúrny referent OV, referent leteckého odboru OV, referent organizačno-osobného odboru OV a ď.

Župný vodca – má vo svojej župe reprezentačnú funkciu za HM, je strážcom dobrého mena HM. Udržuje styky so všetkými inštanciami verejných i súkromných inštitúcií. Podáva návrhy a intervenuje v záujmoch HM. Pre kontrolu práce v jednotkách HM má k dispozícii župných inšpektorov HM.

Župný inšpektor – kontroluje pracovno-výchovný program v jednotkách HM vo svojom obvode a poverených činovníkov v obciach, či sa zodpovedne a dostatočne venujú mládeži. Správy o kontrolách podáva mesačne cestou ŽVHM na HVHM.[1] Kontrolu činnosti a vizitáciu táborov robili podľa 15 všeobecne platných kritérií aj inštruktori HM, poverení zborovým vodcom HM Alojzom Mackom.[2]

Od úrovne miestneho vodcu vyššie (miestny – okresný – župný – hlavný veliteľ) boli vodcovia HM zároveň členmi predsedníctiev rovnakej organizačnej úrovne HSĽS, resp. predseda tej-ktorej úrovne HSĽS bol zastúpený vo veliteľstve HM na svojej úrovni. Hlavný veliteľ HM bol členom širšieho predsedníctva HSĽS a členom najvyššej vojenskej rady.

Poznámky:
(1 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2/32 – 65.
2 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 18, zv. 3.
Poznámka: Vizitácia tábora HM z Dubnice nad Váhom pri Červenom Kameni, ktorý od 2. do 16. 7. 1939 viedol miestny vodca HM Šimon Blaško (bývalý vodca SKS). Vizitu tábora s kontrolnými 15 kritériami urobil a hlásenie na ZVHM odovzdal zborovým vodcom HM poverený inštruktor HM Pavel Letko.)

Príloha 7: Štruktúra organizácie HM

Príloha 7.3: Dôstojnícke a poddôstojnícke hodnosti činovníkov HM, HG a SPS

Hlinkova mládež (hodnosti platné do roku 1945)

Poddôstojníci HM
Družinár
Rojník
Šestník
Čatník
Stotník

Dôstojníci HM
Poddozorník
Dozorník
Naddozorník
Podpriekopník
Priekopník
Nadpriekopník
Podkrídelník
Krídelník
Nadkrídelník
Podtáborník
Táborník
Nadtáborník
Čelník (hlavný veliteľ HM)

Hlinkova garda (hodnosti v roku 1939)

Poddôstojníci HG
Slobodník – zástupca veliteľa družstva
Desiatnik – veliteľ družstva (družstvo tvorilo 8 – 15 gardistov)
Čatár – zástupca veliteľa čaty

Dôstojníci HG
Veliteľ čaty (3 družstvá) (v tejto hodnosti aj pobočník veliteľa zástavy)
Veliteľ stotiny (4 čaty) (v tejto hodnosti aj pobočník veliteľa pluku)
Veliteľ zástavy (4 stotiny) (v tejto hodnosti aj vedúci oddelenia zborov a pobočník veliteľa divízie a pobočník veliteľa oddelenia)
Veliteľ pluku (3 – 4 zástavy) (v tejto hodnosti vedúci oddelenia hlavného štábu HG a pobočník veliteľa zboru)
Veliteľ divízie (3 pluky)
Veliteľ oddelenia (úderníkov, obrancov, dobrovoľníkov – legionárov, akademická mládež, zahraničná HG, železničiari, poštári, jazdci, letci, motoristi...)
Veliteľ zboru (HG, do roku 1940 aj HM, Dôverníckeho zboru, Rodobrany; v tejto hodnosti aj náčelník hlavného štábu a jeho zástupca)
Hlavný veliteľ HG

Príloha 7: Štruktúra organizácie HM

Príloha 7.3: Dôstojnícke a poddôstojnícke hodnosti činovníkov HM, HG a SPS

Porovnávacia tabuľka hodností v HM, SPS a Domobrane (od februára 1945)

Rok 1944 – 1945: Spoločné zapojenie členov a veliteľských funkcionárov HM a SPS do pracovných formácií (Pracovné tábory HM pre pracovné nasadenie mládeže, Pracovný zbor a Technický zbor Domobrany) i do bojových útvarov (Domobrana, Pohotovostné oddiely HG, Špeciálne jednotky SPS) vyvolávali rozpory vo veliteľských kompetenciách medzi jednotlivými zbormi a viedli k zavedeniu hodností v rámci HM podľa vojenskej hierarchie. Koncom februára 1945 vydalo MNO porovnávací predpis pomenovaní vojenských (Domobrana) a vodcovských/veliteľských hodností (HM, SPS), ktoré zosúladili predchádzajúce stupne hodností (napr. u HM):

Hlinkova mládež	**Slovenská pracovná služba**	**Domobrana**
junák / jun.	pracovník / prac.	strelník / strel.
rojník HM / roj.	podrojvodca / projv.	slobodník / slob.
nadrojník HM / nroj.	rojvodca / rojv.	desiatnik / des.
výzvedník / výzv.	veliteľský čakateľ na hodnosť družinára / vel. čak. druž.	čatník z povolania / čtk. rotník z povolania / rtk. zástavník z povolania / zvk.
priekopník / priek.	družinár / druž.	rotník – rotmajster / rtk. rtm.
nadpriekopník / npriek.	naddružinár / ndruž.	zástavník – rotmajster / zvk. rtm.
brojník / broj.	skupinár / skp.	dôstojnícky zástupca – rotmajster / d. zást. rtm.
poslucháč VVŠHM / posl. VVŠ-HM	veliteľský čakateľ na hodnosť poradcu / vel. čak. pord.	dôstojnícky zástupca ašpirant / d. zást. ašp.
podkrídelník / pkríd.	poradca / pord.	poručík / por.
krídelník / kríd.	nadporadca / npord.	nadporučík / npor.
nadkrídelník / nkrídl.	oddielvodca / odv.	stotník / stot.
dozorník / doz.	pracovný vodca / pracv.	major / mjr.
podtáborník / ptáb.	nadpracovný vodca / npracv.	podplukovník / pplk.
táborník / tab.	hlavný pracovný vodca / hl. pracv.	plukovník / plk.
čelník / čel.	generál II. triedy / gen. II. tr.	generál / gen.

(Zdroj:
SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6.
SNA, fond. MO SR č. 605, šk. 20, zv. 4.
Gardista, roč. 1, 1938, č. 293, s. 33 – 35.
Korček, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu. Bratislava, 1999. s. 167 – 168 a prílohy.)

Príloha 8: Členstvo v HM – počet členov v rokoch 1939 – 1943

a) stav skutočný

1939	24 225
1940	41 214
1941	135 901 (HM-M 95 858, HM-D 40 043)
1942	167 267 (HM-M 96 513, HM-D 70 754)
k 7. 8. 1943	155 669 (HM-M 87 317, HM-D 68 352)

b) stav podľa čísel legitimácií

HM-M	členov	činovníkov	spolu
1939	21 326	430	21 756
1940	40 325	2 097	42 422
1941	122 077	4 643	126 720
1942	162 557	6 279	168 836
k 7. 8. 1943	199 109	7 564	206 673

HM-D	členiek	činovníčok	spolu
1941	44 622	1 340	45 962
1942	82 353	2 300	84 653
k 7. 8. 1943	104 730	3 070	107 800

Spolu podľa vydaných legitimácií k 7. 8. 1943: 314 473

Rozdiel medzi číslami skutočného stavu členstva a počtu podľa čísel legitimácií je spôsobený nedoregistráciou alebo zánikom členstva v HM v tom-ktorom roku. Skutočný počet členov HM je relatívny – skresľuje ho fluktuácia členov. Aj napriek centrálnej evidencii členov sa zachovalo len niekoľko tisíc prihlášok a osobných evidenčných listov členov (pozri SNA, fond MO SR č. 605, šk. 1 – 17).

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 3.)

Príloha 9: Symbolika, zásady a rovnošata v HM

Príloha 9.1: Symboly HM a zákon, sľub a heslo vekových kategórií v HM

Tri zásady HaeMistov:

I. HaeMista je statočným a verným Slovákom a činmi miluje svoju vlasť a svoj národ.
II. HaeMista je oddaný svojej cirkvi a hrdý na svoju vieru, ktorú nikdy nezaprie.
III. HaeMista začína konať svoje povinnosti v rodine — doma.

1. Vĺčatá.

Zvláštne heslo vĺčaťa-HaeMistu: (Robiť všetko) čo najlepšie.

Zákon vĺčat:

1. Vĺča je vždy **veselé.**
2. Vĺča je **zbožné.**
3. Vĺča vždy niečo robí (je **príčinlivé**).
4. Vĺča je vždy **čisté.**
5. Vĺča je vždy **milé a úprimné.**
6. Vĺča vie **poslúchať.**
7. Vĺča vie **pomáhať** i sebe i druhým.

Vĺča takto sľubuje:

SĽUBUJEM, ŽE SA S POMOCOU BOŽOU BUDEM USILOVAŤ BYŤ VERNÝM A POSLUŠNÝM BOHU, NÁRODU A RODIČOM, ZACHOVÁVAŤ VŽDY ZÁKON VĹČAT A ZÁSADY HaeMistov, UROBIŤ KAŽDÝ DEŇ NIEKOMU NEJAKÚ RADOSŤ.

2. Orli.

Zvláštne heslo orla-HaeMistu: Byť pripraveným.
(ESTOTE PARATI: pripraviť sa na obranu národa, vlasti a viery.)

Zákon orlov:

1. Orol sa povznáša **nad hmotárstvom a márnivosti sveta.**
2. Orol je **bohabojný a statočný.**
3. Orol je **verný a pravdovravný.**
4. Orol je **ochotný** k službám a rád **pomáha.**
5. Orol je **družný a priateľský.**
6. Orol vidí v prírode stopy Stvoriteľa a **chráni dielo** božie a cenné diela ľudské.
7. Orol je **disciplinovaný a poslúcha** vrchnosti.
8. Orol **sa nedá odstrašiť** ťažkosťami a je vždy **veselej mysli.**
9. Orol je **sebazapieravý a šporivý.**
10. Orol je **čistý** v myšlienkach, slovách a skutkoch.

Orol takto sľubuje:

SĽUBUJEM NA SVOJU ČESŤ, ŽE SA S POMOCOU BOŽOU VYNASNAŽÍM AKO NAJLEPŠIE VIEM
PLNIŤ SVOJE POVINNOSTI K BOHU, CIRKVI, NÁRODU A VLASTI,
PLNIŤ POVINNOSTI SVOJHO STAVU A ZACHOVÁVAŤ ZÁKON ORLOV,
BYŤ POHOTOVÝ POMÁHAŤ BLIŽNÉMU V KAŽDEJ OKOLNOSTI.

3. Junáci.

Zvláštne heslo junáka-HaeMistu: Služba a stráž.

Predsavzatie junákov:

1. **Otvorene a mužne** jednať. Priamo vpred.
2. Byť **vlastencom a kresťanom** podľa života.
3. Byť **človekom činu.**

Junáci takto sľubujú:

SĽUBUJEM NA SVOJU ČESŤ, ŽE SA S POMOCOU BOŽOU VYNASNAŽÍM AKO NAJLEPŠIE VIEM
NA STRÁŽI ZÁUJMOV VLASTI A VIERY VERNE A PEVNE STÁŤ,
PRÍKLADOM SVOJÍM SVIETIŤ,
JUNÁCKU SLUŽBU KONAŤ PODĽA ROZKAZU HLAVNÉHO VELITEĽA,
PREDSAVZATIA JUNÁKOV PLNIŤ,
POTREBNÝM POMOC POSKYTOVAŤ.

(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, s. 23.)

Príloha 9: Symbolika, zásady a rovnošata v HM
Príloha 9.2: Rovnošata v HM

Rovnošata junákov HM (16 – 20 rokov), ktorí už nenosili krátke nohavice, ale pristrihnuté nohavice v štýle jazdeckých rajtiek.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 45.)

Ilustrované znázornenie rovnošaty členov HM – vekové kategórie vĺčatá a orli (6 – 16 rokov). Na obrázku sú vykreslené aj háemistické symboly na zástavách a bráne, ktorá je postavená s motívom slovenskej štátnosti.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 3, s. 98.)

MAREC 1940

„HAEMISTA" nákupné a predajné družstvo Hlinkovej mládeže
Bratislava, Nám. A. Hlinku 13.

CENNÍK

súčiastok rovnošaty Hlinkovej mládeže

Čiapky:

Brigadirky pre dôstojníkov a poddôstojníkov	1 kus	Ks	99.—
Loďka so zlatým odznakom akosť I.	1 kus	Ks	22.—
Loďka so strieb. odznakom akosť I.	1 kus	Ks	21.50
Loďka s bronz. odznakom akosť I.	1 kus	Ks	21.—
Loďka s bronzovým odznakom akosť II.	1 kus	Ks	14.—

Látky na rovnošaty:

Vlnená látka obleková	1 m	Ks	150.—
Vlnená látka plášťová	1 m	Ks	155.—

Košele keprové:

Košele číslo 28—29 pre vek 6—7 r.	1 kus	Ks	36.—
„ „ 30—31 pre vek 8—9 r.	1 kus	Ks	39.—
„ „ 32—33 pre vek 10—12 r.	1 kus	Ks	43.—
„ „ 34—35 pre vek 13—15 r.	1 kus	Ks	49.—
„ „ 36—38 pre vek 16 a vyššie	1 kus	Ks	55.—
„ „ 39—40	1 kus	Ks	59.—
„ „ 41—42	1 kus	Ks	62.—

Košele krepové:

Košele číslo 28—29 pre vek 6—7 r.	1 kus	Ks	27.—
„ „ 30—31 pre vek 8—9 r.	1 kus	Ks	29.—
„ „ 32—33 pre vek 10—12 r.	1 kus	Ks	31.—
„ „ 34—35 pre vek 13—15 r.	1 kus	Ks	34.—
„ „ 36—38 pre vek 16 a vyššie	1 kus	Ks	38.—
„ „ 39—40	1 kus	Ks	40.—
„ „ 41—42	1 kus	Ks	42.—
Košele na prianie šijeme podľa miery za príplatok		Ks	5.—

Nohavice z dobrého kaki plátna:

Pre vek 6—8 r.	1 kus	Ks	31.—
„ „ 9—10 r.	1 kus	Ks	32.—
„ „ 11—12 r.	1 kus	Ks	33.—
„ „ 13—14 r.	1 kus	Ks	34.—
„ „ 15—16 r.	1 kus	Ks	36.—

Nohavice manchestrové:

Pre vek 6—8 r.	1 kus	Ks	45.—
„ „ 9—10 r.	1 kus	Ks	47.—
„ „ 11—12 r.	1 kus	Ks	50.—
„ „ 13—14 r.	1 kus	Ks	55.—
„ „ 15—16 r.	1 kus	Ks	58.—

Pančuchy:

Detské číslo 9—11 pre vek 6—7 r.	1 pár	Ks	6.50
Detské číslo 12—13 pre vek 8—9 r.	1 pár	Ks	7.—
Detské číslo 1—4 pre vek 10—13 r.	1 pár	Ks	8.—
pánske číslo 7—11 pre vek 14 a vyššie	1 pár	Ks	13.—

Opasky:

Dohoda látkou podšitá, pre dôstojníkov, poddôstojníkov a mužstvo	1 kus	Ks	35.—
Dohoda I. akosť pre dôst., pod. a mužstvo	1 kus	Ks	30.—
Dohoda II. akosť pre mužstvo, len 65—75 centimetrov dlhé	1 kus	Ks	25.—
Dohoda III. akosť pre mužstvo, len 65—75 centimetrov dlhé	1 kus	Ks	20.—
Vychádzkové pre dôstoj. a poddôstojníkov	1 kus	Ks	30.—
Šatky pre vĺčatá, orlov a junákov	1 kus	Ks	4.50
Krúžky k šatkám	1 kus	Ks	3.—
Kravaty (viazanky) pre činovníkov	1 kus	Ks	8.—

Slávnostné rovnošaty:

Blúza a nohavice zo stryže pre vek 6—8 rokov	1 kus	Ks	230.—
Blúza a nohavice zo stryže pre vek 10—11 rokov	1 kus	Ks	250.—
Blúza a nohavice zo stryže pre vek 12—14 rokov	1 kus	Ks	270.—

Odznaky:

Orol zlatý a strieborný na brigadirky	1 kus	Ks	15.—
Ružica zlatá a strieborná	1 kus	Ks	12.—
Pozlátený odznak na loďku pre dôstojníkov	1 kus	Ks	4.—
Postriebrený odznak na loďku pre poddôstoj.	1 kus	Ks	3.50
Bronzový odznak na loďku pre mužstvo	1 kus	Ks	3.—
Odznak hnutia HM (na rukáv)	1 kus	Ks	4.50
Rukávové pásky na civilný oblek v lepšom prevedení	1 kus	Ks	5.—
Rukávové pásky na civilný oblek	1 kus	Ks	1.50
Odznak HM na civilný oblek smaltovaný	1 kus	Ks	2.50
Výložky pre činovníkov blúzové	1 pár	Ks	4.—
Výložky pre činovníkov plášťové	1 pár	Ks	5.—
Farebné pásky nad vačok pod distinkcie	1 kus	Ks	1.50
Distinkcie (krížiky) zlaté pre dôstoj. HM	1 kus	Ks	1.50
Distinkcie (krížiky) strieborné pre poddôstojníkov HM	1 kus	Ks	1.—
Lemovka zlatá na rukávy pre činovníkov	1 m	Ks	8.—
Lemovka striebor. na rukávy pre činovníkov	1 m	Ks	6.—
Lemovka rozličných farieb na čiapky HM	1 m	Ks	2.—
Strapce rozličných farieb na čiapky HM	1 kus	Ks	2.—
Gombíky pre HM veľké	1 kus	Ks	—.30
Gombíky pre HM malé	1 kus	Ks	—.25
Odznaky HSĽS, kovové	1 kus	Ks	2.—
Odznaky HSĽS, smaltované	1 kus	Ks	2.50

Trenírky:

Glotové s gumou číslo 35 pre vek 9—10 r.	1 kus	Ks	14.—
glotové s gumou číslo 40 pre vek 11—13 r.	1 kus	Ks	15.—
glotové s gumou číslo 45 pre vek 14—15 r.	1 kus	Ks	16.—
glotové s gumou číslo 50 pre vek 16 a vyššie	1 kus	Ks	17.—
glotové s gumou číslo 55	1 kus	Ks	18.—
glotové s gumou číslo 60	1 kus	Ks	19.—

Hudobné nástroje:

Fanfáry Es ladené	1 kus	Ks	130.—
Fanfáry Es ladené s garnit. z nov. striebra	1 kus	Ks	140.—
Malé bubny 28×11 cm s paličkami	1 kus	Ks	150.—
Malé bubny 30×11 cm s paličkami	1 kus	Ks	160.—
Veľké bubny 60×38 cm s paličkami	1 kus	Ks	300.—
Flauty z červeného cobolo dreva	1 kus	Ks	35.—
Poľná trúbka (horna) lad. Ef	1 kus	Ks	110.—
Poľná trúbka lad. Es	1 kus	Ks	100.—
Remene na bubny	1 kus	Ks	46.—

Literatúra:

Príručka „Katolícky skauti na Slovensku" s poštovným	1 kus	Ks	21.50
Slovenské dejiny od F. Hrušovského, viazané	1 kus	Ks	44.—
K základom Slovenského štátu od Št. Polakoviča, brošované	1 kus	Ks	21.—
Poľné hry, od Vl. Ozábala s poštovným	1 kus	Ks	9.50
„Takto si my spievame", spevníček HM s poštovným	1 kus	Ks	5.50
„Sitnianski rytieri", divadelná hra pre HM s poštovným	1 kus	Ks	5.50

Obrat

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk 19, zv. 2.)

Príloha 9.4: Vzorná schôdzka háemistov a programová náplň schôdzok

Vzorná schôdza HaeMistov:

1. Otvorenie: Modlitbou, spevom/nábož., národným/, pozdravom, vztýčením vlajky...2min.
2. Administratíva: Kto chýba, vybranie príspevkov, predplatného na časopis......3min.
3. Cvičenie pre osvieženie: Poradový výcvik. Prostné..... ...10min.
4. Heslo, zákon /Viď "Nová mládež" 23/, niektorý bod: rozobranie. Rozprava o niektorom hrdinovi nár., nábož. života...Rozhovor s duch. radcom...Aktuálny problém. 20min.
5. Hra – najlepšie, ak vyplýva z predchádzajúceho rozhovoru; cvičenie smyslov; cvičenie pozdravov; skladanie rozstrihaného zákona; hneď medzidružin. preteky 10min
6. Vlajka /nár., cirk./, signalizácia, orientácia, morzeovka a pod. ....10 min
7. Hra, cvičenie vyplývajúce z predchádzajúcej teorie........................10 min
8. Ručné práce, robenie náradia, hračiek, uzly, stavba mostov, výzdoba izby......20 min
9. /Spevy nár., nábož., vlastné skladby, pochodové, táborové; kroje, zvyky......... 5 min
10. /Tance národné, výstupy, debaty, hry, pochody a pod. Aktuality..............20 min
11. Zatvorenie schôdzky: Modlitbou, spevom /nár, nábož., pokrikom, spustením vlajky, hymnou./ 5 min

(Zdroj obrázok 9.4 – 1: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 6/17.)

Tretia schôdza:

1. Otvorenie.
2. Administrativa.
3. Telocvik — hlásenie.
4. Hodnosti HM, vojska, HG, FS. Dištinkcie. Kto koho pozdravuje?
5. Pozorovanie chodcov v uniformách na ulici a určovanie ich dištinkcií.
6. Príprava lôžka na noc pod šiatrom i pod holým nebom. Ochrana proti vlhkosti, proti vetru. Rôzne spôsoby stavby lôžka s použitím dosiek, čačiny, haluziny, povrazu atď.
7. Praktické sostrojenie lôžka z predom pripraveného materiálu.
8. Spev: Hej-haj, hej-haj, zelený háj... spev a pochod.
9. Spomienky:

   20. X. 1848 popravený v Leopoldove Viliam Šulek,

   26. X. 1848 popravený v Leopoldove Holuby, debata o obete pre národ, keď treba i krvavej. Význam mučeníckej smrti oboch pre Slovákov. Iné obete revolúcie v r. 1848.

   24. X. 1797 narodil sa Štefan Moyses. — Rozhovor o jeho živote a diele, o potrebe svornosti katolíkov a evanjelikov v spoločnej národnej veci. Kuzmány—Moyses, Hlinka—Rázus — toť vzory bratského spolunažívania katolíkov a evanjelikov.

(Zdroj obrázok 9.4 – 2: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 22, zv. 22, č. j. 9663-a-40.)

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM

Príloha 10.1: Vodcovské školy HM – ciele, účastníci, inštruktori, témy, ideológia, literatúra

Vodcovské školy HM

Cieľ VŠHM

Všestranne pripraviť vodcu HM tým, že sa mu poskytne možnosť nadobudnúť vedomosti potrebné na vedenie HM. Vodca nadobudne správnu predstavu o vodcovi HM, metódach vedenia mládeže v HM, čo od neho očakáva mládež a národ, získa oduševnenie pre prácu v HM a pozná tým ducha HM.

Povinnosti účastníka kurzu

- vedie si podrobné záznamy o prednáškach
- zloží nováčikovskú skúšku všetkých troch stupňov
- zloží skúšky 1. pomoci
- vedie si osobný denník, ktorý na požiadanie predloží na nahliadnutie
- vedie si zápisky z LŠ, predloží ich na Hlavné veliteľstvo HM, ktoré mu po ich overení vystaví poverenie pre vykonávanie funkcie vodcu HM

Osobnosť budúceho vodcu – frekventant VŠHM

- má zákaz požívať alkohol a fajčiť
- precvičuje spev, recitáciu, hru na hudobný nástroj
- koná dobré skutky (sociálna situácia a HM)
- odopiera si pochutiny
- po ukončení VŠHM sa zapája do sociálnych programov HM – zber odpadkov (dnes by sme povedali surovín), verejné dobročinné zbierky (napr. Zimná vojenská pomoc a pod.)

Výber inštruktorov pre VŠHM

- inštruktor by mal byť osvedčený pracovník, teoretik i praktik s bohatými skúsenosťami a veľkou praxou
- škola musí mať aspoň 3 telocvikárov, 3 odborníkov praktických znalostí, 2 pre brannú výchovu, odborníka na zdravovedu, odborníka na vlčiactvo, orolstvo a junáctvo, ideológiu a propagandu
- trvá 21 dní
- mal by byť zamestnancom HVHM, ak nie je práve v škole, pracuje na vlastných prípravách, spolupracuje na príručkách, v redakcii časopisov, koná inšpekčné práce, vedie zájazdy mládeže po cudzine, prednáša na miestnych kurzoch HM, vedie prípravné tábory (do zahraničia a pod. – pozn. M. M.)

Výchovný program VŠHM

Ideológia HM (10 hodín)
Organizácia HM (8 hodín)
Branná výchova (22 hodín)
Telovýchova (17 hodín)
Zdravoveda (11 hodín)
Praktické znalosti (18 hodín)
Spoločenská výchova (2 hodiny)
Propaganda (5 hodín)
Metodika (3 hodiny)
(Spolu 104 hodín)

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM

Príloha 10.1: Vodcovské školy HM – ciele, účastníci, inštruktori, témy, ideológia, literatúra

Ideológia HM (obsah tém)
Systémy výchovy v minulosti a dnes
Hnutie HM a jeho opodstatnenie
Dejiny národné, najmä miesta, ktoré majú vzťah k HM, potrebné k nováčikovskej skúške
Pozdrav, sľuby, zákon, heslo
Dejiny HM
HM ako výchovný systém
Vlčiactvo, orolstvo, junáctvo
Program HM... čestnou službou v národe
HM a náboženstvo
HM a národ
HM a HSĽS
HM a HG
HM a škola
HM a život verejný
Háemista v povolaní
HM a cudzina
Slováci v cudzine

Odporúčaná literatúra na ideológiu:

Štefan Polakovič	Slovenský národný socializmus
	K základom slovenského štátu
	Tisova náuka
	Z Tisovho boja
	Iskry – životopisy A. Hlinku, Jozefa Tisu a Vojtecha Tuku
	Organizácie mládeže v cudzine
	Svetonáhľad vodcu HM
	Osobnosť vodcu
	Ideológia slovenského štátu

Propaganda (obsah tém)
Časopisy HM
Kreslenie v HM – plagáty, pozvánky, ilustrácie
Divadlá, akadémie. Táborové slávnosti. Ohne. Čierne hodinky. Večierky HM. Postoj k tanečným zábavám
Klubovne HM a pracovne
Dni HM

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 2.)

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM

Príloha 10.2: Kurzy pre duchovných radcov HM

(osnova Kurzu pre duchovných radcov, Hronec 2. – 12. 7. 1940, viedol Ján Jalovecký)

Úvodné prednášky (J. Jalovecký)

1. Dôležitosť výchovy mládeže (pre cirkev i pre národ)
2. Telesný vývoj mladého človeka (ako podklad jeho duševného vývoja)
3. Psychológia a ideológia mládeže (podľa troch stupňov dieťaťa, pubescenta a mladíka)
4. Sexuálna otázka u mládeže (nebezpečie, prostriedky zachovalosti, erotika, koedukácia, pohlavné poučenie atď.)

Duchovný radca

5. Čo očakáva mládež od svojho duchovného radcu? (Jozef Hlavatý)

Pastorácia mládeže

6. Ako pastorovať mládež (výchova k silnému presvedčeniu, prakticky ku katolicizmu, k sviatostiam, k pravidelnému duchovnému životu, atď. – Alexej Izakovič)
7. Výchovné hodnoty liturgie (Ján Jalovecký)
8. Kristus ako ideál a priateľ mládeže (Matej Zaťko)

Národná výchova

9. Výchova národného charakteru v našej mládeži (Štefan Polakovič)
10. Ideológia slovenského štátu (hlavný veliteľ HG František Galan)
11. Dobré stránky a chyby slovenskej povahy (Jozef Hlavatý)
12. Organizácia HM (Alojz Macek)
13. Táborová prax (J. Jendželovský)

Odporúčané prednášky (Alexej Izakovič)

a) Organizácie duchovnej služby v HG (HM) a činnosť duchovného radcu HM v jednotkách, ktoré sú v obciach čisto katolíckych, v obciach s katolíckou väčšinou a menšinou.
b) HM a iné náboženské (katolícke spolky, kongregácie – SKM, Veniec a i.).
c) Ako si vypomáhať pri činnosti tlačou – ako použiť náboženské časopisy, prípadne spisbu (Písmo sväté).
d) Kam až môže siahať, prípadne nakoľko musí zasiahnuť duchovný radca do divadiel, športu a zábav, ktoré podniká HM alebo iný katolícky spolok.

(Zdroj: SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7.)

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM
Príloha 10.3: Vyššia vodcovská škola HM

Absolventi VVŠHM boli prijímaní na základe dobrovoľnej prihlášky a podmienkou bolo úspešné zvládnutie VŠHM. Prvý beh sa oficiálne začal 1. októbra 1941, školu slávnostne otvoril prezident SR Jozef Tiso spolu so stálou VŠHM v Chtelnici 23. 11. 1941.1 HM zastupoval Alojz M. Macek, ríšskeho vodcu mládeže HJ Staabsführer Helmut Möckel. Na oficiálnom otvorení oboch vodcovských škôl HM sa zúčastnil aj hlavný veliteľ HG a minister A. Mach, minister školstva a národnej osvety Jozef Sivák, minister hospodárstva Gejza Medrický, minister dopravy a verejných prác Július Stano, zástupca ministra národnej obrany Ferdinanda Čatloša a zástupcovia HG, HJ a FS. Slávnosť bola manifestáciou za Hlinkovu mládež a za nemecko-slovenskú spoluprácu, z nemeckej strany symbolicky reprezentovanú náčelníkom štábu ríšskeho veliteľstva HJ H. Möckelom.

Rozvrhnutie štúdia (4 semestre – 4 behy – 2 roky)
1. beh – zopakovanie látky z VŠHM, končí sa zimným výcvikovým táborom (kurzom).
2. beh – pokračovanie a rozširovanie látky, zdokonaľovanie vedomostí, mesačný kurz brannej výchovy a vedenie letných podnikov mládeže – práca v táboroch, osadách a VŠHM. Poslucháči už prakticky vedú a vypomáhajú v prednášaní. Koniec prázdnin – pracovné porady a výmena skúseností.
3. a 4. beh – samostatná práca, zdokonaľovanie sa a špecializácia v tom úseku, v ktorom sa chce poslucháč stať odborníkom. Samoštúdium. Výcvikové tábory vo forme pracovno-výchovných porád. Odborná práca s mládežou. Prispievanie do časopisov, kníh a brožúr.

Obsah jednotlivých behov (v zátvorke počet hodín jednotlivých tém)

Prvý semester: Ideológia HSĽS (15), Náboženská výchova (15), Organizácia HM (24), Psychológia (10), Metodika (10), Hudba a spev (25), Telovýchova (50).

Druhý semester: Ideológia HM (10), Náboženská výchova (10), Háemistické disciplíny (114), Branná výchova (182), Telesná výchova (164).

Tretí semester: Ideológia HM (5), Náboženská výchova (5), Výchovné metódy pre vĺčatá – víly, orlov – tatranky, junákov – devy (88), Teloveda a zdravoveda (36).

Štvrtý semester: Ideológia HM (10), Náboženská výchova (10), Rétorika (20), Občianska náuka (11), Štátne organizácie (14), Zahraničné organizácie mládeže (13), Spoločenská výchova (15), Propaganda HM (15), Praktiká v osadách a táboroch (96), Kultúrna práca v HM a HM (16).2

Profil poslucháča VVŠHM
Absolvent Vodcovskej školy HM s ukončeným úplným stredoškolským vzdelaním s maturitou, ktorý samostatne viedol mládež. Väčšina poslucháčov bývala z radov akademikov – študentov VŠ, ktorí na strednej škole pracovali v HM s mládežou. Prihlásení boli prijatí na dobu čakateľskú, počas ktorej museli zložiť skúšky. Prijatím do VVŠHM sa im na dobu školenia zrušili všetky tituly a hodnosti, ktoré dovtedy poslucháč nadobudol. Vstup do školy bol dobrovoľný.

Profil absolventa VVŠHM
Po absolvovaní všetkých štyroch semestrov a po zložení záverečných skúšok si vyradený absolvent vybral tému z oboru vedenia mládeže alebo pre vedenie dôležitého odboru HM, ktorú musel vypracovať. Ak komisia prácu uznala, absolvent bol pozvaný prednášať do VŠHM. Vodca školy mal zistiť, či poslucháč má kvality a schopnosti stať sa inštruktorom VŠHM. Ak áno, absolvent VVŠHM bol vyradený ako vyšší činovník alebo inštruktor HM s hodnosťou používanou v HM.

Inštruktori VVŠHM (k 1. 6. 1944)
čelník Alojz M. Macek – ako hlavný veliteľ HM aj veliteľ VVŠHM
táborník Štefan Polakovič – vodca VVŠHM
táborník Július Matúš – krajinský vodca HM-M

Príloha 10: Vzdelávanie dospelých v HM

Príloha 10.3: Vyššia vodcovská škola HM

Margita Valková – krajinská vodkyňa HM-D
táborník Belo Martinovič (predtým Kuttner) – vedúci úradu HVHM
táborník Jozef Hlavatý – zborový duchovný radca HM-D pri HVHM
táborník Štefan Macek – vodca voja vĺčat (pri výchovnom oddelení vĺčat HVHM)
táborník Jozef Sninčák – vedúci hospodárskeho oddelenia HVHM
táborník Vlado Ozábal – styčný dôstojník MNO pre brannú výchovu v HM a zástupca vedúceho výchovného oddelenia orlov pri HVHM
táborník František Paškay – župný vodca HM
podtáborník Andrej Movinko – duchovný radca VVŠHM
Kornélia Slobodová – vodkyňa voja diev (pri výchovnom odd. diev HVHM)
Marta Martinovičová (predtým Bartanusová) – vodkyňa voja víl (pri výchovnom odd. víl HVHM)3

(Zdroj:
1 Gardista, roč. 3, 1941, č. 270, s. 3.
2 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 19, zv. 7, č. j. VVŠHM 198/43.
3 SNA, fond MO SR č. 605, šk. 20, zv. 1.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.1: Prehľad periodík a publikácií HM

Periodiká 1939 – 1945
Mesačník Nová mládež, od apríla 1939, 7 ročníkov, vedúci redaktor J. Hlavatý, Ján M. Milov
Knižnica HM Hlinkova mládež, 2 zošity počas prvého polroku 1939, pokračovateľ mesačník Stráž od októbra 1939
Týždenník Vĺča, vedúci redaktor Ján Domasta
Mesačník Slovenská deva, vedúca redaktorka Margita Valková
Týždenník HM Prelom

Publikácie HVHM (rok vydania, cena)
Hlinkova mládež (1942), 60 Ks
Iskry – zbierka najcharakteristickejších výrokov zvečneného vodcu Andreja Hlinku (1942), 5 Ks
Vodca k HM (Výroky J. Tisu), 5 Ks
J. H. Šaľan: Takto si spievame (Spevník pre HM, 1940), 5 Ks
V. Ozábal: Poľné hry (Príručka pre prípravu vychádzok, 1940), 9 Ks
V. Ozábal: Preteky Hlinkovej mládeže, 20 Ks
I. Izakovič: Vystupovanie HM (Poradový výcvik, nástupy, Dni HM), 7 Ks
L. Koričanský: Do tábora HM (Praktická príručka), 3 Ks
J. Domasta: Mladý vlk (1942), 30 Ks
F. Gosiorovský: Preteky HM (1942), 20 Ks
Sitnianski rytieri (Divadelná hra pre HM, 1940), 5 Ks
Š. Polakovič: Slovenské národné vyznanie (1942), 3 Ks

Iný tovar
Pohľadnice HM, 1 Ks
Kalendár HM 1939 – 1940
Kalendár HM 1940 – 1941, 5.50 Ks
Kalendár HM 1941 – 1942
Kalendár HM 1942 – 1943
Ročenka HM 1944, 7 Ks

Predajcovia:
Predáva Háemista, Námestie A. Hlinku 13, Bratislava (1940)
Predáva Jánošík, Valy 9, Bratislava (1944)

Nová mládež (rok 1940)
Predplatné na rok 10 Ks (10 čísel)
Majiteľ a vydavateľ: HVHM, Radlinského 51 (od marca 1940, dovtedy v Živnodome, Bratislava)
Zodpovedný redaktor A. M. Macek
Hlavný redaktor: J. M. Milov
Adresa redakcie: sídlo HVHM
Adresa administrácie časopisov: Sasinkova 5, Bratislava

Nová mládež (rok 1942)
Predplatné 12 Ks na rok (10 čísel)
Zodpovedný redaktor Alojz Macek
Hlavný redaktor: dozorník Ján M. Milov
Členovia redakčného zboru: táborník Jozef Sninčák, táborník Otto J. Matzenauer, Karol Dubecký, Štefan Blavan, Jozef Nový

Nová mládež (rok 1944)
Predplatné na rok 18 Ks (10 čísel)
Majiteľ a vydavateľ: HVHM, Hlinkovej mládeže 2, Bratislava

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.1: Prehľad periodík a publikácií HM

Zodpovedný redaktor: Alojz Macek
Tlačí Kníhtlačiareň Andreja, Rodobrany 12, Bratislava

Stráž (rok 1942)
orgán pre vodcov, vodkyne a spolupracovníkov HM
majiteľ a vydavateľ: HVHM, Jelenia 2, Bratislava
zodpovedný redaktor: Alojz Macek
tlačí: kníhtlačiareň Únia, Kolárska 5, Bratislava
Články o výchove, programe, organizácii a administratíve v HM, psychológii, výuke, psycho-fyzickom vývine

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.2: Náklad časopisov a cenník inzercie časopisov HM

Náklad časopisov (koniec roku 1940)

Vĺča	33 000
Nová mládež	31 000
Stráž	6 000
Správy HVHM	5 000

Náklad časopisov (polovica roku 1941)

Vĺča	34 500
Nová mládež	33 000
Stráž	5 500
Správy HVHM	7 000

Cenník inzercie (polovica roku 1940, ceny sú uvádzané v Ks)

	celá strana	1/2 strany	1/4 strany	1/8 strany	1/16 strany
Vĺča	3 000	1 600	850	480	250
Nová mládež	4 000	2 100	1 100	600	330
Stráž	1 500	800	440	240	140

Rabat pre získavateľa reklamy: 20% zo zaplatenej sumy za inzerciu

Zľavy za opakovanie reklamy:
2 čísla = 10%
3 čísla = 15%
4 čísla = 20%
5 čísel = 25%
Neboli prijímané reklamy od nekresťanských firiem a firiem s produktmi ako alkohol a tabak...

(Zdroj pre Prílohy 11.1 – 11.2:
Gardista, roč. 3, 1941, č. 11, s. 2
Gardista, roč. 3, 1941, č. 42, s. 3.
Nová mládež, roč. 7, 1944, č. 3, 2. strana obálky.
Nová mládež, roč.3, 1940, č. 17, 3. strana obálky.
SNA, fond MO SR č. 605r, šk. 22, zv. 2, č. j. 9480-s-40.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.3: Zmeny a úpravy titulnej strany Novej mládeže 1939 – 1944

Titulná stránka prvého čísla mesačníka pre členov HM vo veku 12 – 20 rokov Nová mládež. Vyšlo v apríli 1939. Ročník časopisu vychádzal v mesiacoch počas školského roku, prvé v septembri a posledné v júni nasledujúci rok (10 čísel). Počas letných prázdnin časopis nevychádzal.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 1, 1. strana obálky.)

Titulné stránky 3. ročníka mesačníka Nová mládež. Ukážková stránka 21. čísla, znázorňujúca slovenskú armádu a najmä vojakov ako vzor členov HM.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 3, 1941, č. 21, 1. strana obálky.)

Od 25. čísla (obr. vpravo) časopis zmenil hlavičku a titulnú vizáž.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 3, 1941, č. 25, 1. strana obálky.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.3: Zmeny a úpravy titulnej strany Novej mládeže 1939 – 1944

Titulná stránka 8. čísla 4. ročníka Novej mládeže.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 4, 1942, č. 8, 1. strana obálky.)

Titulná stránka 2. čísla 5. ročníka Novej mládeže.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 2, 1. strana obálky.)

Titulná stránka 3. čísla 7. ročníka Novej mládeže.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 7, 1944, č. 3, 1. strana obálky.)

Titulná stránka 10. čísla 5. ročníka Novej mládeže. Opäť zmena hlavičky – tentoraz v 5. ročníku časopisu.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 10, 1. strana obálky.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM
Príloha 11.4: Pochody HM

Pochody HM (vydal hudobný odbor HVHM, cena 10 Ks)
My sme budúcnosť národa (hudba V. Maršalko)
Spievajte pieseň (R. Vanek)
Slovák som a Slovák budem (J. H. Šaľan)
Na povel vodcu (V. Maršalko)
Hor´ sa chlapci, na stráž! (J. H. Šaľan)
Nad Tatrou zarachotil hrom (J. H. Šaľan)
V krásnej zemi pod Tatrami (J. H. Šaľan)
Staň si sestra v naše rady (J. H. Šaľan)
My junáci spod Tatier (Ľ. Zálesák)
Dvíhaj zbrane (J. H. Šaľan)
Napred, chlapci, napred (K. Špelič)
Čestná stotina (T. Selecký)
Refilírka (J. Doležel)

(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, s. 32.)

Pochod speváckej čaty orlov HM z Trnavy po privítaní hlavného veliteľa HM A. Macka v Trnave, 1942.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 1, 4. strana obálky.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM
Príloha 11.4: Pochody HM

POCHOD HLINKOV

Slová: Valentín Beniak. Hudba: Ladislav Stanček.

Mlaď moja krásna, drž sa, drž a do ši-ku si staň, kto
Slovák si a kto si muž, prilož si-k li-cu zbraň a
za spevu a me-ló-di-e stoj hradbou, ktorá zboj-stvo-bi-je,
mlaď moja krásna, drž sa drž a do ši-ku si staň!

Pochod Hlinkov
(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 45.)

Pochod pre vĺčatá HM.

Slová R. Dilong. Nápev K. Špelic.

La la la la la la la la la la la la la la la la.
Mladý Slovák postav sa k nám doradu, rodo-lska
nech ti žiari z pohľa-du. Kto si Slovák mladý Slovák
od ro-du, pod knažím šikom, pod medzi mládež Hlinkovu.
Trio. La la la la la la la la Na stráž! Na stráž!
Pocho-dom vchod, napred vĺča-tá! Cesta naša, cesta usmia-
ta. Smelo chlapci my sme mladý rod, vĺ-ča-tá,
pochodom vchod! Na stráž! Na stráž! vchod!

Pochod pre vĺčatá HM
(Zdroj: Nová mládež, roč. 1, 1939, č. 2, s. 39.)

Príloha 11: Publikačná činnosť HM

Príloha 11.5: Sľubová pieseň HM (autor J. H. Šaľan)

Sľubová pieseň HM

od J. H. Š.

Pomaly, dôstojne

Ná- ro- du od- da-ne slú- žiť chcem,
vlasť svo- ju ľú- biť chcem.
Ver- nosť a lás-ku jej prí- sa- hám,
brá- niť chcem tú svä- tú zem.
Ot- či- na krás-na, mať ver- ná,
zem mo- ja sláv-na, nád-her-ná,
pre tvo-je bla- ho chcem len žiť
a tvo-jím ver-ným sy-nom byť.

Ak bude žiadať vlasť život môj,
v tú obeť rád ho dám.
Chcem tasiť zbraň k mužnej obrane,
čeliť zlu a nehodám. Otčina . . .

V námahe za vlasť a v obetiach
únavy nepoznám.
Vernosť a láska ma zocelia,
Nepoddám sa ni hrozbám. Otčina . . .

Vznášaj sa k nebesiam prosby hlas,
modlím sa k Bohu dnes:
žehnaj tú zem drahú, rod náš chráň
k blahu a k sláve povznes.
Refr.: Otčinu krásnu, mať vernú,
zem našu slávnu, nádhernú,
vlasť drahú, ten náš zemský raj
od zlého, Bože, zachovaj!

(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, s. 32.)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie

Príloha 12.1: Európske organizácie mládeže krajín Osi

Taliansko – GIL

Organizáciu talianskej mládeže Gioventu Italiana Littorio (GIL) založil v roku 1926 a prvé tri roky viedol Duce Mussolini. ,,On, ako bývalý učiteľ, pochopil detské sny a túžby. Obliekol chlapcov do uniformy, ktorá im dodáva mužskej vážnosti, dal im do rúk zbrane, s ktorými sa v táboroch vojenským spôsobom učí narábať a dal im za vzor vynikajúce osobnosti rímskych dejín."

Najmladší do 8. roku sú Figli della Lupa, t. j. vĺčatá, 8 až 13-roční sú Ballila, 13 až 17-roční Avantgardisti a 17 až 21-roční ,,mladí fašisti". Vstup do organizácie je dobrovoľný. Pre vybudovanie a ustálenie mládežníckej organizácie bolo vydaných (k roku 1940) 19 zákonov.

Pre mládež sa vydávali 2 časopisy: Passo Romana pre starších a Ballila pre menších. Členovia nosia čiernu uniformu a riadia sa nasledovnými zásadami:

1. Miluj svoju vlasť ako rodičov, svojich rodičov miluj ako vlasť.
2. Buď pobožný a konaj svoje kresťanské povinnosti.
3. Nepouži svoju silu voči slabšiemu, ale ochraňuj ho, ak je napadnutý silnejším.
4. Pomáhaj tomu, kto pomoc potrebuje: rozumom tomu, kto sa chce učiť, srdcom tomu, kto potrebuje tvoju lásku, potravou hladujúcemu a životom tomu, kto sa nachádza v nebezpečenstve života.
5. Konaj vždy svoje synovské, bratské, študentské a kamarátske povinnosti.
6. Neži ako leňoch do dňa, lebo kto nepracuje, nie je dobrý Ballila, nie je dobrý fašista a nie je dobrý Talian.
7. Šetri všetko, čo nie je výslovne tvoje, či je to súkromný alebo štátny majetok.
8. V kostole pred svätým obrazom mysli na Boha a pred pomníkom padlých mysli na vlasť a sľub, že si vždy pohotový jej obetovať aj svoju krv.
9. Spomeň si, že Ballila to bol, ktorý v dobe utláčania hodil prvý kameň proti tyranom. Dnes je Itália slobodná, ale jedného dňa, aby mohla byť ešte väčšia, bude azda aj teba potrebovať. Preto až ťa vlasť zavolá, buď medzi prvými, ktorí poslúchnu toto volanie.
10. Ballila, avantgardista a fašista, neohováraj svojich predstavených, ale vykonávaj rozkaz svojho vodcu.

Tvár novej Európy – Talianski Avantgardisti (členovia vekovej kategórie v GIL ako junáci v HM).
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 5 – 6, 3. strana obálky.)

Tvár novej Európy: Talianska Ballila (členovia vekovej kategórie v GIL ako orli v HM). (členovia
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 5 – 6, 3. strana obálky.)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie

Príloha 12.1: Európske organizácie mládeže krajín Osi

Stredná veková skupina tejto talianskej mládežníckej fašistickej organizácie, dostala meno po Giovanni Battisto Perrasovi, zvanom aj Ballila, ktorého meno a povesť využili zakladatelia organizácie. Ballila sa vzoprel rakúskym vojskám, ktoré obsadili v roku 1746 Janov a dal podnet k povstaniu proti okupantom.

Do roku 1942 zastával funkciu hlavného veliteľa GIL advokát Adelchi Sereno, žezlo hlavného veliteľa a generálneho tajomníka strany po ňom prebral 26-ročný Aldo Vidussoni. Vidussoni postúpil z generálneho tajomníka GUF – fašistickej organizácie vysokoškolákov. Predtým bol župným tajomníkom strany a vedúcim GUF.

Talianska mládež, pobývajúca na Slovensku, bola zjednotená v GILE (Gioventu Italiana del Litorio all´Estero), GIL v zahraničí. v Bratislave mala 100 členov, jej vedúcim bol taliansky vyslanec na Slovensku Leone Paccini. Jej úlohou bolo ,,udržať pri živote národné povedomie talianskych synov v zahraničí a zachovať ich duchovné a telesné vlastnosti rasy". Činnosť GILE na Slovensku sa prejavila upevnením stykov a spolupráce medzi HM a GIL, vzájomnými výmenami mládeže a návštevami vrcholných predstaviteľov oboch organizácií.

Nemecko – Hitlerjugend

Nemecká mládež bola organizovaná v Hitlerjugend a mala tieto pododdelenia (rozdelené podľa veku a pohlavia členov): chlapci vo veku 10 – 14 rokov boli združení v Deutsches Jungvolk, 14 až 18-roční v Hitlerjugend. 14 až 21-ročné dievčatá sa zoskupovali v Bund Deutsches Mädel a 10 až 14-ročné v Jung Mädel. Organizácia bola podriadená vedeniu Baldura von Schiracha s titulom Reichsjugend – Führer. Od roku 1941 sa ríšskym vodcom mládeže stal Artur Axmann.

Vrcholným vedením – ústredím pre ženskú mládež v Nemecku bolo Reichsfrauenführung, ktoré viedla Gertrúda Scholtz. Vodkyne nepodliehali vodcom, ale prostredníctvom svojho ústredia priamo ríšskemu vodcovi mládeže.

Nemecká mládež na Slovensku sa organizovala pod hlavičkou Karpatonemeckej strany na čele s poslancom Snemu SR F. Karmasinom podľa vzoru Hitlerjugend. Nemecká mládež v zahraničí, Slovensko nevynímajúc, vytvárala organizácie Deutsche Jugend.

Organizácia HJ: 15 chlapcov tvorí družinu, 50 čatu, 150 stotinu, 600 zástavu, 3000 pluk, 100 000 oblasť a 500 000 kraj. Nemecká HJ bola organizovaná v 34 krajoch.

Historický vývin: Adolf Hitler založil 18. 3. 1922 v rámci národne socialistickej strany zväz mládeže pre členov vo veku 14 – 18 rokov. Po dovŕšení dospelosti prechádzali tzv. junáci do organizácie dospelých SA (Sturm Abteilung). Názov zväzu mládeže Hitlerjugend vymyslel v roku 1926 Július Streicher. Pre mladých začal vychádzať časopis Der Nationale Jungsturm, pre dospelých a vodcov časopis s názvom Jungefront. Pre dospievajúcich sa neskôr zmenil názov časopisu na Hitlerjugend Zeitung a potom na Sturmjugend.

Dievčatá sa začali organizovať v rámci HJ od roku 1931. Od 30. 10. 1931 sa do čela HJ dostal Baldur von Schirach ako vrchný veliteľ HJ. Táto organizácia združovala 3 organizácie: nacionálne združenie vysokoškolskej mládeže, Hitlerjugend a nacionálne združenie školskej mládeže. Po marcových voľbách v roku 1933 bol 17. 6. 1933 menovaný za hlavného veliteľa HJ v celom Reichu Baldur von Schirach. Onedlho vydáva zákaz ostatných organizácií, po roku 1934 existuje okrem HJ už len organizácia katolíckej mládeže a niekoľko športových klubov. HJ sa stáva jedinou organizáciou s povinným vstupom.

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie
Príloha 12.1: Európske organizácie mládeže krajín Osi

Chorvátsko – Ustaša
Na čele Ustašovskej mládeže stál od jej vzniku v roku 1941 upravny zapovjednik Ivo Oršanić. Jej heslom bolo „Na dom spromar!"

Bulharsko – Braník
Na čele bulharskej mládežníckej organizácie Braník stál Štefan Klečkof. Jej heslom bolo Za Bolgaria!

Fínsko – dievčenská organizácia Lotta
Dievčenská organizácia mládeže má meno Lotta po „hrdinskej markytánke" fínskeho národa Lotte Svärdovej. Vedúcou vodkyňou tejto fínskej ženskej polovojenskej organizácie Lotta bola v roku 1942 Fanny Lunkkonen v hodnosti generála.

Nórsko – organizácia Národného zjednotenia
Nórska vláda na čele s Quislingom legislatívne vybudovala organizáciu Národného zjednotenia s povinným vstupom pre chlapcov a dievčatá vo veku 10 – 18 rokov. Tí podliehajú povinnej pracovnej povinnosti, ktorú bližšie určuje prednosta oddelenia pre pracovnú službu a šport v dohode s ministerstvom školstva. Dozor nad dodržiavaním zákona prevzal minister školstva A. Stang, ktorý bol zároveň aj vodcom mládeže v Nórsku. Všetkým nórskym dievčatám bol podľa pravidiel organizácie nariadený zákaz nosiť šperky, používať kozmetiku a fajčiť.

Rumunsko – organizácia štátnej mládeže
Rumunsko malo od jari 1942 založenú novú organizáciu rumunskej štátnej mládeže. Vodcom mládeže bol generál Iliescu.

Maďarsko
V Maďarsku bola od roku 1940 povolená jediná organizácia maďarskej mládeže Levente. Na jej čele stál poľný maršal Alojz von Béldy. Levente mohla ako jediná vykonávať predvojenskú výchovu a ako jediná bola poverená kultúrnym vedením mládeže. Vládnym nariadením boli výslovne ponechané kultúrne spolky mládeže ako skauti, Kalot a ď. Tie však mohli svoju činnosť vyvíjať pod patronátom Levente.

(Zdroj:
Gardista, roč. 2, 1940, č. 2, s. 12.
Nová mládež, roč. 3, 1940, č. 17, s. 268.
Nová mládež, roč. 4, 1942, č. 8. s. 6 – 7.
Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 1, s. 4.
SNA, fond MO SR č. 605, šk. 23, zv. 20.
SNA, fond NS, spis František Paškay, šk. 23, film A867, mat. Tn Ľud 26/45.
Stráž, roč. 4, 1942, č. 1 – 2, s. 8 – 9.)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie

Príloha 12.2: Vodcovia zahraničných mládežníckych organizácií (1942)

Artur Axmann,
ríšsky vodca nemeckej
organizácie mládeže HJ

Baldur von Schirach,
bývalý ríšsky vodca nemeckej
organizácie mládeže HJ

Aldo Vidussoni,
generálny tajomník talian-
skej fašistickej strany a
hlavný veliteľ talianskej GIL

J. Hagemanns
(Belgicko)

Generál Viktor Iliescu
(Rumunsko)

Cornelius van Geelkergen
(Holandsko)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie

Príloha 12.2: Vodcovia zahraničných mládežníckych organizácií (1942)

Štefan Klečkof
(Bulharsko)

H. Jensen (Dánsko)

E. Lehembre (Belgicko)

A. Stang (Nórsko)

J. A. Elola (Španielsko)

(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 15 – 17.)

Príloha 12: **HM a zahraničné mládežnícke organizácie**

Príloha 12.3: Odznaky európskych organizácií mládeže

(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 9, s 27.)

Príloha 12: HM a zahraničné mládežnícke organizácie

Príloha 12.4: Európsky zväz mládeže – založenie a pracovné skupiny

Skupina vodcov európskej mládeže na zakladajúcej konferencii Európskeho zväzu mládeže vo Viedni 14. – 18. 9. 1942. *(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 15.)*

Pracovná skupina Europského svázu mládeže „Tlač, film, rozhlas" rokovala v R

Po založení EKSM započaly jednotlivé pracovn. súručensstvá rokovania ešte vo Viedni, kde si ustálily hlavné smernice. P sednictva týchto pracovných skupín, v ktorých sú zastúpené všetky národy, prevzali hlavní velitelia alebo iní čelní čini mládeže jednotlivých národov. Tak sa ušlo predsedníctvo pracovnej skupiny „Ľudovosť a svojráz" nášmu hlavnému velite Už vo Viedni bolo rozhodnuté, že ďalšie rokovania pracovných skupín zariadia ich predsedovia, a to podľa možnosti k v tom štáte, kde je sídlo predsedu. Prvé takéto rokovanie bolo teraz v Ríme 27.—30. októbra. Bola to pracovná skupina „T film a rozhlas", ktorej predsedom bol Orfes ellani, bývalý generálny vicekomandant talianskej mládeže GIL. Na roko v Ríme predsedal nový predseda Canepa. Hlinkovú mládež zastupovali táborník prof. K. Bitter a táb. prof. J. Hlavatý. sledky rokovania prinesú nám nový časopis „Nová Europa", ktorý bude vychádzať dvojmesačne, bude prevážne rázu d mentárneho s ilustráciami a bude vychádzať v jazykoch zúčastnených národov teda aj v slovenčine.

Starosť o filmy pre mládež prevzaly najmä organizácie SM, GIL a HJ, rozhlas sa bude zamieňať vo vysielaní program pre všetky europské organizácie mládeže.

Na obrázku vidíte zástupcov jednotlivých národov. V prvom rade zľava druhý je predseda pracovnej skupiny Canepa. V hom rade stoja aj zástupcovia Hlinkovej mládeže.

Pracovná skupina Európskeho zväzu mládeže 27. – 30. 10. 1942 na prvom samostatnom rokovaní súručenstva Tlač, film a rozhlas v Ríme. *(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1942, č. 3 – 4, s. 14.)*

Členovia Hitlerjugend na Slovensku.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, 3. strana obálky.)

Slovenský junák HM v kroji s Bulharkami – členkami organizácie Braník.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, 3. strana obálky.)

Príloha 12.5: Styky HM so zahraničnými organizáciami

Maliari HM na kultúrnej manifestácii vo Florencii, 1942.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, 2. strana obálky.)

Poslucháči VVŠHM v Taliansku, 1942.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, 2. strana obálky.)

Tvár novej Európy: Najvyšší vodcovia GIL s vodcami HM.
(Zdroj: Nová mládež, roč. 5, 1943, č. 7, 3. strana obálky.)

Príloha 13: Knižné a neperiodické publikácie o SKS a HM

Príloha 13.1: Dobové publikácie

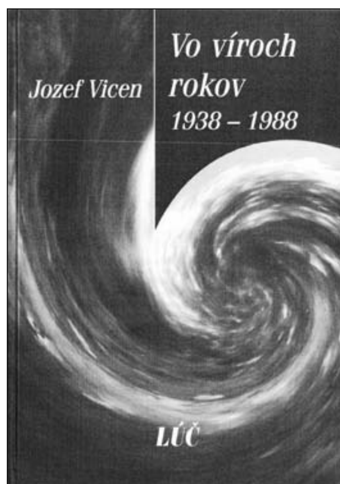

Titulná strana príručky pre slovenských katolíckych skautov. Stala sa základom a prvým východiskom pre vyformovanie novej organizácie HM a jej programu.
(Zdroj: Macek, A. – M.: Katolícki skauti na Slovensku. Bratislava : Ústredie SKS, 1938. 463 s.)

Prvá publikácia Zborového veliteľstva pre činovníkov a priaznivcov HM s obsahom propagujúcim a vysvetľujúcim potrebu HG a HM.
(Zdroj: Hlinkova mládež. Zošit 1. Bratislava : Zborové veliteľstvo HM, 1939. 24 s.)

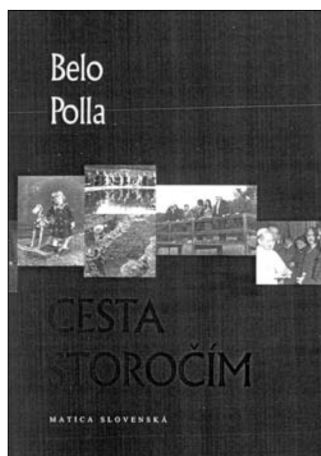
Príloha 13: Knižné a neperiodické publikácie o SKS a HM
Príloha 13.2: Publikácie súčasnej proveniencie s informáciami o HM

Memoáre Jozefa Vicena s témami VVŠHM, spravodajská služba HM a hlásky, ozbrojovanie členov HM, evakuácia a emigrácia, podzemná činnosť členov HM a VVŠHM a ď.
(Zdroj: Vicen, J.: Vo víroch rokov 1938 – 1988. Lúč : Bratislava, 1999. 488 s.)

Memoáre Jozefa Vicena s témou VVŠHM a činnosťou slovenských emigrantov v zahraničí po roku 1945.
(Zdroj: Joštiak, J. – Jankovič, L.: Dva životy jeden osud. Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 1996. 208 s.)

Kniha pamätí významného arcgheológa Bela Pollu, ako ovplyvnilo členstvo HM jeho profesiu.
(Zdroj: Polla, B.: Cesta storočím. Martim : Matica slovenská, 2000. 171 s.)

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

1938 – 5. decembra schválila vláda Slovenskej krajiny stanovy Hlinkovej gardy, ktorých VII. článok hovorí aj o Hlinkovej mládeži ako samostatnom zbore v rámci HG. Zároveň zrušila k zamedzeniu rušenia verejného poriadku všetky telovýchovné spolky a jednoty – medzi inými skautské spolky a ich korporácie (nariadenie 70/1938, zverejnený ÚN č. 66 zo dňa 17. 12. 1938). Hlinkova garda aj so svojimi zbormi sa tak stala jedinou (slovenskou) povolenou organizáciou branného charakteru (nariadenie Slovenskej krajiny 15/1938 zo dňa 28. 10. 1938, ÚN 48 zo dňa 29. 10. 1938).

7. decembra zasadli za jeden stôl bývalý a posledný krajinský náčelník Slovenských katolíckych skautov, škôldozorca a zborový veliteľ HM Ján Dafčík a posledný podnáčelník tejto organizácie Alojz M. Macek. Dohodli sa na organizačnom postupe a pri budovaní novej organizácie – Hlinkovej mládeže. Na ich výzvu členstvo spolku Slovenského katolíckeho skautingu korporatívne prešlo pod Hlinkovu mládež.

15. decembra vymenoval hlavný veliteľ HG Karol Sidor organizačným rozkazom č. 5 nové vedenia a ustanovujúcu novú štruktúru HG. Jeho zástupcom sa stal šéf Úradu propagandy Alexander Mach. Pre HM vymenoval na post veliteľa ministra školstva autonómnej vlády Matúša Černáka a za zborového veliteľa HM riaditeľa meštianskej školy v Bratislave a posledného krajinského náčelníka SKS Jána Dafčíka.

1939 – V januári sa zborový veliteľ HM J. Dafčík s A. M. Mackom vydáva na vidiek podchytiť nových členov a dospelých pracovníkov pre prácu HM. Oslovujú najmä bývalých členov a vodcov SKS a ďalších skautských organizácií (zväzový a evanjelický skauting).

Alojz M. Macek bol 11. 2. vymenovaný do funkcie zástupcu zborového veliteľa HM.

V marci sa uskutočnil Homolov puč. Nastalo zatýkanie ľudáckych politikov a popredných stúpencov slovenskej autonómie.

Začiatkom marca 1939 odchádzajú veliteľ HM minister Matúš Černák a A. M. Macek na cestu po Slovensku s cieľom podnietiť k vstupu do HM a získať ich pre myšlienku budovania novej mládeže ďalších členov. Prednášajú vo Zvolene, Banskej Bystrici a Modrom Kameni. 9. marca ich tam zaistili českí policajti, ktorí ich odviedli do vojenského tábora Oremláz, 10. 3. ich prepravili do vojenského väzenia v Banskej Bystrici, neskôr ich presunuli na Moravu, potom naspäť do Bystrice. Oboch prepustili 11. marca. Medzitým sa 10. 3. zohrala v úradovniach zborového veliteľstva HM v Živnodome a blízkom okolí potýčka medzi českými policajtmi a vojakmi na jednej strane, členmi a exponentmi HG a HM na strane druhej. Zrážka oboch strán vyvrcholila smrťou gardistu Antona Kopala, ktorú okamžite využila propaganda HG, HM a HSĽS.

14. marca Slovenský snem vyhlásil samostatnú Slovenskú republiku a prijal prvý zákon o jeho ustanovení. Okrem štátoprávnej zmeny došlo aj k výmene na poste hlavného veliteľa HG, ktorým sa namiesto K. Sidora stal Alexander Mach.

23. marca podpísala Slovenská republika s Nemeckom Ochrannú zmluvu. V 4. bode sa zaviazala viesť zahraničnú politiku v zhode s politikou Nemeckej ríše.

19. 4. vyšiel prvý strojom písaný a rozmnožovaný obežník Organizačný rozkaz č. 1/1939. Zborového veliteľstva HM pre vodcov a činovníkov, v ktorom veliteľstvo v skratke prinášalo nové rozkazy, informácie, smernice a pokyny organizačného rázu. Rozkaz č. 26/1940 z 1. 11. 1940 vyšiel pod novou hlavičkou Správy HVHM.

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

28. apríla vymenoval hlavný veliteľ HG Šaňo Mach A. M. Macka za zborového vodcu HM.

Podľa nariadenia hlavného veliteľa HG A. Macha z 3. mája správa všetkého hnuteľného aj nehnuteľného majetku a iných majetkových práv a dôchodkov, ktoré mali na Slovensku skautské organizácie (Ústredie slovenských katolíckych skautov, Zväz junákov skautov a skautiek RČS a Ústredie evanjelických skautov) prechádza do držby Hlinkovej mládeže.

V dňoch 5. – 7. 5. sa HM zapojila do osláv výročia smrti generála M. R. Štefánika (30. 4. až 7. 5. 1939). Spolu 3 000 orlov a junákov hviezdicovým štafetovým behom zo všetkých svetových strán územia Slovenska prebehlo 1 000 km, aby prinieslo na Bradlo symbolickú hŕstku zeme zo severných, východných, južných i západných hraníc mladého štátu – od Čadce, od Michaloviec a zo Spišskej Novej Vsi, zo Šurian a z Bratislavy.

1. – 16. 6. sa uskutočnil prvý kurz – a to diaľkovou formou štúdia prostredníctvom Slovenského rozhlasu. V čase od a v dobe od 16:30 do 17:00 vysielal rozhlas prednášky, ktoré boli vodcovia ,,povinní vypočuť a robiť si poznámky"142. kurz otvoril hlavný veliteľ HG Šaňo Mach, o poslaní HM hovoril krajinský vodca HM V. Tuka a o novodobých výchovných prúdoch M. Višňovský. Okrem nich prednášal aj J. Hlavatý a A. Macek.

Počas prázdnin sa uskutočnilo 17 kurzov pre vodcov vĺčat, orlov – skautov a junákov. Absolvovalo ich 557 pracovníkov HM.

Dňa 27. 6. otvoril kurz pre vodcov kolónií vĺčat v Oravskom Podzámku metodickú prípravu dospelých pracovníkov pre prácu v HM (táborová forma). Trval do 5. 7. a pod vedením Štefana Macka sa ho zúčastnilo prvých 30 účastníkov. Ďalšie kurzy pre vodcov kolónií vĺčat v tomto vzdelávacom stredisku nasledovali bez prestávky: 6. – 17. 7. a 18. – 31. 7., 2. – 16. 8. v Hronci pre vodkyne vĺčat a 17. – 28. 8. v Herľanoch pre vodcov vĺčat.

Pripravené boli ďalšie kurzy pre praktických pracovníkov s ostatnými vekovými skupinami v HM: pre vodcov orlov – skautov a junákov (17. – 29. 7. v Podskalke pri Humennom, 1. – 13. 8. a 14. – 26. 8. v Oravskom Podzámku, viedol ich Vlado Ozábal; 8. – 19. 8. v Bánovciach nad Bebravou, viedol Arnošt Pyšný; kurzy 27. 7. – 13. 8. pri Hodrušských jazerách a 17. – 29. 7. v chate pri Králikoch viedol Karol Bitter; kurz 17. – 29. 7. vo Vyšných Ružbachoch viedol Pavol Ladirš). Zároveň sa začalo s výchovou nových inštruktorov pre výchovu vodcov – kurz pre inštruktorov-vodcov v Beluši viedol od 2. do 14. 7. Vlado Ozábal. Kurz pre vodcov-organizátorov sa konal od 3. do 10. 7. v Červenom Kameni a od 3. do 13. 7. v Herľanoch. Vodcom oboch behov bol František Paškay. Podľa novej štruktúry a práce v HM prebehol od 5. do 15. 7. v chate pod Vyhnátovou pod vedením Jána Jaloveckého aj kurz pre duchovných radcov.

Slovensko bolo až do júla 1939 územnosprávne rozdelené na 22 oblastí a každá oblasť sa členila na okresy (62). Politické a hospodárske hranice oblastí, okresov a obcí boli identické aj pre územné členenie a hierarchiu HG a HM. Dňa 25. 7. 1939 prijala vláda nariadenie o novom administratívnom rozčlenení Slovenska na 6 žúp a 60 okresov.

5. 9. vstúpilo do platnosti vládne nariadenie č. 220/1939 Sl. z. o HG/HM. Podľa neho musel každý občan slovenskej národnosti vo veku od 6 do 60 rokov s výnimkou židov vykonať okrem vojenskej povinnosti aj ďalšie služby na ochranu vlasti. Občania starší ako 18 rokov mali tieto služby vykonávať v Hlinkovej garde, občania nedospelí sa mali na tieto služby pripravovať v Hlinkovej mládeži. Nariadenie stanovilo povinný vstup do HG a HM pre občanov mužského pohlavia od 6 do 60 rokov.

V septembri bolo prvýkrát oficiálne organizované nasadenie členov HM do poriadkovej, zdravotnej a spojovacej služby. Dôvodom bolo rozpútanie 2. svetovej vojny a zabezpečenie poriadkovej služby.

21. decembra vstúpilo do platnosti vládne nariadenie č. 310/1939 Sl. z. o HG/HM. Stanovilo dobrovoľný vstup do HM a HM sa stala zborom dobrovoľníkov, no zároveň bola poverená organizovať a obstarávať brannú výchovu a predvojenský výcvik pre všetkých občanov mužského pohlavia vo veku 6 – 19 rokov bez rozdielu členstva v HM.

1940 – Na dni 20. a 21. 1. bol stanovený celoslovenský okázalý začiatok brannej výchovy a branného výcviku. Mal mať manifestačný ráz a odporúčaný program z HVHM nižším zložkám obsahoval slávnostný nástup, pochod obcou, otvorenie týždňa brannosti, slávnostné bohoslužby, slávnostné zhromaždenie a štátnu hymnu.

V marci sa Zborové veliteľstvo presťahovalo z kancelárií Živnodomu do historickej budovy v Bratislave na Radlinského ulicu 51.

Zborový veliteľ HM zrušil k 31. 5. dovtedajšiu sieť oblastí HM. Novým organizačným článkom sa stali župy HM, ktoré sa zhodovali s územnosprávnym a administratívnym rozčlenením Slovenska z 25. 7. 1939.

8. – 10. 6. sa pri príležitosti 2. výročia zjazdu HSĽS uskutočnili Dni Hlinkovej mládeže. Protektorát nad slávnosťami prevzal prezident SR a predseda HSĽS Jozef Tiso a čestné predsedníctvo predseda vlády a krajinský vodca HM Vojtech Tuka.

Snem Slovenskej republiky prijal 4. júla zákon 166/1940 o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži. HM sa stala samostatnou zložkou, organizovanou podľa vojenských zásad ako zbor HSĽS. Získala štatút právnickej osoby. Vytvorený bol mužský zbor HM-M a ženský zbor HM-D. Vstup do organizácie bol dobrovoľný pre deti a mládež vo veku 6 – 20 rokov. Okrem rozšírenia členstva aj na dievčatá sa stal významný § 18 tohto zákona o uprednostňovaní členov HM pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách.

V Oravskom Podzámku viedol František Paškay od 19. 7. do 10. 8. spoločný tábor 44 slovenských a 44 nemeckých detí. V tom istom termíne sa uskutočnil ďalší tohtoročný spoločný tábor v Párnici pre 30 slovenských a 45 nemeckých príslušníkov. Viedol ho Karol Bitter.

Od 15. augusta vyhlásil A. Macek ,,veľký" pozdrav ,,Na stráž!" za jediný platný a všeobecný pre všetkých príslušníkov HM. Pre trvalé nezaužívanie pozdravu usporiadal Úrad propagandy v týždni od 6. do 12. októbra 1940 propagačný týždeň národného pozdravu ,,Na stráž!". Štart akcie bol naplánovaný na 5. 10., a to v deň 11. výročia rozsudku nad Vojtechom Tukom.

Jozef Tiso podľa pôsobnosti zákona 166/1940 vymenoval dekrétom zo dňa 9. 8. za hlavného veliteľa HM doterajšieho zborového vodcu HM A. M. Macka, ktorý 20. 8. zložil do rúk prezidenta SR a predsedu strany slávnostný sľub a prísahu.

Dvanásť účastníkov zo Slovenska sa v dňoch 11. 8. – 1. 9. zúčastnilo na kurze modelárstva (a bezmotorového lietania) v Lauenburgu.

V septembri vymenoval Alojz Macek za zborovú vodkyňu HM-D (od roku 1942 názov krajinská vodkyňa HM-D) Štefániu Polákovú a jej zástupkyňu Margitu Valkovú.

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

V Bratislave snemovalo od 16. do 20. 11. 1940 120 župných a okresných vodcov HM. 17. 11. boli na poradách prítomní aj prezident J. Tiso a minister národnej obrany F. Čatloš

Štefan Macek viedol pracovno-právne porady výchovného oddelenia vĺčat v rámci vodcovských škôl v Tatranskej Lomnici v dňoch 27. 12. 1940 – 1. 1. 1941. Väčšinu prítomných tvorili pedagógovia.

1941 – Výprava HM na zimný tábor, 8-dňový vodcovský kurz HJ a lyžiarsky kurz vo Willachu (4. – 19. 1.). Viedol ju František Paškay, počet účastníkov 53.

29 vybraných zástupcov HM – športovcov sa v dňoch 23. 2. – 5. 3. zúčastnilo na Zimných hrách HJ v Garmisch-Partenkirchene. Vodcom výpravy bol Imrich Izakovič.

24. 6. ubezpečili zástupcovia HVHM na čele s Alojzom Mackom predsedu vlády V. Tuku o svojej oddanosti, podporili jeho vyhlásenia o pridaní sa k Nemecku, ktoré v júni 1941 vyhlásilo Sovietskemu zväzu vojnu, a s celou organizáciou HM sa mu proklamačne dali úplne k dispozícii. Na to MNO poverilo Hlinkovu gardu organizovaním celoštátnej bezpečnosti a poriadkovej služby. Hlavné veliteľstvo HM pre to nariadilo všetkým okresným a miestnym vodcom HM, aby pre túto službu dali zodpovedným veliteľom HG k dispozícii 16- a viacročných členov HM.

Do Breslau vycestovalo 28 účastníkov – športovcov HM na Letné hry HJ. Výpravu s trvaním od 25. 8. do 2. 9. viedol Imrich Izakovič.

Od 1. 10. 1941 do 31. 1. 1942 sa uskutočnil prvý beh Vyššej vodcovskej školy HM, ktorej účastníkmi boli vysokoškolskí absolventi a členovia HM, študujúci v Bratislave. Školu viedol Štefan Polakovič, zástupcom vodcu a zároveň poslucháčom sa stal Ladislav Jankovič. Prednášky prebiehali s týždennou periodicitou, po 2 rokoch (4 behy) sa škola ukončila odovzdaním vypracovanej absolventskej práce v rozsahu cca 30 strán. Prvého behu sa zúčastnilo 117 poslucháčov a dve desiatky poslucháčiek.

23. novembra bola v Chtelnici pri Trnave otvorená stála Vodcovská škola HM pre budúcich vodcov – dobrovoľníkov pre prácu s deťmi. Prítomný prezident SR Jozef Tiso ako najvyšší veliteľ HM pri tejto príležitosti zároveň oficiálne otvoril aj VVŠHM. Význam tejto udalosti podporila aj prítomnosť splnomocneného zástupcu ríšskeho vodcu mládeže Staabsführera H. Möckela z Berlína, HV HG a ministra A. Macha a ministrov J. Siváka, G. Medrického a plk. Dúbravca (za Čatloša). Jej druhé slávnostné otvorenie sa uskutočnilo 28. 11. v priestoroch bratislavského internátu Svoradov, hlavného stanu VVŠHM.

Šesť vedúcich činovníkov HM pod vedením Alojza Macka v dňoch 13. – 25. 10. na pozvanie upravneho zapovjednika Ustašovskej mládeže Ivana Oršanića oficiálne navštívilo Chorvátsko a zástupcov chorvátskej mládeže Ustaša. Na oplátku I. Oršanić navštívil 10. 12. Bratislavu. Prijal ho i prezident SR J. Tiso.

Od 19. 11. do 10. 12. viedol Július Matúš prvý beh Vodcovskej školy HM pre vodcov HM-M v školiacom zariadení HM v kaštieli v Chtelnici.

20. 11. menoval prezident SR Alojza Macka poslancom slovenského Snemu za HSĽS, ktorý od 1. 12. 1941 nahradil v kultúrnom výbore Snemu Jána Ferenčíka.

Štefan Polakovič viedol výcvikový kurz VVŠHM v Štôle. V dňoch 27. 12. 1941 – 8. 1. 1942 sa ho zúčastnilo 93 účastníkov. Výcvikové kurzy tejto školy mali charakter praktických cvičení teoretickej výchovy počas semestrálnych behov. HVHM na ne osobne povolávalo poslucháčov VVŠHM.

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

1942 – V Bratislave sa od 1. 2. do 30. 6. uskutočnil 2. beh VVŠHM.

2. – 4. februára sa uskutočnila výročná schôdza vyšších činovníkov HM na dvoch miestach – v Bratislave a v základni HM pre kurzy HM-D v Moravskom Sv. Jáne. Stretnutia HM-M otvoril a viedol hlavný veliteľ HM Alojz Macek. Na pozvanie sa ich zúčastnilo 88 vedúcich pracovníkov v HM, vrátane Hlavného veliteľstva HM, župných a okresných vodcov a župných inšpektorov. Stretnutie HM-D s 55 zúčastnenými pozvanými vyššími činovníčkami HM viedla Margita Valková. 4. 2. navštívil a viedol prejav na schôdzi v Moravskom Sv. Jáne aj prezident SR J. Tiso. Schôdzí sa zúčastnili župní vodcovia, župní inšpektori, vedúci úradu, vedúci odborov a referenti HVHM, duchovná správa HVHM, pobočníci hlavného veliteľa a vybratí okresní vodcovia HM. Účastníci výročnej schôdze vyšších činovníkov: župní vodcovia Jozef Karvaš, Valentín Magdolen, František Paškay, Jozef Rehuš, Dominik Štubňa, župní inšpektori Jozef Feranec, Július Kolodej, Edmund Roth, Juraj Slota, Ján Škrabák, hlavný veliteľ HM Alojz Macek, vedúci úradu HVHM Ladislav Moško, vedúci hospodárskeho oddelenia HVHM Jozef Sninčák, vedúci oddelenia národno-politickej výchovy HVHM Štefan Polakovič, pobočníci hlavného veliteľa HM Belo Kuttner, Ernest Slávik, Ladislav Lukáč, vodca oddelenia vĺčat pri HVHM Štefan Macek, vodca oddelenia junákov pri HVHM Anton Rajec, zborový duchovný radca r. k. HM-M Alexej Izakovič, zborový duchovný radca r. k. HM-D Jozef Hlavatý, hospodár VŠHM Ladislav Koričanský, referent osobno-organizačného oddelenia HVHM Viliam Zahatňanský, referent sociálno-zdravotného oddelenia HVHM Ladislav Kloc, referent propagačno-kultúrneho oddelenia HVHM Karol Bitter a referent propagačno-kultúrneho odboru OVHM Lojzo Janza a ďalší.

Výprava 14 športovcov za HM na čele so Štefanom Polakovičom sa od 11. do 20. 2. zúčastnila Zimných športových hier v talianskom Asiagu.

Hlavný veliteľ HM A. Macek spolu s J. Hlavatým navštívil v dňoch 8. – 11. 3. na pozvanie ríšskeho vodcu Hitlerovej mládeže A. Axmanna Berlín.

V marci udelil vodca tretej ríše A. Hitler Alojzovi Mackovi za jeho úspešnú činnosť pre mládež vysoké vyznamenanie Záslužného kríža Rádu nemeckého orla I. triedy a v rovnakom čase sa pripojil aj rumunský kráľ Michal I. Odznakom predvojenskej výchovy I. triedy. Doma bol v roku 1944 vyznamenaný Rádom slovenského kríža.

12. 3. bola zákonom stanovená nová predvojenská výchovná organizácia – Slovenská pracovná služba, ktorá ako tretia rozšírila organizácie ,,výchovy nového Slovenska" HM a HG. Túto službu pre slovenský štát mali v rámci brannej a predvojenskej výchovy a prípravy na prezenčnú službu absolvovať občania mužského pohlavia, telesne a duševne schopní, ktorí dosiahli vek 18 rokov. Dĺžka trvania služby bola vymedzená najprv na 6, neskôr na 3 mesiace. Založeniu pracovnej služby predchádzala od októbra 1941 do mája 1942 8-mesačná stáž 150 odvedených Slovákov a 30 príslušníkov nemeckej národnostnej skupiny v Ríšskej pracovnej službe. s nimi boli z Berlína na Slovensko vyslaní aj prví poradcovia pre SPS.

VVŠHM usporiadala v spolupráci s ministerstvom národnej obrany ďalší výcvikový kurz. Konal sa od 1. do 18. 4. vo Vojenskej akadémii v Bratislave a viedol ho ndpor. delostrelectva, inštruktor HM a člen výchovného odboru HVHM orlov – skautov Vlado Ozábal.

Vedúci úradu HVHM Ladislav Moško ako vodca výpravy a ďalších 39 účastníkov – členov HM sa zúčastnilo od 8. 4. do 4. 5. kurzu v Ríšskej vodcovskej škole HJ v Postdame.

Od 3. do 22. 5. sa 30 účastníčok HM-D zúčastnilo kurzu v Ríšskej vodcovskej škole v Babelsbergu. Výpravu viedla Mária Čížiková, školu navštívila aj krajinská vodkyňa HM-D Margita Valková.

20. 5. vymenovala slovenská vláda za hlavného veliteľa SPS poslanca Alojza Macka.
Do Ríma na telovýchovné vystúpenie odchádza 26. 5. 24-členná výprava športovcov HM. Vodcom výpravy bol určený Štefan Polakovič. Ďalší zástupcovia HM sa zúčastňujú jesenného telovýchovného kurzu v Taliansku (2. 8. – 5. 9.).

V júni sa vo Weimare a Florencii uskutočnili kultúrne preteky zástupcov mládežníckych organizácií na čele s Nemeckom a Talianskom. Výpravu slovenských háemistov (12. 6. – 3. 7.) viedol František Paškay (Nemecko) a Jozef Hlavatý (Taliansko). 26. 6. ich navštívil aj hlavný veliteľ HM Alojz Macek s vedúcim oddelenia národnej a politickej výchovy HVHM Š. Polakovičom. Vo Weimare reprezentovalo HM a Slovensko 30 mladých umelcov a vo Florencii na maliarskych pretekoch 9 členov HM.

František Paškay viedol v čase od 2. do 22. 7. 44-členný spoločný slovensko-chorvátsky tábor v Párnici. Počas leta 1942 sa uskutočnili ďalšie 3 tábory s medzinárodnou účasťou zástupcov z Talianska a Nemecka na základe dohôd a vzájomných výmen: slovensko-taliansky od 10. do 22. 7. v Oravskom Podzámku pre 67 účastníkov a slovensko-taliansky v chate pod Sitnom v termíne 26. 7. – 31. 8. s 36 frekventantmi viedol Vlado Ozábal, slovensko-nemecký pre 45 detí a vodcov viedol Pavol Tonkovič a uskutočnil sa v dňoch 22. – 28. 8. v Obore pri Malackách.

Recipročná výprava 30 členov HM do Chorvátska trvala od 2. do 23. 8. Ďalšia 55-členná skupina HM spolu s poslucháčmi VVŠHM odchádza na medzinárodný tábor pod vedením Vlada Ozábala do Talianska (9. 8. – 1. 9.).

9. 8. – 1. 9. sa uskutočnila výprava HM do Talianska, ktorú viedol Vlado Ozábal s Ladislavom Jankovičom a Júliusom Matúšom. Zúčastnili sa jej aj poslucháči prvého behu Vyššej vodcovskej školy HM. 24. 8. prijal v Ríme 55-člennú delegáciu HM na čele s cirkevným radcom slovenského vyslanectva pri Sv. stolici Jozefom Kapalom na osobnej audiencii pápež Pius XII.

Vo Viedni na zakladajúcom stretnutí Zväzu európskej mládeže (13. – 19. 9.) s predsedníctvom A. Axmanna a A. Vidussoniho reprezentovali HM dve desiatky popredných pracovníkov HM, mj. z HVHM na čele s A. Mackom. 14. 9. založilo 13 účastníckych krajín Európsky zväz mládeže.

10. 10. A. Macek vymenoval Júliusa Matúša za krajinského vodcu HM a Ladislava Moška do funkcie vedúceho štábu HVHM.

Župní a okresní duchovní radcovia pri HM sa stretli v dňoch 23. – 26. 11. na poradách v Moravskom Sv. Jáne. Stretnutie 64 radcov mal na starosti Ján Jalovecký.

V novembri sa uskutočnili medzinárodné majstrovstvá mládeže v Miláne. HM na nich zastupovalo 68 účastníkov výpravy pod vedením Ladislava Moška.

Na pozvanie hlavného veliteľa chorvátskej Ustašovskej mládeže Iva Oršanića sa od 1. do 30. 11. v Borove v Chorvátsku zúčastnilo 25 junákov HM spoločného chorvátsko-slovensko-bulharského tábora.

Od 1. 10. 1942 do 28. 2. 1943 bol v Bratislave otvorený 3. beh I. ročníka VVŠHM (pre HM-M a HM-D) a 1. beh II. ročníka VVŠHM. 4. beh I. ročníka a 2. beh II. ročníka VVŠHM pre HM-M a HM-D sa uskutočnil od 1. 3. do 30. 9. 1942.

Príloha 14: Významné dátumy v histórii HM 1938 – 1948

12\. – 15. 12. uskutočnilo HVHM na Štrbskom Plese porady o štatúte Organizačného a služobného poriadku HM. Ich obsahom bolo ustanovenie pravidiel pre zamestnancov a základná listina pre organizáciu HM.

So 60 účastníkmi viedol 27. 12. 1942 – 28. 2. 1943 Ladislav Moško Výcvikový tábor VVŠHM v Chtelnici.

1943 – Od 28. 1. vstúpila opäť do platnosti činnosť poriadkovej služby HM. Najmä junáci a činovníci HM mali dozerať vo verejnom živote na dodržiavanie predpisov a zákonov.

6-člennú výpravu HM-D (21. 4. – 31. 5.) do talianskeho Arrieta (Orvieta) viedol Belo Martinovič.

V Bratislave na HVHM sa 4. 5. uskutočnili porady vyšších činovníkov HM a HVHM. Zúčastnilo sa ich 48 zástupcov z celého Slovenska, predsedal Alojz Macek.

2\. 6. poverilo MNO vedením a vykonávaním PBV všetkej mládeže Hlinkovu mládež. Podnet k tomu dala finálna úprava predvojenskej brannej výchovy v apríli 1943 zákonom č. 31/1943 o brannej výchove.

19\. – 20. 6. sa konal druhý celoštátny nástup HM. Bol spojený s celoštátnymi ľahkoatletickými pretekmi HM na štadióne ŠK Bratislava. Zúčastnilo sa ho 7811 členov HM.

V dňoch 11. – 24. 7. a 1. – 14. 8. sa v Straníku pri Žiline uskutočnili 2 kurzy pre inštruktorov modelového lietania. Inštruktorov tvorili vodcovia HM a učitelia základných a stredných škôl.

1944 – Alojz Macek s krajinskými vodcami HM J. Matúšom a M. Valkovou 7. 6. osobne pozdravil arcibiskupa Kmeťka, ktorého Vatikánska stolica vymenovala do tohto úradu.

Prezident SR Jozef Tiso 4. – 5. júna v Kúpeľoch Sliač oficiálne vyradil prvých absolventov VVŠHM.

Posledný riadny kurz 2. ročníka absolventov VVŠHM sa uskutočnil v dňoch 3. – 25. 7. v Oravskom Podzámku. V auguste vypuklo SNP.

1\. 8. vystriedal vo funkcii náčelníka štábu SPS Rudolfa Noskoviča župný vodca HM František Paškay (do úradu nastúpil od 8. 8.).

Po vypuknutí Slovenského národného povstania začala od 29. 8. nemecká armáda viacerými smermi obsadzovať územie Slovenskej republiky. Bratislavská vláda stratila kontrolu nad krajinou, tú na znovu získaných územiach brali do svojich rúk nemecké vojenské úrady. V oblasti štátnej moci a verejnej správy vytvorila slovenská vláda inštitúciu vládnych poverencov, ktorí mali mimoriadne právomoci pre tú-ktorú oblasť na Slovensku.

Povstalecká SNR vydala 1. 9. Nariadenie SNR č. 4, ktorým oficiálne rozpustila vládnucu Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu a stranu nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku Deutsche Partai, maďarskú Magyar Nemzeti Párt, Hlinkovu gardu, Freiwillige Schutzstaffel, Hlinkovu mládež a Deutsche Jugend vrátane všetkých ich zložiek a pridružených organizácií.

Približne v polovici septembra sa na HVHM uskutočnila porada vysokoškolákov – členov HM a poslucháčov VVŠHM. Výsledkom stretnutia bolo vytvorenie spravodajského oddelenia pri HVHM, ktorého vedúcim sa stal L. Jankovič. Úlohou jednotlivých jednotiek oddelenia bolo odpočúvanie vysielania povstaleckého rozhlasu a čs. rozhlasu z Londýna, spracovávanie správ, písanie hlásení a ich odovzdávanie prostredníctvom hlavného veliteľa HM A. Macka na MNO,

prezidentskej kancelárii a Úradu propagandy. Skupina spravodajcov bola podľa dohody medzi MNO a HVHM pričlenená k MNO.

Minister národnej obrany Š. Haššík zrušil k 15. 9. predvojenskú a brannú výchovu v HG a HM. Jednotky museli odovzdať pre potreby tvoriacej sa Rodobrany celý výcvikový materiál a zbrane.

Podľa vládneho nariadenia s mocou zákona z 15. 9. 1944 č. 145/1944 bola Slovenská pracovná služba určená pre udržiavanie verejného pokoja, poriadku a bezpečnosti. Po HG a HM to bola tretia zložka pre výkon tejto úlohy.

Hlinkova garda začala vytvárať na základe rozkazu Ministerstva národnej obrany z 21. 9. svoje ozbrojené útvary, nazvané Pohotovostné oddiely HG. Veliteľom HG sa stal Otomar Kubala.

Pracovníci SPS na porade v Bratislave začiatkom októbra 1944 schválili návrh hlavného veliteľa SPS ozbrojiť časť SPS a nasadiť ju do boja proti partizánom. Jednu špeciálnu jednotku SPS tvorili odvedenci a velitelia SPS z osady v Sekuliach. Jednotka v počte 200 ľudí sa koncom septembra 1944 presunula do Žiliny, kde absolvovala vojenský výcvik. V decembri 1944 prevelili jednotku do Kremnice, kde sa zúčastnila útokov proti povstalcom pri Kremnici, Hradišti pod Vrátnom a Moravskom Lieskovom.

Od 31. 10. bola vyhláškou ministra Haššíka do opevňovacích prác zaradená z morálnych a výchovných dôvodov aj mužská mládež vo veku 17 – 21 rokov. MNO v ten deň vyhlásilo celkové zapojenie obyvateľstva do opevňovacích prác, ktoré budovala nemecká branná moc na Slovensku. Organizáciu pracovného nasadenia, výchovu, sociálnu starostlivosť zapojenej mládeže a priame vedenie mládeže v pracovných táboroch malo zabezpečovať HVHM. Už 10. novembra umožnilo jednotlivým veliteľstvám použiť na osobné práce aj mládež 15- a 16-ročnú.

21. 11. vydal prezident SR Jozef Tiso rozkaz podľa branného zákona č. 30/1943 Sl. z., podľa ktorého nariadil pribrať do služby v brannej veci príslušníkov HG, HM a SPS ako príslušníkov zborov organizovaných podľa vojenských zásad a utvoriť z nich osobitné oddiely pod vlastným vedením. Tieto osobitné oddiely sa mali stať zložkami brannej moci. Minister národnej obrany na základe tohto rozkazu zmocnil hlavného veliteľa HM a SPS Alojza Macka, aby povolával príslušníkov HM a SPS do služieb brannej moci. Regrúti podliehali vojenskej súdnej a disciplinárnej právomoci. Znamenalo to podriadenie sa HM a SPS vojenským zásadám vrátane vyhlásenia mobilizácie, povolania do brannej služby štátu a ignorovanie týchto zásad znamenal trest podľa branného zákona. Od tohto dátumu sa začínajú vytvárať samostatné, resp. legálne začínajú spolupracovať s brannou mocou niektoré už existujúce Pohotovostné jednotky HM a Pohotovostné oddiely SPS, ktoré boli predtým zaradené do PO HG.

Už v polovici decembra dorazili na západné Slovensko prvé výpravy odsunutej mládeže, ktorú HVHM predbežne usídľovalo v osadách pre odsunutú mládež, v táboroch SPS a prázdnych priestoroch stálej vodcovskej školy HM v Moravskom Sv. Jáne. Slovenská vláda dňa 27. 12. nariadila evakuáciu mládeže vo veku 16 – 21 rokov, ktorú malo vykonať HVHM spolu s SPS.

1945 – Od 10. 1. MNO celoplošne zrušilo všetky oslobodenia od povinnosti zúčastniť sa opevňovacích prác / zapojiť sa do pracovného nasadenia a rozhodlo o totálnom nasadení mládeže. Nariadenie platilo pre všetkých stredoškolákov a vysokoškolákov vo veku 15 – 30 rokov.

Od 15. 1. do 20. 4. sa uskutočnil jeden z posledných špeciálnych výcvikových kurzov v Sekuliach. Zúčastnili sa ho junáci HM. V deň výročia vyhlásenia slovenskej štátnosti 14. 3. frekventanti kurzu skladali vojenský sľub vernosti k slovenskému štátu a jeho prezidentovi. Na ceremónii sa za Hlinkovu mládež zúčastnili Ladislav Jankovič, zástupca vodcu VVŠHM a Margita Valková, krajinská vodkyňa dievčenského zboru HM. Armádnu Domobranu zastupovali dôstojníci Imrich Matúš a Vlado Ozábal.

Miestne organizácie HM v Bratislave zorganizovali v dňoch 8. 2. – 8. 3. verejnú zbierku šatstva pre odsunutú mládež na území Bratislavy.
25. 3. vykonal kanonik Jozef Šrobár posviacku svätyne patrónky Slovenska Sedembolestnej Panny Márie v stálej Vodcovskej škole HM v Moravskom sv. Jáne. Posvätenie sa konalo za prítomnosti hlavného veliteľa HM Alojza Macka a popredných členov HM.

Na Veľkonočnú nedeľu 1. 4. pripadla evakuácia z Bratislavy a celkovo zo Slovenska. Týkala sa prezidenta SR J. Tisa, vládnych činiteľov, zamestnancov ministerstiev, Matice slovenskej, úradov slovenskej štátnej moci, Slovenského rozhlasu, HG, HM, hercov a ďalších. Cieľovým miestom prechodného pobytu slovenskej vlády aj s rodinami bol kláštor v hornorakúskej obci Kremsmünster, ktorý patril do americkej okupačnej zóny.

Náčelník štábu SPS František Paškay dostal rozkaz z MNO pre blížiaci sa front evakuovať spolu so štábom Hlavného veliteľstva SPS do zahraničia. 2. apríla opustil aj so zverenou skupinou ľudí Slovensko a evakuovali do Göstlingu v Rakúsku. Po návrate na Slovensko 7. 7. bol o tri dni zadržaný a postavený pred súd. Národný súd v Bratislave ho 5. 10. odsúdil na 12 rokov straty slobody a stratu občianskych práv na 10 rokov. V roku 1955 bol po 10 rokoch vo väzení a pracovnom tábore podmienečne prepustený.

15. mája vydala Slovenská národná rada nariadenie č. 33, ktorým sa zriaďovalo retribučné súdnictvo. Jeho vykonávateľmi bol Národný súd, okresné a miestne ľudové súdy.

17. 5. v Bratislave bol oficiálne ustanovený Zväz slovenskej mládeže.

V Bratislave sa 1. júna na prvej povojnovej skautskej schôdzi v klubových priestoroch Zväzu slovenskej mládeže konštituovala dočasná skautská rada ako kolektívny člen v ZSM. Po dohode slovenských junákov s predsedom ZSM Ernestom Sýkorom sa mohla skautská činnosť rozbehnúť v rámci Zväzu slovenskej mládeže.

17. 6. bol v neprítomnosti odsúdený Štefan Polakovič rozsudkom senátu NS podľa § 2, 3 a 4 nariadenia 33/1945 za kolaboráciu a nacistické presvedčenie na 20 rokov straty slobody, stratu občianskych práv na 15 rokov a konfiškáciu majetku.

1948 – Senát NS v Bratislave dňa 24. 8. odsúdil Alojza M. Macka podľa § 2 a 4 nariadenia 33/1945 pre nacistické presvedčenie, kolaboráciu, domácu zradu a zradu na Povstaní na doživotný trest in absentia ako hlavný trest, ako vedľajšie tresty mu boli uložené strata občianskych práv na 15 rokov a konfiškácia celého majetku.

PhDr. Michal Milla
(1977 Ružomberok)

V roku 2002 absolvoval magisterské štúdium na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave (odbor slovenský jazyk a literatúra – dejepis). V roku 2004 ukončil rigorózne štúdium v odbore história na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity. Pracuje v Publikačnom centre Slovenského skautingu v Bratislave ako manažér pre media a public relations i v oblasti vzdelávania lídrov mimovládnych organizácií. Od roku 2002 je členom Historickej komisie Slovenského skautingu. Publikoval desiatky populárnych článkov zameraných na históriu mládežníckych a skautských organizácií v 20. storočí v Československu a na Slovensku.
Je autorom publikácie *Ako komunikovať a vytvárať vzťahy s verejnosťou* (2006) a spoluautorom publikácií *Akcie pre verejnosť* (2004), *Ako zakladať a rozvíjať skauting* (2006) a *100 aktivít a hier pre rozvoj osobnosti* (2008).

ISBN 978-80-89335-04-6
9 788089 335046